

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՍՍՐ ԳԻՏՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ԱԿԱԴԵՄԻԱ

Մ.ԱՐԵՂՅԱՆԻ ԱՆՎԱՆ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ԽՍՏԻՏՈՒՑ
ԱՐԵՎԵԼԱԳԻՏՈՒԹՅԱՆ ՍԵՎՏՈՐ

ՔՐԴԱԿԱՆ ԺՈՂՈՎՐԴԻԱԿԱՆ ՆԵՔԻԱԹՆԵՐ

ԳՐԱՌՈՒՄ,
ԱՌԱՋԱԲԱՆ ԵՎ ԾԱՆՈԹԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ
Ն.ՋՆԴԻԻ

ԱԿԱԴԵՄԻԱ ՕԼՄԱ ԻՆ ՔՍՏ ԺՐՄՈՒՆԻԷ

Ինստիտուտա Լիտերատուրե Ե՛ նա՛ւե Մ.Աճեղ՛յան
Տեկտորա Րոհ՛ւլատճանի

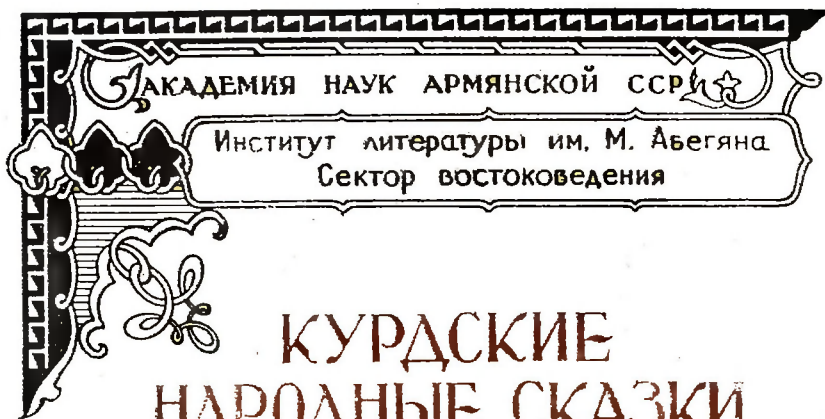
ԻՆՔԻԱՏԵԸ ՇՅՄԱԺՏԱ ԿՕՐԴԻԷ

ԿՅՏԵՅԱ
I

Ջեն՛ւիսար,
թե՛ժաբըր ւ յն՛ւիսարնասի
ի՛ն ի. Շ՛նճի

Ոճիւրթա ՌՕ ՔՍՏ ԺՐՄՈՒՆԻԷ

Երեւան 1961

КУРДСКИЕ НАРОДНЫЕ СКАЗКИ

Запись,
предисловие и комментарии
А. Джинди

Издательство АН Армянской ССР
Ереван 1961

П Е Ш Г О Т Ь Н

Зарготьна (фолклора) кӧрманшице — кӧрдие (кӧрда) гӧлӧки дӧвлӧмӧндӧ у пӧржанрӧ. Гӧлӧкын бӧйт — сӧр-
натиед вейӧ ӧйан, чава «Мӧме у Зине», «Дьмдьм» у ӧд
дьне, гӧлӧкын нӧкӧйатед вейӧ кӧзарнави, сӧрнати, мьжулиед
ве. Бенӧсабын кӧламед вейӧ мера, кӧчъка, хӧбате, говӧн-
де, мӧтӧлок у мӧсӧлед ве.

Нӧкӧйатед (чирокед, дирокед) кӧрдие (кӧрманшице) дь
нава ве зарготьнеда щики нежӧйи мӧшур дьгьрын у нава
кӧрдзанада нӧваскӧарикӧ мӧзын пешда анинӧ. Жь ван ӧлм-
дара гӧлӧка бь женевисандьна ве жанрева вӧхте хвӧда
мьжул бунӧ, ньмушед ве бӧрӧв кьрынӧ у данӧ нӧшьре.

Нӧкӧйатед щмаӧта кӧрдие нимли тенӧ готьне шӧвед
звьвстанейӧ дьреж одада, отахада, малада. Ве гаве жи нӧр
гӧндӧкида малед ӧса нӧнӧ, ль кӧдӧре звьстана щмаӧт,
башрӧготи мере ӧмьр, ӧвара бӧрӧви сӧр нӧвдӧ дьбын у бь
нӧкӧйат, мьжулиготьна шӧвбьнерийа хвӧ дӧрбаз дькын. Нӧк-
йат—ӧв чӧрӧзе шӧванӧ, шӧве тенӧ готьне у нӧв нунандьне,
Бь ӧдӧте щмаӧте гӧнӧ нӧсаб дьбӧ нӧрге рож нава роже
нӧкӧйага бежын, гьва вӧхте ӧса арване мале кем дьбӧ. Мӧ-
нийа ве йӧке ньлбӧт нӧйӧ. Нӧкӧйат ӧфрандӧнӧкӧ ӧсанӧ, кӧ
вӧхте хӧбате нькарӧ бе готьне, чьмакӧ хӧбате дькарӧ
шӧрпӧзӧкӧ у зьраре пешда бинӧ. Вера вӧде дьреж (гӧлӧк
щара чӧнд сӧкӧт) у гӧндарване вала лазьмын. Лӧма жи ӧва-

ра тенэ қысакырыне, гаҗа кӧ мэрыв жь хэбата роже вала дьбын, һеса дьбын. ӘW кӧ кылам пьранйа вана дэрва тенэ готыне у Wэхте хэбате. Хен жь we, кыкйат нимли нава ко-ма, коллективедә тенэ готыне, мэрывәки тәне хWә бы хWәра набезә, ле кылам щарна мэрывәк жи хWә у дьле хWәра дыкарә бежә, хWәра быкә һавал, һәрге дэрва, һәрге һондӧрда.

Ви тәһәри кыкйат щурәки гәләки масаинә, зу жь һәвдӧ һьльдьын у бәла дькын. Сайа садәи, зман у формготына we, баWәр быки гышк жи жь we жанре кыздькын—быбә чук, быбә кал, быбә пир.

Чаҗа нава зарготынеда бы тәмами, ӧса жи нава кыкйата-да, тәмамыа әмыре шымаәте те кывше—рабун у руныштандына we, дор у бәре we, хWәстын у шәркәрия we бона әмыре хWәш, рожа хWәш, пера жи хәйсәт у мәрифәта we. Шымаәт нава кыкйатед хWәда бы мерхасе хWәва пешда те, бы мэрыве ӧса, Wәки тәмамыа фыкыред we нава хWәда дьгывьрын. Мерхасед кыкйата жь нава шымаәте дәрген у әва мәрвана пәй гәләк чәтйнайа, қәзйәе Wәкә мьрыне сайа кәлалие, растие, тәмзае, һәр тәли-тәнгие дьдынә алткырыне, нава ду духанера, агьр у шәWатера, жь быне кәфт тәбәке әрдера дәрген дьняа роньк, дьняа аза, дьгыһижьнә бәхт у мьразе хWә. Вера тәвайи мерхасед кыкйата хьраба, нәпака, дөва, пиред сәре (е щәдӧ), гӧр у кырча алт дькын. Бы алткырына хWәра тәвайи дәр у щинарра аве тиньн, зйәе сәр аве дькӧжьн, Wәки ав бе, нале кәсиб-кысиба хWәш дькын, шае, дәф у дәWате дькын. Глики нава кыкйатада әмыр бы хWәйә у хWәстын әWә, Wәки мэрыв рожа хWә хWәш дәрбазкә, же рази бә. Мерхасед кыкйата шәрәки зор дькын пешйа мьгәнәта, чәвнәбара, фәсада, дәрәшин у фелбаза. Е хьраб тенә ру-рәшкырыне, нӧқӧсандыне у алткырыне. Ве дәрәщәда нета кыкйатайә тәрбәткырыне щики пьрмәзын дьгырә. Сьлсьләта тәзә же һин дьбә, чька чаҗа әмырда бы кәда хWәйә кәлал быжи, бы нав у намусе быдәбринә Wэхте хWә. Бы нет у сәрәщәма хWәва кыкйатед шымаәте ви шӧхлида арикәрикә мәзын дьдынә мә дь дәрәщә тәрбәткырына зламада, зарада

Нава зарготьнеда ньк'йат зэф кэв'ньн, т'ме ча'а нива шивхари тэээ дьб'н. Нета вана д'пта э'вэ, вэки хэбата мэр'в с'в'к бэ, ле к'ардар'яа хэбате зэф бэ. Мерхасед ньк'йата шэр дьк'н м'аб'бли қэ'ватед тэб'ийэте: лей—лем'ште, ба у багэре, қ'р'льхийе (қ'ольхие), с'оре у сэрма'е, дэба.

Нава ван э'франд'на те ханек'рьне щербанд'на мэр'вэ сал у зэмана, һ'н'оре ви, а'ъл у кэмала ви. Э'ви б'ь қ'рафэт чукэ, б'ь қэ'ват нэ а'а зор, ле шер у п'льнга, г'р у н'рча, фил у бэрэза алт дькэ, кэди дькэ у х'вэра дьдэ хэбате. Аг'р ведьсинэ, лейе дьдэ сэк'нанд'не, ч'йа һ'льдьшина, ч'йа жь щики дьг'һезэ щики д'не. Ви тэһэри фьк'ра мэр'в пэр'ваза дьдэ х'вэ, б'ь ве фьк'ре дьдэ к'в'ше э'мре мэр'в бона рожэ с'бе, рожэ те... Мэр'в дьф'рэ ча'а тэйр нава э'мане чик сайи, пэр у баска дэст дьхэ, сэр хали у халича ру'ньшти дьф'рэ. Совэкар'ие дькэ нава бэрара дэрбаз дьбэ, һэспе бэри у аг'р гэм дькэ, м'лаһим дькэ, ле с'яр дьбэ у б'ь ван һэспе а'ълэ—фьр'ндэйэ хэбэрдан жь вэлатэки дьг'нижэ йэки д'неи дур, али м'разх'вэз у мэр'ве тэнгие дькэ. Э'в з'олмк'ара, де'ва у х'раба алт дькэ, лэше вана бэр б'ь щэ'н'ьме дькэ. Э'в тэйре симьр'ра зьман дьбинэ, ле с'яр жи дьбэ у жь б'не эрде, жь нава шэв у шэвэрэше дэрте дьн'йа роньк, йа тэве, а'е, г'л у г'һе. Ньк'йат, вэки литература заргот'не һэсаб дьб'н, б'ь зарки жь с'лс'лэтэке тен дэрбази йа д'не дьб'н, һэрт'м тэээ дьб'н, зэманра хэбэр дьд'н у ч'қа дьч'н б'ь эпизод у фьк'ред тэээва ф'рэ у мэз'н дьб'н, э'в нола г'зика рисэ: вэки бэрэ-бэрэ рисэ бада'йи сэрда зедэ дьбэ, мэз'н дьбэ, дьбэ г'локэк тэр'ки. Ньк'йат жи осан'н, һэр щара тьштэк ле зедэ дьб'н, ньк'йатбеж б'ь форма х'вэ дьбеж'н, шьмшат дьк'н, вэки д'не ча'а дьбеж'н редактор'ие ле дьк'н у ньк'йата' мэйэ чук нава дэ'р у зэманада х'вэ радьгрэ, сэрэщэма ве дэ'влэти дьбэ, мэз'н дьбэ, осэ мэз'н, вэки жь оргинала х'вэ гэлэки дур дьк'эвэ.

Б'ь ван қэ'вманд'на ньк'йатада х'вэст'на щьмаэте, г'мана ве бона рожс'ба тэээ, э'мре х'вэши бэр б'ь ро зэф р'нд те ханек'рьне.

Нава ньк'йатада те г'лик'рьне дэрһэ'а хэбатч'йа, е к'о

бь к'эда мьле хвэ дьнйае тер у шен дькьн: шьвана, гавана, гондйа. Ёса жи те гьли-кьрьне дэрһэда дэҠлэтийа, ага, бэга, тьреда, Ҡан мэрйа, е к'эда хэбатчийа дьх'он, нахэбьтн у мина зурийа хуна шьмаэте дьмьжн. Вьра пьрс дэрһэда сьнфаданэ, шэре Ҡан. Шьмаэт ви гьлида нава ньк'йате'д хвэда бь дэсте ферьз-эгите хвэва шэрк'арикэ мэзын дькэ бона азайе, кэлалие. Ага у бэг, Ҡанара падша, вэзир у бэрдэстиед Ҡана жь орте тенэ һьлдане. дьбьнэ руви у тэжи, дьмьрын у тенэ к'ошт'ьне, дэҠса Ҡана мерхасед шьмаэте пешда тен у шьмаэтера тэвайи дэст бь дэҠате хвэ дькьн, дэре хьзна вэдькьн, пэра у зера дьд'ьнэ бэлэнгаза, дэстэнга. Шьмаэт Ҡана ша дькэ у пэсне Ҡана дьдэ, Ҡэки тьме шуре Ҡана бьрабэ. Ве пьрседа меред мерхасра, чаҠа Мирзэ Мэмуд у ед дьнера, ёса жи пешда тен к'өлфэт. Эвана бэри гьшка бона нав у намуса хвэ мьринэ, разинэ Ҡэки дэродэро бьн, к'ор у қиз ле бенэ к'ошт'ьне, тэк навед Ҡана нэен пепэскьрьне, наве нэпак нэе сэр пеша Ҡана. К'өлфэт ақьлн, али меред хвэ дькьн у һэрге ши бе Ҡэкэ мера дэрдькэвьнэ нава шер у мерк'ими шэрэки бь нав у намус дькьн, бэри дьжмьне нэзарэ дьд'ьн, алт дькьн (Э'рэби Зэнги у е дьне). Жьн жь мера данах'он у бь кьрьне хвэ, зорбуу у қэҠата хвэ нишан дьд'ьн һ'он'ор у қэмала хвэ.

Эва гьшк мэра тьштэки дьбежэ, Ҡэки шьмаэте бь хвэ бь зар, хвэра дайэ эфрандьне тарида хвэйэ сал у зэмана у бе занэбуна ве хьзне тарида ньвиси нькарэ там бэ, тэмам бэ. М. Горки дьньвисэ:—Мэрвь тарида шьмаэта хэбатчи нькарэ эйни заньбэ. һэрге ньзанбэ эфрандьна шьмаэтейэ зарготьне¹. Эва пьрса башқэ готи дэрһэда тариқ у сэрһатийа к'ордада дькарэ бе готьне, чьмк'э тарида ве шьмаэте һе бь тэмами у нимли нэһатийэ нвисаре. А, дь ве дэрэщеда, ньлбэт арик'арйа фолклоре гэлэкэ у фэрзэ.

Зарготьн бь тэмами, ньк'йат, ш'одэготи, зэф фэрзын бона нвисара бэдэҠие, эҠ дькарын жь алие зьмен, хэбэра, шькьла, р'ондарие гэлэк у гэлэк кери нвискар бьбьн. М. Горки дьньвисэ, Ҡэки типед мерхаса һе к'урин у зэлалэсайи

¹ М. Горький.—О литературе, Москва, 1937, стр. 456.

бь бэдэҥсьнэтийа тамтэмамва фольклоре эфрандийэ, эфран-
дына шымаэта хэбатчи— зарготыние¹.

Эв хэбэре Горки, мэрыв дьбе, нвискар у литература
к'ордара һатынэ готыне, нэ ахьр, эва литература һе нэ аҫа
дэҥлэтийэ, ле зарготына ҥе бэрэкэ бейныйэ у бь һэр
алийава дькарэ арик'арие бьдэ ҥе литературе дь дэрэща
к'олилкдаине у навқазанщк'ьрне.

Ви тэһэри бэрэвк'ьрын у нэшьрк'ьрына ньк'йатед к'ордие
гэлэки фэрзын. В. И. Ленин ҥэхте мьжулие дэрһэҫа нь-
к'йатада В. Д. Бонч Бруевичра готийэ, ҥэки эҥ ньк'йат
эйни эфрандынед шымаэтенэ, е к'о аҫа фэрз у лазьмын бона
һинбуна р'онзанийа шымаэте— рожед мэдэ².

Нава ньк'йатед шымаэта к'ордада к'оре сьсйа, дьһа раст
е һэри чук гэлэк ш'охла тинэ сери. Оса жи қиза бь нав у
намус, шыван у гаван, эгим у к'эчэлок ш'охла пешда дь-
бын. Эвана бь дьл у щэгэр машоҫед хҥэ ньз дькын, жь
бона ҥана һэр чэтнайа алт дькын, һэр чэтнайа дьбиньн у
тэм дькын, ле ахрие мерщ'олкэти дьһижьн мьраз, дэф у
дэҥате хҥэ. Эвана хэбата к'эда мьле хҥэ ньз дькын, хҥэ
жь хэбате надьнэ паш, дьһйае шен дькын, ава у хҥэш дь-
кын. Шымаэт бь сэри ҥан мерхаса дьщэдинэ шаһылие дэст
бинэ, пьрса севе шаһьлк'ьрне дькэ, пьрса тьрие щ'ори,
авьлк'йате, ҥэки эмыре мэрыв дьреж бэ у хҥэшиедэ бь-
жи. Эҥ бь дэсти мерхасед хҥэ падшаед з'олм у қ'һэре
дьдэ рэдк'ьрне у к'оштыне, дэҥса ҥана хэбатчийа дьдэ
руньштандын, ҥэки бь чэве рэкме ль шымаэте бьһе-
р'ьн, нале шымаэтеда бьҫаҫьщын у шабын, пера бьжин. Ве пьр-
седа гэлэк щара жи к'ор пешйа баве дэрдьхэ, бь дэсти ҥи
баве хьраби з'олмкар дьдэ к'оштыне у ҥи, чаҥа йэки қ'энщ,
дэҥса баве, ль сэр гэхт дьдэ руньштандыне.

Ньк'йат жанрэкэ к'очэрэ, эҥ чаҥа йэкэ вэк'ьри, һеса
тьме жи бь зарготыни ҥар бь ҥар дьгэрэ у бэрэ-бэрэ ду-
ри к'онйа хҥэ дьчэ, дьбэ йа шымаэте у шах вэдьдэ, дьбэ
нэзар у йэк шахи у ль һэр дэра эв шахед нуйэ чук мэзын
дьбын, у бь эмырра, шымаэтера, башқ'эҫоти шымаэтед бе

¹ М. Горький.—Соб. соч. т 27, Москва, 1953, стр. 305.

² Н. П. Андреев.—Русский фольклор, М.—Л., 1938, стр. 29.

литературра, тэвайи ре дьчын у тьме тэзэ дьбьн. Ле пьрс тэне эW нинэ, Wэки ньк'йат нава млэтакида бэла дьбэ, пьрс бса жи эWэ, Wэки ньк'йат дьчэ нава щинаред бь зманед щбдэ жи. Нава wана бь форма зартэрщме бэла дьбэ. Wера, чаwа айанэ, дьбежын сйужа гэрок у һэма эва йэка те айан кьрьне бь wan минандьна, ед кб эм нава зарготьнед щьмаэтед щбдэ—щбдэда дьбиньн. Дьнһерьн кб фьлан ньк'йата кб нава щьмаэта кбрдада һэйэ, нава фолклора щьмаэтед дур у незикда жи һэнэ, йане жи е wan щмаэта нава фолклора кбрдада жи һэнэ. Гэлс, ве пьрседа к'е жь к'е һьлдайэ, эW гьлики башқэйэ, ле гьли эWэ, Wэки йэке жь йа дьне һьлдайэ. Ле бса жи гэрэке бе готьне, Wэки һэр минандьнэкэ ньмуше зарготьне бь гбһастьна, зартэрщма нае шьровэ-кьрьне. Бса дькарэ бьqэwмэ, Wэки һэр щьмаэтэке жи xWэра-xWэра тьштэки бса эфрандийэ у жь к'эсэки бь форма гбһастьне һьлнэдайэ. Эв гьшк пьрсьн, гэрэке башқэ бен нһерандьне. У wи чахи дьбэ бе исбаткьрьне, чька кижан ньмунэ хбри йа ве, йане жи we щьмаэтейэ, кижан жи йа гбһастьнейэ. дэрбазок, йане жи сйужейа гэрок. Һэма бук пьрса ньк'йатед кбрдие, гэлэке wана нола ни е щьмаэте роһлатенэ, бэсэ хэбэре чаwа «Шаисмаил», «Таһар у Збһрэ» у е дьне. Ве пьрседа ньк'йатед кбрдие у эрмэние жи гэлэки мина һэвьн, бса жи, һьлбэт, е ирание у эрэбие, е тьркие у мьлэтед дьнэ роһлатейэ щинар.

Ньк'йатед кбрдие кимли парэдьвьн сэр се к'ома, гара ньк'йатед дэрһэqа кэйwanэтда, ед дэрһэqа эдэтда у ед дэрһэqа сербазиеда.

Дэрһэqа кэйwanэтда ньк'йатед кьньн, форма мьжулия-нэ, qьса. Дбпае wan дэрһэqа we йэкеданьн, чька мэрьв чаwа кэйwan алт дькэ, чаwа кэди дькэ у xWэра дьда хэbate у ль һэвдб зедэ дькэ. Башқэ, гэлэки те готьне дэрһэqа нечирие, пэзкувийа, һэсла, деWер. Мэрьв wan кэйwana чоле дьгрэ тинэ мале һини xWэ дькэ, һэспе у кучьк кэди дькэ, ле гбр у ньрче, руви у шер бь аqьле xWэ алт дькэ, дькб-жэ. Пьрса кэдикьрьне пьрепае те гьредане зозанара, к'очэ-риера. Кэйwan бь xWэ жи: к'эр, дик, бэран, бог у ед дьне, дьгһижьнэ һэвдб дьчын зозана, weдэре дьхбн авед чэв-канийа, гбл у гиһе зозана, нава һэwа тэмьзда к'ок' дьбьн

у бь коллективи һэвдö хвэй дькын, гóрара шэр дькын у бэри вана дьдын, дьдынэ тырсандьне, вэки шарэкэ дьне жи сэр ванада нэен. Ве пьрседа нета нькйатед öса тэрбэткьрьне зэфэ. Эв гэлэк щара бь щуре алогорикие эмьре мэрвь дьдынэ кьвше, у мэрвь, башқэготи зарö, гэлэк тыштед тэрбэткьрьне же һьлдьдын: бир биньн бэса хэбэре нькйата «Гör чава тырсйан», йа «Һэспе у гör» у гэлэк—гэлэке нотлани ван.

Нькйатед дэрһақа кэйвана зэф пьрын нава гли—готне щьмаэта кörдада. Мэна ве һьлбэт һэйэ. Щьмаэт сал у зэмана тарьш, кэри — суред пез хайкьрийэ, пе эбура хвэ кьрийэ, лэма жи жь пез ньз кьрийэ, жь бэрхе у гольке ньз кьрийэ у мьрати ль вана кьрийэ, нэһьштийэ гör у дэбед дьне незик бьбьн, зйане бьдынэ кэйванед вейэ кэдикьри.

Нькйатед дэрһақа эдэт, рабун у руныштандьне, мьрын у зэваше, шэр у лэвһатьне кэн у гьрие дьса зэфьн нава зарготьна кörдиета. Нава ван нькйатада эм дьбиньн, чька гонди, шьван у гаван у һэрче дьне шэрэки чава дьбьн пешйа мьлкэдара, ага у бэга, кэдхör у зöлмк'ара. Шэре сьньфе нава ван нькйатада гэлэки те бэр чэва. Щьмаэт нькйате вада сильнэкэ хвэ мэзын тинэ орте-йа пекэнандьне, йане жи қэрф пекьрьне. Эв бь дәсте мэрхасед хвэ һэрче хернэхвэз тинэ нале мьрьне, бь вана дькэнэ, қэрфа ль вана дькэ—хвэшие хвэ пе тинэ, дькэ фэдир у бэлэнгаз, пекэни, шьл-шэт. Нькйатед ви щурэйи бь эмьрра һатьнэ гьредане, кимли эмьре мервь нишан дьдын, қьсур у қэнщйа вана те орте, мерхаси у тырсонэкйа мэрвь те орте у һэма сэр ван пьрса дьса нета ванэ тэрбэткьрьне щики мэшур дьгьрэ. Нькйат форма ширэта али мэрвь дькын, чька чава бькын, вэки нава эмьрда нэлал у раст бьжин, бь кэда хвэ у бь намус бьжин.

Нькйатед сербазие нава хвэда кэвнбуне гэлэки һьлдьдын. Нава ед öсада те ханекьрьне шэре мэрвь мьқабьли қэватед гэбийэте, мьқабьли нута у дева, пиред сербаз, щанполата. Нава нькйатед вада гэлэк тыштед эщэб дьқэвмьн: щики дьнһери мэрвэк чэмэ ав дьхвэ, щики йэк чйаки һьльдьдэ щигöһасти дькэ, щики пире бь сьрсуме

хwэва нава һэwеда дьфьрэ, нава һэwеда оса жи дьфьрын дөwед фьрьндэ у һэспед бэри. һэр тышт бь хийали, бь фькьре тенэ чекьрьне у һатьнэ чекьрьне. Ле оса һатьнэ чекьрьне, wэки мэрьв баwэр дькэ у бь хwэ жи дьхwэзэ, wэки дэргэки оса эгит у мерхасе хwэра чекэ, кэ эw жь нава тэли-тэнгае, аве у нэрие, чэме куp у жь нава занг у шкэфте кэфтдэргэ бенэ рукэwате дьне, бьгһижьнэ мьразе хwэ, wан дэргистие хwэ, кэ шэв у ро хэw нэкэwэ чэwед wана, һивиенэ, чэвньһерйа һькьрие хwэйэ хэрибэ ондабуинэ, у ньшкева хэм-хийала сал у зэмана һэw дьнһери һатэ сери-хэwнки. Хэwн у һькйат гэлэки һэв бир тиньн. У хэwн дь нава һькйатада дэргэки мэзьнэ, ньшкева һэр тышт те гһнастьне. һькйатада готьна хэбэра жи щики мэзьн у мьрим дьгьрын. Бь хэбэре мэрьв жь хэwа кьбир кьшйар дьбьн, йане жи, башцэготи, е хьраб дьбьнэ кэвьр у кэйwан, е қэнщ дьбь нэ алтьндар.

Фькьра мэрьв дьгэрэ у бь һькйатэки дьгһижэ wан мэрэм-мьразе хwэйэ дэwр у зэмана, кэ рожа иронн бь сайа олмед техникае бунэ расти-һэрчи һькйат бу, иро буйэ расти, чаwа ишата фьрьнде, доргэра дьнйае, гэрмчуе у тыштед дьне. Ле зэф тышт жи һэнэ, wэки исанэт хийал кьрийэ у иро жи һивйа қэдандьна wанайэ, wэки эw жи бьбьн расти —эв гьлийана форма һькйата у мифа һатьнэ гьһиштьнэ мэ,— дьнвисэ М. Горки,— нава wанада эм дьбһен дэнгзвьврандьяна (отзвуки) хэбата кэдикьрьна кэйwана, эйанкьрьна гһнэд дудэрмание, ишатдарйа һашэтэд хэбате¹.

Һькйатэд сербазие һьмбэри шуpэд дьнекьри, дьреж у қэwмандьнед хwэва дьһа пьргьлине. Нава wанда расти у хийал гэлэк щара кэмэза һэвда, сйужейа һькйате пешда дьбьн. Щьмаэта оптимист, пакди дь нава нале һэри чэтьнда мерхасе хwэ надэ хальфандьне у тыште пакие дьбинэ, пакки жи эwэ, wэки мэрьви саги сыламэт бэ, we реке жь хwэра бьбинэ, «бьра шаристан бэ, на гөрстан. бэ»— щьмаэте нава тимсалэкэ хwэйэ нета куpда wa готийэ. Йане жи биньн бира хwэ қьса «һоста Нэщар»— паdша сэр мэнэке һкккм дькэ, wэки һоста Нэщар шэв хwэра табутэке чекэ,

1. М. Горький.—Собр. соч. 27, Москва, 1953, стр. 299.

дыкэ кӧ сьбӧтыре ʋи быкӧжӧ. Госта чар—нӧчар бь дьлӧки
кӧли бьрин дӧст бь чекьрьна табута хвӧ дыкӧ. Эʋ кӧ ʋе
гава мьрьн—жийне кӧлфӧта ʋи бӧр дьлда те у гьлики ʋа
гӧман жера дьбежӧ:

Госта Нӧщар,
Р'абӧ-руни
Мина хӧрщар,
Шӧв йӧкӧ,
Дӧргӧ нӧзар.

У чь дьбӧ? Тарибара сьбе тен у дӧре Нӧщар дькӧтън.
Нӧщаре сушдайи дери вӧдыкӧ, ʋӧки ʋи бьбьн быкӧжьн, эʋ
кӧ ʋе лӧзе ӧлами ʋи дькьн, кӧ падша ʋе шӧве мьрийӧ у
табута чекьри дьбьнӧ падше мьрира.

Оптимистӧ мерхасе нькӧята, нӧ ӧдумшкӧстийӧ, алгьн-
дарӧ, гӧмана сьба хʋӧшӧ.

* * *

Нькӧята нькарбун сьлсьлӧтара ӧмьр быкьрана у бьгь-
ништана бӧр дӧсте мӧ, хӧрге фькьред пешра нӧхш-нигӧрийа
ʋана гьнӧбуйа. Бӧдӧʋийа нькӧята гьредайӧ ʋе кӧнйера, ль
кӧдӧре дӧр бунӧ, хӧтӧнӧ ӧфрандьне у готьне у паше ши-
гӧнез бунӧ. Эʋ гьрелайӧ нӧфса нькӧятбежара, чька эʋ
нькӧятбеж хʋӧйе мӧрифӧт у зенӧкӧ чашаньн, хʋӧйе зьманӧ-
ки чашаньн, дь ве пьрседа чьӧа нӧʋаскӧарийа ʋан хӧйӧ. ʋе
йӧкӧера жи гьредайӧ бӧдӧʋготьн, йане жи садӧготьна нькӧята.
Хӧнӧ нькӧятед ӧса, бь ʋана мӧрвь хӧʋ занӧ, бь хʋӧ жи
чуйӧ ʋи ӧрди, ль кӧдӧре дьхӧбьтӧ у дьжи мерхасе нькӧяте.
Хӧр хӧбӧрӧкӧ нькӧятбежра дькӧӧльжӧ, бь мерхасра тӧвайи
дьчӧ нава тӧбийӧте, ʋи гьре нав гӧл у гиһаданӧ, чьл у чӧйа у
жь ʋана тер набӧ у бь ньш у аӧьле хʋӧва дьчӧ пӧй хӧ-
бӧра нькӧятбеж, чька ахрийа готьна ʋи дьбӧ чь. Эʋ жи
сӧрӧщӧма нькӧяте дӧʋлети дькӧ, бь метафӧра, алигорие,
hipербола нькӧяте пӧр у баск дькӧ, дьхӧмьлинӧ. Нькӧят
хӧма бь хӧбӧра пешьн мӧрвь зӧфт дькӧ, гӧндарийа ʋи тӧг-
лиф дькӧ:

Щарэке, щара,
Р'эмэ ль де у баве
Һадър у гөһдара...

Йане:

Щар һатэ щара,
Хэбэр һатэ зара,
Р'эмэ ль де у баве
Һадър у гөһдара.

Е гөһдарван жи шаба Ұи дьдын: «Р'эмэ ль де у баве
тэ жи». Пэй ве тэглифэтиһа нькйатбеж у шабһазьрһа гөһ-
дарвана, һежа нькйатбеж дэст бь готьна хвэ дькэ.— «Го, «Һэ-
бу, төнэбу, падшак һэбу», йане жи: «Вэхтэке мэрвьэк у жьна
Ұи һэбун», йане: «Һэбу мерэк, жьнэк, көрэки Ұана», у е
дые. Нава пешхэбэреда сэрэщэма нькйате, баҰэр бьки, кьн
те готье, ида зани чька к'и у чь нав нькйатеда һэнэ, фэм
дьки, Ұэки гьли дэрһэда Ұанаданэ.

К'өтабуна нькйате к'өрдие жи гэлэки нэҰаск'аринэ у
оригинал, кьньн, нькйатбеж у нькйатгөһдар хэбэре хвэ
пэв дьгөһезьн. Мэрвь һэҰ занэ щики хэбьтинэ, хэбата хвэ
ль һэвдө кэлал дькьн у хатър жь һэвдө дьхвэзьн. Ұанара
тэҰайи һэрче херхасе нькйатеда жи дьгһижнэ мьразе хвэ.
АҰа, чэнд мэсэла биньн:

ӘҰ чун мьразе хвэ шабун,
Һун жи мьразе хвэ шабьн.

Йане:

ӘҰ чун мьразе хвэ шабун,
Һун жи һэрьн мьразе хвэ у мала хвэ шабьн.

Йане: «ӘҰ чун гьһиштьн мьразэ хвэ, щьмаэт, һун жи
һэрьн бьгһижьн мьразе көре хвэ».

Нькйатада чаҰа пьрсэкэ бэдэҰиера гьредайи шаркь-
рьн те һэйэ, гэлэк Ұэхта қэҰмандьнэк чэнд шар дьбэ. Бэсэ
хэбэре, һэрге се көре йэки һэнэ, бь формэке дэрһэда һэр
көрэкида те готье, йэкойэко, йане жи, һэрге мерхасе нь-
кйате расти дэҰэки те у дькөжэ, Ұе форме расти е дда
у сьсйа жи те у һэр щара те Ұэкландьне.

Зьмане ньк'йата гэлэки фэмдарийэ, фэр'ьк у дэвлэти у бэдэұготьнийэ. Ньк'йатбеже носта бь зьмане шир'ьн дь-щэдинэ, Ұэки һэр хэбэрэкэ Ұи бьг'нижэ г'һдарвана, бе фэмк'рьне.

* * *

Ньк'йатед ве бэрэвоке жь алие авторе Ұе һат'нэ же-н'висанд'не. Тэмам'йа Ұан ньк'йата ньк'йатбежед нэ'йа Апар'ане, Талине у Артике гот'нэ. П'ьрса дэрсишк'рьна Ұанада мэ һэрче ньк'йатед г'ндэки у нэкике щики данинэ, Ұе форме жи е д'не дэрсиш к'рьнэ, пэй һэв данинэ.

Ұе шунда мэ сэрһат'йа һэр ньк'йатбежэни бь һур г'ли дайэ нвисаре, нвисийэ дэр'һэқа сале Ұи, хҰэнд'ьн у хэбата Ұи. Пэй Ұана мэ өса жи дайэ нвисаре навед Ұан к'ьтеба, к'ижанада ньк'йатед к'ордие һат'нэ щик'рьн нэш'ь-к'рьне.

Өв ньк'йатед к'ө мэ ве бэрэвокеда щик'рьнэ щара пеш'ьнэ, Ұэки тенэ нэш'ьк'рьне.

К. Щ'ьнди.

30/9. 1958.

Ереван

Ч Ы Л К Э З И

Гадшак һәбу. Әүлэд—тәүләда һәр көрәки ви һәбу.
Роке жь рожа го вәзире хвә, вәки:

— Әм һәрһн сәйранга дьне.

Әү вәзире хвә хвәкьрһн дьлде дәүреша у чун сәй-
ранга дьне. Чун щики, гөндәки, леньһерин нәһ көр бәр дә-
рики^к жь хвәра дьлизһн, ле тәви сәрһбне һәвдбра бун.

Гадша го:

— Вәзире мьн, әва һәвә, гөнәвә, әв заре мәрикинә.

Вәзир го:—Гадша, әз ина накьм, нәһ көре ке һәнә?

— Ә, го, чь һәйә, әме пьрскьн!

Вәзир жь көре мәзһн пьрси, го:

— Хорте дәләл, һун әүләде кенә?

Хорт пешда һат, сьлава дәүреш вәгьрт, го:

— Дәүреш баба сагбә, әм көре гавинһн. Һәр нәһ жи
көре мәрвәкинә, баве мә хвә-хвә жи гаванә.

Гадша го:—Вәзир, кәрәмкә, әм шунда вәгәрһн, һә-
рһн қонаха хвә.

Гадша у вәзир лехьстһн чун мала хвә. Гадша вә-
зирва чәк у рьнале хвә хвәкьрһн, го:

— Вәзире мьн, карете һазьркә, әме ишәв эваре һәрһн
бәр дәре ви щәмери, тәүақа көрәки ви бькьн, вәки бе,
көре мьн тәнейә, мьһра бьвә көр.

Вәзир го:—Гадша, чь һәйә, кәрәмкә әм һәрһн, әме
жи истәкие бькьн, да, һе хвәш, нәда жи әме вәгәрһн бен.

Рабун карета хwэ руньштн чун бэр дэре гавин. Гаван тэээ жь гаране хатьбу. Гаван го:

— Эвда хаде, бьнхерэ бэр дэре мэ дэнг те, бьнхерэ ка кийэ?

Колфэта ши дэркэтэ дэрва, ньхери, чь бьнхерэ, падша wэзире хwэ ль бэр дэре ван пэйа бун. Нькарбу ида тышт бьгота, рабу ида кэрэ-кэр шунда зьвьри, жь мере хwэ-ра гот:

— Мала тэ хьрав бьвэ, wэзир у падша хатьнэ бэр дэре тэ сэкьнинэ, эва чь буйэ у чь qэwьмийэ, wэки падша хатийэ бэр дэре мэ сэкьнийэ?

Гаван го:—Чь дьвэ, го, wэки падша wэзире хwэва хатьнэ.

Гаван дэркэт дэрва, го:

— Падша сагбэ, эзе бежым кэрэмкэ, wэрэ мале, ле мала мын нэ фонаха тэйэ, дэве мын нагэрэ.

Падша го:—Лаво, we пьрсе оса нэвежэ, кьлбэт эз хатьмэ дькарым бем мала тэ жи.

Го:—Кэрэмкэ, эм хэрын мале!

Дэ хэрге qьсил бу, хэрге чи ши хэбу, дани бьн падше, падша руньшт. Падше го:

— Гаван, го, лаво, тэ qэ навежи, падша, тэ бона чь хатии, бь чь хьзмэте хати.

— Э, го, падшай сагбэ, дэве мын нагэрэ, эзе чь бежым. Бэле, го, падшай сагбэ, го, кэрэмкэ, бона чь хьзмэте хати, бежэ.

Го:—Лаво, эз хатьмэ сэва пьрса хере, нэ пьрса шэре, эз хатьм, жь херера хатьм. Го, чэнд көре тэ хэнэ?

Го:—Падшай сагбэ, нэһ көре мын хэнэ!

Го:—Һэр нэһ көре тэ жи де у бавэкинэ?

Го:—Бэле, падшай сагбэ, һэр нэһ жи де у бавэкинэ!

Го:—Лаво, пьрса этба те тэна, эз жь көре хwэра пьрсэке бежым.

Го:—Падшай сагбэ, кэрэмкэ бежэ!

Го:—Лаво, тэ хwэ зани. wэки көрэки мын һэйэ, наве ши жи Кэсэн. Wэки, эw көре мын, тэ зани хwэ ишколеда дьхунэ, бе бьра, бе һэвал тэне те мале. Эз көре хэлде жи биньм, дьвэ хэйсэтэки хьрав һинбьвэ же. Эз сэйранге гэр-

йам, хатъм бэр дэре тэра дэрбаз бум: мьн ль бэр дэре тэ ди нэһ көр, мьн вэзире хвэра го, вэки эв зарё к'ывшьн, заре йэкинэ. Вэзире мьн жи го: «Гадшаи сагбэ, эме жи бьпърсьн чька көре йэкинэ, йан на». Вэзире мьн жи көре тэйи мэзын пьрси. Эв көре тэ го, вэки эм көре бавэкинэ, баве мэ жи гаванэ, сэва вэдэре жи эз хатъмэ вьра, тэваца мьн жь тэ хэйэ, вэки тэ көрэки хвэ быди мьн, вэки эз жь хвэра бькьм көр: чь дьхвэзи—эз бэр тэ сэкьнимэ.

Гаван го:—Гадшаи сагбэ, рьсқэта тэ хэвэ, вэки эз у көлфэта хвэ эм дэркэвьн дэрва, эзе шава тэ бьдьм.

Го:—Лаво, к'эрэмкэ, цэгэра вэйэ, хэвдэ бьшешьрн, вэрн, шавэке бьдэ мьн.

Гаван у жьна хвэ дэркэтьн дэрва. Гаван го:

— Эвда хаде, тэ эва зарйана мэзын кьрьнэ, ньна гадша йэки дьхвэзэ, тэ чь дьвежи?

К'өлфэта ви го:—Эвде хаде, гадша хатийэ, гэрэ эм жи бьдьне, эв карэ зоре жи бьвэ.

Го:—Вэки тэ дьл дьки, эз жи дьл дькьм, вэки эм жи ва к'эсибьн, бьра көрэки мэ хэрэ хьнэки пак бьжи, эм жи хьнэки пак бьжин.

Хатьн хондөр. Гадше го:

— Хан, го, лаво, гьлие вэ сэр чь сэкьни?

Го:—Гадшаи сагбэ, көрэкэ, қөрбана вэ дькьм!

Го:—Хаде тэ руспикэ, го, лаво, хэр нэһ көре хвэ би-на бьдэ сэкнандьне, эзе көрэки жь хвэра нав бьбжерьм.

Гаван ани хат көре хвэ да сэкнандьне. Гадша чэве хвэ гэрэнд көрэк нав ван көра хьлда, го:

— Эва көра мьнра лазьмэ.

Гаван го:—Гадша, хэрэ бьра эв көр дьлуэшқ бьвэ эўлэде тэ, ле нава хэр нэһ көре мьнда, эв көре мьни дэ-лали, наве ви Мирзэ Мэмудэ.

Гадша рабу бэранбэри ви көри зер к'ьшанд да гавин у Мирзэ Мэмуд хьлда чу. Ви чахи Мирзэ Мэмуд, көре ви дьне—наве ви Кэсэн, чахе хэвра бун, бьрэ хэрема көре хвэ, го:

— Лаво, эва бьре тэйэ, вьра вада ве бе щэм тэ бьжи.

Го:—Баво, нэта нһа бьре мьн кӧбу?

Го:—Лаво, цьрар ӧса бу, вӕки бьре тӕ байцӕ бу, вӕки мӕзын бьвын паше биньн щӕм хӕвдӧ!

Кӕсэн гӕлӕки шабу, эшц кӕт дьл, ната дӕст у руйе бьре хвӕ. Ӕв бьре хвӕ тӕвайи руныштьн, го:

— Бьра щан, тӧ сӕр чӕве мьнра нати, го, баво щан, нэта нһа бьре мьн тӕ гӕрӕ зу банья, вӕки һьн бина мьн дӕркӕта, һьн жи хвӕндына хвӕ бькра, бина мьн дӕрнӕдыкӕт. Ле нанга ӕз гӕлӕки фьрнах бум. Ӕз гӕлӕки жь баве хвӕ разимӕ.

— Дӕ, го, лаво, вӕки ӧсанӕ, изна вӕ хӕвӕ ӕзе хӕрьм диwana хвӕ.

Го:—Баво, кӕрӕмкӕ хӕрӕ!

Падша рабу чу чӕве хӕрдӧ кӧре хвӕ у го:

— Лаво, мьн һун анинӕ щӕм хӕвдӧ, гӧмана мьн хӕйӕ, вӕки кӧрньнӕ ӧса жь вӕ дӕрен дьне ом-ом гьликӕ,—хатьре хвӕ жь кӧре хвӕ хвӕст, чу диwana хвӕ.

Хӕрдӧ кӧре ви хӕвдӧра дьчун хвӕндына хвӕ, дьхатьн щикида радьбун—рудьныштьн, тӧ щийада нӕдьчун.

Мӕзын бун. Мирзӕ Мӕмуд хьлда го:

— Кӕсэн щан, бьра щан, кӕрӕмкӕ ӕм хӕрьн һьнӕки сӕйранге, сӕр диwana баве хвӕ хьнӕки бьгӕрьн.

— Бӕле, го, бьра, кӕрӕмкӕ ӕм хӕрьн, вӕки дьле тӕ дьхвӕзӕ ӕм жи хӕрьн.

Рабун чун сӕр диwana баве хвӕ, вӕки сӕйрангӕ бькьн, ӧса жи кьрьн. Ӕпещӕ вӕхт дӕрбаз бу. Кӕсэн лӕньһери, чь бьнһерӕ, вӕки пирӕк жела, щере вӕ ль сӕр мьла те. Мирзӕ Мӕмуде бьре хвӕра гот, го:

— Ӕзе тир кӕване хвӕ хӕзьркьм бавежьм щере ве пире, чька ӕз нашкеньм.

Мирзӕ Мӕмуд го:—Бьра щан, дӕлалие мьн, пире гӧнӕйӕ, бӕлки тир кӕване тӕ хӕрӕ щере вӕ кӕвӕ, бьшкенӕ, пире гӧнӕйӕ, бьра хӕрӕ, вӕ ньфьрйа тӕ бькӕ.

Го:—Бьра щан, бьвӕ нӕвӕ ӕзе бавежьме, чька ӕзе мешьндарйа хвӕ бьщербиньм.

Го:—Бьра щан, тӧ зани.

Кӕсэн тир кӕван хӕзьркьр, мешьндари гьрт у авитӕ кӕупе пире. Тир у кӕване ви чу ль орта кӕупе пире кӕт.

Куп ортэда бу дө кэра. Ав тэмам сэр пиреда рьжйа. Пире го:

— Әв чь әщев,—ви али, ви али ньһери, леньһери, чь бьһерэ, вәки һәрдө көре падше сэр диwana баве хwә we дыкәнһн. Пире һылда го, го:

— Кәсэн, лаво, Мирзэ Мәмуд, лаво, вә тир кэван авит купе мьн шкенанд?

Го:—Дайка пире, әре, Кәсәне бьре мьн купе тә шкенанд, ле тө ньфьрйа нәки, кө ньфьрйа бьки, әзе бем өса бькьм, вәки пәрче тәйи мазьн гөһе тә бьминә.

Го:—Мирзэ Мәмуде мьн, лаво, дәве мьне чава бьгәрэ, әз ньфьрйа вә бькьм. һун көре падшанә, ле, го, лаво әзе дөаке бькьм, вәки көба Чьлкәзие бькәвә дьле бьре тә.

Пире өса го, һәла хәбәр дәве веда бу, Чьлкәзи һатә бәр чәве Кәсэн, жь бәдәwбуна we, жь сәр кәлә һатә әрде. Мирзэ Мәмуд бьре хwә жь әрде һылда, да бәр нәмеза хwә, бьр кочк у сәра хwә, ав сәр чәве бьре рәшанд, щан кьр, бьра чәве хwә вәкьр. Мирзэ Мәмуд бьре хwәра го:

— Бьра щан, әз қорбана тә, чь ль сәре тә қәwми?

Го:—Әз жи ньзаньм. Пире кө һылда го: «Көба Чьлкәзие бькәвә дьле тә», қизьк һат бәр чәве мьн, қиз нибу, һөсьл-щәмал бу, мьн дәсте хwә авит, вәки әз бьгьрм, бәр бь хwә биньм, ле мьн жи ньзанбу чава бу у чь һат сәре мьн!

Мирзэ Мәмуд го:—Бьра щан, тышт навә, дәлалә мьн, чьра қиз жь тәра гөнәнә: әм көре падшенә.

Го:—Мирзэ Мәмуд, бьра, әве пьрсе қә нәвежә, сәрикә, әw огьрә. Әзе һәрьм йан we қизе биньм, йан әзе бьмьрьм.

Бьра гәләки бәр дьле wида һат у ширәт кьр, кьр нәкьр ширәте ви нәбу тыштәки. Сьве рабун Кәсэн жь бьре хwәра го:

— Хера мьн у тә ида һәвдөра гөнә, кәре мьн бькә, һәрге тө жь мьн ньз дьки, вәки әз һәрьм.

Го:—Бьра щан, бьди хатьре хаде, чьма wa ләз кәти?

Го:—Бьра щан, дәқәк жь мьнра саләкә, изна мьн бьдә әз һәрьм.

Бьре леньһери бошә, дәсте wива тышт нае, го:

— Бъра шан, мьн кър нэкър тө нәһати йоле, жь тәра огърбә, һәрә.

Бъра рабу го:—Бъра, вәрә әм һәрн тәулаhana баве хвә вәки әз һәспәке бьбжерьм.

Мирзә Мәмуд бьра һьлда, чун тәулаhana баве хвә, чунә нава һәспа. Мирзә Мәмуд к'әт нава реза һәспа: әви пьри қәват бу, дәсте хвә да сәр пышта кижан һәспи, зьке хвә дьгиһандьн әрде. Һәспәки жере бози хал-хали пышта хвә гиһандә арике, го:

— Сәисе баве мьн, әва жь вәрә к'өлма зера, һун кәфт рожа һәспе өса хайкьн, бькьн һек, вәки һәсп ре һәрә.

Сәис бәр сәкьнин тәмәнә кьрн, го:

— Бәле, әме бьқәдиньн тәмине тә.

Хатьре хвә жь хөламе баве хвә хвәстьн, вәгәрйан һатьн диwana баве хвә.

Мирзә Мәмуд дөшөрмиш бу, го: «Мьн малхьрави, әз вәки әламәтиә нәдъмә де у баве хвә, де у баве мьн гәләки вә жь мьн бьхәйдьн, вә бежьн, тә чьра әламәти нәда мә, бәлки мә Һәсэн вәгәранда». Өса жи кьр, чу де у баве хвәра го:

— Гьдшай сағбә, һал — нәвалә Һәсәни ва. Һәсәне һәрә. Мьн кьр нэкър пе нькарбу, һун карьн, вәрн вәгәриньн.

Бав у де һатьн чун щәм көр, кьрн нәкьрн, тәвәқә кьрн, Һәсэн зәфт нәбу, го:

— Баво, сәрик әв огърә, әзе һәрьм.

Гадше әйан у к'өбарә хвә жи шандьн, нәбун тьштәки. Һәсэн рабу изна хвә де у баве хвә хвәст, сйарбу, ре-кәт. Роке, дө ро дәрбазбу, Мирзә Мәмуд дөшөрмиш бу, го: «Мьн малхьрави, мьн ощахкори, мьн чь сәре хвә кьр? Мьн рабу бьре хвә бьр вәлате хәрибада вәрекр: көрөд хәлқенә, вә роке бежьн-тө мер буйи, тә чьра бьре хвә өса һьшт у чу. Сәрикә әв огърә, әз жи гәрәке һәрьм». Чу тәулаhana баве хвә, нава һәспе баве хвә гәрйа. Дәсте хвә да сәр һәспәки, дәһа у биста жь ван һәспа йәки пышта хвә бьн дәсте вида бьльнд кьр, арике хьст. Диса да сәр сәйсе баве хвә, к'өлмә зер да ван, го:

— Нава се рожада өса хвәйкьн, вәки әз пе һәрьм бьгижьм бьре хвә.

Хөлама бәр тәмәнә да, го:

— Бәле, әме бьқәдиньн.

Мирзә Мәмуде тә чу, чу диwana баве хwә, го:

— Баво, кōрайа мьн жь тәра бōшә, сәрикә әw огьрә, әзе һәрьм бьгижьм бьре хwә.

Го:—Лаwо, һәй навә, бьди хатьре хаде, һәрге бьре тә чу, тō нәчә.

Де у бав чьқа педа кәтьн, нәбу тьштәки.

Се ро дәрбаз бун. Мирзә Мәмуд изна хwә де у баве хwә, әйан у кōбарә хwә хwәст у чу. Ле wi чахи Кәсэн ро дьчу, әwi шәв кьрә ро, ро кьр шәв, wәки бьгһижә бьре. һәрге дō рожа, һәрге сьсйа, растәкә хькә хали кәтә пешье. Леньһери чь бьһерә, пешйа wi сйарәк дьчә. Мирзә Мәмуд го: «Әз пара дәнг лекьм, дьвә бьтьрсә, әзе бажом пешие, пешиеда бем, сьлаве пешие ле бькьм». Оса жи кьр. Ажот пешие, паше сьлав да бьре, го:

— Сәлам әлекьм, бьра щан, әзизе мьн у хәрибе чол у чольстана.

Бьре леньһери Мирзә Мәмудә.

— Wәй, го, тō сәр чәве мьн, сәр сәре мьнра һати, бьре мьни әзизи ләгиф.

Пәйа бун, һатьн дәст у руйе һәвдō. Гәләк wәхт рәкәт бун, сәр чәве хwә щан кьрьн, нан харьн. Кәсэн һьлда го:

— Әз һатьм, тō чьра һати? Тә мала мә хьрав кьр, тә чьра тәв у тәще баве мьн һьшти бе хwәйи, бе хōдан?

Мирзә Мәмуд шава бьре хwә да, го:

— Бьра щан, тō кь һати, агьр сәре мьн кәт, бьрати зәф ширьнә, әз жь тә нәчетьрьм, ләма жи әз һатьм гьһиштьм тә. Әм бьмьрьн, тәв бьмьрьн, бьминьн жи, готи тәв бьминьн.

Бьре кō оса го, Кәсэн го:

— Бьра шан, зәф разимә жь бьре хwә, сәр чәве бьре хwәра һати,—у рабун сйар бун.

Гәләк wәхт чун, чун леньһерин кәтьн топрахәкә сьпи: кәвьр сьпи, ав сьпи. Әw топрах, топрахе дөwә сьпи бу. Кәсэн го:

— Бьра, әва чь топрахә?

Мирзә Мәмуд го:—Бьра, әw топрахәкә бсанә!

Кэвэки ажотын, леньһерин чь бьһерьһ—к'очк у сэрэк к'этэ пешйа Wана, го:

— Кэсэн, б'ра, эм гэрэке иро меване ве к'очке б'н.

Кэсэн го:—Б'ра, к'очке wa хали чь дьк'н, т'м к'очке дешаньн, к'очке х'раваньн, чи мэ пе к'этийэ, wэрэ эм һэр'н.

Го:—Б'ра щан, wэки эм ве к'очке б'т'рс'и, ида эме чаwa һэр'н Чьлкэзие биньн, ада нэфт бэра. Гэрэ б'ре тэ qэwата хwэ б'щербинэ, тэ qэ шайиша нэк'шинэ.

Ажотын чун бэр дэре к'очк у сэре сэк'нин. Qизэк к'очк у сэрета һэбу. Ле ньһери һишэ-һиша һэспа те. Дэр-к'эт дэрва, леньһери, wэки дэ хорт бэр дери сэк'нинэ. Хорта сылав ле к'р, сылава хорта шир'н һьлда, го:

— Элек'м сэлам, сэр чэва, сэр сэра, дэ к'эрэмк'н, пэйавьн.

Пэйа бун чун. һэспе wan к'ьшанд тэwлэхане, сылав-к'ьлав ль һэвдэ к'р'н. Qиз дэрбаз бу һазьрбун ди, нан ани. Нан хар'н, тэхтэ һьлдан. Qизэ һьлда го:

— Гэли хорта, һун сэр чэве м'нр'а һат'нэ, wэки һун сала в'ра б'мана, м'н жь wэра нэдьго—һэр'н. Ле деше сыпи нанга we бе, кэйфа wэ. We һэр йэке wэ бавежэ qор-ма д'ране хwэ, һун йазьх'н, рав'н һэр'н.

— Бэле, qиза qэнщ, wэки осанэ һэспе мэ б'к'шинэ, эме һэр'н.

Һэсп к'ьшанд, сйар бун, Мирзэ Мэмуд һьлда го:

— Qиза qэнщ, деш к'ижан ре д'чэ, к'ижан те?

Го:—Мирзэ Мэмуд щан, го, роһьлат д'чэ, роава те. Эва рейэ, ве ре д'чэ, we ре те.

Мирзэ Мэмуд рабу чу сэр we ре, к'ижан р'а деш те-да те. Qизе го:

— Б'ди хат'ре хаде, һун чь дьк'н, деше we wэ б'хwэ.

Мирзэ Мэмуд жи го:

— Qиза qэнщ, эз жи заньм, дэше бе. Эз д'ч'м wира шэрб'к'к'м, wира б'к'эв'м qал у щэнге.

Qизе к'р, нэк'р Мирзэ Мэмуд к'р йа хwэ, чу. Qизе го:

— Мирзэ Мэмуд, м'н к'р у нэк'р тэ нэсэк'нии, дэ

бьсэкьнэ тэминэкэ мьн тэ һэйэ, эз жь тэра бежым. Го, тó дьчи бэлк'и хаде алие тэ бэ, тó дөү алт' бьки. Дэрпа хвэ тэ кó лехьст, эүе бежэ—дэрпэкэ дьне жи. Тó нэви ледьхи, эүе саг бьвэ. Бе:—Мала мэ йэк дэрпэ,—у хатьре хвэ қизе хвэстьн, чун. Ажотьн, пьр чун, һындьк чун, леньһерин гóж-гóж һат, чь бьнһерьн, дó чйа тен. Мина чйаки дөүэ, йэк жи кэргэдане шийэ. Мирзэ Мэмуд һьлда бьре хвэра го:

— Бьра щан, тó ль вьра бьсэкьн, эзе һэрьм пешйа дөү, һэрге хаде алие мьнвэ, мьн кó дөү кóшт, эзе вэгэрьм, бем бьгһижьмэ бьре хвэ. Ле шэки дөү эз кóштьм, гóне мьн стóе тэвэ, тó лынг бьди һэспе, һэри хьлаз бьви, тó йазьхи.

Бьре го:—Бьди хатьре хаде, шэрэ ве йэке мэкэ, мэчэ.

Кьр нэкьр ра пе нэбу. Мирзэ Мэмуд чу, чу, незнки дөү бу: Дөү сэре хвэ бьлд кьр, чь бьнһерэ шө чежькэки кóрешйа һэспэки сйарэ, те. Чу незик бу. Дөү һьлда го:

— Бэрхке нэмльк, эз эзмана тэ дьгэрйам, тó эрда дэст мьн кэти. Эва кэфт салэ дьране мьн дешэ, эзе тэ бавем қóрма дьране хвэ.

Мирзэ Мэмуд һьлда го:

— К'элбо, бьхвэ, паше бьшекьринэ. Эү мере һатийэ пешйа тэ нэ е тэвак'элийэ.

Дар ль сэр мьле дөү бу, кэзар тэрэшьт пева бу, го:

— Дора мьнэ, дора тэйэ?

Го:—Дора тэйэ, дөү!

Дөү даре хвэ жорда ани ү авитэ Мирзэ Мэмуд. Тоз у думан қаси чйаки жь даре шө рабу. Мирзэ Мэмуд зэнгу да һэспе, жь пьш зьвьри. Дөү һьлда го: «Мьн малхьрави, эү бэрхе нэмльк чь бу мьн даре хвэ авите, хвэли бу, бу хвэли». Мирзэ Мэмуд пьшва го, го:

— К'элбо, бьхвэ, паше бьшекьринэ, эз сахьм, дора мьнэ?

Го:—Дора тэйэ!

Мирзэ Мэмуд зьлфэқаре хвэ һьлда авитэ стóе дөү. Щэндэке шө алики чу, сэре шө жи алики. Дэве дөү гэрйа, го:

· Йэкэ дьн жи ль мьнхэ.

Го:—Мала мэ йэкдэрпэ.

— А, го, мьн һа... һа, шейа тō һин кьри.

Мирзэ Мәмуд һьлда һэрдō гōһе ви жекьрын, кьрэ, хōрщька хвэ. Ажот һат, бэр бьре һат. Бьра леньһери Мирзэ Мәмуд те, пешбэри бьре хвэ һат, го:

— Бьра, тэ чава кьр?

Го:—Бьра щан, сэре ви бэр бь щэньме кьр, һэда келэка мьн бьһһэрэ чь һэйэ?

Бьра леньһери, келэка вида гōһе дөw дардакьринэ. Шабу, льнге ви эрд нэгьрт, һатэ дэст руйе бьре.

Вэгэрийан һатьн к'очк у сэра гизе. Гизе леньһери бэр дери дэнг те. Диса дэрк'эт дэрва. Леньһери һэрдō хортэ ль бэр деринэ, го:

— Гэли хорте дэлал, эwэ кь дөw бе, һун чава бун (кэчьке тьре рэвинэ).

Го:—Гиза гәнщ, гэт мэтьрс, тō келэка мьн бьһһер гэ чь һэйэ?

Гизе келэке ньһери, гōһе дөw we педа кьрынэ. Гиз гэлэки шабу, льнге we эрд нэгьрт, го:

— К'эрэмкьн пайавьн, го, хаде мьн гōрбана wэ меване эзиз кэ, һун к'ōра һатьн, wэ эз ви кэлби хьлаз кьрым, дэ к'эрэмкьн диwanхане.

Эw чун. Эзэт гōльх к'өф дькьн һэта нивэке шэве. Нивэке шэве радьвэ щие wan датинэ, ле кэчьк щие хвэ у щие Мирзэ Мәмуд тэв датинэ. У к'ьнще хвэ дөхэ бькэвэ пашла Мирзэ Мәмуд. Мирзэ Мәмуд шуре хвэ һьлдьдэ, датинэ орта хвэ у we.

— һан, дьве, хорте дэлал, тэ чь кемасья мьн ди, wэки тэ шур дани орта мьн у хвэ, wэки тō кōре ша у падшан, эз жи гиза ша у падшемэ.

Го:—Гиза гәнщ, нэ мьн кемасья тэ дийэ, нэ жи эз карьм бьвиньм, ле фэгэт мэрэмэкэ мьн һэйэ, эм гьһиштьн мэрэме хвэ, адбэ, эзе бем тэ жь хвэра бьвьм,—дэсте гизеда ад кьр.

Гизе го:—Мирзэ Мәмуд, мэрэме тэ чийэ?

Го:—Мэрэме мьн эwэ, го, wэки эзе һэрьм һэсэне бьре хвэра Чьлкэзие биньм.

— Го:—Мэрэме тэ мэрэмэки гэлэки чэтынэ-Һэфт бьре чьлкэзие һэнэ. Һэрэ, хаде огре бьдэ вэ.

Р'абун съве шэбэде хатьре хвэ жь қизе хвэстын у ре кэтын. П'ыр чун, һындык чун, расти халикэ сор һатын, леньһерин хали сорэ, кэвьр сор, бь готынаке топрах гышт сорэ. Леньһерин к'очк у сара теда, эв жи сорэ. Го:

— Һасэн, бьра, эме ишэв меване ве к'очьке бьн.

Һасэн һьлда го:

— Бьра, һэр вэхта мэрийара лавин найе. ши һэйэ мьшкэ, ши һэйэ мэрэ. Вэрэ, йа мьн дьки, эм нэчын.

— На, го, эз адк'аримэ, гэрэ эз шице чэтын хвэ пара нэгырьм.

Оса жи кьрын. Ажотын бэр дэре к'очьк у сэре. Кэчка дөвө сор we к'очк у сэрэда бу. Леньһери, чь бьнһэрэ, дэнге зиwэ-зиwe бэр дэри те. Кэчьк дэркэат бэр дери, леньһери дө хорт ль вөдэре сэкьнинэ, го:

— Гэли хорте дэлал, к'эрэмкьн пэйавьн!

— Бэле, го, қиза қэнщ, эме пэйавьн!

Пэйабун. Һаспе ван кьшанд тэwлэхане у һат диwане щэм мевана. Сълав-к'ълав данэ һөвдө. Кэчьк дэрбаз бу эмэке ван һазьркэ. Эмэк һазьркьр, ани дани, нане хвэ харьн. Кэчьке го:

— Гэли хорте дэлал, һун гэлэ хортынэ эзизьн. Мэрьв жь көба wэ қө тер навэ. Ле фэқэт вьра гьлик һэйэ, гэрэ эз бежьм, эз нькарьм нэвежьм.

Го:—К'эрэмкэ бежэ, қиза қэнщ.

Го:— Эва к'очк у сара дөвө сорэ. Wэки эв wэ мала хwэда бьвинэ, we wэ һэр йэки бькэ қөрма дьране хwэ.

— Бэле, го, қиза қэнщ, эме һэрын, һаспе мэ бьк'шинэ, эме һэрын.

Һасп кьшандьн, вэхта кө сйар бун, Мирзэ Мэмуд жь қизе пьрси, го:

— Дөw к'и али дьчэ, к'и али те?

Го:—Р'оһьлат дьчэ, роава жи те, го, эве ре дьчэ, эве жн—те!

Да сэр we рйа дөw кь теда бе, чу. Қизе кьрэ гази, го:

— Хорте дэлал, бьди хатьре хаде, тө нэчи, тө рйа дөwда дьчи, эwэ кь бе.

Го:—Қиза қэнщ, мьн дөвө сьпи көштигэ, эзе wi жи бькөжьм.

Qизе го:—wэки тō qэwата хwэ бэлэди, огърбэ, һэрэ.

Һэсэн у Мирзэ Мәмуд пър һындьки чун, леньһерин чь бьһерьн, чйак те, чйак бьнданэ, йэк сэрэ, we те. Һэсане бьре хwэ щиде һышт го:

— Һэсэн, тō вьра бьсэкьнэ, дeу сэре мьн кър, тō льнге һэспе бьрэвэ, һэрэ, ле нэкър, эз һатъм, һэмин эме һэрьн.

Мирзэ Мәмуд незики дeу бу, бьһерэ чь бьһерэ, кэфт бэраше аша тьзбие шинэ, шэqэ-шэqэ те, дарэк нэзар тэрэwли певанэ, сэр мьланэ. Дeу сэре хwэ бьльнд кър, we сийарэк пешва те.

— Һа, го, бэрхке кэмльк, эз эзмана дьгэрйам, тō әрда дэсте мьн кэти, qөрма дьране мьн дешэ, эзе тэ бавем нав qөрма дьране хwэ.

Го:—К'элбо, бьхwэ паше бьшекьринэ, мьн бьре тэ кōштиә, эзе тэ жи гэвэр бькьм.

Го:—Дора мьнэ, дора тәйә?

Го:—Дeу, дора тәйә!

Дeу һьлда даре хwэ вьрвьранд тоз у думан qаси чйа бьльнд бу. we тозэда Мирзэ Мәмуд льнг да һэспэда, пьш зьвьри. Дeу һьлда го: «Мьн малхьрави, исанэт хали бу, бу хали, мьн чаwа даре хwэ авитэ wи тежки, әw навит бэр qөрма дьране хwэ»

Го:—Эз нэ тежкьм, к'элбо, эзи сагъм. Эз щәсусе сэре тэмэ, го, дора мьнэ, дора тәйә?

Го:—Ижа дора тәйә!

Мирзэ Мәмуд зьлфэqаре хwэ қъшанд авитэ стō, стōе wи алики чу, шэндәке wи алики, бу лэмэ-лэма дэве wи, го:

— Шар дьн!

Го:—Мала мэ йэкшарә!

Оса жи гōһе wи жекър, келәка һэспэда кър, һат меване we qизе. Qиз чөвньһери бу, ре дьһери. Леньһери һәрдō хорт we лэз тен, го: «wәллэ, һэвэ—төнэвэ, бэр дeу дьрэвьн». Һатьн һьнда qизе, әwe го:

— Гәли хорта зу бькьн, һала дeу нәһатийә.

Го:—Qиза qәнщ, тэ тьре әм бэр дeу дьрэвьн, һала келәка мьн бьһерэ чька чь һәйә.

Qизе леньһери, чь бьһерэ—һәрдө гөһе дөү җе келә-кеда дардакьри. Qиз чу дәст у руйе җан, го:

— Хаде җә хьлазкә, җә чаҗа эз жь җи хьлазкьрьм. Дә, к'әрәмкьн, пәйавьн.

Qизе әзәт қольхкьр. Эваре щие Кәсэн башқә дани, е хҗә у Мирзә Мәмуд жи гәв дани. Чу кәт пашла Мирзә Мәмуд. Мирзә Мәмуд шуре хҗә кьшанд, да орға хҗә у қизе. Qизе һьлда го:

— Мирзә Мәмуд, тә чь кемасийа мьн ди, җәки тө ве йәке дьки, һәрге тө көре ша у падшан, эз жи қиза ша у падшамә?

Го:—Qиза қәнщ, көрмәта тә сәре мә зедәйә, кемасийа ә қә төнә, ле фәқәт мәрәмәкә мьн һәйә, мьн кь ани щи, адбә, әзе бем тә жь хҗәра бьвьм.

Го:—Мирзә Мәмуд, мәрәме тә чийә?

Го:—Мәрәме мьн әҗә, гәрә эз кәрьм Кәсане бьре хҗәра Чьлкәзие биньм, орға ада кәфт бәрада.

Го:—Гәлә чәтһнә, ле фәқәт әҗ ре у мәни карә хушка мьн мәзһн, жьна дөүе рәш нишани тәдә.

Рабун сьве сйар бун, изпа хҗә қизе хҗәстһн у чун. Пьр чун, һндьк чун, чун расти топрахәкә рәш һатһн: ав рәш, кәвьр рәш, к'очк-сәра рәш. Әҗ топрах, топраха дөүе рәшә. Ажотһн чун бәр дәре к'очк у сәре. Qизе леньһери рьнгә—рьнга льнге һәспа те. Qиз дәркәт бәр дери, леньһери дө хорт бәр дери сәкьнинә, го:

— Гәли хорте дәләл, кәрәмкьн пәйавьн.

Го:—Бәле, әме пәйавьн!

Һәспе җан кьшанд тәҗләхане. Һат сьлав җана кьр. Әзәт қольх җанара кьр, го:

— Гәли хорте дәләл, һун гәлә әзиз у ләтифһн, ле фәқәт җәра пьрсәк һәйә, әзе җәра бежьм. Го, һун занһн, әҗа к'очк у сәра дөүе рәшә, чьвик-чьвикйа хҗә һькарә топраха җира һәрә, кәта чьвика жи баск дькә, кәйфа җә, равһн сйарвьн, сәр чәве мьнра һатһн, һәла һе нәһатийә, һун тәләф нәкьрһнә.

Го:—Qиза қәнщ, әм жи занһн, әҗа топраха дөүе рәшә. Го, қиза қәнщ, бьре дөүе рәш һәнә?

Го:—Бәле, һәнә: дө бьра һәнә, йәк дөүе сьпи, йәк

дewe сорэ. Го, һэрдö к'өлфэте ван жи хушке мьньн. Эм
қизе падша бунэ, дәсте зор эм анинэ һатьнэ.

Го:—Қиза қәнщ; мьн һэрдö дew жи сәре ван бәр бь
шәньмэ кьрьнэ, һәрке тө мьн ина наки, хөрще мә быһер,
эзе гөһе ван нишани тәдьм.

Хөрщ анин, гөһ нишан дане. Қизьке хwэ авит сәр дәст
пие ван, го:

— Эз қөрбана wэ, wэ чаwа хушке мьн хьлаз кьр, гә-
ло нале мьн чьвэ?

Го:—Qэ мәтърсэ, го, эзе дewe рэш жи we к'эзэьке
вэрекьм.

Кэчьке го:—Эз жи тэгмин дькьм, тэ те.

Мирзэ Мәмуд го:—Хушка тэ эз шандьмэ щәм тэ, wә-
ки тө ре у мәнийа Чьлкэзие мьнра бежи, wәки эз һәрьм
быре хwэра биньм.

Го:—Мирзэ Мәмуд, эзе жь wэра бежьм. Го, төе һәри
пешйа дew, wәки алткьрьн бу йа тэ, тө шуре хwэ ль стö
нәхи, тө пышта шуре хwэ бьди сәр стö, бежи: «Бьмбарәк,
тö мьнра бьви к'эргәданәки, эз тэ сйар бьм». We бьвэ к'әр-
гәдан, төе ле сйар би. Тö кö һати вьра, эз жь тәра бежьм,
тö чаwа бьки.

Р'абун изна хwэ хwэстын. Эw рйа дew теда бе, we
реда чун. Чаwа анин сәре быре Wi, öса жи аинн сәре Wi.
Мирзэ Мәмуд эw нәкöшт, хwэра кьр к'эргәдан, шур данн
сәр стöе Wi у лехьст һат бәр дәре қизе. Қизьке эw йәк
дит. Қиз қонахәке пешйа wанда чу, чу дәст у руйе ван,
шабуна ани пәйа кьр, эзәт-қöльх кьр. Паши эзәт-қöльхе,
Мирзэ Мәмуд гот:

— Қиза қәнщ, гәрэ тө бежи, эм чь форме бькьн?

Қизе го:—Бәле, эзе бежьм. Го, һуне нанга жь вьра ре
к'эвьн, қонахәке-дöда һуне һәрьн, һуне бьғижьн келәка
бәре. Тö к'эргәдане хwэва, һәспе хwэ сйар бьн, һун кә-
тын нава бәре, к'эргәдане совайи wэ дәрхә орта бәре, ле
фәқәт, вьра, к'эргәдане се щара нава бәре бькә борин, тө
дәве хwэ бьки дәве гөһе Wi, бежи: «Бьмбарәк, һәрэ, мьн
быре тэ кöштийә, кәсәк һәwарийа тә нае». We öса һәрә.
Щар дьн жи we öса бькә, төе диса öса бьки. We тэ дәрхә
ада бәре. Wәхта кь тө дәрхьсти ада бәре, тө мые Wi бьк-

ш ини йан сәре ши, йан шәндәке ши, бьки щева хwә, онда нәки, we щар аьне кери тә бе. Тә кь weда Чьлкәзи хер у хwәши ани, тие муе ши ль һәвхи, кәргәдане бе бәр тә бьсәкьнә. Һуне бен. Чьлкәзи хушка кәфт бьранә, һәр кәфт бьре we зорбәнә, дәст сәр дәсте хwәра нәдитьнә, ле мьн гөман һәйә, тәе Чьлкәзие бини. К'очк у сәра wan жи хwәлийә орта ада бәрада, wәки хушка wана кәсәк нәвинә. Хушка хwә гәләки һьз дькьн, гәләки дьле wанда әзизә. Әв пьрс бун-мьн жи тәра го.

Р'абун изна хwә жь қизе хwәстьн, һәспе хwә һьштьн ре у ре кәтьн. П'ьр чун, һьндьк чун, чун келәка бәре рь-һәт бун. Кәргәдане хwә сйар бун у кәтьн ава бәре. Чаwа қизьке готьбу, қонахәке чу, кәргәдан сәкьни у кьрә борин. Мирзә Мәмуд гөһда кьрә газн: «Бьмбарәк, мьн бьре тә көштийә, ре кәвә, кәс гөнә һәwарийа тә бе, ре кәвә». Р'е кәт. Қонахәке, дөда чу, диса сәкьни кьрә борин, диса we кәзәләке, дәркәт рәшайе. Мирзә Мәмуд муе ши кьшанд, кьрә щева хwә. Кәргәданра го:

— Бьмбарәк, тәра изьнә азайи.

Әw у бьре хwә келәка бәре сәр чәве хwә щанкьрьн, қасәке рьнәт бун у рабун ре кәтьн. П'ьр чун, һьндьк чун, леньһерин-к'очк у сәрак ва. Мирзә Мәмуд һьлда го:

— Бьра, чәве тә рон, әва к'очк у сәра Чьлкәзиейә.

Чун бәр дери. Газн кьрьн, леньһерин кәсәк дәрнәкәт. Дәри вәкьрьн чунә һөндөр, леньһерин заләкә мәзын кәт пешйа wan. Леньһерин, чь бьнһерьн-қизәк we руньштийә, йәкә мина һөсьл-щәмале, тәвне чедькә. Қизе леньһери, wәки һьса мәрийа сәр кәт. Сәре хwә бьнд кьр, чь бьнһерә, wәки әw хорте кәтбу бәр чәве we, әwә, әw кәрба ши хә рьқи бу, диса хәрьқи у һәсэн жи дь бәр шемике хәрьқи кәт. Мирзә Мәмуд һьлда бьра у Чьлкәзи, дәв у чәве wана щанкьр у щидә бьра у Чьлкәзи һьшт дәркәт дәрва, wәки әw һәрдө шабьн. Бәр дери сәкьни. Бу эвар, һәр кәфт бьра жорда, чйеда һатьн—чубунә печире.

Мирзә Мәмуд го:—Һәсэн гәрә се дошәк бьн wидабә, йа мьн йәкбә у щие мьн бьнйа щие һәсэн бә, әз хөлаmtие жера бькьм.

Чьлкэзие оса жи кьр. Вэхта Чьлкэзи чу, назьриа ван дит, Мирзэ Мәмуд жь бьрера го:

— Бьра, тө нэ е ширэтани, ле эзе бежым: вэхта бьре Чьлкэзие дерида хатьн, эве сылаве бь мэ бькьн, эзе ль-бэр вана равьм, ле тө бэр вана ранэвэ, тө бежэ-к'эрэмкьн. Тө нэта изьне нэди мьн, эз рунаним, бь хэбэрэке эзе тэра холамтие бькьм.

Хэвэр дэве ванда, леньхери хэр кэфт бьра ль бэр дери пайабун. Гэспе хвэ к'шандьн хатьн һөндөр. Бьре мэзын пешие бу, сылав да ван. Мирзэ Мәмуд ль бэр рабу, Кэсэн жи го:

— К'эрэмкьн!

Гэркэс щие хвэда рунышт. Сылав к'ылав данэ һөвдө у нан хатэ орте, нане хвэ харьн.

Чэндэк к'этэ орте. Роке бьре мэзын Кэсэнра го:

— Эм гэлэки жь вэ кыз дькьн, вэрьн эм хэрьн нечире.

Мирзэ Мәмуд го:—Бэле, эзе бем, ле Кэсэне бьре мьн гэлэки эзизэ, бьра бьминэ, ле эзе бем.

Оса жи кьрын. Сыве шэбэде хэр кэфт бьрара чу нечире. ле һэсп бьжарт, паше чу. Чунэ сэре чие: хэзалэк расти ван хат: хэрге хэр кэфт бьра нава роже хэзалэк дьгьрт, Мирзэ Мәмуд дэст хвэда бь гавазане хвэ гьрт, хэзал к'шанд орта хвэ у зин у да бьре мэзын, го:

— Бьра, эва пешкеша тэ.

Ве к'эзэльеке, готына готийа, Мирзэ Мәмуд кэфт хэзалэ хвэ гьртьн, ле кэфт бьра анцах йэк гьрт. Эви кэфт пешкеша вана кьр. Эвана жи эв йэк дан бэр хвэ у хатьн мале. Жорда хатьн. Гэр кэфт бьра хвэ шунда гьртьн, ле Мирзэ Мәмуд пешие бу. Бьре мэзын һьлда го, го:

— Хаде, хер бькэ, вэки кэфт роке мэ һэвэ, рбкэк жь дэсте Мирзэ Мәмуд хьлаз навэ, го, осанэ, го, агри хербэ.

Лехьстын хатьн мале, к'эфкьрын. Сывэ дьдиса чун рав у нечире. Мирзэ Мәмуд леньхери хэр кэфт пьрс накьн, ве чь хатьнэ, чь хэрьн. Мирзэ Мәмуд роке го: «Ида ва на-вэ, эзе хвэ-хвэ бежым». Го:

— Гэли бьра, эдэте вэ чаванэ, вэки ага вэхт эм хатьнэ һун напырсьн, һун чь хатьнэ, һуне чь хэрьн?

Го:—Ноба вә бса әзизә, дәве мә нагәрә әм бежын, ле мәе пьрскьра. Го:—Дә бежын, хун сәр чәве мара хатьнә, сәва чь хатьнә, бежын!

Го:—Әз хатьмә истәкийа мәрвае жь вә дькьм—хушка вә жь бьре хвәра дьхвәзьм.

— Бәле, го, чь һәйә, вә сәре мә ньз кьрийә, мә жи льнге вә (әв жи тьрса).

— Дә, го, бьра шан, қәләне хушка хвә бежә.

Го:—Қәләне хушка мә мькина Чьлщәнуйә.

Әв нәдһат дәст у кәсәки пе нькарбу. Ләма жи тьште бса мәнә дьгьртьн, вәки нәвә.

Мирзә Мәмуд го:—Чь һәйә, әзе биньм.

Рабун сьве ре нишан дан. Мирзә Мәмуд ре кәт. Чәнд хельке чу, расти каләки хат. Мирзә Мәмуд гот:

— Апе кале, сәлам әлекьм!

Го:—Әлекьм сәлам, Мирзә Мәмуде мьни дәлал!

Мирзә Мәмуд го:—Апе кале, тә чава зани әз Мирзә Мәмудьм?

Го:—Әз заньм, тә хати сәва Чьлкәзие бона бьре хвә, го, нанга тәе һәри мькина Чьлщәну бини. Әв мәрәм әвә, вәки мькина Чьлщәну тә бькөжә.

Го:—Бәве кале, дә бежә әз чава кьм, тә кь чава гот, әзе бса жи бькьм.

Го:—Лаво, һәрә ава шәһәрәк вайә, һәрә нав, низ шәрәфа хвә кәфт сали бьстин у барә һьри. Һьри у шәрәфа хвә бьдә сәр мьле хвә, әва рйа чйейә, тәе бь рйа чйе һәри, те һәри сәре чйе, нәвзәки мәрмәри вейә: дө лулә чекьринә, ав те дькәвә нәвз, нәвз дрежә. Мькина Чьлщәну тәк вәдәре аве дьхвә, әв щие ава вейә. Тә кә чуйи, һәрдө луле аве тьжи һьрикә, бса бькә нқьтк ав жорда нәе. Ава һөндөре нәвзе жи валакә у шәрәфа хвә бькә һөндөр. Хвәра кәлгәке жере чекә, хвәра һәрә бькәвә кәлга хвә, вәки мькина Чьлщәну тә нәвинә, вәдәре, щәм нәвзе жи кәвьрәки рәш һәйә, гәма вә дь бьн вьи кәвьриданә. Мькине рожә әүльн вә бинкә, вә бьзанбә шәрафә, вә бьрәвә һәрә. Ле тә нәтьрси, әве диса бе аве кәрбана бьхвә. Вәхта кь хар, мькине сәр пыште бькәвә, кәтьнерә тә дади бьн кәвьр, кәвьр вәлгәринә, гәма вә бьн

кевьрданэ, дэрхэ у девхэ, сйарвэ, шэрэ. Ыса нивэ, тó we форме нькари һари.

Эви жи го:—Сэр чэве мын, баве кал, эзе мыса жи бькьм.

Мирзэ Мэмуд чу нава шэхэр, барэ һри стэнд у ниеэ шэрэфа кэвн. Да сэр мыле хвэ, һлда у чу. Пър чу, һндьк чу, чу сэре чйе. Чава кь кале жера салых дабу, мыса жи һэйэ: кэвзе мэрмэр, дó лулэ жи фезеданэ, ав дькэве у жé дьрежэ. Мирзэ Мэмуд рабу һэрдó лулэ тьжи һри кьр, мыса кьр, һьрткэ ав нэе дэр, кэвьз жи ава we тэмам вала кьр у тьжэ шэрэфа хвэ кьр: ниеэ шэрэфа хвэ кьр һондóре кэвзе у хвэра чу кóлгэкэ бьнэрд чекьр у хвэра кэте, вэки мынин нэвинэ, мынин бьвинэ we бьгьрэ бавежэ бьн чйае Qаф.

Эш эвар сэр ви дэрбаз бу. Сьвэ кэфте дó мылэти рон бу, ви жи рон бу. Qóлькеда һьһери, го: «Гэло, хаде, кэнге мыкина Чьлщэнуе бе?»

Бу гэрма нивро. Леньһери, чь бьһерэ, вэки мыкина Чьлщэну we қарча хвэ дайэ сэр пышта хвэ weда те, чьл щэнуе we жи дунэ. Мынин һат сэр кэвзе, леньһери, дит, кó кэвзда ав нинэ, бин кьр, бина тьшки дьне те, нэ авэ: қарча хвэ да сэр пышта хвэ у шар дьн чу. Мирзэ Мэмуд гэлэки бэр хвэ кэт, го: «Гэло дьвэ ида нэе?» Ле пьрса кале кэтэ бир, һнэки жера бу қьһйат. Эш шэв ле бу нэзар шэви.

Сьвэ диса ле рон бу, һивйа мыкинейэ, го: «Мынин гэло we кэнге бе?» Диса бу гэрма нивро, диса леньһери мынин һэр чьл щэнуйе хвэра һатын. Гэлэк шабу, го: «Шькьр we һат». Мыкина чьл щэну һат сэр һэвз, эш шэрэф ичкьр. Ичкьрһнера сэр келэке кэт. Мирзэ Мэмуд зу дада бьн кэвьр, кэвьр шэлгэранд, гэма we жь бьн дэрхьст, ракьр, сйар бу. Кьлбэт, шэхта хвэ бэржер бэрда, һэр чьл щэнуйа жи хвэ дан пэй маке, һатын.

We шэве жь ван кэфт бьра, бьре вани чук хэвн ди, вэки Мирзэ Мэмуд һат, мыкина Чьлщэну жи ани. Рабу сьве хэвна хвэ шьровэкьр бьре хвэра. Бьра го:

— Кóро, эш дэр чэтьнэ, ньһа кóштийэ.

— Э, го, гэли бьра, чьра we зэрпе ви бэр чэве хвэ нэдийэ?

Дурбин данэ бэр чэве хwэ, ль чие ньһерин, чь бьн-
һерьн, wэки Мирзэ Мәмуд we мьвина Чьлщэну сйарэ, те.

— А, го, гэли бьра, чаwа хэwна мьн дэркэт.

Го:—Бэле, растэ.

Дэрбаз бун, чунэ һөндөр. Кэсэн кьмамләмиш
кьрьн, чьмки wэхта Мирзэ Мәмуд чубу, Кэсэн кьрьбун
сэйсе һэспа. Кэсэн нэта бьре wi hat жи, тәрсе һэспа да-
вит. Хwэ гэлэки авитьн Кэсэн, го:

— Эм тэwаге дькьн, wэки тэ Мирзэ Мәмудра нэвежи.

Эwi жи соз да, го:

— Эз навежьм.

Wэдэк дэрбаз бу, леньһери Мирзэ Мәмуд hat бэр
дери. Пешиеда чун, чун анин пэяа кьрьн. Мирзэ Мәмуд
дерида hat у чу дэст у руйе бьре хwэ, пера—пера те дэр-
хьст, го:

— Бьра, тэ чьра өса рэнг кэти, мьнра растие бежэ.

Го:—К'эрба тэ, шэв-ро дэрһада тэда дөшөрмиш дьбум,
һьлбэт, эзе рэнг жи бькэвьм.

Го:—Бьра шан, сэре мьн нэкэтийэ эрде, һэта эзи са-
хьм, тэ тощара накэви тэнгие.

Эваре ль һэв руныштьн. Мирзэ Мәмуд һьлда го, го:

— Гэли бьра, мьн қэлэне wэ ани, гэрэ һун к'аре бука
мьн бькьн, сьвэ-дөсьвэ эме һэрьн.

Го:—Бэле!

Р'абун сьве чунэ шәһэр, wэки к'аре хушка хwэ бькьн.
Мирзэ Мәмуд жи wanpa чу. Кэсэн, Чьлкэзи тэне ман. Чьл-
кэзи дөшөрмиш бу, го: «Мьн хьзнэ—дэфине мала баве хwэ
нишани Кэсэн нэда, Кэсане wэхтэке мьн бькэ қар, we бе-
жэ, қиза мэрики чйе бу, мьн чу һьлда ани». Го:

— Кэсэн шан, wэрэ, эз дьхwэзьм хэзнэ у дэфине ма-
ла баве хwэ нишани тэдьм.

Го:—Бэле, к'эрэмкэ!

Р'абун чун дэри вэкьрьн, чьл авайи мала баве weда
бун. Эw чьл авайи жи щурэ-щурэ тьшт те һабун: зер-зив,
бьрльиант, чь дэве тэ бьгэрэ, һэр чьл авайи жи нишан да-
не у hatьн бэр дери. Чьлкэзи го:

— Кәсән, тә қасәки чонга хвә дайнә, әз сәр чонга тә разем.

Вәхта Чьлкәзие сәр чонга Кәсән разә, Кәсән гөлие вира лист. Қөрмә гөлие веда кълитәкә чук дит, го: «Бһнер, ақа дәрге мала баве хвә нишани мьн да, ле кълита ви дәргәйи ле нани нишани мьн нәдә, го, вәлә, әзе ве кълите вәкьм, бьвьм һәрьм, чька кълита кижан дәрйә». Вьса вәкьр, сәре Чьлкәзие һеди дани әрде. чу һөндөр. Чу леньһери, қөлчәкида дәргәки чуки пола вайә, гө: «Һәвә, төнәвә әвә, әвә кълита ви дәргәйә». Кълит ле ани, дәри вәкьр, леньһери чь бһнерә, вәки мәрики вайә бь зьнщире кота-не гьреданә. Әв мәри жи дьле ви кәтьбу Чьлкәзие. Әв һәр кәфт бьра бь сәре анибун гьредабун. Вәхта кь дәри вәкьр, Щанполат го:

— Һә, Кәсән, тә сәр чәве мьпра һати,—паве Кәсән бһнстьбу.—Әвә си-чьл роже вәйә һун һатьнә, әван бе-хайә әз биркьрмә, нане мьн нәданә.

Әвана чь кьрьбу. Әвана нан у ав данибу бәр чәве ви, вәки лебһнерә хвә-хвә бьмашә, бьмьрә, ле Кәсән әв мәсәлә ньзаньбу, го:

— Бьра щан, тә чь дьхвәзи?

Го:—Әз бәхте тәдамә, тә вана бьди мьн.

Нан гьшт даје. Тәмам хар, жера го:

— Кәсән, тә нькари ситьле чичкәки бәр бь мьн бьлә-қийи, вәки чәнга мьн бьғниже?

Кәсән чички ситьл жь щи ләқанд, чәнга Щанполат гьһиште. Чәнга хвә авитә дәве ситьле, кьшанд бәр хвә. Әв ав тәмам ичи хвә кьр. Фьрпахе ви рабун у зьнщир қәтанд: бу фьрә-фьра зьнщира, зьнщир қәтанд. Зьнщирәк һат сәре Кәсән кәт, Кәсән мьрити кәт. Щанполат һат Чьлкәзи дь хәведа, чьлкәзие ве дәсте хвә аланд, һьлда бьр. Чьлкәзие чәве хвә вәкьрьн, леньһери—чь бһнерә, вәки сәр мьле Щанполатә, Ве дьвә, го:

— Мала баве. мьн хьравбә, вәлә Кәсән әв йәк сәре мьн кьр.

Һәр кәфт бьре ве, Мирзә Мәмудва һатьн леньһерин, чь бһнерьн, кочк у сәра ван ду накьшә. Һәр кәфт бьра сәре хвә хьстьн, «Бьрайо», кьрьн. Мирзә Мәмуд гө:

— Чь вә қәҗмийә?

Го:—Бра, к'очк у сәра мә ду накъшә, чькане әҗана Щанполат бәрдайә, чька чь кьрийә, вәки ду накъшә.

Һатын мале, чун бәр дәрге Щанполат. Һәсэн һәла һе өсайи кәтийә, Щанполат жи зынщире хвә қәтандийә, Чьлкәзи һьдлайә чуйә. Ав сәр чәве Һәсэн кьрын. Һәсэн рабу сәр хвә, го:

— Һәсэн, тә чь кьр, мала тә хьрав бә?

Го:—Һал у кәҗал бу әв...

Әваре ль һәвдө руньштын, бьре мәзьи Мирзә Мәмуд у Һәсэнра го:

— Щанполат, һәфт дәрге ви пола һәнә, хушка мә һьһа кьрийә пышт һәфт дәрге пола, өса жи щане ви полайә. Нә топ ле дьхәвьтә, нә тө. Һун йа мьн дькьн—һәрьн. Һун сәр чәвара һатынә, һәмин хушка мә кәтийә җе зәлулие, мьр чу, кьлбәт йазйа җеда өса жи һәбу.

Мирзә Мәмуд һьлда го:

— Гәли бра, сәрикә, әҗ огьрә, әзе һәрьм у хвә Щанполатра жи бьщербиньм. Һун тәк рйа к'очк у сәра ви нишани мьндын, әзе һәрьм. Әзе сьве һәрьм. Әз бьре хвә нәмьри дьһельм щәм вә, вәки тышт сәре Һәсэн бе, Һун к'ода һәрьн дәсте мьн хьлаз навьн.

Һәр һәфт бра дестда адкьрын, вәки бьре ви бьһерьн, мьқат бьн. Каре ви кьрын. Сьве рабу, изна хвә жь вана хвәст, да сәре ре чу. Пьр чу, һьндык чу, чу расти к'очк сәрае һат. Әҗана чаҗа сальх дабу, леньһери өсанә. Ль бәр пәнщәре наве Чьлкәзие һьлда, газикьр. Чьлкәзие леньһери савәк ле тәсәлә бу. Һатә бәр пәнщәре леньһери, чь бьһерә, вәки әвә Мирзә Мәмудә. Әҗе го:

— Мирзә Мәмуд, әз бь қөрба, тө һати чь? Ида ишәки боши—бәталә, тө һькари тышки бьки, әз пыш кәфт дәрге поладамә. Сьве дьчә кьлит дькә, әваре те кьлит дьқә, ида тө һати чь? Ида һәрә, бьре хвә нава ван дәрхә, һәрә, кьлбәт йазйа мьнда жи өса бу.

Мирзә Мәмуд һьлда го:

— Йа әзе вьра бьмрьм, йан әзе бехайи-бехөдан вьра һәрьм.

Чәнд рож дәрбаз бу. Сьвә Мирзә Мәмуд те Чьлкә-

зиера хэвэрдьдэ у эваре дьчэ к'олга хwэ. Шэвэке дөшөрмиш бу, рокър, пива го: «Гэло эw мэрьве полайэ, дьвэ рөне wi қальбе wiда нинбэ». We шэве тэwатийа wi нэхате.

Сьвэ нэфте дө мьлэти рон бу, wi жи рон бу. Чу бэр пэнщэре гази Чьлкэзие кър. Эw хатэ бэр пэнщэре. Жера го, го:

— Чьлкэзи шан, эз тышки wa дөшөрмиш бумэ, wэки мэрьве өса пола, дьвэк рөне wi нэ дь қальбе wiдабэ. Эваре кь хат, тө һэри бькэви бьн мьла, бьви һэри сэр щие wi дайни у келэке рунии, дәсте хwэ стөе ширакэ. Эwe һьлдэ бежэ: «Чьлкэзи шан, чь қэwмийэ, wэки тө иро өса дьки, һөрмэта мьн дьгьри»? Тө һьлдэ бежэ, бе: «Шанполат, эз заньм ида бошэ, тэ эз анимэ хатьмэ ньш нэфт дэрге пола хьстьмэ. Эз дөшөрмиш бумэ, чьра тэра ша навьм, эз йа тэмэ, тө е мьни, ле фэқэт пьрсэк вьра һэйэ, wэки эз тэнемэ. Тө сьве дьчи кэта эваре кэс төнэ мьнра хэвэрдэ, эз чава дэбур-бькьм. Wэки дьхwэзи эз зэф дэбур бькьм мэрики бинэ эз пера хэвэрдьм, рөке хwэ йан бини, рөне тэ мьнра хэвэрдэ, кэта эваре бина мьн дэре, кэта тө тейи».

Шанполат эваре хат. Чьлкэзие өса жи жера гот. Шанполат го:

— Чьлкэзи, чи тэ рөне мьн кэтийэ, дьне бьхwэ, ахрэте жи хаде.

Го:—Wэки өсанэ, тө дьхwэзи эз зу бьмьрьм.

Го:—Дэ wэки өсанэ рөне мьн дь һөндөре гезиеданэ.

— А, го, wьса бежэ, гьди, эвде хwэде-

Сьвэ рон бу, Шанполат чу. Мирзэ Мэмуд хат бэр пэнщэре, Чьлкэзиера го:

— Бэхте тэдамэ, эви чь го у чь пьрс да дәсте тэ?

Го:—Мирзэ Мэмуд, мьнра готийэ рөне мьн гезиеданэ.

Го:—Wэки өсанэ, тө гезие рави бьхэмьлини, кьнше хwэ леки, ньлбэт гезие тэра хэвэрнадэ, кэта эваре эw те, дьса һэрэ бькэвэ бьн мьла, бинэ щие wi бьдэ руныштан-дьне, қөльхе жера бькэ, паше жера бежэ, бе: «Шанполат шан, тэ го рөне мьн дь гезиеданэ, мьн гези хэмьланд, кьнше хwэ лекър, мьн кър нэкър мьнра хэвэрнеда». Ижа чька эw чь дьвежэ, тө сьве мьнра бежи.

Эваре Щанполат хат, чава Мирзэ Мәмуд готьбу Чьлкэзи, бса жи кър. Щанполат һьлда го, го:

— Чьлкэзи щан, дэлалйа мьн, нълбэт рөке мьн нэ дь гезиданэ.

— Э, го, вәки нэ дь гезиданэ, тэ чьра аҫа зэмэт да мьн, нәйран.

Го:—Диса эз дьвежъм, тә вәрэ мьн у рөке мьн вә-гәрэ.

— Э, го, чь һәйә, мьн кь ди чәтһнә, эзе тәрка вездәре бьдъм.

Го:—Чьлкэзи щан, рөке мьн һөндөре ҫальве челәка сорданэ, чьл боги ль сәрһн, сәре Сипане Хәлатейә, вәки әв челәк тышт пе хат, һөндөре вә кь ҫәлаштын, ҫөтик һөндөре вөданә, йәк пола, се чьвик төданһн, вәки һәр се чьвик сәре ван һьлҫәтәндһн эзе жи бьмьрһм.

— А, го, вьса бежә, а нанга чәтһнә, эз ида нахвәзъм, ида эзе тәрка вһ шөхөли бьдъм.

Сьвә ронбу. Щанполат чу. Мирзэ Мәмуд хат бәр пән-щәре диса го:

— Бәхте тәдамә, Чьлкэзи, го, чь го?

Го:—Чәвә тә рони, мьзгинйа мьн тәра, готийә, рөке мьн зьке челәка сорданэ, сәре Сипане Хәлате, чьл боги сәрә, әв челәк көштын, йан тышт хат сәре вә челәке—ҫөдүме мьне бышке, ле вәки зьке вә ҫәлаштын, ҫөтик зьке вә дәрхьштын у һәрсе чьвике теда көштын, эзе жи щһ бь щһ бьмьрһм. Го, Мирзэ Мәмуд щан, вәки хаде тәра ләв ани тә чуйи тә челәк көшт, тә һәрсе чьвика нәкөжи щәракева: тә йәке сәре вә һьлҫәтини, әв ҫөдүме вһ вә сьст бьвһн, әвә бәр бь мале бе, тә жи пәпе бейи. һатә бәр дәрге хвә, һәла дәри вәнәкьри тә тышки нәйни сәре щүщька, бьра дәрийа вәкә, әв һькарә ида дәрийа дадә, ҫөдүме вһ сьстһн. Дәрик вәкьрһн тә пәй вәрә, стөе йәкә дьне жи һьлҫәтинә. Әвә бежә:

— Кә бой хадебә, әвә жи бьдә эз бьхөм,—нәви тә дьдейи, вә бьхвә сәгбә, әвә жи, стөе вә һьлҫәтинә.

Мирзэ Мәмуд рабу тир кәване хвә һьлда ре кәт. Пьрчу, һьндьк чу, чу сәре чйәе Сипане Хәлате. Леньһери чь бьһһерә, вәки челәка сор хатә сәр ҫөри ав хвар, чьл бо-

ге хwэ һьлда чу. К'этэ ниврийа дьне, дуса һат. Мирзэ Мәмуд тир кэване хwэ һазьр кър, wэки бавежэ. Эwe ав хар, эwi авите: тир кэван, әмьре хwэде зьке we к'эт, алие дьнера дәрк'эт, бу өрина we, к'эт. Бог һәр йәк аликида чун. Мирзэ Мәмуд дадаие стөе we жекър у нав дьле we қәлашт. Wi чахи Щанполат әйанбу, қөдме wi сьст бу, бәр бь мале һат, wэки Чьлкэзие ишәк ани сәре wi у чөләке-бь дәсти Мирзэ Мәмуд.

Мирзэ Мәмуд зьке чөләке қәлашт, леньһери, чь бьһерә—раст жи қөтикә wайә теда. Дәре қөтие вәкър, раст жи се чьвик we теда. Мирзэ Мәмуд ша бу, рек'эт бәр бь к'очк сәра Щанполат. Һьнәки һат, wэки незикайи Щанполатра кър, сәре чьвикәке һьлқәтанд. Щанполат хwэ дькә дьлэзинә, wэки һәрә бьғһижә Чьлкэзие, тьшки сәре we бькә, чьмки һьзанә Мирзэ Мәмуд пәйә. Ләзанд чу бәр дәргә wәхте лехьст, дәргә гьшк вәбун. Мирзэ Мәмуд сәре чьвикәкә дьне жи һьлқәтанд. Wi чахи Чьлкэзи рабу чу щики дьне хwэ вәшарт, wэки Щанполат һьвинә. Щанполат бу қужә-қужа wi нава таме хwэ гәрйа. Мирзэ Мәмуд һьлда гот, го:

— Мьн хуна тә фьркър, бьһер мьн чь анийә сәре тә, вьрда мьн бьһерә.

Зьвьри Мирзэ Мәмуд һьһери. Мирзэ Мәмуд го:

— Эва рөке тәйә, әз бьдм тә, йане әз сәре we жи һьлқәтиньм?

— На, го, бьди хатьре хаде, бьдә мьн әз бьхөм у адбә, әзе Чьлкэзие бьдмә тә, тей бьви һәри.

Мирзэ Мәмуд йа wi нәкър, сәре we жи һьлқәтанд. Wәхта һьлқәтанд, Щанполат к'эт у гази Чьлкэзие кър. Чьлкэзи һат, һат хwэ авит дәст лие Мирзэ Мәмуд, го:

— Әз бь қөрба, тә чава кър, әв мерани жь тә һат?

Рабун к'әтһн нава к'очк у сәра wi. Е кө, әз бежьм, хwэ сьвьк, бьһе wan гьран, һьлдан. Бәре хwэ дап к'очк у сәре бьре хwә, чун. Чун гьһиштһн к'очк у сәре. Һәр нәфт бьра леньһерин, чь бьһерһн, wэки Чьлкэзи у Мирзэ Мәмуд we тен. Мьзгини бьрьнә һәсәнра. Рабун һәр кәйшт пешйа wandа чун. Чун дәст у руйе һәвдө, ида һьзанбун Мирзэ Мәмуд чава бькьн, шабуна данин сәр сәре хwә, анин һатһн.

Чь һатьбу сәре Мирзэ Мәмуд, бьрара гьли кър, го:

— Гэли бьра, эз насэкьным, эзе сьве бука хwэ бьвм, эз ль вьрбьм, сэре мьне бькэвэ нава хах у лахе гьран, йэке жи тэхт у таше баве мьн майэ бе хай у бе хөдан.

— Бэле, го, к'эрэмкьн, изьнэ, чаwа дьхwэзи эм сэр созе тэнэ. Чьмык эwана зэрпе Мирзэ Мэмуд дитьбун, qэ карьбун бэр хэвэрдана? P'абун к'аре хушка хwэ кьрын, сьве сйаркьрын, рабун пера чун. Qонахэке—дөда пера чун. Изьна хнаме хwэ дан, го:

— К'эрэмкьн, хун ида вэгэрын.

Натын дэст у руйе нэвдө. Эw вэгэрандын, эw жи хwэ-хwэ рекэтын. П'ыр ньндьк натын, натын к'елэка бэре. Мирзэ Мэмуд жь шева хwэ муе кэргэдан дэрхьст, ль нэв хьст. К'эргэдан нат ль бэр сэкьни. Нэрсэ рабун ль кэргэдан сйарбун, ре кэтын. П'ыр чун, ньндьк чун, кэргэдан натэ рэшае. Мирзэ Мэмуд Нэсэнва у Чьлкэзиева натын чэве кэргэдан, чьмк эwи мьразе wан qэданд у изьна кэргэдан да у чу.

Эw хwэ жи рекэтын, натын. Бун меване хушка мэзын, дьлкэтийа деше рэш, чьмк Мирзэ Мэмуд адкьрибу, гэрэ нэрсэ жи хwэра бьбьра. Дэнг бэр дери нат. Дэркэт дэрва леньһери, чь бьһерэ, wэки Мирзэ Мэмуд, Нэсэн, Чьлкэзи сэкьнинэ. Натын дэст у руйе нэвдө, го:

— К'эрэмкьн диwане!

We шэве ведэре ман. Чь нур-муре деш нэбу, хwэ сьвьк, баре wн гьран, ньлдан. Сьве шэбэqе ре кэтын. Чун кочк у сэра хушка орте, дьлкэтийа деше сор. Эw жи we кэзэлэк бу, ньлдан чун. Чун шэм дьлкэтийа деше сьпи. Эw жи ньлдан, we кэзэлэке, бэре хwэ дан wэтэне баве хwэ. Незики шэһэре баве хwэ бун. Шьванэк дитьн, готын:

— Көро, һане эва к'өлма зера жь тэра, тэ мьзгини бьви жь падшера, баве мэра, бежи—мьзгинийа мьн жь тэра, wэки Мирзэ Мэмуд нат Чьлкэзи ани жь Нэсэнра, се жьн жи пера.

Wьса шьван дьчэ мьзгиние дьдэ падше. Падша ньлдэ дьдэ мьзгинийа шьвин дьде, радьвэ кэфт дэст дэф у зөрна ньлдэ, пешийа көрада дьчэ. Дэ бь чь шайе, чь эшqе көра

тинэ пәйа дькә, һәр хаде заньбә. Кәфт рожа, нәфт шәва
дәфе дьхә.

Көр жи чь һатийә сәре ван баве хwәра дьвежн.

Әw чун мьразе хwә шабун, тө жи һәри мьразе хwә
у мала хwә шаби.

Г О Л Б А Р И

Шарэке һэбу төнэбу кэсибэк һэбу. Эв кэсибе тэ эв бу, жьна ви бу у дө көре ви бун. Кэсибе тэ һьлда го:

— Жьньк, әбуре мә навә, мырати зара бә, әзе һәрәм шәһәрәки мина шәһәре Тьлбисе, бьхэбьтм, зарара кьнщ-мьнща биньм, тышки шәра биньм.

We Wәхте жьна кэсиб нәмлә бу. Мерьк рабу го: «Әзе һәрәм щәм хушка хwә, жера бежъм, wәки к'олфәта мьн кө радьзе, т'ө бейи бәр дәсте we һәри бейи, бьхэбьти, нәта радьвә.» Кэсиб дьчә щәм хушка хwә, тәминә дьдеда. Хушка ви дьве:

— Бьрабә, әз хwә кор нәбумә, wәхте разана жьна тә әзе һәрәм сәр, х'ө нә жьна хәлдейә.

Кэсиб пышта хwә дьде, те бәре хwә дьдә ви шәһәри, һәрә кь бьхэбьтә.

Эм бенә сәр жьна ви. Сал сала дьчә, мәһ мәһа дьчә, рожа жьна ви те. Жьна ви дьк'әвә бәр тәнгие, wәки разе. Жьньк радьвә гази көре хwә дькә, дьве:

— Һәрә гази мәта хwә бькә, бьра бе сәр мьн.

Гәдә радьвә дьчә пәй мәта хwә, жера дьве:

— Мәте, дйа мьн кәтийә бәр тәнгие, готийә бьра бе сәр мьн.

Мәта ви дьве:—Бьре мьн, лехә һәрә, әз нькарьм: за-

ре мьн дьгьрин, эзе чава' заре хвэ бьһельм бем сэр дйа тэ.

Һәрнәисә, нае. Гәдә вәдьгәрә дьчә мале, дьве:

— Дайе, готийә эз нькарьм бем!

Һәрнәисә, хушка мерьк жера дькә бeбәхтиe. Жьньк тинә те дәрe хвэ дадьдә, тари буйә—нә чьра буйә, нә пьлтә буйә, нә пичкә буйә: тариeда рудьни гази хөддаe хвэ дькә.

Жьньк лe дьнерә, дьвә пьрина се кәвотка тен сәр к'өләкe дaтиньн. Гази жьнькe дькьн, дьвeн:

— Әвдa сәррәш, нәтърсә, әм һaтын тә хьлазкьн. Әм һәр се кәвотк дьвьн се һорийа.

Мума вeдьхьн—жьньк радьзе, қизәкe тинә. Һори дьвeн:

— Әм наве ҫе дайньн чь? Данәйньн чь?

Һорийа мэзын дьвeжә; дьвe:—Наве мьн Гөлбаринә, на- ве хушкa мьн Гөлбарин—наве мьн жера.

Һорийа орте жи дьвeжә:—Кәне мьн жера.

Йа чук жи дьвe:—Гьрне мьн жера.

Һори дьвeжьнә жьнькe:—Нәви-нәви аве әрде хушка мәки.

Дьвә пьрина ван, һори лeдьхьн дьчьн. Дьсәкьнә сьвә рон дьвә. Жьньк радьвә дьчә мала щинарәки, һәрге инщанәкe, һәрге тәштәкe тинә те, дьвe: «Әзе аве қиза хвә кьм». Тинә те аве кәчька хвә дькә, кәчька хвә радьзинә, дькә кә һәрә, вәки ава кәчькe бьрeжә, гава дьчә лeдьн- һeрә—әш ав тәмам буйә зер. Жьньк һeжа ша дьвә, тәзә пьшта хвә дьшьдинә, льдә чьртька, ша дьвә. Радьвә зeра дьшинә хвәра ньвина тинә, заре хвәра кьнща дьстинә, лe дькә. Рое дәһ ведро вәки лeкә дәһ ведро зер жи һьлтинә. Жьньк радьвә оста дьгьрә, пала дьгьрә, хәватчийа дьгьрә тинә те там-ташәки өса хвәра чeдькә, қә таме падше нә өсанә. Там у таше вейа тәмам зеркьлдаи чекьрийә. Радь- вьн ви ханиe хвә дәртен дькьшьн там у таше хвә. Һәр- кә заре хәлқe бь сала мэзын дьбьн, Гөлбарийа вейа ро бь ро, ськәт-ськәт мэзын дьвә дьһа.

Жьньк у заре хвәва бәра иди кeфкьн, әм бeнә сәр мeрe ҫe. Һәркә сал сала дьчә, мәһ мәһа дьчә, кәс ньзанә иди чәнд салe мeрe вейә чуйә. Кәсибe тә радьвә кәрe

хвэ дькэ, дьве: «Эзе һэръм мала хвэ». Бэре хвэ дьдэ мала хвэ. Те мешоке хвэ жи тьжи кэвн-кол, к'ьнц-мынще кэвн дькэ, тинэ те заре хвэра. Гава те чэв хание хвэ дьк'эвэ, ледьһерэ we хание wi һьлшандьнэ, we хьравэ буйэ. Р'удьни у дьгьри, дьве: «Эвэ заре мын, жьна мын бьрчибуна мьрынэ, хэлде жи һатийэ таме мын һьлшандийэ, хвэра бьрынэ чунэ». Гэлэки дьгьри, радьвэ бэре хвэ дьдэ хушка хвэ. Дьве: «Эз һэръм щэм хушка хвэ, чька заре мын чава бунэ»? Дьчэ, дьве:

— Хушке, бой хаде бэ, к'ане заре мын, к'ане мала мын, заре мын, мала мын чава бунэ?

Хушк дьве:—Һи ле мэрум би, һа, һа, эв к'очк сэре бьльнд те дитьнэ, дьве, е тэнэ, дьве, вэрэ к'очк у сэре тэ нишани тэкьм. Жьна тэ һа, һа, к'очк у сэре һанданэ.

Бьре жьньке жера дьвежэ, дьве:

— Хушке, тэ сэре мын дьхапиши, тэ қэрфа мын дьки, йан тэ дьле хвэ дьвежи?

Хушка wi дьве:

— Бьра, дьве, чьра тэ бьхапийьм, вэлэ-бьлэ, дьве, эв там таше тэнэ, лехэ һэрэ.

Мерьк радьвэ мешоке хвэ дьдэ пышта хвэ ледьхэ, дьчэ. Дьчэ, гава жьньк һондёрда ледьһерэ, we мере we һат, жьньк банздьдэ нешиедэ дьчэ. Дьчэ пешйа мере хвэ, мешоке wi датинэ, гази фэқир у фьқара дькэ, ван к'ьнц-мынща тэмам бэла дькэ, мере хвэ һьлтинэ дьвэ дьчэ, кьмаме кьмамыш дькэ, дэст к'ьнще баш ле дькэ у форма прадша датинэ сэр тэхт, дьве:

— Дэ равэ у бьхвэ!

Гөлбарин жи тэмам эпещэ мэзын дьвэ. Гөлбарин чь дькэ? Радьвэ гомгөме хвэйн зерин һьлтинэ, we һэрэ сэр капиэ. Кани жи незики мала ван буйэ, we аве бинэ, балконе хвэ бьрэшинэ, мала хвэ бьрэшинэ—пеше we жи эвэ, шэв у ро we һэрэ аве бинэ у тэмьз бькэ.

Р'ожэке жи Гөлбарин дьчэ бэр кание, дина хвэ дьде базьрганбашик we вэдэрейэ. Базьрганбаши дьве:

— Көро, хөлам, хөлам, дьве, дьле мын чава һавьжи гомгөме дэсте we кэчьке бу, һэрэ дэст бьгьрэ, аве мын-ра бинэ.

Холам жи, рожа хwэ рэш, дьчэ дэсте кэчъке дьгьрэ. Гава къ дэсте кэчъке дьгьрэ, дьвэ қурина кэчъке дьгьри: гавакэчък дьгьри дьвэ бобэлиск, дьвэ мъж, дьвэ ба у баран, зишин дькэвэ мешэ, мешэ дьлэрэзэ.

Базьрганбаши дьве:—Коро, коро, холам, бьдн ве бэлқти, хэла к'окта мэ нэһатийэ.

Холам гомгом дьгине, дьдэ кэчъке, Гава къ дьде, Голбарин дькэнэ, гол дьбарьн, хэва дьбэ щьнэт, бина гол, сосна жь эрде радьвэ, гомгоме хwэ тьжи ав дькэ, бэре хwэ дьдэ мала хwэ, дьчэ.

Базьрганбаши ведэре лева хwэ дьгэзэ. Радьвьн, дьве холаме хwэ, дьве:

— Сйарьн, эме һэрьн хазгиние ве кэчъке.

Базьрганбаши жи коре падша буйэ. Дьчэ меване мерьк, пэядьвьн, дьчьн рудьнин, гэлэки хэвэр дьдн. Коре падше дьве:

— Фьланкэс, қэ тө навежи, һун һатьнэ чь, хьзмэта wэ, бона чь һатьнэ?

Мерьк дьве:—К'эрэмкьн, бежьн!

Коре падше дьве:—Нал у кэwале мьн эвэ. Эз һатьмэ бона қиза тэ. Эз жи коре падшамэ. Мьн бьһистийэ наве қиза тэ, мьн хwэ тэ гьртийэ, эз һатьмэ.

Баве кэчъке вьрда—Веда хэвэрдьдэ, дьве:

— Қиза мьн чука, һайэ-һайэ.

Гэлэки сэре һэв дешиньн, радьвьн дьдьнеда. Гьстиле дькьн тьлиеда у коре падше баве кэчъкера дьвежэ:

— Каре дэргьстийа ман бькэ, эзе фьлан роже бем бьвьм, һэрьм.

Коре падше вэдьгэрэ бэр бь шэһэре хwэ дьчэ. Дьчэ мала хwэ кэфт дэфа, кэфт зорна һьлтиэ, незикайа сэд сйари һьлтинэ у бэре хwэ дьдэ мала баве кэчъке. Дьчьн бэр дэре мала баве кэчъке пэя дьбьн. Ведэре се рож-се шэва дэфе дьхьн, кэф дькьн у каре кэчъке дькьн. Баве кэчъке дьчэ хwэ даве хушка хwэ, дьве:

— Хушке, каре хwэ бькэ, қиза мьнра һэрэ ведэре у чэнд рожа жи щэм бэ, кэтани чэвнасе ван дьвэ у лехэ wэрэ. Хушка мерьк радьвэ, қизэкэ weйэ левдэқанди һэ-

буйә, радьвә дькә бьн к'орке хwә, дьчә мала бьре хwә у дәй ль сйара дькә, дьве:

— Гәли сйара, сйарбьн, әм һәрьн!

Сйар сйар дьвьн у ре дькәвьн.

Һәрге пьр дьчьн, һәргә һьндьк дьчьн, мәтә кәчьке гази сйара дькә, дьве:

— Гәли сйара, һун қә фәм накьн, ахьр, әва чәнд рөже мә әм ре тен, һун бина хwә настиньн, пәйә бьн, әм рьнәт бьвьн.

Сйар һәвра дьвен:

— Рәстие жи өсанә, бьра жьна көре падше рькәт бьвә.

Пәйә дьвьн, нане хwә дьхөн. Гөлбарин һьлдьдә мәтә хwәра дьвежә, дьве:

— Мәте, әз өса тимә, зьмане мьн дәве мьнда рәш буйә, тә дькари мьнра һьнә ав бинә, әз аве бьхөм.

Мәтә we һьлдьдә жера дьве:

— Лаво, дьве, ав вьра чәванә, wәки тә чәве хwә дәрхи, тәе аве бөхwi.

Кәчьк дьве:— Wәрә, чәвьки мьн дәрхә, мьнра һьн ав бинә, әз аве бөхөм.

Мәтә we тинә те чәвәки Гөлбарине дәрдьхә у дьчә қөртә ав тинә дьде. Қә тибуна кәчьке әw ав нашкенә. Дьве:

— Мәте, wi чәвә мьни дьне жи дәрхә, мьнра аве бинә, бой хадебә, әз тәқйам.

Мәтә we тинә те чәве we дьне жи дәрдьхә, аве һьнәки дьдеда. Чәме аве ведаре буйә, мьле Гөлбарине дьгьрә даве аве, дьчә. Мәтә Гөлбарине радьвә дәй ль сйара дькә у қиза хwә левдәқанди жи дәрдьхә, дьдә келәка хwә у сйар сйар дьвьн ре дькәвьн. Дьчьн шәһәре көре падше, щьмаәта көре падше гь бәрәв дьвә, дьве:

— Жьна көре падше һа бәдәwә, әм бьвиньн, чька чаwанә.

Гава кь көре падше чәв пе дькәвә, дьве:

— Мала мьн хьрав нәбә, қә йәкә wa шәһәре баве мьнда төнәбу, мьн нәхwәст?

Һәрнәйсә, дьвын дьчын, бьра әш иди хөра бьсәкнә, әм һәрһн сәр Гөлбарине.

Гөлбарин дьчә дькәвә дәшла эш. Ашванчи гава кь аше хвә дьнерә, ле дьнерә нахәвьтә, гава кь дьчә дәшла эш дьнерә қиз нинә, һөсьл-щәмалә. Мьле we дьгьрә, тинә те мал, ле дьнерә һәрдө чәва корә. Дйа ши жи корә, жьна ши жи кор буйә. Дьве:

— Дае, дьве, мьн хвәра хушк анийә һатийә.

Дйа ши дьве:—Тә әм хвәй кьрһнә, вәки тә чуйә хушкәк жи анийә?

Дьве:—Дае, тьшт навә, хушка мьн зәф бәдәвә.

Ашванчи дәрде се клоче хвәйә: клочәки ши, йәки жьна ши, йәки дйа ши. Клоче жьна хвә, дйа хвә тәмам дьдеда, клоче хвә жи ниви дькә—ниви дьдә хушка хвә Гөлбарин, ниви жи әш дөхвә. Гөлбарин рожәке жера дьве:

— Бьра!

Дьве:—Чийә?

Дьве:—Сәре мьн зәф дьжон буйә, тө дькари мьнра һьнә ав гәрмкә, әз хвә кьм.

Ашванчи радьвә һьн ав жера гәрм дькә, дьве:

— Тәшт төнә.

Дьве:—Бьра, һьнгә хадс рожә сәре мьн дайә, мьн һәла әрде ав ль хвә нәкьрийә,

Ашванчи жи дьчә мала щинарәки, жера тәште жи тинә у мьле хушка хвә дьгьрә, дьвә дьчә.

— А, дьве, хушке, әва тәра тәшт, ав, савун, шә. Әзе чум һәрһм, дәри сәр тә дадьм һәрһм, кәнге тә дәри хьст—әзе бем.

Ашванчи дьчә мал, жьна ши, дйа ши жера дьвежһн; дьве:

— Һәла ле, мәра қә өса нинә, we қиза хәлдера қә чаһанә?

Ашванчи дьве:— Дае, хушка мьн зәф бәдәвә, ләма жи һөбийә we кәтийә дьле мьн, әз же һьз дькьм. У Гөлбарин аве хвә дькә, кьһнще хвә хвә дькә, дери дьхә, бьре we дьчә дәри вәдькә, мьле we дьгьрә тинә те бәр тәндуре, жера тьштәки датинә у дьдә бәр. Әш жи бәр тәндуре рудьни. Ашванчи дькә кь һәрә авә we бьрежинә: гава ле дь-

нерэ—сэр һэвда буйэ зер. Ашванчи дьрэвэ те дйа хвэ,
жйна хвэра дьвежэ, дьве:

— Р'авьн, мьн жи, хвэ жи қорбана Гёлбаринекьн.

Эва радьвэ дьчэ ван зера тинэ те, дьчэ хвэра ньви-
на тинэ, к'ьнща дьк'ьрэ тинэ те. Р'ое дэһ тэшт ав ль Гёл-
барине дькэ, дэһ тэшт зер һьлтинэ, дьһйа дьвэ дьһйа аш-
ванчи. Р'ожэке Гёлбарин дьве:

— Б'ра!

Дьве:—Чь?

Дьве:—Қэ ван незикайа, қэ баг' һэнэ, эз һэр'ьм сэре
хвэ дайньм, бина мьн һьнэки дэре.

Дьве:—Хушке, дьве, һэйэ, ч'ра т'онэ, б'льв эм һэр'ьн.

Р'адьвэ жера нвина һьлтинэ, мьле we дьг'ьрэ у ле-
д'ьхьн дьч'ьн. Дьвэ дьчэ щи жера б'ьн бага датинэ. Гёлба-
рин дьк'эвэ нава щййа. Ашванчи дьве:

— Хушке, мэт'ьрси, эзе в'ра мьқати тэб'ьм, хвэра
разе бе мьнэт.

Гёлбарин һьнэки дьк'эвэ мьтала, ле дьнерэ дьвэ п'ь-
рина се кэвотка, тен сэр баг' датиньн. Кэвотка мэз'ьн дьве:

— Эва һана хушка мэ Гёлбаринэ.

Эв' кь оса дьве, Гёлбарин г'һе хвэ дьдэ сэр вана,
ч'ька чь дьвеж'ьн.

Дьве:—Кал у ньк'йате мэта we һа-һа, чэве we дэрх'ьс-
т'ьнэ, һа к'ьрийэ. Дьве, гэло ньшйарэ, эм б'ф'ьр'ьн һэр'ьн:
we д'о пэре жь мэ б'к'эв'ьн, чэве we жи щева weданьн:
б'ра дйса һьлдэ чэве хвэ техэ дэвса чэве хвэ у ван
һэрд'о пэра б'дэ сэр, we чэве we қэнщ б'ьн.

Эвана дьф'ьр'ьн дьч'ьн, һэрд'о пэр дьк'эв'ьн. Гёлбарин
тинэ те чэве хвэ дькэ дэвса чэве хвэ у ван пэра дьдэ
сэр чэве хвэ у ньшк г'ьредьдэ. Дьвэ қар-қара we, гэлэки
сэре we дешинэ, һэма щь б'ь щь тэп-рэп дьк'эвэ радьзе. Һэргэ
сэкэтэке радьзе, һэрге д'о сэкэта радьзе-радьбэ. Р'адьвэ,
гава ле дьнерэ, чэве we қэнщ бунэ. Ашванчи те ле дьнэрэ
чэве хушка ви қэнщ бунэ у радьв'ьн, ша дьв'ьн тен мале.
Дьве:

— Б'ра, кал у ньк'йате чэве мьн һа-һа, мьн һа қэнщ
к'ьр.

Тинэ те Ұан пәра чәве дйа ашванчи, жьна ашванчи жи дьхә—чәве Ұан жи қәнщ дьвә. Нәрге роке дьсәкьнә, дōда дьсәкьнә, радьвә, дьве:

— Бьра!

— Дьве:—Чийә?

Дьве:—Изна мьн бьди эз жи нәръм; мала мьн жи нәйә, баве мьн жи нәйә, дйа мьн жи нәйә, эзе равъм нәръм.

Дьве:—Дьчи жи, хаде огъра тәрабә.

Ашванчи радьвә кәре Ұе дькә, пера гәлә әрд жи дьчә. Изна хвә нәв дьхвәзын. Ашванчи вәдгәрә те мала хвә, әҰ жи сәре хвә ньлдьдә тәркәсәлати дьне дьвә.

Пър дьчә, ньндьк дьчә расти Ұи шәһәре мала мере хвә те. Дьчә курәки жь шьвана дькьрә, Ұи кури дькә сәре хвә у дьчә нава шәһәр дьгәрә. Дьчә бәр кьчк у сәре мала мере хвәра дәрбаз дьвә. Көре пәдше гази дьке, дьве:

— Тō нави қазваноке мә, қазе мә бьчерини?

К'әчәлок дьвежә:—Әз жи хвә Ұедәре дьгәръм!

Р'адьвә қазе мала көре пәдше дьвә дьчә дьчеринә. Роке, дōда дьчеринә. Гава көре пәдше ледьнерә, Ұәки қазе Ұи нава дō-се рожада оса к'ок' бунә, бунә қаси га, көре пәдше дōшөрмиш дьвә, дьве: «Нәвә, тōнәвә, тыштәк Ұе к'әчәлока мәра нәйә».

К'әчәлок радьвә қазе хвә дәрдьхә дьвә дьчә черә. Дьчә дькәвә аве, дькәнә, гōл дьбарин, қаз дьвә чьрпә-чьрпа Ұана нава аве гōла дōхōн-Гōлбарин жи хвәра дькәнә. Қазә мәзын жи Гōлбарине кьрьбу хушка хвә, гава кь дькәтә нава аве, Гōлбарине нур-муре хвә, гьстиле хвә дьда Ұе, паше дькәтә нава аве.

Роке жи көре пәдше кәре хвә ди, да пәй к'әчәлок, го: «Әзе нәръм бьнеръм, чька қазе мьн оса хōрт бунә».

Дьчә дькәвә нава қамиша, хвә вәдшерә, ледьнерә бу гәрма нивро, к'әчәлоке Ұе қаз анин бьрә аве, Ұе әҰ нур жорда сәре хвәдә ани хәре. Гава көре пәдше ле дьннерә, дьве: «Әва Гōлбаринә, форма Ұе, тō бьсә чька эз гьрие Ұе, кәне Ұе жи бьщербинъм. Ұәки кәне Ұе, грие Ұе әҰ бә, бьзанбә әвә». Ле дьнерә Гōлбарин гази қазә мәзын кьр, чу гьстиле хвә дәрхьст кьр бьн баске Ұейә у к'ьнще хвә даеда кәтә аве, кәнийә, гōл барин, қазә бу чьрпә—чьрпа Ұана

гөл харьн. Көре падше го: «Ле мьн малхьравини, го, ле эва Гөлбаринэ». Ани нат قامишэк чекьравите, гьстилэк жь бьн пәре қазе кьшанд у Гөлбарин дәркәт, нат кьнще хвә хвә кьрн, гөстиле хвә йәк-йәк жьмартын кьрн тьлие хвә. Леньһери, вәки гьстилэкә we кемә. Бу қурина we у гьрийа, бу зиwә-зиwа мешә, ба рабу, бу багәр. Мерьк леньһери әwә, гьстила we гьрт авит диса бьн пәре қазе. Қазе гьрт диса дае, го:

— На, на, вайә, го, чь бу, қужә-қужа тәйә, тә дьнйа хь-равкьр, тә әм пәрьтандьн.

Даеда, гьстила хвә кьрә тьлийа хвә у кәнйа: гөл барин, қаза бу чьрпә-чьрпа wана гөл харьн. Көре падше щар дьн сйар дьвә, we қьче сйар дьвә вәдьгәрә те мале. Дьве:

— Дае!

Дьве:—Чийә?

Дьве:—Эваре қаза мьнә мәзын чаwа һатә мал, тә шәр-жеки, бьди сәр сәре кәчәлоке, бьра бинә бе һәрәма мьн.

Дьсәкьнә эваре, кәчәлок қаза тинә. Дйа көре падше дьве:

— Кәчәлок!

Дьве:—Чийә?

Дьве:—Қаза мәзын бинә wәрә шәржекә.

Кәчәлок қазе тинә те шәржедькә, сордькә: дьдә сәр сәре Кәчәлок. Кәчәлок дьвә дьчә сәр истоле у дькә вәгәрә. көре падше дьдә шур пешие дьсәкьнә. Дьве:

— Те кәда һәри, дьве, wи посте сәр хвә бехә.

Кәчьк дьве:—Чьра бехьм?

Дьве:—На әз тәра дьвем бехә, тә жи бехә.

Гава кәчәлок дехә, көре падше мьле we дьгьрә, дь-нерә эва Гөлбаринә, дьве:

— Дә wәрә тә мьнра бежә, тә чава буйи, чаwа нә-буйи?

Рудьнин, һарнәисә, чь һатайә сәре Гөлбарине, Гөлбарин йәк-йәк жь көре падшера шьровәдькә.

Көре падше радьвә, дькә сәр хөламе хвә, дьве:

— Көро, хөлам, тә дәвәке ти бьки, йәке бьрчи бьки.

Холам тинэ те йэке ги дькэ, йэке бърчи дькэ. Тинэ те мэта кэчъке у қиза Weва ле дькьн, пърти-пърти дькьн, к'ота дькьн. Коре падше нежа тинэ те кэфт ро, кэфт шэва сэр хwэ у Гёлбарине дэф у зорне дьхэ. Эw чун мьразе хwэ ша бун, эм жи вьрда һатьн.

Тō жи һэри мьразе хwэ шаби².

М Е Р А Л И

Ә'слан падаша Ұахтаке қйаки Ұи һәбуийә, әҰ қйае Ұи қорьхқыри бийә, тө тышт пе нәкәтийә. Сьвәке радьвн къ эләк гьран һатийә, ле данийә, Ұи қйае Ұи қорьхқыри, сьве радьвә бала хҰә дьде, дьве:

— Ұәзир, бьнер, чька әҰ кинә һатьнә қйае мьн да-
нинә?

Ұәзир радьвә, дьчә наве, дьве:

— һун кинә?

Дьве:—Әм жь эла мире әрәба қәтианә, һатьнә!

— Ә, дьве, Ұәрьн тәслими Әслан падаша бьвн, дө мәрие Ұә бьра бен!

ӘҰана дьвен:—Ұәзир, дә тө һәрә, әме бен!

ӘҰана дөшөрмиш дьвн: «Ұәки әме һәрьн тәсмили Әслан падаша бьвн, һазьр әме һәрьн текәвн бьн қоле падашае хҰә, мә нә лазьми Әслан падашайә». ӘҰа мәзьне Ұан, хушкәкә Ұи һәбуийә. Демәк наша һөзура тә, зьке хҰә тьжә дькә. ӘҰана қар дькьн, әҰ жи радьзе, зарәке тинә. Жьна Ұи мәзьни гөне хҰә пе тинә: зара Ұе һьлтинә дькә бьн ситьле у ситьле сәрда бәржер дькә, бар дькьн дьчьн.

Сьвә сафи дьвә, Әслан падаша Ұәзире хҰәҰа сйар дьвн дьчьн дәҰса Ұаре Ұан. Ле дьнерьн ситьләк Ұе ль Ұе-дәрейә. Жь хөламәкира дьвәжә:

— Көро, пайавә, ша we ситыле бәржеркә, чька we ситыледа чь һәйә?

Бәржер дькә, ле дьнерә зарькә бьнида, дьве:

— Падша, зарәкә!

Дьве:—Һәла бьнер, көро, көрә, қизә?

— Падша, дьве, көрә!

Дьве:—Wәлә көрә, көрәки мьн һәйә, әзе ви жи хWәра бькьм көр, бьра бьвә дө көр. Һьлтиньн дьвьн.

Наве көре ви, гәнди көре ви, Тефиқ буйә, наве ви жи дькә Таптьги—наве көре дити. Наве қизәк ви жи һәбуйә—Мерали буйә. Һәрсийа тәв дьдә бәр хандьне. ӘWана әгешә дьхуньн, әгешә жи мәзын дьвьн.

Wәхтәке падшак қагазәке дьшинә сәр Әслаң падша, дьве: «Әзе шәркьм тәра». Әслаң падша дөшөрмиш дьвә, падшаки зорә, падше һьмбәре ви, зани. Әслаң падша дьве: «Әз көрәки хWәва нәчьм нәвьм мәзын, әскәре мьн пе һькарә». Әслаң падша дөшөрмиш дьвә, дьве кь: «Әз көре хWә Таптьги бьвьм, хәлде бежә—көре хWә һьшт, әв бьр, дьве, әзе Тефиқ бьвьм». Тефиқ хWәра дьвә. Әва әскәре хWә һьлдә дьчә шәр, дьчә шәре хWә. ӘW бьра бьсәкьнә жь хWәра wedәре, шәре хWәда бьсәкьнә, ле дәWса ви әW көре ль әрде дийә падшае дькә—наве ви Таптьги. Pоке Мералийа қиза ви—қиза Әслаң падша, дьнерә әW бьре ви Таптьги дерида һат. Дьве:

— Кәрәмкә руни!

Ле дьнерә мәдәйә.

— Таптьги, бьра, дьве, чьма өсани, дьвә қагазе баве мьн һатийә, падше майин зор дайә?

Дьве:—На!

— Ле чьма өсани?

Дьве:—Гәрә тө сәре хWә мьнра бьки йәк.

— Малхьрав, дьве, нә тө бьре мьни.

Дьве:—Әз бьратие һьзаньм: йа әзе сәре тә бьдьм лехьстьне, йа төе сәре хWә мьнра бьки йәк.

Әва дьвинә бошә, жь дест хьлаз навә, радьвә қагазәки дьньвисә сабунчиера, дьве: «Гәрә қальбә сабун тө жәре чеки». Дьдә щарийа хWә дьшинә. Щари тинә we сабуна жәре. Тинә һазьр дькә, ледьнерә Таптьги дерида һат дьса.

— На, дьве, тэ чава кър?

Дьве:—Тө хаде, каре хвэ бькэ, эз тэ бьвм кэмаме, эз аве тэкьм.

— Дэ, дьве, эз чум, вэрэ.

Эва дьчэ, аве сери дькэ, ве сабуна жэре чэве ви, сэре ви һэвраз дькэ, мьз дьдэ. Чэве ви кор дьвн. Эва дьрэвэ. Эва дөшөрмиш дьвэ—«Ида йа мьн бошэ».

Эв бьра жь хвэра бьсэкьнэ. Таптьги дөшөрмиш дьвэ, кагазэки жь баве хвэра дьшинэ, жь Әслан падшара дьшинэ: «Баво, тө заньби, тө чуйи, Мералийа қиза тө ду тэра нэпак дэркэт, хьрав, эз өса гьрийам, жь кэрба һэрдө чэве мьн корбун». Эв бьра бьсэкьнэ. Эва кэчька, һэвал—һьмбэре ве дьвежьн, мэрие ве дьвежьн: «Таптьги кагазэки ва чекър, жь баве тэра шанд». Эва кэчька дьвинэ бошэ, радьвэ дьрэвэ. Дьчэ феза шэһэр, ледьһерэ кэри пэз ве хвэра дьчерэ, шьванэки навданэ. Дьве:

— Бэрэкэт бэ, бьрайо!

Дьве:—Сэр чэва, сэр сэра һати, хушке!

Дьве:—Тө ве пэза топал мьнра шэржеки, эзе ван кьнше хвэ, ван һур-муре хвэ тэмам бьдьмэ тэ, тэк ве пэзе шэржеки. Тэк куре ве, кьнше хвэ бьди мьн, эзе ван кьнше хвэ бьдьмэ тэ.

Эва радьвэ шэржедькэ, нур дьде, кьнше хвэ дьде, кьнше ве же дьстинэ. Эва нур тэмьз дькэ, зйа дькэ, дькшинэ сэре хвэ, гөлийе хвэ дьдэ бьни-дьвэ кэчэлок. Кьнше шьвин ль хвэ дькэ.

— Дэ, дьве, бьрайо, хатьре тэ!

Һьнэки бэржер дьчэ, дькэвэ сэр эрқакэ аве, сонд дьхвэ, дьве: «Эва ава к'ода һэрэ, эзе һэрьм». Кь бьрчи дьвэ, дьчэ жь хвэра гонда парс дькэ, дьса те сэр ве эрқа хвэ. Пьр дьчэ, һьндьк дьчэ, эва ава дьчэ сэр ашэки. Дьчэ һөндөре эш, ледьһерэ йэки кал ве жь хвэра һөндөрда руныштийэ. Сэламе дьде.

— Нан, дьве, қөрба, тө чь тэвайи?

Дьве:—Эз фэқирькьм, кэчэлокэки бехвэйимэ!

— Қөрба, дьве, кэси мьн төнэ, көре мьн төнэ. Кэчэлок қөрба, тө нави көре мьн?

— Эре, вэллэ, дьве, эзе бьвм көре тэ, кэси мьн төнэ.
Эва дьвэ көре ви.

Падшае ви шәһәре кале, наве ви Усьв падша буйә, нәзәвьши буйә. Вәхтәке вәзире ви дьве:

— Усьв падша, вәхте тэ у зәвәща тәйә. Дьве, әме бькьн дәват, тэ ки қәбул кьр, әме ве жь тәра бьхвәзын, шәһәре тәйә.

Эва пьриказе бәла дькьн: «Ве бьвә дәват, Усьв падша кижан қиз бәгәм кьр, ве жь хвәра бьхвәзә».

Һәркәс һында хвәда радьвә қиза хвә дьхәмьлине. Сьве дьчьн дәвате. Эва кәчәлок, көре кале, дьве:

— Баво, эзе жи һәрьм дәвате!

— Лаво, дьве, тәе кәда һәри, тә кәчәлок, бәләнгаз.

Жьна кале дьве:

— Гөнәйә, шаһьлә, бьра әв жи һәрә, бәлки дьле ви дьхвәзә.

Кәчәлок радьвә дьчә; жь хвәра пьшта хвә дьдә дарәке, лә дәвате дьнерә. Дәват дьгәрә. Усьв падша тыштәки жь хвә че накә. Эвар те. Дәват радьвә бәла дьвә. Вәзир дьве:

— Усьв падша, қә йәк нә лаиқи тә бу?

Усьв падша дьве:—Вәзир, әв кәчәлоқәк һатьбу, пьшта хвә дабу дарә, мьн сонд харийә, йәк гәрәке сьфәте ви кәчәлокида бә, әз жь хвәра бьхвәзым—мьн хәвна хвәда дийә.

— Дә, дьве, вәки бсанә, әме сьве жи бькьн дәват.

Сьве диса дькьн дәват. Кәчәлок диса те. Дьлизьн кәта эваре, дәват бәла дьвә. Усьв падша дьве:

— Вәзир, ду кәчәлок һәрә бинә, жь мьнра текә хәлам.

Вәзир радьвә ду ви дьчә. Дьчә дькәвә мала кале. Дьве:

— Кале, гәрә тә көре хвә бьди падше, падша хвәра бькә хәлам!

Дьве:—Әзым, әв көрә.

Дьве:—Әмьре падшейә, әмьре Усьв падшайә, тә көре хвә бьди...

Эва кәчәлока жьна калера дьвежә:

— Бежә баве мьн эз нә кӧрӱм, эз қизӱм.

Вәзир радьвә бәр бь Усӱв п'адша дьчә, дьве:

— Мьзгина мьн жь тәр'а, к'әчәлок қизә нә кӧр'ә.

— Ве сәһ'әте, дьве, вәзир дә һәр'ә мьнр'а бьхвәзә.

Вәзир дьчә дьхвәзә жер'а, тинә. Дӧ кӧр' же дьвьн. Усӱв п'адша ӧса же һ'ыз дькә, шәрма навежә тӧ қиза к'ейи, тӧ жь к'едәрейи. Роке дьчә дӧ т'опа дьстина: йәкә р'ьнд буйә, йәкә нәр'ьнд буйә—тинә дьдә дәсте һәрдӧ кӧр'е хвә. Әв дьве: «Йа р'ьнд жь мьнра», әв дьве. «Йа р'ьнд жь мьнр'а». Һәрдӧ кӧр'е ви ль һәв дьхьн. Усӱв п'адша дәрте бәр дери. Әва жьна ви дьгиже ледьхә, кӧр'а дьхә, дьве:

— Кӧр'о, һун кӧр'е ә'фсәнәки ӧсаньн, исал шәш һ'әфт сале мьнә эз шәмьм, қә наве тӧ жь к'едәрейи, қиза к'ейи?

Усӱв п'адша жь дерида те, дьве:

— Мерали, мьн эә'ф жь тә һыз дькьр, мьн шәрма жь тә нәдьпьрси. Дьве, дә ижа бежә тӧ қиза к'ейи?

— Усӱв п'адша, дьве, эз қиза Ә'слан п'адшамә!

Әва һежа шькьрина хвә тинә. Муг'дарәк орт'е дьчә. Дьве:

— Усӱв п'адша, гәрә тӧ мьн бьви мала баве мьн, эз мала баве хвә бьвиньм.

Усӱв п'адша р'адьвә к'аре жьна хвә дькә, к'аре Мералие дькә. Усӱв п'адша шар дьн дӧшӧрмиш дьвә, дьве:

— Әз нькарьм һәр'ьм, сәр тәхте хвә пәйа бьм. Дьве, эзе вәзире хвә бышиньм әскәре хвәра—һьнә әскәр, вәзире хвә. Ә'вда хаде, әскәре мьне тәр'а бе, бь әскәр, бь орди.

— Ә'вде хаде, дьве, эз сонд харимә, вәрә вәзир мьнр'а нәшинә.

Дьве:—Ә'вда хаде, вәзире мьнә, ве тә нола хушка хвә бьвә, бинә.

— Усӱв п'адша, дьве, тие п'ошман бьви.

Дьвинә бошә, р'адьвә ре дьк'әвьн. Вәзир, әскәре хвәва, жьна Усӱв п'адшава п'ьр' дьчьн, һьндьк дьчьн, вәхтәке дьчьн нава мешәкида дьһешьрьн. Эвар буйә. Чадьра Мералие ледьхә башқә, чадьра хвә жи башқә ледьхә. Әв һәрдӧ кӧр'ьке хвә жи хвәра дьвә. Вә'де р'азана ван гәда буйә. Сәре һәрдӧ гәде хвә дьдә сәр чонга хвә—ида хәва ван те. Ледьнр'ә вәзир дерида һат.

— Вәзир, дьве, быбахшин, сәре һәрдө гәда сәр чонга мьньн.

Дьве:—Гәдә эз нъзаньм, дьле ви мери к'этийә тә, йан төе сәре хwә мьнр'а быки йәк, йан эзе һәрдө көр'е тә быкөжым.

Дьве:—Дьхwәзи, wәзир, һәрдөа жи быкөж, әв дәр нә-буйә, тө быре мьни.—Ле дьнер'ә wәзир сәре көр'әки we жекьр.

Дьве.—Төе сәре хwә мьнра быки йәк, йан на, эзе е дьн жи шәржекым.

Wәзир р'адьвә сәре е дьн жи жедькә.

— Га, дьве, тө чь дьвежи?

Дьве:—тө у хаде, кани вайә, эз сәр чә'ве хwә бышөм бем, чә'ве мьн т'ьжи хун буйә.

Әва р'адьвә дьчә сәр кание, дьр'әвә дьк'әвә мешә. Wә-зир ле дьнер'ә нат. Wәзир дьр'әвә дьчә чадьра хwә. Сьвә ле сафи дьвә, wәзир те бәр дәре чадьра we, дькә қар'ин, дьве:

— Wәрьн, сәре һәрдө көр'е Усьв п'адша жекьрина, жь-на ви жи т'өнә, бьрнә.

Әва әскәр те: ә'щевәк рәш. Р'адьвьн п'ор' п'ошман вәд-гәр'ьн, дьчьн. Щаве дьдьн Усьв п'адша: «Г'ал һ'ьк'йате жьна тә бу әв, әм нъзаньн чава бу».

Усьв п'адша р'адьвә wedәре дин дьвә, һар дьвә сә-ва жьне.

Әв бьра бысәкьнә жь хwәр'а, щие хwәда. Әм биньн сәр жьньке. Жьньк дьса р'адьвә бәре хwә дьдә мала баве хwә—һайде. Те нъзики шәһәре баве хwә, те, әв шьван дьса дь we ера хwә пез дьчериия. Дьве:

— Бәрәк'әтвә, бьрайо!

— Га, дьве, сәр чә'вара һати хушке,—тә'м дийә ида.

— Бьра, дьве, дьса нона шара дьн, р'авә көләкәке шәр-жекә, һ'уре we, к'ьнице хwә быдә мьн, эзе к'ьнице хwә бы-дьм тә.

Әва р'адьвә шәржедькә, к'ьнице хwә дьде. К'ьнице шьвин ль хwә дькә, һ'ур дьк'ьшинә сәре хwә, дьвә к'әчәлок. Жорда дагли шәһәре баве хwәда дьвә. Те бәр авайе баве хwә дь-сәкьнә. Баве we жь хөламәки хwәр'а дьвежә:

— Ща бьнер'ә әв чь фәқирәкә, тышки быде бьра жь хwәр'а ледә һәр'ә.

Дьчә щәм к'әчәлок. Дьве:

— Жь бой хаде бә, бьра р'енцбәрике, тышки быдә мьн, эз хwәр'а быхәбьтм.

Өва п'адша дьве:—Wэки дьхwэзэ, қазвантие бьдье, бь-
ра хwэра бьвэ қазван.

Дьвэ қазван wedэре. Эвар-эвар те диwана п'адше, мэс-
қэрэтийа дькэ. Әw бьра бьсэкьнэ жь хwэр'а өса, эм бе-
нэ сэр Усьв п'адша. Усьв п'адша дин дьвэ сөва жьна хwэ.
Р'оке р'альвэ, дьве:

— Wэзир, wэрэ эм бьк'эвьн қьлхе дэwреша, һэр'ьн ма-
ла баве жьна мьн, мала Ә'слан п'адша.

Р'адьвьн ре дьк'эвьн. Wэхтэке эварэке тен мала Ә'слан
п'адша. Эвар ле те. Ә'слан п'адша дьвежэ:

— Гэли дэwреша, ишэв гэрэке һун жь мьнра мьжули-
ке бькьн.

Дьве:—Әм мьжөлийа ақа нькарын,—давежьн сэр һэвдө,
кэси мьжулийа бькэ щьмаэ'та Ә'слан п'адшара гөнэ. Өва қаз-
ванчие wi жь хwэр'а жере сэкьни буйэ. Дьве:

— Wэки һун мьжулийа накьн, wэрын эзе wэр'а мьжу-
лике бькьм.

Дьве:—Бькэ. Дьве, wэлэ, қ'эчэлоке мьни мэсқэрэйэ, we
бькэ. Дьве, дә бежэ.

Дьве:—П'адшай сагбэ, гэрэ һун дери к'лит кьн, к'элите
бьдьн мьн. Мьжулийа мьн дьрежэ, гэрэ кэс нэ һэрэ дэрва,
нэ бе һөндөр'.

Дьве:—Wэхтэке п'адшак һэбу, наве wi Ә'слан п'адша
бу. Чийаки wi қорьхкьри һэбу. Сьве р'абу ле гьһери элэк
һатийэ чийае wi данийэ. Wэзире хwэ дьшинэ наве. Wэзир
дьчэ эла мире э'раба бьр' буйэ һатийэ. Дьве: «Qөрба, һун чь
тэваньн?» Дьве: «Әм фьлан эленэ». Дьве: «Дэ wэрын тэслими
Ә'слан п'адшабын, гэрэ мәрие wэ бен». Дьве: «Бэде, wэзир,
тө һэрэ, эме сьве бен». Сьве р'адьвьн кь эл бэлу навэ. Wэ-
зир, п'адша сйар дьвьн, хушка аге кь һатийэ зар'ө буйэ, бищ
буйэ. Wэ'де баркьрыне эва радьзе зар'эке тинэ. Жьна бьре
we р'адьвэ зар'е дькэ бьн ситьле. Ситьле сэрда wэльдгэр'инэ,
бар дькьн, дьчьн. Wэзир, п'адша дьчьн дэрдьк'эвьн wedэре,
ле дьнер'ьн тышт гөнэ, ситьлэк ль weйэ. «Kөро, хөлам, дьве,
пэйабэ, чька чь бьн ситьле һэйэ.» Хөлам пэйа дьвэ, ситьле
wэльдгэр'инэ, ле дьнер'э зар'экэ бьнида. Дьве: «П'адша зар'э-
кэ». Дьве: «Бьнер', көро, көр'э, қизэ, дьве, көро, көрбэ жь
мьр'анэ». Дьве: «Kөр'э, п'адша». Дьве: «Wэлэ көр'эки мьнэ,

эзе бьвм бькм дō кōр'а». Жь хвэр'а эвана һьлтиньн тиньн, наве ви кōр'и дькьнэ Т'апт'ьги. Кōр'эки ви жи һэбуйэ, наве ви Т'ефиц буйэ. Қизэкэ Ө'слан п'адша жи һэбуйэ—наве ве Мерали буйэ».

Ль ведэре жьна Ө'слан п'адша дьве:—Жь бой хадебэ, бежэ, чька эв чь чирокэ.

Өва Т'апт'ьги дьве:—Щаньм, к'эчэлок дэрхьн.

Ө'слан п'адша дьве:—На, к'аре вэ пе гōнэ.

Дьве:—П'адша һэрдō кōр'е хвэ дьдэ бэр хандьне. Кōред ви мэзын дьвьн.

Вэхтэке п'адшак щаве дьшинэ сэр Ө'слан п'адша, дьве: «Эзе шэр'кьм тэра». Ө'слан п'адша дōшōрмиш дьвэ, дьве: «Эз кōр'эки хвэва нэчьм нэвьм мэзын, эскэре мьн пе нька-рын», дьве, «эз кōр'е хвэ Т'апт'ьги бьвм, хэлде бежэ, кōр'е хвэ һьшт, эв бьр, дьве, эзе Т'ефиц бьвм» у дьчэ шэр'. Ль дэвса ви жи Т'апт'ьги п'адшаи дькэ. Р'ожэке Мералия қиза п'адше дьнһер'э эв бьре ве, Т'апт'ьги, дериди һат. Қизьк дьве: «Бьра, к'эрэмкэ руни: Ледьнһер'э бьре вейа мэ'дэйэ. Мерали дьве: «Дьвэ к'аг'азе баве мьн һатийэ, п'адше маин зор дай?» Бьра дьве: «На!» «Ле чьма өсани»? Дьве: «Гэрэке тō сэре хвэ мьнр'а бьки йэк». Қизьк дьве: «Нэ тō бьре мьни»? Дьве: «Эз бьратие ньзаньм, йан эзе сэре тэ бьдм лехьстьне, йан тōе сэре хвэ мьнр'а бьки йэк». Қизьк дьнһер'э бошэ, р'адьвэ сабунчиер'а дьве: «Гэрэ қальбэ сабун тō жэр' чеки у мьнр'а бышини». Ви чахи ледьнһер'э Т'апт'ьги дьса дериди һат. Кэчьк дьве: «Тō хаде хвэ, вэрэ эз тэ бьвм һ'эмаме, паше иди тō зани». Вэхте ав лекьрыне ве сабуна жэре чэ'ве ви дьдэ. Чэ'ве ви кор дьвьн у қизьк жь ведэре дьр'эвэ, дьчэ. Т'апт'ьги дьфькьрэ, к'аг'азэки п'адшер'а дьшинэ, дьве: «Баво, тō заньби, тō чуйи Мералия қиза тэ ду тэра. нэп'ак дэрк'эт, эз өса гьрйам, жь к'эрба һэрдō чэ'ве мьн кор бун».

Т'апт'ьги ведэре дьвежэ:

— Бэсэ, гьлие к'эчэлок сэре мэ бьр.

П'адша дьве:—Қэвле мэ һэйэ, бьра к'эчэлок бежэ, чька чаша дьвэ.

К'эчэлок дьве:—Өва қизька р'адьвэ дьчэ щэм шьванэки, к'ьнще хвэ, һур муре хвэ дьдэ ви, шьван жи пэзэке шэр-

жедькэ, һ'ур п'ызуре we дьдэ кэч'ьке, к'ынще хwэ жи дьдэ кэч'ьке у кэч'ьк wedэре хwэ дькэ форма к'эчэлокэки, һ'ур дьк'шинэ сэре хwэ, гөлие хwэ дькэ б'ни, т'эркэсэли дьне дьвэ, дьчэ. Дьгижэ эрқэке хwэ ль we эрқе дьгьрэ, дьчэ. Дьчэ, дьчэ дьгижэ ашэки. Ашван йэки кал буйэ. К'эчэлок хwэ-р'а дькэ көр' у wedэре дьминэ.

П'адшае wi шәһәри, наве wi Усыв буйэ, һәлә нәзәвьщи буйэ, дькэ кө бзәвьщә. Wi чахи шәһәрда дькын ә'лам: «We бьвэ дә'ват, Усыв п'адша к'ижан қиз бәгәмкыр, we жь хwэра бьхwэзә». Гәркәс һында хwәда р'адьвэ қиза хwэ дьхәмьлинэ, дьшинэ we дә'вате. Әва к'эчэлока жи дьве: «Кале, әз жи һәр'ьм дә'вате». Изна wi дьдьне, әw жи дьчэ. Дьчэ пышта хwэ дьдэ дарәке ль дә'вате дьһер'ә. Усыв п'адша к'әсәки бәгәм накә.

Wedэре Усыв п'адша дьвежә:—Паше чава бу?

К'эчэлок дьве:—Әзе ньһа бежым. Усыв п'адша вәдьгәрә диwана хwэ, wәзире хwэр'а дьвежә: «Мьн кәсәк бәгәм накыр, ле к'эчэлокәк wedэре һәбу, әз дьхwэзым, йәк сьфәте wi к'эчэлоки жь хwэра бьхwэзым, мьн хәwна хwәда дийә». Сьве диса радьвьн, гази қизе шәһәр дькын. К'эчэлок жи дьчэ. Әса дьминьн һ'әта эваре. Эваре п'адша п'ор у п'ошман вәдьгәрә те диwана хwэ, дьве: «Wәзир, тыштәк нәбу, һәрә ду wi к'эчэлоки бинә wәрә, әзе хwэра техьм хөлам». Wәзир дьчэ мала ашван, дьве: «Ашван, гәрәке тө көр'е хwэ бьди п'адше, гадшае хwэра бькә хөлам». Ашван дьве: «Әзым, әw көр, қә тыште әса дьвә»? Дьве: «Ә'ьмьре п'адшейә, гәрәке тө бьди». К'эчэлок жьна ашванра дьвежә, дьве: «Бежә баве мьн, әз нә көр'ьм, қизым». Wәзир гава әва йәка дьбһе, вәдьгәрә дьчә щәм п'адше, дьве: «Ч'ә'ве тә р'он, к'эчэлок нә көрә, қизә». П'адша wedэре р'адьвә бәрәмбәри гьранйа қизьке зер'а дьдә ашвин у қизьке тинә, дәф у дә'wата хwэ дькын. Ә'ьмьре хаде дө көр' ванр'а дьвьн. Гәдә мәзьн дьвьн. Р'ожәке һәрдө гәдә сәр т'опа шәр дькын, дйа wана ль wана һьлте, дьве: «Көро, һун көр'е әфсәнәки әсаньн, исал шәш—һ'әфт салә әз анимә, қә навежә тө жь к'едәрәйи, қиза к'ейи»? П'адша деридә те, дьве: «Бой хаде бә, мьн шәрма тә нәдьпьрси, ньһа тө мьнра бежә, чька к'инә де у баве тә, тө жь к'едәрәйи?» Кэч'ьк һур гьли дьвежә. П'адша сөнд дьхwэ, дьве, әзе тә бьшиньм мала

де у баве тѳ. Р'адьвѳ, к'аре жьна-хвѳ дьвинѳ, вѳзире хвѳ, эскѳр перѳ датинѳ у дьшинѳ мала баве we.

Ведѳре вѳзир дьвежѳ;—Г'ѳрѳе жи гьлие Т'апгьгийѳ, ѳви к'ѳчѳлоки сѳре мѳ бьр, бѳсѳ.

П'адше т'ѳзѳхати дьве:—Нѳбуйѳк навѳ, бьра бежѳ, чька чава дьвѳ. Дьве, к'ѳчѳлок бежѳ.

К'ѳчѳлок дьве:—Жьньк п'адшер'ѳ дьвежѳ, вѳрѳ ве йѳке нѳкѳ, мын вѳзирр'ѳ данѳйна, тѳе п'ѳшман би. Дькѳ накѳ навѳ. П'адша дьве: «ѳз нькарьм т'ѳхте хвѳ бьхельм, вѳзире мыни н'ѳйфѳ, бьра вѳзир бе».

ѳве тѳ р'адьвьн р'ѳ дьк'ѳвьн. Дьчьн дьгнѳжьн нава мѳшѳки, ль ведѳре дьнѳвьрьн: чадьра жьньке бацѳрѳ ледьхьн. Вѳхта р'азана гѳда буйѳ. Жьньк р'адьвѳ сѳре нѳрда датинѳ сѳр чонга хвѳ, ледьнѳр'ѳ вѳзир дѳрда нѳт. Жьньк дькѳ нѳвар у гази, вѳки вѳзир вѳгѳр'ѳ, нѳр'ѳ. Вѳзир дьве; «На, тѳ гѳрѳке сѳре хвѳ мыр'ѳ бьки йѳк, йѳане на ѳзе нѳрдѳ кѳр'ѳ тѳ жи бькѳжьм». Йѳк we, йѳк wi, вѳзир р'адьвѳ нѳрдѳ кѳр'ѳ жи дькѳжѳ. Жьньк дьве: «Тѳ хаде хвѳ, тѳ кѳр'ѳ мын кѳшт, кѳшт, каник вѳйѳ, ѳз нѳр'ѳм сѳр чѳ'ве хвѳ бьшѳм у бѳм, чѳ'ве мын т'ѳжи хун бунѳ». ѳва р'адьвѳ, дьчѳ, дьк'ѳвѳ нава мѳшѳѳ. Вѳзир ледьнѳр'ѳ нѳнѳт, р'адьвѳ дьчѳ чадьра хвѳ. Сьвѳтьре, вѳхте баркьрьне эскѳр ледьнѳр'ѳ жьна п'адше нѳнѳт. Дьчьн чадьра we, ледьнѳр'ѳн чь бьнѳр'ѳн нѳрдѳ кѳр'ѳ we шѳр'жекьри, жьньк жи т'ѳнѳ. Шунда вѳдьгѳр'ѳн, тен, п'адшер'ѳ дьвен: «Г'ѳл н'ѳвале жьна тѳ бу ѳв, ѳм ньзаньн чава бу».

Гѳма wi чахи п'адше тѳзѳхати дьве:

— К'ѳчѳлок, р'ѳсти аг'риѳа we жьньке чава дьвѳ, бежѳ чька к'ѳда чу?

К'ѳчѳлок дьве:—Жьньк те, те дѳса р'ѳсти шьване бѳре те, дѳса к'ьнще хвѳ дьдѳ wi, к'ьнще wi же дьстинѳ, пѳзѳке шѳр'жедькѳ, н'ур р'увѳне пѳзе дьк'шинѳ сѳре хвѳ у бѳре хвѳ дьдѳ мала баве хвѳ те. Чь сѳре вѳ нѳѳшиньм, сѳре дьжьмьне вѳ бѳшиньм, те дьвѳ қазвана мала баве хвѳ. ѳвара те дивана п'адше мѳсѳрѳрѳтийѳ дькѳ. Гѳрге бавѳр накьн, ѳва жи ѳв бь хвѳ,—у н'уре сѳр сѳре хвѳ дьдѳ алики.

Ведѳре п'адше баве we, п'адше мере we гѳлѳки ша дь-

вн. Р'адьвн Т'апт'ьги, вэзир сэре ван щэ'ньмеда дькн,
гази шьван дькн, дькн вэзир. Гежа Усыв п'адша у Мерали
дыгнжн мьразе хвэ, дькн дэф у дэ'вата хвэ.

Бра әв һәр'ын быгнжн мьразе хвэ шабн, һун жи һә-
р'ын быгнжн мьразе хвэ, бәхт у мьразе хвэ шабн³!

Б Ы Л Ы Л И Н ' Э З А Р Э

Wэхтэке п'адшак небу, се көр'е ви һэбун. Дэрдэк ль п'адша бит'миш бу. Н'эким нэман һатын сэр п'адша.

Щарэке мэр'вэки кал һат диwana п'адша. П'адша-р'а гот:

— П'адша хwэшбэ, дэрде тэ һ'экима қэнщ навэ, эша тэ нэдитийэ. Зани, эша тэ we бь чь саг бэ?

Го:—Бежэ, кале!

Кале гот:—П'адша, к'энге былбьли һ'эзарр'энг, тырие щур'и тэ ани һат, к'энге п'эр'е былбьль сурте тэ хьстын у трии щур'и хвар, те һьм шаһьль бьби, һьм жи жь we эше хь-лаз би.

П'адша гэлэк п'эрэ данэ кале у жер'а гот:

— Кале, былбьле һ'эзарр'энг у тырие щур'и к'едэреньн?

Го:—Ада һ'эфт бэ'раданэ. Баге қиза п'адше П'эри Дөн-йагөзэле wedанэ.

П'адша гази һэрсе көр'е хwэ кьр. Навэ көр'е ви чук Мирзэ Мэ'һмуд бу. П'адша го:

— Lawo, һун се көр'е мьньн, дохтыра мьнр'а готийэ—дэрмане тэ п'эр'е былбьли һ'эзарэ у тырие щуринэ.

Көр'а готын:—Сэре мэ ог'бра тэ дайэ, бь пьрс мэр'в дьчэ Қөрс.

Һэрсе бьра т'вьдира хwэ дитын, қөдэрэ п'эрэ жь хwэр'а һьлдан, жь шәһәр дэрк'этын у чоли—чолистан бун.

Wəxtəке һәрсе бьра даг'ли нава шəһэрəки бун. Əwana гəлəки гэр'йан у пьрсин. Кесəки шав нəда, чька ада һ'əфт бə'ра ль к'едэрейə.

Гəрдə бьре мəзын гази Мирзə Мə'муд кьрын, готын:

—Бьра, əме, ида к'ода һэр'ьн? Дьһа кəсəк нəма мə же пьрси.

Мирзə Мə'муд гот:—Бьра, баве мэйə, əмəк бэр мəда да-йə, ль к'о һəбə, гэрəк əм ле бьгэр'ьн у бьбиньн.

Гəрдə бьре мəзын готын:—Бьра, əм дьһа жь шəһэр дэр-наен. Əме шəһэрда бьпьрсьн.

Мирзə Мə'муд изна хвə жь бьра хвəст, бэр'и—бэр'истан бу. Бəра əш һэр'ə, жь хвэр'а бьгэр'ə. Гəрдə бьре мəзын, п'эр-рə ле хьлаз бун. Жь вана йəк бу к'əбачи, йəк жи бу һ'əш-лəчи. Əwana шəһэрда ман у жь хвəра хəвтин.

Мирзə Мə'муд əш қəндэр гэр'йа, нэгэр'йа кəсəки сальхе бьлбьли һəзаррəнг у тьрие шур'и] жере нəдан. Мирзə Мə'-муд жь тьгубе мэр'йа дэрк'əт, к'əт тьгубе п'эриа. Wəxtəке һ'əйа эваре пешйа хвə ньһери, дит, вəки дуки зьрав дьк'ь-шə. Чу гьһишт щие ду ле дьк'ьшйа. Леньһери қəсрəкə тə-мьз. Дəri вəкьр, чу һəндөр, леньһер'и к'өлфəтəкə сэрə теда руныштийə. Сəлам да к'өлфəте. Əве сəлама ви вəгьрт, щи нишанда, хорт рунышт. Жер'а нан, хөрəк ани да бэр. Мирзə Мə'муд нане хвə хар, гəхтə һьлдан.

К'өлфəте же пьрси:—Хорто, наве тə чийə?

Го:—Наве мьн Мирзə Мə'муд!

Жьньке гот:—Мирзə Мə'муд, қөрба, тə у əв дэр?

Мирзə Мə'муд гот:—Дае, һазьр бьбинə, қəсмəте мьн һа-тийə вьра!

Го:—Лаво, раст бежə, һ'ьлбəт тə бона шəхлəке һати, дэрк'əти вьра?

Го:—Дае, əз жь тə вəнашерьм, əз жь бона бьлбьле һ'ə-заррəнг у тьрие шури һатьмə вьра, ле кəс жь мьнр'а саль-ха нəдə.

Жьньке һьлда гот:—Мирзə Мə'муд, мьн нəбьһистийə, һ'əма хушкəкə мьнə мəзын һэйə, əш жь мьн вєдайə, дьвə кə əш заньбə.

Əwana разан һ'əта сьве. Сьве Мирзə Мə'муд тə'ште хар, пьрык пера дэрк'əтə дэрва, жера гот:

— Мирзэ Мэ'муд, лаowo, тэ эва шьвэр'яа хана тэ дитийэ, те wer'a хэр'и н'эта эваре, анщах быгжи we сэре.

Мирзэ Мэ'муд изна хwэ же хwэст, к'этэ шьвэр'е бэр бы қасре чу, хэр'э кө тө хэр'э. Н'эта эваре леньхер'и дуки зырав жь қасрэке һылдык'шэ, дит жьнэк теда р'уныштийэ. Сэлам да жьньке, жьньке щи нишан дае, Мирзэ Мэ'муд р'унышт. Нан, хөрэк анин. Нан хар, һьнэки рьн'эт бу. Жьньке же пьрси:

— Хорте дэлал, наве тэ чийэ?

Го:—Наве мьн Мирзэ Мэ'мудэ!

Жьньке тот:—Мирзэ Мэ'муд, тө ль ван дэра чь лыки?

Мирзэ Мэ'муд гот:—Дайка дэлал, эз былбьли н'эзаррэнг у тырие шур'и дыгэр'ым.

Жьньке һылда гот:—Лаво, эз тыште өса ньзаньм, ле һама дьбэ хушка мьнэ мэзын заньбэ, эw жь мьн weдайэ, ль к'елэка бэ'рейэ. Тө р'авэ р'азе, сьве эзе ре нишани тэдым.

Мирзэ Мэ'муд р'аза н'эта сьве, сьве пирьк пер'а дэрк'эт дэрва у жер'а гот:

— Лаво, тэ эва шьвэр'яа хана дийэ, тө бык'эвэ we шьвэр'е, төе н'эта эваре быгьнижейи.

Мирзэ Мэ'муд изна хwэ жь пире хwэст, к'этэ шьвар'е, хэр'э кө тө хэр'э. Э'сыр бу, ньхер'и ду жь к'ошк сэраке дык'шэ. Чу гьништэ к'ошкэ, ньхер'и пирэк теда р'уныштийэ. Сэлам да пире. Пире сэлама wi вэгьрт, щи нишан дае, р'унышт, нан-анин, нан харьн. Пире пьрс кьр, гот:

— Наве тэ чийэ, хорте дэлал?

Хорт гот:—Наве мьн Мирзэ Мэ'мудэ!

Пире гот:—Мирзэ Мэ'муд, пьрса э'т'ьб нинэ, тө жь к'едэрейи? Те к'ода хэри?

Гэдэ гот:—Дайка пир, щие мьн дурэ, эз һатьмэ былбьли н'эзаррэнг у тырие шур'и биньм.

Пирьке гот:—Лаво, щики чэтынэ, гэлэк мэрьв чунэ, вэ-нэгэр'яанэ.

Го:—Дае, wэки тө нишани мьн быди, чь быхwэзи эзе быдым.

Го:—Лаво, һатьна тэ мэразе мьнэ, эзым даре дынеда қизэк. Қиза мьн ль к'елэка бэ'ре бу, Дьнийгозэл, қиза п'адше п'эрийа һатьбу сэйранге. Қиза мьра готьбу: «Wэрэ, эз-тэ жь хwэра текьм щари». Қиза мьн пер'а нэчубу, ньһа сэр ль қиза

мын хвэндийэ, қиза мын буйэ бэраше аша у дьгэр'э, һәма дәрман дәсте әвде сәрр'әшә. Өзе кәвәке бьдьмә тә, бьвә сәрда шәр'жекә, ньыткә хун we бьк'әвә сәр кәвьра, кәвьр we бьт'әдһн, кәчьк we жь нав дәре, һәма әw занә, we щи нишани тәдә йан на, әм ньзаньн. Ле тыштәк һәйә, вәхта тә былбьли һ'әзарә у тырие шур'и анин, вәрә мын бьвинә, паше һәрә.

We шәве р'азан, сьве пирьк дәрк'әтә дәрва Мирзә Мә'-мудр'а гот:

— Лаво, әва шьвәр'йа дуз дьчә к'еләка бәре, мьле алие р'асте бәраше аша дьгэр'ә, тә ве кәве сәрда шәр'жеки.

Мирзә Мә'муд кәw һылда, чу к'еләка бәре, леньһер'и сәр мьле р'асте гьрмин'йа кәвьре ашайә, дьгэр'ә. Гьһиште кәw сәрда шәр'жекьр. Бу ширқина кәвьр, қизәкә һ'өсөл—щәмали же дәрк'әт. Кәчьке гот:

— Һа, тә сер чә'ве мынр'а һати хорте дәләл, тә чава әз гиһандьмә мьразе мын? Дйа мын тә шанди?

Го:—Қиза қәнщ, йа р'аст дйа тә әз шандьм!

Кәчьке гот:—Wәки өсанә тә бьре мыни, бежә чька тә бона чь һати?

Мирзә Мә'муд гот:—Әз һатьмә бона былбьли һ'әзарә, тырие шур'и.

Кәчьке гот:—Һо, бьрао, тыштәки чәтьнә. Wәки тә бешәр бьки, әзе тә бышиньм. Те ада бә'ра дәрбазби, әрде we һ'әзәкә, чә'мур'ә. бе хвәде авакә, чь әрдәки р'ьндә. Wi чахи әрде ль тә бышьдә. Те һьнәки жи веда һәр'и, баг у багчәйә. Өw баге Дөнйагозәлейә, йа п'адше п'әриайә. Бәр дәрге пешьн дө мәрвь сәкьнинә, тә гәрә заньби, вәхта дьчи щәм ван, һәр йәке балт'әки сәр мьле ванә. Тә һәр йәки силәке лехә, we бежьн,—оф, чь хвәш бу, гәрәк әм тә бьгьһиньн мьразе тә. Те жь ван бьбөһөри. Бәр дәрге дөда ми у гөрьн: гиһа данинә, бәр гөр, гошт жи бәр мие. Тә гошт бьдә бәр гөр, гиһе жи һьлдә бьдә бәр мие, wi чахи әвана жи we к'омәке бьдьнә тә. Те һәр'и һөндөр'е бег. Қиза п'адша һөндөр'е бегда р'азайә, шәмдане жор у жерьн у ед к'еләка бьгөһер'. Фезеда былбьли һ'әзарр'әнги қәфәседәйә, сәрда баге тырие шур'ийә. Ле гәрәк тә тыштәки дьне жи заньби: синге we һ'әйа жерә вәкьрийә, нәви тә дьчи чьткәд we, синге we, пачдьки. We р'абә, те дәст—дәст бьби хвәли. Тә тырие хвә

бъчън у дәрдана хвә т'ьжәкә, былбъл бь қәфәсева һьлдә, би-
нә. Ви чахи баг' у әрдева, кәвьр у кӧчък, гышке бежън:—
—бър. Нәви тӧ пышт хвәва дьһер'и, ви чахи we бежън:—
—бьгър, дәрге гьрти хвәбәр we вәбън, дәрге вәкьри наен гьр-
тън, гӧр we бежә, қәнщияа ви бь мьнр'а һәйә. Тӧе һәр'и
щәм щәлата, we бежън, қәнщияа ви ль сәр мә һәйә, әм ле-
нахън. Те хьлаз би, бейи, ле һәма шашие нәки. Паше бейи
щәм мьн.

Мьле чәпе кәчъке кәвьрәк вәлгәр'анд, гәмәкә к'әск жь
бьн дәрхьст, леньһер'и бу ширқина бә'ре, һәспәк жь нав бә'-
ре дәрк'әт, һат. Кәчъке гәм к'ӧта дәве һәспе, гот:

— Мирзә Мә'муд, бьра, вәрә сйар бә!

Мирзә Мә'муд ль һәспе сйар бу, кәчъке жь һәспе-
р'а гот:

— Бьмбарәк, тӧ Мирзә Мә'муд сьламәт дәрбази ви бә-
ри бә'реки, сьламәт жи бини щәм мьн.—Қизъке т'әми да
Мирзә Мә'муд, гот,—тӧ дәве бә'ре гәме бьки бьне кәвьрә-
ки к'ьвш.

Мирзә Мә'муд хатьре хвә жь қизъке хвәст у сәр бә'ре-
р'а чу, дәрбази ви али бу. Мирзә Мә'муд гәма һәспе дәрхьст,
кьрә бьн кәвьрәки к'ьвш, һәсп к'әтә бә'ре.

Чава кәчъке готъбу Мирзә Мә'муд ӧса жи кьр. Әви ть-
рие шури һьлда бь былбьлва, орт'а һәрдӧ чьчъке кәчъке пач-
кьр. Дәвса дәве ви бу дәқәкә р'әш. Гышка го: «бър», әв ль
йәки нәбу хвәйи, һат гьһиштә к'еләка бә'ре. Гәм жь бьн кә-
вьр дәрхьст, ширқин бә'ре к'әт, һәсп һат бәр сәкьни. Ле сйар
бу, ләзәки дьне Мирзә Мә'муд чу щәм кәчъке. Гәсп чу, к'ә-
тә бә'ре.

Мирзә Мә'муд у кәчъкева гьһиштьнә мала дйа кәчъке.
Де р'абу бь кәчъкева гәләк ша бу, го:

— Мирзә Мә'муд, лаво, тӧ бь сәр чә'ве мьнр'а бейи, әв
чь қәнщи бу тә бь мьнр'а кьр!

We шәве ль вьр сәкьни, һ'әта сьве. Сьвә сафи бу, Мир-
зә Мә'муд п'әр'е былбьли һ'әзарр'әнг сурте пире да, лвьк
тьри дае: пире ӧса бу, лола қизәк чардә сали, әв жи гьһишт
мьразе хвә. Сйар бу, бәре хвә да ре, һат, р'асти хушка ор-
т'е һат. We шәве ль we сәкьни һә'та сьве. Тьри да we жи,

п'эр'е былбыл сурте we хьст, эw жи шаһьл бу. Сьвэтыре нат мала хушка чук. We шэве ль we сэкьни: п'эр'е тэйр сурт we жи хьст, тыри дае, эw жи шаһьл бу. Бэре хwэ да олк'е баве хwэ, эw шәһәре бьре хwэ теда һыштьбу, нат, зьвьр'и. Р'оке дагли нава wi шәһәри бу, wәки бьре wi теда. Лень-һер'и бьрак we т'әштәкә т'ьжи һ'әwлә сәр сери: «Һа һ'әwлә, һа һ'әwлә» дьфрoшә. Бьрак жи шишәк т'ьжи к'ьбабә дьфрoшә. Гази бьре хwэ кьр;

— Көр'о, го, шәрмә, го, һун мьн нас дькьн?

Бьра леньһер'и, пәй Мирзә Мә'мудә. Кьрнә қир'ин, хwэ авитьн п'есира wi.

Мирзә Мә'муд бьре хwэ жь we зьлеқәтие дәрхьст, һәрәке дәстә к'ьнще тәзә жер'а станд, бь хwәр'а сйар кьрн, һәрәке һәспәк жер'а станд. Сйар бун, бәре хwэ данә шәһәре баве хwэ. Р'оке дагли нава шәһәре баве хwэ бун. Мирзә Мә'муд тырие шур'и, былбьли һ'әзарр'әнг да баве хwэ. Баве wi бу хортәки чардә сали, шаһьл бу...

Бәра эw жь хwәр'а к'еф бькьн: бькьн, бьхwән, к'еф бькьн, һәмин тырие шур'и, былбьли һ'әзарр'әнг анийә һатийә, ида т'алаша wанә? Сьвәке р'абун, шәһәр ньһер'и, дора шәһәр өса чадьр-хәйбәт лехьстьнә, һ'әсаве стәйра ль әзмин һәйә, һ'әсаве чадьр-хәйбәта т'өнә. Чадьр-хәйбәте к'енә? Е Дньйаго-зәленә, қиза п'адше п'әрийанә, хайа тырие шури, былбьли һ'әзаранә. Кәчьке к'агазәк ньвиси, шанд жь п'адшар'а: «Е былбьле мьн анийә, е тырие мьн анийә, йан һуне бьдьн мьн, йан әзе шәһәр к'аф у к'ун бькьм». П'адша қемиш нәбу, қемиши Мирзә Мә'муд нәбу. Мирзә Мә'муд леньһер'и шәһәр гь к'әти-йә һ'әсарге, кәс нәһерә дәре дәрва. Мирзә Мә'муд нат шәм баве хwэ.

— Баво, го, wәки шәһәре тә, тә дйа мьнва, һәрдө бьре мьнва, жь бона мьн т'әне һәр'ьн, әзе т'әне чь бькьм? Һәма кә эз һәр'ьм, йәкьм, бәра мьн бькөжә, ида кәсир'а дәнг накә.

Бав, гәлә дьле баве хьрав бу, дьле баве шәшьти. «Әзьм, го, йәки лола Мирзә Мә'муд, һәрдө көр'е дьне жь мьнр'а чь бькьн, чи мьнр'аньн?» Мьле Мирзә Мә'муд гьрт, бьрн шәм қиза п'адша п'әрийа Дньйагозәл. Дньйагозәле же пьрси:

— Мирзә Мә'муд, тә чава тырие шур'и, былбьли һ'әзарр'әнг ани?

Го:—Qиза п'адша, го, эз натъм бэр дэрге бег, дө щэла-те тэ сэкьнибун, һэрйэки балтэки ль сэр мыла бу, мын һэр йэке шэқамьк ле хьст, һэрдө жи щьбщь р'уныштын, го, оф, мәрийо, тэ чава мыразе мә кыр, хвэде мыразе тэ быкэ, эм жи we мыразе тэ быкын. Ми у гөр гьредайдун бэр дэргэ, бэр мие гошт бу, бэр гөр гиһа бу: мын гиһа да бэр мие, мын гошт да бэр гөр, вана жи го, мәрийо, тэ чава мыразе мә кыр, эм жи we мыразе тэ быкын. Г'эфт дэре тэ, се дэри вэкьри бун, чар дэри гьрти бун, мын һәрсе дэре вэкьри мын гьртын, һэр чар дэре гьрти вэкьрын. Вана жи го, тэ чава мыразе мә кыр, эме жи өса мыразе тэ быкын. Та р'аза буйи, мын шэмдана бэр сэ-ре тэ ани бынп'ийа тэ, йа бынп'ийа тэ ани бэр сэре тэ, мын шэмдана ве к'елэка тэ дани ви али, йа ви али дани ви али, мын шэмдана тэ бы һэв гөһер'ин, мын орт'а һэрдө чычке тэ пач кьрын, феза тэда тьрие шур'и, қэфэседа былбьли һ'эзар-р'энт, мын былбьл һьлда, тьри һьлдан, мын лехьст, ани һат.

Кэчьке го:—Мирзэ Мэ'муд, чава дьвежи өсанэ, вэки тэ һнэки хельф быгота, мыне ль тэ хьста, тэ быкьра ах у хали.

Һэма кэчьке го:—Тэ эз нишан кьрэмэ, дэвса дэве тэ буйэ дэда р'эш синге мын: тэ һэрке чу мыжульа Гөл у Синэ-ме жь мынр'а ани, эзе тэ бьстиньм, һэрке тэ нани, нэгот, эзе тэ быкөжьм, шэһэре баве тэ жи к'аф у йэкк'ун быкьм, кэвьр ль сэр кэвьра нэһельм.

Мирзэ Мэ'муд гьвдарэке хвэ дит, гэлэк п'эрэ жь хвэр'а һьлдан, чол у чолистан бу. Дузэке к'эт: леньһер'и дуки зьрав дьк'шэ. Чу гьништэ ви дуи, ньһер'и к'очксэракэ: чу һөндөр', леньһер'и калэки эхтийар we жь хвэр'а р'уныштийэ сэрьке дьк'шинэ. Сэлам дае. Сэлам ви һьлда.

Кале гот:—Хорто, тө у эв эрд?

Го:—Баве кал, қэ жь дэрде мын вэгэр'э!

Кале гот:—Дэрде хвэ бежэ, эзе дэрде тэ дэрман быкьм.

Го:—Дэрде мын әвэ, эзе һэр'ым бы һ'эк'йата Гөл у Си-нэме бьпьрсьм, чька чь һатийэ сэре ван.

Кале гот:—Шөхлэкэ чэтынэ, лаво, гэлэк we р'еда чунэ, ле шөхле ван нэһатийэ сери, ле эзе жь тэр'а р'е вэкьм.

Мирзэ Мэ'муд we шэве ль we сэкьни. Сыве р'абун, ка-ле гот:

— Мирзэ Мэ'муд, те ве р'йа ханда хэр'и,—гэмэк дае, гот:—эва гема бона хэспе авийэ, вэхта чуйи бэр бэ'ре авехэ, хэсп we бе шэм тэ, геме бькэ дев у ле сйар бэ. Бэ'рёда бьгьнижэ аде, хэспе бэрдэ, геме бькэ бьн кэвэрэки.

Мирзэ Мэ'муд гэм хьлда, ль бэ'ре хьст: хэсп ль бэр сэкьни. Гэм кьрэ дэве хэспе, сйар бу, хэспе бьр дэрбази аде кьр. Мирзэ Мэ'муд гэм жь дэве хэспе дэрхьст, кьрэ бьн кевьр, хэсп чу. Леньхер'и, гэлэк мэрвь сэр аде қыр' бунэ, һ'эсаве гиһе һэйэ, һ'эсаве хэстёе мэрийа т'онэ. Аваик адеда дьхвенйа. Гэдэ чу авайи, ньхер'и мэрвьэки кали бь ру теда р'уньщтийэ. Леньхер'и фезеда қьжкэ р'эш сэр т'арэке кэрконг стоданэ, сэр т'арекейэ. Синэм хоцэ леньхер'и хортэки назькь шаһьл веда һат, гот:

— Вэй хорте дэлал, тө бь сэр чэ'вара һати, эва чьл шэвэ сэр р'уе мьн нэ кэр'кьрийэ, вэрэ сэр р'уе мьн кэр'кэ.

Мирзэ Мэ'муд сэре Синэм п'аша кэр'кьр. Синэм пьрс кьр, гот:

— Дэ бежэ, хорте дэлал, тө бона чь һати?

Мирзэ Мэ'муд гот:—Бона тө мьжөля хвэ у Гөле жь мьнр'а бьки.

Синэм п'аша гот:—Өзе жь тэра бежьм, қөрба, һэма ле эзе тэ бөкөжьм, тэ сэр р'йа хвэ дит чьқас хэстё һэбун, эв мэрвь бона занэбуна сөр'а мьн у Гөле һатьнэ, ле пе нэх'сйанэ. Тө гөнэйи, эгар, тө қайли эз сэре тэ жекьм бьсэкьн эзе бежьм, йан на лехэ хэрэ.

Мирзэ Мэ'муд гот:—Бэле, бежэ, сэре мьн жи жекэ.

Синэм гот:—Өз Синэм п'аша бум, ви чахи Гөле нөкөле хвэ ль т'эхтэ хьст, го, дэвлэти бум. Гөле к'өлфэта мьн бу. Мьн өса жь Гөле һ'эз дькьр, вэки мьн эв дьда сэр чоңга хвэ р'удьньшт, әве паше нан дьхар. Мьн эв бь гоште хэзала хвэй дькьр. Гот:—Гөле, өсанэ, йан на?

Бу р'эқина Гөле, нөкөле хвэ ль т'эхтэ хьст.

— Гэма хөламеки мьн һэбу, хэспе мьн р'ьнд хвэй дькьр. Өз роке чум нав хэспе хвэ. Ньхери кэ к'ьһ'еле мьн р'о бь ро п'уч дьбьн. Мьн гази хөлам кьр, жера гот: «Лаво, мале мьн дьчэ, тө чьра хэспе мьн хьрав хвэй дьки»? Мьн эв хөлам көшт. Нэр нэисэ, мьн сэд хөламе хвэ көшт. Р'окэ дьне жи эз чумэ һава хэспа. Хөлам мэрданэ жь мьнра гот:

«Синэм, Гөле шэв те һэспа сйар дыбэ дычэ, дыгэрэ, һэсп ды-
бынэ ав, лэма жи бэлэнгаз дыбын». Эварэке мын Гөлера гот:
«Гөле, эзе һарьм шәһэрэки, дыбэ эз дэрэнг бем, эглэ бьбьм,
мықати мала хвэ би». Гөле гот: «Бьра бэ». Эз чум шәм хө-
лам, мын се зер дане, к'ьнще ви хвэ кьрын, хөлам шандэ
мале. Эз ль бэр һэспа сәкьним. Мын һэсп хвэй кьрын. Мын
дит вәхтәкә шәве Гөла мын һат, гот: «Көро, хөлам!» Мын гот:
«Лэбе!» Го: «Дө һэспа зинкә!» Мын го: «Бәле!» Мын дө һэсп
зин кьрын, шуре хвэ гьреда, әв ль һэспәки, эз жи ль һэсп-
пәки, чава хөламе we әм сйар бун у мә хвэ да гәлики, әм
чун һөндөр'е гели. Пешбәри мә шкәфтәкеда чьрак дышхөли.
Дарәк ль ведәре бу. Әм бәр дарә пәйа бун, Мә һэсп бь да-
рева гьре дан, шөһер'е һэспа кьрә сәре ван. Гөле зьвьр'и жь
мынр'а гот: «Хөлам, мықати һэспа би һ'эта эз тем.» Гөле чу,
мын жи шуре хвэ дәрхьст у кәр'ә—кәр' да пәй Гөле. Мын
ньһер'и Гөле чу к'этә һөндөр'е шкәфтәке. Һөндөр'е we шкәф-
теда чьл қачах теда р'уныштинә, бис алики, бист жи ль алики.
Вәхта Гөле чу һөндөр', сәрк'аре һәрәбиа һерс бу у гот: «Гә-
рәк эз чьл дари ль тәхьм, чьмки тө дэрэнги к'әти». Һ'әрави-
ки һьлда у гот: «Гөле назькә, тәйамиш набә, чьл дари лехи,
we бьмьрә, зани сонда тә әвә, we афу бьвә, вәки тө гезике
дава we хи, к'өта бу чу». Һ'әравики р'абу гези һьлда, ль да-
ва Гөле хьст, к'өта бу чу. Мын леньһер'и Гөле һәр чьлир'а
рабу рунышт. Эз чумә нав һэспа. Мын ньһер'и Гөле ва һат,
гот: «Көро, сйар бэ». Әм сйар бун. Мә хеләке ажот, мын гот:
«Гөле, мын шөһерә һэспе бир кьрийә». Гөле го: «Һәр'ә, шө-
һөр'е һэспе бинә». Эз шунда вәгәр'йам, мын һэсп бь дарава
гьреда, эз чумә һөндөр'е шкәфте, мын леньһери хурина ванә,
р'азанә. Эз век'әтм, мын сәре һәр чьли жи жекьр, ле мын сә-
ре һ'әраббаши кьрә шөһерә һэспе у вәгәр'йам гьһиштә Гөле у
мә ажот, әм һатын к'очк сәра хвэ. Гөле чу қәсре, мын жи
һэсп к'ьшандьнә һөндөр' у гьредан. Һәр һэспәки мын торпә
хвәли делева гьреда, бона хам нәвын. Эз чум, мын ньһери Гө-
ле we хөриния вейә—р'азайә. Эз жи р'азам.

Мирзә Мә'муд гот:—Ле тө чава тәйамиш буйи?

Синэм гот:—Чавә бькьм, сьвәтьре хөлам һат, мын к'ьн-
ше ви дае, е хвэ ль хвэ кьр, эз чум шәм Гөле. Мын ньһери

Гөле we бек'ефэ. Һәрнәисә әм сәкьнин һ'әта эваре. Эваре Гөле мын хәwра дькә, морийа хәwe даве гөһе мын у диса бәре хwә дьдә мыгаре. Дьчә дьнһерә мыгарә гьжи щәндәкьн, дь-
вежә—һәбә төнәбә әв ише Синәм п'ашанә, әви өса кьрийә. Дьзвьрә те бьк'әвә нав ши. Морийа хәwe жи жь гөһе мын дәрдьхә.

Сьвәтыре әм р'абун, әвә иро к'еф. нибу. Го:

— Гөле өсанә?

Гөле рәқ нькөле хwә ль тәхтә хьст.

Мын жера гот:—Әвда хаде, һәрро тө бь гөләш буйн, иро чьма та wa бь пьрчөкьрии, дьвә тә хәwне хьраб динә? Һерса мын һат, мын банзда, сәре һ'әраббаши жь щөһере һәс-
пе дәрхьст, ани һат ль бәр'дани у жера гот: «К'өллфәта мын, тө шина ви сәри дьки»? Гава Гөле чә'в бь сәре һ'әраббаши к'әт, банзда акошке, шьвьк дәрхьст, жорда ль нав чә'ве мын хьст, го: «Синәм п'аша, бьбә к'әрәки». Әз бум к'әрәки: бу зи-
рина мын, әз бь дерива дәрк'әтм. Зийар'е шәһәр ль мын сйар бун, әз бәләнгаз бум: Һәма маләкә балтуза мын шәһәр бу. Мын бере хwә да мала балт'уза хwә, әз чум щәм п'әнщәра балт'уза хwә. Балт'уза мын чә'вед мын нас кьрын у гот: «Тө Синәм п'аша нини»? Мын сәре хwә бәржер кьр, чьмки зьмане мын т'өнәбу, wәки мын пер'а хәбәрда. Балт'уза мын чу һөндөр' шьв ани, ль мын хьст, әз диса бумә Синәм п'аша, паше шьв да мын. Әз чумә мале, шьвьк дәсте мында бу. Гөле хwә дь-
режи. шьвьке кьр, бопа бинә ль мын хә. Мын бәри Гөле ль Гөле хьст у гот: «Тө бьви қьжкәкә р'әшә стө кәрконг». Гөле бу қьжкәке, го:

— Гөле, өсанә?

Гөле кьр р'әқ, нькөле хwә ль т'әхтә хьст, го: «Өсанә». Синәм гот:

— Мирзә Мә'муд, әвә һ'ьк'йата мын, к'әси һе сөр'а мын у Гөле бәла нәкьрийә, әзе ньһа тә бькөжьм.

Мирзә Мә'муд гот:—Бьра бә, қәwлә, те бькөжи. К'әрәм-кә, әм дәрк'әвьн, әз һәрьм дәстньмежәке бькьм, паше мын бькөжә.

Мирзә Мә'муд дәрк'әт, хwә бь сәр қәйер'а гиһанд, к'е-ләка бә'ре гәм дәрхьст, жь бьн аве хьст, һәсп ль щәм сәкь-

ни, ле сйар бу, дәрбаз бу. Гөле бу р'эдина we жорда к'эт
мьр, сөр'а we ашкэла бу, Синэм п'аша hat феза қәйе, лень-
һери: «Ю, но, әw хорт hat пәйа бу, сөр'а мын у Гөле бьр
чу». Синэм п'аша жи' хwэ қәйеда авит, хwэ кöшт.

Мирзә Мә'муд дәрк'әт шәһәре баве хwэ. Әва гьлие, мь-
жулия Гөл у Синэме Дьнйагозәлер'а гот, қиза п'адшае п'ә-
рийа. Дьнйагозәле әскәре баве хwэ шунда шанд, бь хwэ жи.
Мирзә Мә'муд стәнд!

МИРЗЭ МЭ'МУД У ҮӨСПЕ ВИ

Го, wэхтэк һэбу п'адшак. Сө көрө ши һэбун. Наве кө-
де чук Мирзэ Мэ'муд. Хээв һатэ сэр п'адше: руге ши п'эр'е
тэйра шин бу. Гэлэки гэр'йа сэр к'эшиш у мала. Жера готын:
«К'едәре льнге һэспе тэ ле нэк'этийэ, халийа вийа биньн,
ве ижар же бьwэрэ». К'идере льнге һэспе п'адше нэк'этийэ?
Гәрдө көрө хwэ мэзын шандьн, го:

— Бьгэр'ын бэлк'и һун биньн.

Көрө ши һатын тыштэ һэбу. Гази Мирзэ Мэ'муд кьр, го:

— Мирзэ Мэ'муд, тө һэр'и бэлк'и бини.

Мирзэ Мэ'муд го:—Баво, го, һэспе хwэ бьдэ мьн, эз һэ-
рым биньм.

Ғэспе ши һэспе бэ'ри бу. Го:

— Лаво, исал һ'эфт салэ эз һамэ, һ'эфт сала жи эз һа-
бьм, эз надьмэ тэ.

Мирзэ Мэ'муд леда һат. Ғэспе ши мэрвь нэдьһ'эмьлан-
дьн пештьри п'адше. Мирзэ Мэ'муд чу тэwлэхана һэспа вэкрь.
Ғэспе һьндьк мабу авайн сэр хwэдэ бавита. Мирзэ Мэ'муд
гэлэк бэр һэспе гэр'йа: хwэ гиһандэ һэспе, чэ'ве һэспе р'а-
муса. Дэ көр'е п'адша бу, хөршэк зер һьлда, һэспе хwэ гэм
кьр, ле сйар бу, чу. Щаб данэ п'адше, го:

— Мирзэ Мэ'муд һэспе тэ бьр!

Иди чь дькарьбу бькьра, дьне бьбйа мөһ'мэд нькарьбу
бьгьрта.

Мирзэ Мэ'муд чу топраха баве хвэ дэрк'эт, чу щики инсз. Э'рд қэлыши—эw һәспева бат'миш бун теда. Шие тэ'ри бу. Р'е кэтэ бэр чу. Леньһери мина электрискәке we дышхәлә. Чу гһиште, дит п'эрәк, п'эрәки тэйра о һьлда кьрә п'ашла хвэ. Леда чу дэрк'этэ шие р'онаи, шәһәрәки, леда чу ведәре.

Р'ожәке да һ'ыше хвэ, го: «Эв п'эр' чи мь'анә, эз бьдмә п'адше, дьвә wәхтәкә кери мьн бе п'адша». О Мирзэ Мэ'муд леда чу диwana п'адша. Дәст да сәр дәст, лынг да сәр лынг, тәмәнә бу у һат шие хвәда руньшт. П'эр дәрхьст, бэр п'адше дани, го:

— П'адшаи хвәшбә, эва п'эра лазьми тә те, чи мьңғанә.

П'адша wi п'эр'ир'а гәләки ша бу у өса Мирзэ Мэ'муд һ'ызкьр, һәр хөде бьзанбә.

Wәзир у қази леньһер'ин, готьн:

— Р'умәта мә щәм п'адше һатийә һьлданә, чьк һәйә Мирзэ Мэ'мудә. Һәв шешьрин, готьн,—әм һәр'ьн эваре дәк'әке сәре Мирзэ Мэ'муд бькьн, онда бькьн, wәки диса щәм п'адше р'умәта мә һәбә.

Эваре чун р'уньштьн wәзир у қази диwana шьда. Һәвраз ньһер'ин, бәржер ньһер'ин. П'адше го:

— Wәзире мьн, тә херә иро?

— П'адша хвәшбә, го, диwana тә хвәш диwana, п'эр'е тә жи хвәш п'эр'ә. Эw п'эр'е we wa р'онаи дьдә, ле wәки хвәйе we бе, we чьқас бьдә р'онайи.

П'адше го:—Wәзир, к'е we бинә?

Wәзир го:—Хөде мала тә авакә, е кә п'эр' анийә, дька-рә хайе we жи бинә.

П'адше го:—Көр'о, газн Мирзэ Мэ'мудкә.

Мирзэ Мэ'муд леда һат, го:

— Мирзэ Мэ'муд!

Го:—Ләбе!

Го:—Тө гәрәке хайе wi п'эр'и бини.

Мирзэ Мэ'муд го:—П'адшаи хвәшбә, тө мәнә дьгьри. Сәре мьн ледьхи лехә, п'эр'әк к'әтьбу—мьн ани, эзе хайе we жь к'ө биньн?

П'адше го:—Тини бинә, найни—сьбе сәре тә чу.

Мирзэ Мэ'муд чу к'этэ бэр сэре һэспе хwэ, гэлэки гь-
рийа. Һэспе пер'а к'ельми, го:

— Мирзэ Мэ'муд, һэрча эз дьвежым тө гөр'а мьн бьки,
эзе биньм. Го, һэр'э бежэ п'адше, чьл қейнт'эр дэвэ—к'иси
wэзир у қази бьдэ. Гава данэ тэ чьл қейнт'эр, чар мэрьва
хwэр'а һьлдэ, к'идэре эз сэкьним дэве хwэ шэр'жекэ. Тэйрэ-
дэе өса бьк'ьшэ, һэр хөде заньбэ—щие инсэзэ чьмки. Дэвэке
саг бьһелэ. Т'эмам тэйрэдэе р'абьн. We дэве шэр'жекэ, қэ-
фэса we вэкэ, бэнэки бьгрэ текэ хэрбоқэ бьгрэ дәсте хwэ. Эwe
бе сэр шэндэке we, we бьгэр'э—шэндэка т'эзэ эwэ. Эwe бь-
чэнга we we қөлкэ, wэки дьл у шэгэре we бьхwэ. Гава қөл-
кьр, тө мери вийа бьгрэ.

У сьбе р'абу, леда чу. П'адше го:

— Мирзэ Мэ'муд, тө һати?

— Бэле, эз һатьм,—Мирзэ Мэ'муд гот:— п'адшаи сагбэ,
эз жь тэ дьхwэзым чьл қейнт'эр дэвэ—к'иси wэзир у қази,
эзе һэр'ым биньм.

У рабу гази wэзир у қази кьр. П'адше го:

— Жь wэ дьхwэзым чьл қейнт'эр дэвэ бьдьнэ Мирзэ
Мэ'муд.

Wэзир, қази чьл қейнт'эр дэвэ анин, данэ Мирзэ Мэ'-
муд, у чар мэрьв хwэр'а һьлда, дэвэ һьлдан, чун.

Һэспе ви чу шики өса инсэз сэкьни, һэр хөде бьзанбэ,
қуинэ тэйрэда ле нэдьһат. Мирзэ Мэ'муд го:

— Көр'о, шэр'жекьн дэва!

У пек'этын шэр'жекьрын. Дэвэк саг ма. Тэйрэдэ өса
к'ьшйа, хар у к'ьшйа, хар у к'ьшиа... Пашйа вийа леньһер'и
ноли һивэке, п'адше тэйра дэрк'эт. Эw дэвэ ани, қэрахе дэ-
ва шэр'жекьр, қэфэса we вэкьр, к'этэ қэфэса we. Мэрие ви
чун хwэ талдэ кьрын. Тэйр һат, гэр'йа, гэр'йа, һат сэр дэва
т'эзэ шэр'жекьри пэйа бу, бьчэнга we қөлкьр, кө дьл у гөр-
щьке we бьхwэ. У Мирзэ Мэ'муд р'аһьшт тэйр гьрт. Эw мэ-
ри щаркэ дьн бэре хwэ данэ шөһэре п'адше.

Эваре Мирзэ Мэ'муд тэйр һьлда бьр чу диwана п'адше.
П'адша гава тэйр дит, пе фьр'нах бу, шабу. Wэзир, қази го:

— Көр'о, го, эви чу эw жи ани, лап' р'умэта мэ онда бу.

Эваре wэзир у қази һатьнэ диwана п'адше у һэвраз, бэр-
жер ньһер'ин. П'адша һин бубу, го:

— Вэзире мьн, дуса чь дьнһер'и?

— П'адшаи хвәшбә, го, п'әр'а тә хвәш п'әр'ә, тәйра тә хвәш тәйрә, ле тыштәки we кемә.

П'адша го:— Чь кемә?

Го:— Вәки тө һәстөе фила бини, пе к'очк сәрәки чеки, тыштәк кем т'өнә.

П'адше го:— К'е бинә?

Вэзир го:— Хөде мала тә авака, ек эвана анийә, нькара һәр'ә һәстөе фила бинә?

П'адше го:— Көр'о, гази Мирзә Мә'мудкьн.

Гази Мирзә Мә'муд кьрьн, п'адше го:

— Мирзә Мә'муд, эз жь тә дьхвэзым тө һәр'и һәстөе фила бини, эз к'очк сәрәке хвәр'а чекьм.

Мирзә Мә'муд леда һат, к'әт бәр сәре һәспе, гәләки гьр'а. Гәспе жер'а го:

— Мирзә Мә'муд, вәки тө гөр'а мьн бьки эз чь дьвежым, эзе тәр'а биньм. Го, сьве һәр'ә бежә п'адше— баре чьл қәйнтәр дэвә, шәрафа һ'әфт сала у мәрийа, к'өлынг, мәр'а һьлдә: эзе бьдым пешие, эз к'идәре сәкьним, тө ведәре бьк'олә. Шие эз сәкьним голәк һәйә, фил тен ведәре аве. Тө гиһе п'уч п'әлаш бьбьр'ә, бавеж р'уе голе, бьра гол онда бьвә у ван мәрийар'а бежә, бьра ә'рде бьк'ольн мина голе, we шәрафе бәр'деда. Кө һатын фил, we шәрафе бьхөн— һәв заньбын авә, we пийан бьбын, ек бьбә'щә, ек һәв қыр' бькә. Кө һәв қыр' кьрьн, тө хвә тәлдәда вәшерә, һ'әфт рожа хвә щикә эглә бькә. Тәйрәде т'әмам гоште ван бьхөн. Паше һәстөе ван бәрәвкә бьбә бьдә п'адше, бьра бькә к'очк сәра.

Сьве р'абу, леда чу. П'адша го:

— Га, Мирзә Мә'муд, тө нәчуйи?

— Бәле, го, эзе һәр'ым. Өз дьхвэзым баре чьл қәйнтәр дэвә, шәрафа һ'әфт сали к'иси вэзир у қази у бьдә мьн, эз һәр'ым.

П'адше гази вэзыр у қази кьр. Вэзир у қази баре чьл қәйнтәр дэвә, шәрафа һ'әфт сали чун анин у чәнд мәр'в, к'өлынг у мәр һьлдан, һәспе да пешие чу. Чу к'өләка we голе сәкьни. Мирзә Мә'муд әв мәр'в бәрданеда, дар у гиһа чьни авитә we голе у ньхамт. Өв мәр'в бәрдане ақәрәк қаси голе

кърьнэ кэндал у баре чъл қайнгэр дэвэ шэрэф бэрданеда. Чун щики нэпэни, хвэ талда кърьн. У нивро бу, гэрма нивро. Фил хатын эв шэрэф харьн: ек тэқийа, ек пийан бу, нэвдэ қыркыр. Г'эфтеке сэкьни тэйрэдэ щэндэк гышт харьн: ма нэстөе р'ут. У бар кыр, чу да п'адше.

П'адше остэ бэрданеда, нава н'эфтеда к'очк сэрэка тө бэгэм дыки, чекърьн.

Вэзир у қази нэв дитын, го:

— Көро, эм чьлибемаш бун, өса дэйндар бун. Эме эваре нэр'ын, бэлки тыштэки бежын.

Эваре вэзир у қази хатынэ диwana п'адше, диса нэвраз, бэржер ньһерин. П'адше го:

— Вэзире мьн, тэ чь бьһистийэ диса?

— П'адша хвэшбэ, го, к'очксэра тэ хвэш к'очксэрайэ, тэйра тэ хвэш тэйрэ, п'эре тэ хвэш п'эрэ, ль тыштэк кем ма.

— Вэзире мьн, го, чь кем ма?

Го:—Гөла Гөлизэра қиза Сэре бинэ, тыштэк кем нинэ ида.

Го:—К'е бинэ?

— Хөде мала тэ авака, го, е вана тинэ, нькарэ Гөла Гөлизэре бинэ?

— Көро, го, гази Мирзэ Мэ'мудкын.

Мирзэ Мэ'муд хат.

— Мирзэ Мэ'муд, го, тө гэрэке нэр'и мьнра Гөла Гөлизэре қиза Сэре бини беи.

— П'адшан хвэшбэ, го, төе сэре мьн лехи, лехэ, эзе жь к'ө қиза Сэре биньм, чь н'эсави биньм?

Го:—Тини бинэ, нэйни, сьве сэре тэ чу.

Мирзэ Мэ'муд чу к'этэ бэр сэре нэспе, гэлэки гьрийа.

Нэспе го:

— Мирзэ Мэ'муд, хөде мала тэ хьрав бькэ, нэрче эз дьвежьм, тө гөра мьн бьки, эзе биньм. Гэрке гөра мьн нэки, эз жи чум, тө жи. Го, Сэре чэмэк' чекьрийэ, Эрэз нава ниве ши, гава тө ль мьн сьар буйи чуйи, бэр чэм пэйабэ, гөлмэке бьхвэ, чьқа тэ'лбэ навежэ тэ'лэ, бе: «Хөде авака». Ч'эме бэр тэ бьвэ авэка зьрав, бе бэр тэр'а дэрбазбэ. Тө жь ши дэрбаз

буйи, һ'эзэкэк һэйә, мәрв навда бат'миш дьвә, бе: «Хөде ава бькә, чь чайир чиманәки башә, әв жи we ль бәр тә бьвә чайир чиман. Оса тө жь ви дәрбаз буйи, ре орт'а дө зьнара дьчә. К'и дьчә зьнар ле дьк'әвә, кәс нькарә дәрбазбә. Тө жера бежи: «Хөде тө хвәйки, чь бәрәне башьн». Әв кә сәкьнин, тө дәрбазбә. Тө жь we дәрбаз буйи се шере бен пешйа тә. Һәр шерәки дауәкә пез баве бәр. Әве бьсәкьнын. Тө жь we дәрбазбуйи, чьл п'ышике бенә пешйа тә: бәр һәр п'ышикәке гөрчькәке баве бәр. Гава эз жь ви дәрбаз бум, балт'ачи дәрбаз дьвә: чь бәр дьчә ледьхә, наһелә һәрә. Бьгижеда смеле шйа бадә, пышт стөкөре гьредә, бе: «Бьмбарәкбә сьмеле тә». Әве балт'е хвә бьгьрә, төе дәрбаз би. Тө жь ви дәрбаз буйи, бист дәри гьртина, бист жи вәкьринә. Тө е вәкьри бьгри, е гьрти вәки, тө һәри сәр һ'әвзе мәрмәр. Дьвә хәва тә бе, к'ере дәсте хвә хә, хве бькә нава бьрина хвә, теке, вәки р'анәзеи. Бьлбьле шарәке бьхунә, бьһеньжә, нәви р'адьви. Сьһ'әт бу донздә, диса we бьхунә, бьһеньжә, нәви диса р'адьви. Сьһ'әт бу йәк—хвәнд, һеньжи, паше р'авә. Гөла Гөлизәре қәфәседайә. Баве т'әркөйә хвә. Ә'рде тә бькә гази, бе: «Бьр», әзмане тә бькә гази, бе—«Бьр», тө сәре хвә бькә бәр хвә, һәр'ә, чи тәранә, нәнһәр'и пышт хвәва. йанна, әме бьвьи кәвьр. Гьһишти дәргә, Гөла Гөлизәре бе: «Әз бьрьм», we бе:—«Сал донздә мәһ бу, әм гьрти бун, әм вәнә дькьрьн әви мьразе мә кьр, бьра мьразе ви жи тә бьвә». Гьһишти балт'ачи, we бе: «Балт'ачи, тө балт'ачи. мьни хаси, әви эз бьрьм, дә», Балт'әчие бе: «Сал донздә мәһ бу, тә сьмеле мьн ба нәда, нә го, бьмбарәкбә, әви мьразе мьн кьрийә, бьра тә бьвә». Һати сура п'ышика, we бе:—«Гәли п'ышика, эз бьрьм». We бежьн: «Сал донздә мәһ бу, мә нәдһьшт тышт дәрбаз бә, ле тә гөрчькәк р'өке нәда мә, әви гөрчьк данә мә, бьра хөде мьразе ви жи бькә». Гьһишти шера, we бе: «Әз бьрьм, ахьр, эз бьрьм». We бежьн: «Сал донздә мәһа тә р'өке дауәкә пез нәда мә, дауәке жи we бьдә мә, we бьвә дө дава, бьра бьвә». Гьһишти зьнара, we бе: «Зьнаре мьн, эз бьрьм». We бежьн: «Әви мьразе мә кьрийә, бьра бьвә, бьра мьразе ви жи тә бьвә». Һати гьһишти һ'эзәке, вә бежә «Һ'эзәк, эз бьрьм, ахьр». Һ'эзәке бежә: «Тә сәре өса кьрьбу, к'и дьһат, мьнда бат'миш дьбу, иро жи бумә чайир-чиман,

эви мьразе мьн кьрийэ, бьра мьразе ви жи бьвэ, тэ бьвэ». Гьништи аве, ве бежэ: «Аве, ахьр эз бьрьм, э». Ве бежэ. «Тэ сьре бса кьрьбу, чь тышт дьнат, мьн дьхэньқанд, эви мьразе мьн кьрийэ, бьра мьразе ви жи бьвэ». Тэ сьве хэр'и, бежи п'адше, чьл бэране пенщ мэхэли к'иси вэзир, қазы.

Сьве р'абу, леда чу. П'адша го:

— Га, Мирзэ Мэ'муд тэ нэчуйи?

— Бэле, го, эзе хэр'ьм. Эз дьхвэзьм чьл бэране пенщ-мэхэли к'иси вэзир, қазы.

П'адше газы вэзир у қазы кьр. Вэзир у қазы чьл бэране пенщмэхэли анин данэ Мирзэ Мэ'муд. Мирзэ Мэ'муд эв чьл бэран шэрже кьр, даве вана, гөрчке вана, гоште вана хьлда у хэспе хвэ сьар бу у леда чу.

Р'ева расты чэме Сьре хат. Эрэз навэ ниве ви. Бэр пэ-йа бу, гөлмэк ав хар, тэл бу, нэ го—тэ'лэ, го: «Хөде авакэ, чь авэкэ хвэшэ». Ч'эм бу авэкэ зьрав у навра дэрбаз бу. Жь ведэре дэрбаз бу, хат гьништэ һ'ээкэки, мерьв навда бат'миш дьбу, го: «Хөде ава бькэ, чь чайир чиманэки башэ». Эв жи ведэре бэр ви бу чайир чиман. Жь ведэрера дэрбаз бу, чу гьништэ орт'а дө зьнара. кэси нькарбу орт'ера дэрбаз бэ, го: «Хөде тэ хвэйки, чь бэранэ башьн». Зьнар сэкьнин, эв дэрбаз бу. Чу, се шер р'асти ви хатын. Хэр шерэки давэкэ пез дае, эв жи сэкьнин. Гава кө пешда чу, чьл п'ышик хатынэ пешие, бэр хэр п'ышикэке гөрчькэк авит. Паше чу, чу расты балт'эчики хат. Балт'эчи нэдьньшт кэс хэр'э. Гьништеда, сьмеле вийа бада, пышт стөкөре гьреда, го: «Бьмбарэк бэ сьмеле тэ». Эви балт'е хвэ гьрт—Мирзэ Мэ'муд дэрбаз бу. Эве тэ чу, р'асти бист дэрие гь'ти у бисте вэкьри хат. Е гьрти вэкьр у е вэкьри гьрт. Чу р'асти һ'эвзэкэ мэрмэр хат, хэва ви хат, к'ер дэсте хвэ хьст, хве кьрэ нава бьрина хвэ, вэки р'анэзе. Бьлбьл шарэке хвэнд, хеньжи—р'анэбу. Сьһ'эт бу донздэ, дьса хвэнд, хеньжи—дьса р'анэбу. Сьһ'эт бу йэк, хвэнд, хеньжи—эве тэ рабу Гөла Гөлизэре қэфэсе-дэрхьст, авитэ т'эркөйа хвэ, ажот. Эрде кьрэ газы, го: «Бьр». Эрзман кьрэ газы, го: «Бьр». Эви сэре хвэ кьрэ бэр хвэ, ажот, пашда нэньхер'и. Гьништэ дэргэ, Гөла Гөлизэре го: «Эз бьрьм». Дэргэ го: «Сал донздэ мөһ бу эз гьрти бум, эз вэнэдькьрьм, эви мьразе мэ кьр, бьра мьразе ви жи бьвэ, тэ бьвэ».

Гъиштэ балт'эчи, го: «Балт'эчи, тō балт'эчие мьни хаси, эви эз бъръм, дэ». Балт'эчи го: «Сал донздэ мѧн бу тэ сьмеле мьн ба нѧда, нѧго, бьмбарѧк бѧ, эви мьразе мьн кърйѧ, бьра тѧ бьвѧ». Һат сура п'ышика, го: «Гѧли п'ышика, эз бъръм». Готьн: «Сал донздэ мѧн бу мѧ нѧдъһышт тышт дѧрбаз бѧ, ле тѧ гѧрчъкѧк р'оке нѧда мѧ, эви гѧрчък данѧ мѧ, бьра хѧде мьразе ви жи бькѧ». Һат гъиштэ шѧра, го: «Эз бъръм, ахър, эз бъръм». Готьн: «Сал донздэ мѧна тѧ р'оке дауѧкѧ пѧз нѧда мѧ, дауѧке жи we бьдѧ мѧ, we бьвѧ дѧ дауѧ, бьра бьвѧ». Гъиштэ зьнара, го: «Зьнаре мьн, эз бъръм». Готьн: «Эви мьразе мѧ кърйѧ, бьра бьвѧ, бьра мьразе ви жи тѧ бьвѧ». Һат гъиштэ Һ'ѧзѧке, го: «Һ'ѧзѧк, эз бъръм ахър». Һ'ѧзѧке го: «Тѧ сѧре ѧса кърьбу, к'и дьһат мьнда бат'миш дьбу, иро жи бумѧ чайир чиман, эви мьразе мьн кърйѧ, бьра мьразе ви жи бьвѧ, тѧ бьвѧ». Гъиштэ аве, го: «Аве, ахър эз бъръм, э». Го: «Тѧ сѧре ѧса кърьбу, чь тышт дьһат, мьн дьхѧнъ-қанд, эви мьразе мьн кърйѧ, бьра мьразе ви жи бьвѧ»:

У леда ани Һат Гѧла Гѧлизѧре. П'адша гѧлѧки ша бу. Вѧзир, қазѧ Һѧв дѧтън, готьн:

— Эви ѧса кър, ѧм чьлибѧмаш бун, ѧм нькарьн э'бура зар'ѧ хуѧ жи бькьн.

Вѧзир, қазѧ эваре лѧдан Һѧтънѧ диуѧана п'адше. Дѧса Һѧвраз, бѧржер ньһер'ин, п'адше го:

— Һа, вѧзире мьн, дѧса тѧ хѧрѧ?

Вѧзир го:—П'адшѧн хуѧшбѧ, к'очксѧра тѧ хуѧш к'очк-сѧрайѧ, тѧйра тѧ хуѧш тѧйрѧ, Гѧла Гѧлизѧре жи ани, п'ѧра тѧ хуѧш п'ѧр'ѧ, иди тыштѧк кем нѧнѧ. Го, зани чь кемѧ, го, шѧре Һѧспѧ бѧ'рѧ тѧ бѧни, бьк'ѧви Һ'ѧмаме, тѧе бьви хортѧки чардѧ сали, иди тыштѧки тѧ кем навѧ.

Го:—К'ѧ бѧнѧ?

Го:—Хѧде мала тѧ авака, Мирзѧ Мѧ'мудѧ бѧнѧ, к'ѧ бѧнѧ?

Гази Мирзѧ Мѧ'муд кър, п'адше го:

— Мирзѧ Мѧ'муд, го, тѧ гѧрѧке Һѧр'и шѧре Һѧспѧ бѧ'ри бѧни.

Мирзѧ Мѧ'муд го:—Тѧ мьн Һѧти хѧзѧве, сѧре мьн лѧхѧ, ѧзе жь к'ѧ бѧнъм шѧре Һѧспѧ бѧ'ри.

Го:—К'ѧ тѧни, бѧнѧ, йѧне на ѧзе сѧре тѧ лѧхъм.

Мирзэ Мэ'муд леда хат, к'этэ бэр сәре һәспе, гәләки гьрйа. Өса гьрйа, һесре ви хун хатын. Ғәспе го:

— Хөде мала тә хьрав бькә, тә херә, го?

Го:—П'адша мьн һатийә хәзәве, we сәре мьн лехә.

Го:—Бой хатьре тә, әзе һәр'ым, го, әв шир—шире дйа мьнә, исал чәнд салә әз хәриб к'әтымә. Тө сьве һәр'и гәмәке, һ'изәки һьлдә вәрә, зин жь дәве мьн дәрхә, мьн бәри бә'редә. Гава әз бәрдамә бә'ре, әз хәриб к'әтымә, дьвә дйа мьн мьн бькөжә. Ғәрге қьлпька хуне авит, бьзанбә әз көштьмә, к'ода дьчи һәр'ә. Ғәрге қьлпька зәлал дит, бьзанбә мьн һәсп ани—гәме һазьркә.

Сьве р'абу леда чу. Мирзэ Мэ'муд гәмәк, һ'изәк һьлда, чу дәве бә'ре, зин жь һәспе кьр, гәм жь дев дәрхьст у һәспе хвә авитә бә'ре. Думан сәре Мирзэ Мэ'муд к'әт, го: «Вәлә һәспе мьн чу, һәспе әз хвәй дькьрым, әзе жи хвә бавем бә'ре». Мирзэ Мэ'муд агьр сери к'әт, чу бәзи хат, го: «Әзе хвә бавежьм бә'ре». Ғат сәр кәндегр'а, р'өһе ви ширьн бу—хвә навите. Щаркә дьн бәзи чу хат хвә баве аве, к'әтә бире готьна һәспе дәрһәқа қьлпьке. У сәкьни сәбьр кьр: леньһер'и қьлпька зәлал авит, һәспе стөкөра хвә гьртийә, го:

— Мирзэ Мэ'муд, зу гәме техә дев.

Мирзэ Мэ'муд гәм кьр, шькәфтәкә we бу, к'ьшандә шкәфте: чьл шә'ну бә'ре дәрк'әт ду р'езбу у хвә да сәр. Әв һ'из т'ьжи шир же дот. Дйа ви к'ельми, го:

— Мирзэ Мэ'муд, го, тө кь дьви дьчи, шир бәри ванедә, го, мышлисе бьсәкьнә, бе: «Кәсәк нәк'әтийә шире һәспа бә'ри, дьвә тыштәк бе сәре п'адше, әзе ә'вьл тек'әвьме, һәргә әз сьламәт хатым, паше п'адша бьра тек'әве». Гава тө к'әти, әзе биньмә тина щане тә, гава п'адша к'әте әзе к'әләке дәрхьм, к'әләке бьдьме, һ'әта дәре п'адша бьбә к'утәки.

У Мирзэ Мэ'муд нета хвә хьрав кьр, кә мьһ'ине бәрнәдә—дйа һәспе. Ғәсп к'ельми го:

— Мирзэ Мэ'муд, бьра, дьве исан шире қәлл харийә: бьнһер' мьн тәр'а чьқа қәнщи кьр, шә'нуке хвәр'а бьгрә, дйа мьн бәр'дә бьра һәр'ә.

Мирзэ Мэ'муд һәспе сйар бу, шә'нук дәстк'еш кьр, леда хат.

П'адше го:—Тә ани?

Го:—Өре, мьн ани!

Синота ви, мыщлиса ви де т'оп бу, анин хатын шир бәрданеда. Мирзэ Мэ'муд го:

— Гэли мыщлис, кэсэк нэк'этийэ шире хэспа бэ'ри, һун бой хөде шьһ'ад бьн, эзе э'въл бьк'эвье, һэрге тыштэк те, бьра сэре мьн бе-нэе сэре п'адше.

Мирзэ Мэ'муд к'этэ ване; эме нив сьһ'эте бемэ'нэ хвэ шушт, го:

— Мыщлис, бьһ'ер, тыштэ мьн нэһат, ижар бьра п'адша тек'эве, һэрге тыштэк бубуйа we бьһата сэре мьн.

П'адша хвэ тэ'зи кьр, к'эгеда. У к'эл һатедә, шир к'э-лайә. Һэ'та п'адша дэрхьстьн—п'адша бу к'утэки. Синоте жи, мьхөлқәте жи го:

— П'адше бехөдети дькьр, лэма жи эва йэка һатэ сэри, дэ Мирзэ Мэ'муд к'эт, тышт пе нэһат.

У эви мьхөлқәти дэст авитэ Мирзэ Мэ'муд, го:

— Тө бьви п'адше мэ, дэвса ви.

Мирзэ Мэ'муд го:—Һ'эйран, го, э, нэ эз жи көре п'ад-шемэ, жь хвэр'а п'адшаки бьгьрын. Эз дьхвэзым Гөла Гөли-зэре, тэйре хвэ, к'е дькьн п'адша—бькьн.

Мирзэ Мэ'муд һэспе хвэ сйар бу, Гөла Гөлизэр шэ'нуе сйар бу у бэре хвэ данэ т'опраха п'адше, ера хвэ. Һат дэр-к'этэ диса дьһ'а р'он. Щаб данэ п'адше, го:

— Мирзэ Мэ'муд һат, жьнэк жи жь хвэра ани.

Һатынэ пешйа Мирзэ Мэ'муд, бьрын пайа кьрын. Өви сальхе хвэ да, р'уе п'адша пера—пера машйан—э, нэ лынге һэспе п'адше ван дэра нэк'этьбу. Һ'эфт р'ож, һ'эфт шэва анин дэф дэ'вата Мирзэ Мэ'муд кьрын. Өв чун гьһиштьн мьразе хвэ, тө жи бьгьнижи мьразе хвэ.⁵

ҚӘРХДАН К'ЬЧУК

Го һәбу п'адшак, чыл көр'е ши. П'адша к'аг'әз һывиси көре хwәр'а, го: «Көр'о, һун заньн әме wә бьзәwщиньн». К'аг'әз шанд көр'е хwәр'а. Эваре көр' һәв руньштын, шешьрин, го:

— Әм бе сәршер навьн, wәрә әм мәрвәәки бьгьрын сәршерие мә бькә.

Көр'е мәзын го:—Әм к'е бькьн, к'е нәкьн?

Қәрхдан К'ьчук (брье ван чук) һьлда гот:

— Гәли бьра, wәрә әм к'аг'әзәке баве хwәра бьнвисьн: «Әм чава чыл көр' жь де у бавәкинә, бьра чыл қиз жи жь де у бавәки мәр'а бьвиньн—әме бьзәwщьн».

К'аг'әз һывисин, шандьн п'адшара. П'адша р'абу һәрчар қолба мәрв дәрхьштын, шанд, го: «Бәлки һун бьвиньн чыл қиз жь де у бавәки әм көре хwәра бьхwәзын». Чун гәлә гәр'йан, нәдितьн, вәгәр'йан һатьн. П'адша щав данә көр'е хwә:—Т'өнәнә.

Қәрхдан К'ьчук готә бьре хwә, го:

— Бьра, әм һәр'ьн бьвиньн, йан на әw навиньн.

Көре п'адша бун, һәбуна ван һәбу, чадьр у хейбәт һьлдан чун. Чун жь т'опраха баве хwә дәрк'әтын. Чунә т'опрахәке: ле һьһерин гөл у сосьна мьл дайә һәвдө, чьвик ле пәйя нәбуйә. У бәри эваре бу, к'очкәк сәре т'опәке бу, ажотьн ледан, чун. Бьнйя к'очке ав дьк'ьшйя. Қәрхдан К'ьчук го:

— Гэли бьра, эм ишэв чадьре хwэ сэр ве аве лехьн у сьве р'абьн хэр'ьн.

Бьра го:—Хаде мала тэ авекэ, ва к'очкэк вайэ—эм бажон бэр дэре к'очке.

Кьр у нэкьр р'а ль бьра нэбу, го:

— Дэ бажо, гөне wэ стөе wэ!

Ажотьнэ бэр дэре к'очке. Гь пайа бун. Qэрхдан К'ьчук бьр хэсп тэwле гьреда, чу гөрзэк даре һ'өде ани, бьгери дада у харьна хwэ данэ сэр, харьна хwэ чекьрьн. Харна хwэ харьн у һэркэске цап'уте хwэ к'ьшандэ сэре хwэ вэлэзийан р'азан. Qэрхдан К'ьчук го: «Гаж сэре хwэ т'өнэнэ: э, нэ хайе ве һэйэ, һэр кэс хwэра р'аза». Р'абу шуре хwэ жорда ани, авитэ стөе хwэ жь к'очке дэрк'эт. Леньһери шьвэр'ек we дьчэ жь к'очке. Г'эвэки жь к'очке дур к'эт у р'унышт. Леньһер'и сьһ'эт бу донздэ. Деве р'эш we дарэкэ сьпьндаре сэр мьлайэ, чь тэрэwьли бежи пева. Гава чэ'в Qэрхдан К'ьчук П'ирһ'эмэдан к'эт: «А, го, чежке көреша, эз э'змана тэ дь-гэр'ьм, тө э'рде дэст мьн к'эти, исал һ'эфт салэ көрйа дьране мьн дешйа,—эзе тэ бавем көрйа дьране хwэ».

Qэрхдан К'ьчук го:

— Гэwьри мэзьно, бьхwэ паше бьшекьринэ.

Дев го:—Дора мьнэ, йан йа тэйэ?

Го:—Дора тэйэ, эз һатьмэ синоре тэ.—У нэмэрди нэкьр дев эw дара сьпьндаре жорда ани. Qэрхдан К'ьчук хwэ да алики. Дар ль э'рде к'эт, тоз думан р'абу мина шепе к'отане wэлгэр'анд э'рд.

Го:—Һэй wах исан, го, жь ахейэ, бу ах т'эрах һ'эвэк нэма, мьн бавита көрйа дьране хwэ.

Qэрхдан К'ьчук шунда зьвьр'и шурэк ле хьст—сэре wi пэканд. Р'абу һэрдө гөһе wi жекьр кьрэ щеба хwэ у цап'ут к'ьшанд сэре хwэ р'аза. У сьве р'абу ав ани, бьра сэр чэ'ве хwэ шушт, тэ'штигья хwэ харьн у сйар бун, чун. К'этьнэ синоре деве сор. Леньһер'и к'очкэкэ сор сэре гөжме чекьрийэ, ажотьнэ сэре к'очке. Ав дьк'ьшйа бьнйа к'очке.

Qэрхдан К'ьчук го:

— Гэли бьра, wэрьн эм ишэв чадьр хебэте хwэ бэр аве лехьн, сьбе р'авьн хэр'ьн.

Бъра го:—Мала тэ авабэ, тэ дит дõн жи тэ нэдъһшт эм һәр'ьнэ к'очке—эм чун к'очке жь хвэр'а р'азан.

Қархдан К'ьчук го:—Гõне вэ ступе вэ, дэ бажон.

Ажотън чун бэр дэре к'очкэке пәйа бун. Қархдан К'ьчук һәспе ван к'ьщандэ тәвле, гөрзэ даре һ'õде ани, бьгери дада, харьна хвэ сэр қадандьн, харьн у һәркәске қап'уте хвэ к'ьшандьн сэр сәре хвэ р'азан. Қархдан К'ьчук го: «Хаде мала ван хьравкьро, қә надьнэ сэр һ'ыше хвэ, әв к'очк хвэ нэ бехаййә». Қархдан К'ьчук П'ирһ'әмәндан шуре хвэ жорда ани, авитэ ступе хвэ жь к'очке дәрк'әт. Леньһер'и шьвәр'ек жь к'очке чуйә, һьнәки жь к'очке дур к'әт у р'у-һшт. Сьһ'әт бу йәке шәв, леньһер'и деве сор һат, се кәвьре аша т'ызбие винә, шәқә-шәқә дьк'ышинә we те. Гава чә'в Қархдан К'ьчук к'әт:

— Һа,—го,—чежки кәрешано, әз ә'змин дьгәр'йам, тõ әрда дәст мьн к'әти, исал һ'әфт салә кәрйиа дьране мьн де шә, әзе тә бавем кәрйиа дьране хвэ.

Го:—Гәвьри мәзьно, бьхвә, паше бышекьринә.

У нәмәрди нәкьр, бәраше аша авитә Қархдан К'ьчук. Қархдан К'ьчук хвэ бэр да алики, т'оз у думан р'абу, го:

— Һәй вах, исан жь ахе бу, бу ах т'әрах һ'әвәк нәма мьн бавита кәрйиа дьране хвэ. Қархдан К'ьчук зьвьр'и шурәк лехьст сәре ви фьр'анд, һәрдõ гõне ви жекьр кьрә щева хвэ, у чу қап'уте хвэ к'ьшанд хвэр'а р'аза архаин. Сьбе р'абу, ав ани, бьра сэр чә'ве хвэ шушт го:

— Гәли бьрано, әм сйар бьн һәр'ьн щи. У сйар бун ажотън, п'ьр чун, һьндьк чун, леньһер'и к'очкәкә сьпи сәре гõжмәйә, бьһиа к'очке диса ав дьк'ыһиа. Қархдан К'ьчук пешийа бьра зьвьр'анд, го:

— Гәли бьра, вэрә әм сэр ве аве к'очке хвэ лехьн, сьбе р'авьн диса һәр'ьн.

— Хаде, го, мала тә авакә, дõн пер әм чун к'очке р'азан, әме диса һәр'ьн к'очке р'азен.

— Дэ, го, ай бьра, хаде жь вә стәндийә, ахьр хае к'очка һәйә, ахьр, ә..

Гөр'е нәкьрын, ажотън бэр дэре к'очке, пәйа бун. Қархдан К'ьчук бьр һәспе ван т'әвледа гьреда, диса гөр'зә даре һ'õде ани һат, бьгери дада, харьна хвэ сэр чекьрын, харьн,

Һәр кәсәк диса қап'уте хwә к'шандың сәр сәре хwә р'азан. Қархдан К'чук го: «Ғәй wah, хаде мала wан х'рав бькә, го, әw һ'аж сәре хwә т'өнәнә». Диса шуре хwә жорда ани, жь к'очке дәрк'әт. Леньһер'и р'йа wi һ'әзар дәwar. нахьр тер'а һәр'ә, өса р'йа wi зәф мәзын бу. Қархдан К'чук го: «Ғәй wah, қаси р'йа wi һөнөре wi жи һәйә, иро сәре мын һәр чьл браива чу». Қөрьф к'әтә дьле wi, гәләки тьрсийа. Сьһ'әт бу дөдө шәв. Леньһер'и дөwe сьпи һ'әфт кәвьре бәраше аша т'ьзбие wинә, дьк'шинә у те. Қархдан К'чук т'апа хwә һани, р'әви к'әтә бәр талде кевьр. Кө же дәрбаз бу, Қархдан К'чук го: «Ғәй wah, пыш ч'әве мын бьре мын we бькөжә, әзе дәй лекьм, бьра мын бькөжә, бьре мын нәкөжә». Қархдан К'чук П'ирһ'әмәдан го:

— Ғәй гәwьримәзыно, сьлавәке нәһежәбум, тә сьлавәк бьда мын. У нәмәрди нәкьр әw кәвьре аша өса авитә Қархдан К'чук. Қархдан К'чук П'ирһ'әмәдан пар'а зьвьр'и, шуре хwә лехьст, сәре wi фьр'анд, гава р'уе wi гьрт, леньһер'и анагдарәк нава р'уе wида. Льнге wi к'аш кьр, бьр кәңдаләки п'уш п'әлаш, гәнд гәмар, авитә сәр вәшарт у леда һат. Әw анагдар ани, леньһер'и т'ө дәри т'өнәнә, леньһер'и һ'әwше п'әйне һәспа т'оп кьрийә гьһиштийә ар'ике. Қархдан К'чук го: «Хаде занә һ'ила we к'ьлите бьн wi п'әинидайә». К'ьңце хwә эхьст, бь мәр'е п'әйн да алики, леньһер'и дәрики чук вайә, чава кө дәри вәкьр, қизе гази кьр, го:

— Сәре мын қөрба бә, нәви тә dew көшт?

Әw чьл қиз р'унышьтбун к'әргә чедькьрын... Әw чьл қиз жь де у бавәки бун. Қархдан К'чук һат гьстилке бьре хwә жь т'ьлие wан дәрхьстьн хәwеда—чава бьре wана чук мәзын, өса жи әw гьстилк дани дәсте wана, гьстилка хwә жи кьрә т'ьлийа қиза чук. Щарәкә дьн п'әйн да сәр дери, һат қап'уте хwә авит сәр сәре хwә р'аза. Бу таштийа мирани. Р'абун харьна хwә харьн, го:

— Гәли бьра, әм иди жь вьра нәчьн, әме һ'әфтеки вьра к'еф бькьн паше һәр'ьн бәр мала хwә. Р'абун һәспе хwә сьар бун. П'әлта ә'wьр алие р'оһлатеда һатьбу, гөр'ә-гөр'а we бу. Қархдан К'чук гөте:

— Гәли бьра, һәспа бьк'шиньн һөндөр', һ'әта тә'ви дәрбаз дьвә, паше әм һәр'ьн.

Бъра жер'а го:—Хаде мала тэ авака, к'идэре баран бари, эме хвэ бьдын тэ'лда кэвэрэки.

У гөр'е нэкьрын, сйар бун чунэ бьня к'очке. Ленъер'и ширдин э'змин к'эт, йэки бэжна ви дө бьһөст навда п'эйда бу. Бьре ви һэр йэке р'эви хвэ авитэ кэвэрэки, кэндалэки, кэс нъзанэ к'ода чун. Қэрхдан К'ьчук го: «Хаде мала мьн хьравкэ, эви бэжна ви дө бьһөст бьре мьн р'эвин, һэр йэке хвэ авит: дэст шыкэстын, ньнг шыкэстын, чь һатэ сэре ван». Қэрхдан К'ьчук шур к'ышанд, шурэки стөкөра ви хьст, го: «Хаде мала мьн хьравкьро, тафэт жь мьн бьринэ, чапанэ, гэрэ мьн лехьста бьвйа дө фэта, ле тышт пе нэһат». Щанполат го:

— Қэрхдан К'ьчук, афьле хвэ бэрэвкэ, эз Щанполатъм, һэрке йазийа Гөлл'эрие дэсте тэ нинбйа, мьне силэк тэ хьста сэре тэ бьпэкийа дэра һана. Тө we фэвлейи, гэрэ һэр'и Гөлл'эрие мьнр'а бини.

Қэрхдан К'ьчук го:

— Wэки өсанэ, изьна мьн бьдэ эз бьре хвэ бьвм к'очке, диса бем.

Щанполат го:—Тө нэеи, тө к'ода һэр'и жь мьн хьлаз наби. Тө рое һэр'и, эзе сьһ'этэкеда бем бьгьһижьмэ тэ.

Қэрхдан К'ьчук Пирһ'эмэдан р'абу сэр кэвэрэки гази бьре хвэ кьр, һэр йэк щики һат, жь фөлэке дэрк'этын, рабун ледан һатын. Го:

— Гэли бьра, хаде мала wэ хьравкэ, эв мэрие бэжна ви дө бьһөст бу, һун чьма өса же р'эвин?

Го:—Wөллэ, эм бе һ'эмде хвэ чунэ, эм нъзаньн чь һ'эсави чунэ.

—А,—гэли бьра, мьн дьго к'очка р'анэзен, мьн заньбу һун өса тьрсонэкьн, мьн жь wэр'а нэдьгот.

Чунэ к'очке, гөһе дөва дэрхьст.

—А,—го, бьра, к'очка р'эш мьн дөве рэш көшт, эва к'очка сор, мьн дөве сор көшт, эва к'очка сьпи, мьн дөве сьпи көшт. Мьн жь wэр'а нэдьгот. Го, гэли бьра, һун заньн, мьн һун зөwьщандьнэ, мьн гьстилке wэ кьрийэ т'ьлие дэргистие wэ чава һун сэр һэвьн һэвьр'а, мьн өса кьрийэ т'ьлие бука. Һун гьстилке хвэ нас дькьн, һэр'ьн дэргистие хвэ биньн.

Дө бьре ви хвэ тэ'зи кьрын, эв п'эйн дан алики, гава дэри вэкрьн щар'ин қиза бьчук һат, го:

— Қэрхдан К'ьчук, нэ Щамполат р'асти тэ һат?

Һэр кэсэке чу дэргистие хвэ һьлдан анин, эви чьл қизи, чьл мери чь кьрын, нэкрьн қиза чук дэрнэк'эт. Го:

— Эз Қэрхдан К'ьчук нэ четьрым. Һэрге һатийэ, саг майэ, бьра мьн бьвэ. Һэрге нэһат бьра эз вьра бьмьрым.

Го:—Гэли бьра, вэ кэ дэри дада диса п'эин дайнын бэр, к'элите дайнын бэр акушке, эз һатьмэ, эзе вэкмь, нэ һатьмэ қиз жь мьн нэчетьрэ, бьра эв жи бьмьрэ. Гэли бьра, го, мале һэрсэ дэва бькьн базьрган, бэр бь мале хвэ һэр'ьн, хаде қьрара мьн өса готьбу, эзе һэр'ьм.

Леда чу, леньһер'и Щанполат we сэкьнийэ, го:

— Тэ һати?

Го:—Өре вэллэ эз һатьм!

Щанполат да пешие чу. Дэве бэ'ре сэлэк вэлгэр'анд. Гэмэк жь бьни дэрхьст. Гэм р'у бэре хьст. Һэспэки бэ'ри же дэрк'эт у һэсп гэм кьр, го:

— Қэрхдан К'ьчук!

Го:—Лэбе!

Го:—Ле сьарбэ, го, орта ада һ'эфт бэ'ра щики р'эш һэйэ, го, тэ кэр'е п'адшай, дьвэ тэ дэ-се сутка һэр'и сэр һэспе бьвэсти. Гава тэ гьништи щие р'эш, гэме жь дэве һэспе дэрхэ, бьра һэсп, бьк'эвэ бэ'ре. Т'эмйа мьн тэ гэме пышта хвэ гьредэ, т'эвакэли навежэ. Суткэке р'адьзеи, дэ-да, паше гэме р'у бэ'рехэ һэсп we дэрк'эвэ, диса ле сьар бэ һэр'э.

Қэрхдан К'ьчук чу дэрк'этэ щие р'эш, гэм жь дэве һэспе дэрхьст, һэсп бэри бэ'ре да: өса э'щьз бубу иди гэм пышта хвэва гьре нэда, да бэр сэре хвэ у р'аза. Һ'утэк жь бэ'ре дэрк'эт, гэм һьлда, диса хвэ авитэ бэ'ре. Қэрхдан К'ьчук зэ'ф һьндык р'аза. Һ'ышйар бу леньһер'и гэм т'өнэ. Р'унышт гэлэки гьрйа, го: «Һэй вах, хөде йазийа мьн өса һьвисибу, эз бем орт'а ада һ'эфт бэ'ра тэрэшьл мьн бьхвэ». Һ'ут сэре хвэ жь бэре дэрхьст, го:

— Қэрхдан К'ьчук, эз заньм тэе һэр'и Гөлп'эри ханьме бини, йазийа мьнда өса һьвисийэ. Р'астэ, эз исане бэ'ремэ, эз гэрэ щие р'эш нав халиеда бемэ чэлкьрыне. Тэк ани

Гөлл'әри, мьн дәсте хвә кьр дәсте Гөлл'әрие, Өзе бь-
мьрьм, һун щие заа мьн текьнә чәл, әвә иди тыштәк
төнә.

Qәрхдан К'ьчук го:

— Qьрар бә, го, бьдә гәма мьн, әз биньм.

Һ'ут гьрт гәм авитә шәм шийа. Qәрхдан К'ьчук р'у бә'-
ре хьст, һәсп дәрк'әт, сйар бу чу дәрк'әтә шәһәре Гөлл'әри
ханьме. Дәрк'әтә щие заһа, гәм жь дәве һәспе дәрхьст бәри
бә'ре да, гәма хвә бьр чу бьн кәвьрәки вәшарт у дагли на-
ва шәһәр бу. Кәсә нас нәдькьр, щие хана ньзанбу. Пирәк
р'аст һат, го:

— Сәлам ә'лекьм, дйа пир!

Пире го:—Ә'лекьмә сәлам!

— Дйа пир, го, әз мәрвьәки хәрибьм, го, дьвә тө щики
бьди мьн, әз ле бьсьгьрьм!

Го:—Лаво, һолка мьн нә лаиқи ноли тәйә, дә, го, вәки
тө май, әм һәр'ьн.

— Дйа пир, го, чьма, р'өһәк бәр тәйә, р'өһәк жи бәр
мьн, чьра тәра һолка тә дәст дьдә, мьнр'а р'ожәке дәст на-
дә әз бьминьм.

Ледан чун, пире қаф қащахе хвә дәрхьстә дәрва.

Дәсте хвә кьрә шеба хвә, к'өлмә зер' даеда, го:

— Һәрә дәстә орган дошәк бинә, йәке жи мьнр'а
харьна тәмьз бинә әм бьхөн.

Һатә мала пире, се—чар р'ожа ма. Р'ожәке ини бу,
леньһер'и пире р'әви һатә мал. Го:

— Пире, тә херә?

Го:—Хәде мала тә авакә. Бае сәрһәде те, бина Qәрх-
дан К'ьчук те, әһлие шәһәр р'абуйә т'әмашә дькә.

Qәрхдан К'ьчук чу дәрва, леньһери сәр ханийа т'әмашә
дькьн, Го: «Һәй вах, наве мьн һәйә, әз хвә-хвә төнә-
мә». Го:

— Дйа пир, тө сөрара чавани?

Го:— Чава бежи, әз өсаньм!

Го:—Нә әз Qәрхдан К'ьчукьм!

Пире го:—Чь дьвежи?

Го:—Вәллә. Го, әз сәва Гөлл'әри ханьме һатьмә, ахьр.

Р'абу к'олмэ зер' да пире, го,—һәр'э базаре к'ынце лаиқи
Гөлл'эрие, бинэ хвәкә, тө һәр'и Гөлл'эрие бьвини.

Пире банзда чу майдане, к'ынц хвәр'а к'ьри. Әви гьс-
тилка хвә да пире, го:

— Пире, го, наве мын сәр гьстилке ньвисийә, әз заньм,
қәваз наһельн тө һәр'и, we қалмә-қалме Гөлл'эри ханьме we
акушке бьһер'ә. Тө тьһа хвә нишан бькә, әве нас бькә
гьстилке, we бьһелә тө һәр'и. Го, пире, жер'а бежә, Қәрх-
дан К'ьчук мала мынә, сәба тә һатийә, чька чь гьли дьдә
дәсте тә.

Пире леда чу, қәваза нәһьшт, бу қалмә-қалма пире у
қәваза. Гөлл'эри ханьме сәре хвә акушкер'а дәрхьст, пире
дәсте хвә wa кьр, әве гази кьр, го:

— Көр'о, бәрдын, бьра бе!

Пире һәвраз һьлк'ьшйа, Гөлл'эри һат дәсте пире гьрт,
бьр чу, го:

— Пире, к'а хайе we гьстилке?

Го:—Хайе we гьстилке мала мынә!

Гөлл'эрие го:—Пире, готна ви бу чь? Го, һәр'э бе-
жә Қәрхдано, К'ьчук П'ирһ'әмәдан, әзе сьбе ә'мыр бькьм сәр
баве хвә, бьра ә'мыр бькә нава шәһәр, бьра мер we р'оже
нәгәр'ьн, әзе һәр'ьм дәве бә'ре, һәргә мерә, бьра бе мын бьвә.

У пире леда һат: Қәрхдан К'ьчукра го:

Гөлл'эрие к'агәзәк ньвиси да баве хвә.

Баве we ә'мыр кьр, wәки «Гөлл'эри ханьме сьбе һәр'ә
сәйрамиш бьбә, наве ви мер нәгәр'ә, к'и бьгәр'ә сәре ви
щәлагә.

Сьбе р'абу Гөлл'эри ханьме щарие хвәва чун дәве бә'-
ре сәйрамиш бун.

Қәрхдан К'ьчук чу гәма хвә бьн кәвьр дәрхьст, р'у бә'-
ре хьст, һәсп дәрк'әт у ле сйар бу бәре хвә да Гөлл'эри хань-
ме. Гөлл'эри ханьме го:

— Гәли щарийа, әw сйар хайе чәнд сәрийанә, баве мын
ә'мыр кьрийә, әви бәр тьштәки һ'әсаб нәкьрийә, бьсә әз һә-
р'ьм фә'мила ви бьнвисьм, бьдьмә баве хвә, баве мын сәре
ви лехә.

Гөлл'эри ханьм гьһиштеда, Қәрхдан К'ьчук дәсте we

гьрт авитэ гэркуйа хвэ, ру бэ'ре к'эт. Щарийа леньһери бьрын. Щарийа кьрэ һэвар у һэвар һат, к'и һат ль бэ'ре сэкьни, we чь бькэ.

Пьр' ажот, һындьк ажот, Қэрхдан К'ьчук чу гьһиштэ ада р'эш Ӧд' дэрк'эт, дәсте хвэ кьрэ дәсте Гӧлл'эрие, эви ши бь ши щанда. Ведэре к'олан кьрынэ ч'эл. У шарэкэ дьн сйар бун, дә бажо. Ахин дькэ Қэрхдан К'ьчук П'ирһ'эмэдан, жь сери дышэвьтэ һ'эта бьне п'ийа. Гӧлл'эри ханьме го:

— Қэрхдан К'ьчук, һэви дьле тэ мында т'ӧнэнэ, эз һ'ь-зыр дькьм, тӧ ахин дьки, дышэвьти-ге дьле тэ мында т'ӧнэнэ?

Го:—На, Гӧлл'эри ханьм!

Го:—Ле чьма?

Го:—Дэ вэрэ дәсте мында адкэ, тӧ хвэ һэвежи бэ'ре, эз тэр'а бежым.

Гӧлл'эрие дәсте вида адкьр.

Го.—Нэ эз тэ дьвьм Щанполатр'а, лэма жи ахин те мын.

Го:—Хале стӧе тэ бышкенэ, мын заньбйа, мыне хвэ ба-вита бэ'ре, вэки мын ад кьрийэ, иди бошэ.

Ажотын ледан чун, леньһер'и Щанполат дәве бэ'реда сэкьнийэ. Н'эмез кьр, Гӧлл'эри жорда ани у Гӧлл'эри гьрт р'амуса. Гэм жь дәве һэспе дархьст, һэспе хвэ авитэ бэ'ре, бьр чу гэм кьр бьн сэл, һат силэк да Қэрхдан К'ьчук—эв хэр'ь-чи, паше һатэ сэр һ'ыше хвэ, готе:

— Қэрхдан К'ьчук, мыне тэ бькӧшта, ле тэ мынр'а қэн-ши кьр, ве сьһ'эте шунда тэ вьра бьвиньм—эзе тэ бькӧжым, к'ӧда дьчи һэр'э.

Қэрхдан К'ьчук го:—«Йэкэ, эзе бьмьрым, йан бьра Щан-полат мын бькӧжэ, йан эзе илащэке бькьм». Гӧлл'эри бьр кь-рэ шкэфте, кэвьрэки чьлмера да бэр. Қэрхдан К'ьчук. П'ир-һ'эмэдан чу кэндаликида хвэ тэланд. Щанполат сьбе р'абу, дәвэ дәлуле ви һэбун, чу һав дәвэ дәлуле хвэ. Қэрхдан К'ь-чук тэлэ-тэл һат гьһиштэ кэвьре бэр дәре шкэфте, го:

— Гӧлл'эри ханьм!

¹ Нут.

Гөлл'эрие го:—Щане. Го, Қархдан Қ'ъчук, го, эман бой хаде ба, әв к'әлбе бе тә быкөжә.

Қархдан Қ'ъчук го:—Гөлл'эри ханьм, һәмин эзе жь к'әр-ба бьмьрьм, дыкөжә жи бьра быкөжә. Го, зани төе чь быки? Эваре вәхта һатьна вийа, к'ьнще хвә алики баве, к'өфйа хвә алики баве, хвә быкә р'обәт. Щанполате бе «Гөлл'эри ханьм, чьр'а тө өса дыки, тө бьхвәзи эзе дьне хьравкьм—эзе хьравкьм, авақьм-эзе авақьм, тө чьра өса дыки»? Бе: «Щанполат, бе, эз қиза п'адша бум, р'ое мьн һ'әфте чар щарие хвә дьгөһаст, һежа бина мьн дәрдык'әт: тә анийә мьн кьрийә нав вьра, қә бина мьн дәрте»? Ве жь тәра бежә: «К'и мьн һәйә, эз т'әнемә».—Тө жь вьир'а бежә: «Һәргә мьн һ'ыз дыки, тыштәки бьдә щәм мьн пер'а бьлизьм һ'әта эваре тө тейи». Әве бежә: «Кәсәки мьн г'өнәнә». Бе: «Дә к'а р'өһе хвә бьдә мьн, эз пе бьлизьм». Бьһер'ә, чька чь дьбежә.—У леда чу.

Эваре Щанполат һат, дит Гөлл'эрие к'ьнще хвә алики авитийә, к'өфйа хвә алики, го:

— Гөлл'эри ханьм, чьра тө өса дыки, тө бьхвәзи дьне хьравкьм, эзе хьравкьм, авақьм—эзе авақьм, тө чьра өса дыки?

Го:—Щанполат, го, эз қиза п'адша бум, р'ое мьн һ'әфте чар щарие хвә дьгөһаст, һежа бина мьн дәрдык'әт, тә анимә эз кьрмә ведәре, қә бина мьн дәрте?

Го:—К'и мьн һәйә, эз т'әнемә!

Го:—Һәрке мьн һ'ыз дыки, тыштәки бьдә щәм мьн пер'а бьлизьм һ'әта эваре тө теи.

Го:—Кәси мьн г'өнә!

Го:—Дә к'а р'өһе хвә бьдә мьн, эз пе бьлизьм!

Го:—Ө'вда хаде, р'өһе мьн нә шәм мьнә. Р'өһе мьн се щушьке г'әзә һеке дәрнак'әвьн, се щушьке өсаньн, қөт'иеданьн, зьке хәзала К'оләбәш сәре ч'иае Қафе.

Го:—Ө'вде хаде, вәки сәре ч'ийәе Қафәйә, тыштәки накә.

Щанполат сьбе р'абу дьса чу нава дәвә-дәлуле хвә. Қархдан Қ'ъчук дьса тәлә-тәл һат гьһиштә ведәре у һатә бәр дәре шкәфте, го:

— Гөлл'эри ханьм!

Го:—Һа щане, тө һати?

Го:—Өре, эз натъм, тә же пьрси?

Го:—Өре, го, р'өһе ви се шушьке т'эзә һеке дәрнак'ә-
вви, се шушьке өсаньн, қөт'иеданьн, зьке хэзала К'оләбәш,
сәре ч'ийәе Қафейә.

Қәрхдан К'ьчук го:—Гөлл'әри ханьм, ч'ийәе Қаф к'иалийә?

Го:—Зани к'идәрәйә: шәһәре баве мьн чьл р'ожи, чьл
шәви веда һәр'и, һежа дьгижи ч'ийәе Қаф.

У р'абу чу гәм бьн кевьр дәрхьст, р'у бә'ре хьст, һәсп
дәрк'әт, әв сйар бу. Щара дьне һәрке һ'әфт р'ожа чубу,
ижар се р'ожа чу дәрк'әт. Чу дәрк'әтә мала пира хвә диса.
Леньһери п'адшак һагийә сәр баве Гөлл'әрие шер'. Анийә
бәр вәлә-бьлие, сәр тәхт бавежә. Қәрхдан К'ьчук һәспе хвә
сйар бу нав к'әт, ек ви қьр' дькьр, ек һәспе қьр' дькьр.
Эваре гава шәр' дьсәкьни, дьчунә диwana п'адше. Әви
дьгот:

— Әв сйар эзьм!

Әви дьгот:—Әзьм!

Се р'оже ви т'әмам бу. Өса кьр, е қәнщ әв бу, жь ма-
ла хвә дәрнәк'әт. П'адше қәрәвьл дани сәре р'е, го:

— Бьһер', чька әв сйар дьчә к'е мале, к'едәре?

Қәваза леньһер'и, әв сйар чу мала пире пәйә бу. Ә'ла-
мәти данә п'адше. П'адше мәрвәк шанд, го:

— П'адша гази тә дькә!

Қәрхдан К'ьчук чу, т'әмәнә бу, дә көр'е п'адша бу.

— Һан, го, хорте дәләл, иро се р'ожә е әв әскәр қьр'
кьр, мьн жи хьлаз кьр тәй?

Го:—Әзьм!

Го:—Һәр т'әхте мьн нәхвәзә, вәки дьн чь дьхвәзи,
әзе бьдьмә тә.

Го:—Хер. һәрче мьн кьрийә тә мьн бьбахшини, го, бәсә.

— Щаньм, го, әз анибум сәр т'әхт бехьм... Һәлә тә чь
кьрийә, әз бьбахшиньм тә?

Го:—Нә Гөлл'әри мьн бьрийә—Әз Қәрхдан К'ьчукьм!

Р'абу ч'ә'ве ви р'амуса, дани к'еләка хвә, го:

— Мьн әв йәк жь хаде дьхвәст, вәки Қәрхдан К'ьчук
Гөлл'әрие бьстинә.

Го:—Зани чь һәйә, һ'ал һ'әвалә мьн Щанполат әвә, дь-
ве р'өһе вийә зьке хэзала К'оләбәшә, сәре ч'ийәе Қаф.

У р'абу дэфа һәваре хьст п'адше, иди ләз к'әт, чыл сийаре мерхас пер'а гьрт, го:

— Һәр'ын сәре ч'ийәе Qаф.

Р'абу Qәрхдан К'ьчук һәспәки дьн сйар бу да пешйа вана. Чу т'опраха п'адше дәрк'әт, да һ'ыше хwә, го: «Әва дәсте зоре вана шандийә», к'аг'әзәк да сәр чока хwә һьвиси: «Әз дәвса дәсте тә, лынге тә р'адмусьм п'адша! Мьн бь һ'ызкьрына хwә әв мәрвь пашда шандьмә, әз хwә-хwә дыкарьм һәр'ьм». У леда чу дәрк'әтә бьнйа ч'ие, һәспе хwә пәйа бу, к'остә кьр у һьлк'ышйа чу сәре ч'ие. Сәре ч'ие голәк һәбу, чьфа хәзал бу дьһатә wedәре ав дыкар. Кәндәл к'ола, хwәр'а һольк чекьр, хwә кьр талдә. Бу гәрма нивро: ле ньһер'и хәзала К'оләбәш пешйа гьштайә. Го: «Хwаде занә, әw хәзалә». Хәзал һатә незик, бина ви һьлда, бу п'ышкинйа вейа р'әви чу. Хәзале дьне һатьн ав харьн. Qәрхдан К'ьчук го: «Тө һәр'ә, төе сьбе бейи, ав т'өнәнә, төе беи аве». Сәкьни сьве, леньһер'и диса бу п'ышкинйа we р'әви, е дьне һатьн ав харьн. Ма р'ожа сьсйа, леньһер'и хәзала К'оләбәш т'ибуна зьмане we әрдер'а к'аш дьвә. Иди бине нәпьрси, һат дәве хwә к'өта аве-ав хар. Әви тирк һәма лехьст, хәзал к'әт. Гьһиштә хәзале, хәзал шәрже кьр, зьке хәзале қәлашт, леньһер'и қөт'икә мина қөт'йа пич'ка, зьк дәрк'әт. Дәри вәкьр, дит се шушьке р'утә теда: гьрт сәре шуцькәки жекьр у йа дьн кьрә шева хwә, һәспе хwә сйар бу бәр бь п'адше һайде.

Эваре Щанполат һат, го:

— Гөлл'әри ханьм, хwаде бькә йәк хер, т'өшара сәре мьн нәдешйа, иро өса сәре мьн дешә, хаде нишан нәдә. Йан хәзала мьн нәхwәшә, йан қәзйак һат сәре we.

Гөлл'әрие лева хwә гәст, го: «Qәрхдан К'ьчук хәзал көшт». Әwe иди дәре шкәфге вәдькьр, хwәр'а аза дьгәр'йа.

Qәрхдан К'ьчук һатә шәм п'адше. П'адша нәһьшт иди сәһ'әтәке бьсәкьнә, го:

— Һәр'ә иди!

Qәрхдан К'ьчук нава се р'ожада чу дәрк'әт: леньһер'и Гөлл'әри ханьме сәр лева бәре р'йа ви бәкләмиш дькә. У чава гьһиштеда һәсп бәрда, у қөт'и да дәсте Гөлл'әри ханьме. Щанполат пе һ'ьсйа, бәр бь ван р'әви һат. Гөлл'әрие сәре е дьн жи жекьр: рөһе ви һат қәфәсе сәкьни, к'әтә сәр чока, кьрә гази:

— Эман, го, Қархдан Къчук, әве йәке бәрдә, бьра бе текәвә зьке мьн: Гөлгәрие бьвә.

Қархдан Къчук го:—Мьн һа-һа кьро,—сәре шушька сьсйа жи жекьр. Бу хуринйа Ви-фьри кәт.

Қархдан Къчук ани барә чьл һәспи зер у зиве Ви баркьр, ледан чунә кочкә дөвө сьпи. Гөлгәри ханьм жь хвәра разә, әви леньһери, әре вәллә, сәр акушке анагдар данинә: мәр гьртә хвә, әв пәйн да алики у кьлит дери хьст дәри вәкьр, ди невә-нев жь кәчьке те. Го:

— Қархдан Къчук, сәре мьн қорбана тә, тә һати?

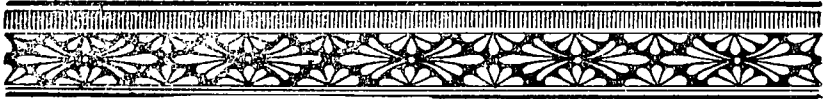
У кәчьк дәрхьст, дәстә кьнще тәмьз лекьр у леда һатә кочке. Ве шәве ль ве ман. Сьбе рабун, Қархдан Къчук кәчьк, Гөлгәри ханьм һьлда чун бәр шәһәре бәве Қархдан Къчук. Щаб данә бәве Қархдан Къчук го:

— Қархдан Къчук һат, хвәра дө жьн жи ани.

У карет гьредан, һатә пешие, бьр чу шәһәр-һәфт рож, һәфт шәва жера дәф дәват кьрн.

Әв чун гьһиштьн мьразе хвә, тә жи һәри мьразе хвә шаби.⁶

ТАҒАР У ЗӨҮРӨ

Вәхтәке һәбу п'адшак. Бьре вийа вәзире җи бу—Аһ'мәд вәзир. Әвләде ванайа тәнәбун. П'адша гәлә—гәләки дөшөрмиш дьбу. Вәхтәке леньһери дәврешәк ле дихари бу, го:

— П'адша сагбә, тө чьра эә'ф дөшөрмиш дьби?

Го:—Ле эз чь бькьм, дөшөрмиш нәбьм!

Го:—Дьбә тө сәба әвләда дөшөрмиш дьби? Го, п'адша, го, һан жь тәра ве севе, го, сева хвә кәри бькә, кәрик тө жьна хвә бьхөн, кәрик жи бьдә бьре хвә жьна вива бьхөн. Хаде we әвләдәки бьдә бьре тә, йәк жи бьдә тә. Ле тө наве ван ләнәки, һ'әта эз нәһазьр бьм.

П'адше әва сева һана һьлда, һәв леньһери дәвреш тәнә. Гази бьре хвә кьр, го:

— Аһ'мәд вәзир, го, вәрә ве дәрә!

Аһ'мәд вәзир һатә һәм падше, го:

— Бәле, к'әрәмкә, п'адша!

Го:—Аһ'мәд вәзир, го, әва сева һана, го, к'ера чьтьрмә жь щева хвә дәрхә, пе ве севе кәрикә.

Аһ'мәд вәзир к'ер дәрхьст, сев кәрикьр, да бәр п'адша. Кәрики севе сор бу, кәрики сыпи бу. П'адша го:

— Аһ'мәд вәзир, һане кәрики жь вана һьлдә, бьвә тө у жьна хвә бьхөн, кәрики жи эз к'өлфәта хвәва бьхөн. Ишала—әла тьала һәрәке мә зарәке пәй бьк'әвә.

Ан'мэд вэзир сэва хатыре бьре хвэ, дьле хвэда го: «Бь-
ра йа сор бьре мьра бэ, йа сьпи мьра бэ». Кэре сьпи һьлда.
Гэр йэке эваре севе хвэ бьрын щэм жьне хвэ. Жьне вана
к'энин, го:

— Т'эзэ һун хортын, эм жи қизьн, вэки эва севана ани-
нэ һатынэ!

П'адша һьлда жьна хвэра го:

— Эфсэнэ, эва нэ севе вьрайанэ, эва севана севе бьһо-
ринэ. Ёһнэки эзе бьхөм, һьнэке тэ бьхвэ, бэлки эвлэдэк пэй
мэ к'эвэ.

Эва севана бьрын харьн. Жьне п'адше, вэзир гьран дэр-
к'этын.

Р'ожэке п'адше гази вэзир кьр, го:

— Бьра!

Вэзир го:—Бэле!

Го:—Жьне мэ һэрда жи гьраньн. Го, жьна тэ көр бинэ,
жьна мьн қиз бинэ, эзе қиза хвэ бьдьм көре тэ. Жьна мьн
көр бинэ, жьна тэ қиз бинэ, тэ қиза хвэ бьдэ көре мьн.
Эме бькьн бешик'эртьм.

Анин һатын сэнэд һьвисин бь дэсте щьмаэ'та хвэ. Вэх-
тэке вэхта чу: нэһ мэх, нэһ сэх'эт тэмам бун, жьне һэрда
жи разан. Жьна вэзир көр ани, жьна п'адше қиз ани.

Заре вана иди гьврьк бун. Щьмаэ'та п'адше рожэке топ
бун палата п'адша, го:

— П'адша, зарө гьврьк бунэ, заре п'адшанэ, гэрэке эм
нав лекьн.

П'адша бэр чэ'ве хвэ дитьбу, һьнэки мьл льданэ бэр.
Щьмаэ'те хвэра мьжули кьрын, һэв леньһерин дэвреш һазьр
бу. Сэлам да щьмаэ'те. П'адша го:

— Э'лекьмэ сэлам,—дэвса хвэ рабу, дэвреш ани к'е-
ләка хвэ.

Дэвреш го:—П'адша сагбэ, гава эз дэрда һатым, нава
щьмаэ'та тэ гьлик һэбу, хэбэр дьдан, чь гьлийэ?

Го:—Дэвреш баба, тэва э'йанэ, го, щьмаэ'та мьн топ
буйэ, вэки нав ль гьфале тэкьн!

— Э, го, хаде бьмбарэк пироз бькэ, бьра лекьн, го, тэ
жи һазьри, го, наве көрьк—Таһар Мирзэ!

Т'эви жи го:—Бьмбарэк бэ!

Го:—Наве кэчъке Зöһрә!
Т'эва һэвра го:—Бьмбарэк бә!
Өв гъли дэве ванда хэбәр дьдан, һәw леньһ'ери дәwреш
т'өнә.

Эва зарана мэзын бун.

Бу wә'де ван у шыколе. П'адшч гази хоща кър. Хощә-
кира го:

— Хощә, го, Зöһре быди хwэндьне. Хощәкир'а жи го:

— Тö Таһар Мирзә быди хwэндьне.

Wәхтәке wәкә мәнәке, дö мән, чар мән дәрбаз бун. Р'о-
жәке п'адшча қәwэзәки хwә шанд, го:

— Көр'о, го, һәрә гази хоще қиза мынкә!

Qәwаз чу, гази хоще қиза wi кър, ани диwана п'адше.
П'адше го:

— Хощә, го, һыла дәфт'әре бьдә дәсте Зöһре, чька Зöһрә
чава дьхунә?

Хощә гава дәфт'әр да дәсте Зöһре, го:

— Зöһрә, бьхунә!

Зöһрә наве арифбеке нъзанбу. П'адше го:

— Хощә, го, нане мын ч'ә'ве тә к'әвә, го, қиза мын на-
ве һ'әрфәке нъзанә. Көр'о, го, гази хоще Таһар кьн, Таһар
биньн wәрьн.

Таһар хоще хwәва һатьн. П'адше го:

— Хощә, го, дәфт'әре бьдә дәсте Таһар бьхунә, чька тә
чава һин кьрийә?

Гава хощә дәфт'әр да дәсте Таһар, Таһар öса хwэнд
һә'саве аве, гö му ль сәре зьмане Таһар нәльчьки. П'адшча го:

— Ә'фәрьм хощә, нане мын тә һә'лал бә. Го, тә Таһар
зә'ф р'ьнд һин кьрийә. Дәфт'әр дәсте хоще қиза хwә гьрт,
жера го:

— Һәрә, го, нане мын ч'ә'ве тәк'әвә, го, тә қә һ'әрфәк
қиза мын һин нәкьрийә.

Қиза хwә жи т'әсмили хоще Таһар кър, го:

— Хощә, тә чава Таһар һинкьрийә, öса жи қиза мын
һинки.

Таһар у Зöһрә сьве жь мал дәрдьк'әтьн, дәфт'әре хwә
даданин бьн пьчәнга хwә, дьчун щәм хощә, мәк'т'әбе.

Рожәке Зöһрә у Таһар дьчунә мәктәбе. Пирәк раст
wana hat, го:

— Таһар, ша wәрә жь тәра бежым!

Таһар хәwләкьр, жера го:

— Таһар зани?

Го:—На, чь?

Го:—Зöһрә, го, бешькәртьма тәйә!

Таһар го:—Ә, го, пире, тө чьра öса дьбежи, го гөнәйә
мыра.

Го:—Wәлләһ, баве тә апе тәра сәнәд ньвнсинә, wәки
Зöһрә дәргистийа тәйә,—готә Таһар у дәрбаз бу.

Рожа маин диса әw пир расти wan hat. Гази Зöһре
кьр, го:

— Зöһрә, ша wәрә, шöхле мын ль тә һәйә!

Зöһрера диса öса гот, wәки: «Тö дәргистийа Таһари».
Зöһре го:

— Пирьке, го, тө чьра тыште öса дьбежи, го, әw кө-
рапе мынә, бьре мынә!

Пире жера гот:

— Әфсәнә, баве тә зарöти тө дайи көрапе тә.

Әвана чунә мәктәбе. Сәр ви гьлие һанайа һәрда гәлә-
ки жь һәвдö ньзкьрын. Öса жи бу.

Роже мәктәбеда йәк дьсәкьни қәрәwьле мәктәбе. Та-
һар бәр сәкьни го:

— Иро жи бьдә мын, әзе бьсәкьным.

Хоцә го:—На, тө көре падшейи, го, изьн төнә әз бь-
һельм тө қәрәwьл бьсәкьни, го, падша бьбһе we сәре мын
лехә.

Таһар го:—На, әз хwә-хwә рэзальхйа дьле хwә дьсә-
кьным, тө тө навежи, нә шöхле зорейә.

Таһар гәләки лавайи хоцә кьр, хоцә қьлита мәктәбе
даеда we роже. Таһар эваре әw у Зöһрева һәрда рабун һа-
тънә мәктәбе. Эварда әw у Зöһрева һәвдö шабун, кәнәк
кьрын, кәтани дәсте сьве. Незикйа сьвера хәwa wana hat.
Дәре мәктәбе вәкьри һыштын, сәр тәхте хwәндьне разан.

Сьве шәбәде әw хоце кө падша жера дабу хәбәра,
әw хоцә тьме дьгәрйа, wәки гьлики бьвинә сәва хоце
майин бьдә дәрхьстьне. Сьве шәбәде мсине хоцә дестда

дъчу аве, вѣки аве бинѣ нѣмеже бѣкѣ, леньхери дѣре мѣктѣбе вѣкрийѣ. Го: «Чѣра гѣло дѣре мѣктѣбе вѣкрийѣ». Чу хондѣре мѣктѣбе, леньхери Зѣхрѣ Тахарва хѣвдѣ нѣмезкѣрьнѣ рѣзанѣ. Хоцѣ зѣвьри чу мала хвѣ. Тахар у Зѣхрѣ нѣш-йар бун, мѣктѣб тѣмѣз кѣрьн чу нѣ мала хвѣ.

Вѣхта диѡана падша бу. Хоцѣ чу диѡана падша. Падша го:

— На. хоцѣ, тѣ чѣ дѣхвѣзи?

Хоцѣ го:—Падшаи сагбѣ, го, тѣ қиза хвѣ дайѣ бѣр дѣсте хоцѣ. Хоцѣ қиза тѣ Тахарва хини хѣвдѣ кѣрьнѣ. Нѣжа ѣз чум аве хвѣра бинѣм, дѣре мѣктѣбе вѣкѣри бу, ѣз чумѣ хондѣр, Тахар Зѣхрѣва хѣрдѣ хѣв нѣмѣзкѣрьбун, теда рѣзабун.

Гава хоцѣ ѣва гѣлийа гот, падша цѣна кѣт. Ѣмѣр кѣр, го:

— Ве сѣнѣте, го, Зѣхрѣ, бѣжѣн бѣра нѣчѣ мѣктѣбе.

Ѣмѣр кѣр, го:—Анмѣд, пара хвѣ хѣлдѣ, хѣрѣ.

Бѣре хвѣ жѣ хвѣ цѣхе кѣр, жѣ вѣзиртийа хвѣ жи дѣрхѣст. Вѣхте ѣмѣр кѣр, ви чахи Зѣхрѣ гѣлѣки бѣр хвѣ кѣт, хондѣре отаха хвѣда мѣктѣбе дѣнхери. Леньхери қизѣке хѣвалѣ вѣйа дѣчѣнѣ мѣктѣбе. Го:

— Гѣли қизѣка, жѣ вѣра на шѣхѣл хѣрав бунѣ, ѣз дѣна наѣм мѣктѣбе. Тахарра бѣжѣн нѣмѣтийа ви хѣзѣрбѣ.

Гѣлѣк зарѣ чу нѣ мѣктѣбе. Тахар леньхери Зѣхрѣ нѣхат. Тахар хѣлда вѣдѣре кѣлам гот, хоцѣра гот:—Хоцѣ, го, чѣра зарѣ тѣв хатѣн, го, Зѣхрѣ нѣхат?

Жѣна хоцѣ хѣрро хоцѣра дѣгот: «Тѣ гѣрѣке жѣ мѣнра ашьқѣки бини, жѣ мѣнра кѣлама бѣжѣ». Хоцѣ го: «Вѣлѣ, ѣва дѣнгбѣжѣ, ашьқѣ, ѣзе бѣбѣмѣ мала хвѣ». Рѣбу Тахар хѣлда чу мала хвѣ, жѣна хвѣра гот:

— Тѣшки дайнѣ, бѣра ашьқѣ мѣ руни, мѣн жѣ тѣра ашьқѣ анийѣ.

Гава Тахар кѣлам готѣн нола мѣриѣ дин, кѣламе вийа ль вапа рунѣнѣшт. Изѣна Тахар да, Тахар чу мала хвѣ. Тахар сѣзе ви сѣр мѣла чу хондѣре Хасбагчѣ. Дѣа вийа леньхери Тахар хат, тѣштѣки сѣр мѣланѣ, чу хондѣре Хасбагчѣ. Дѣа вийа го:

«Хѣла лѣбѣнхѣрѣ, го, Тахар зарѣйѣ, кѣре падшанѣ, хоцѣ балтѣ дайѣ сѣр мѣле ви хѣрѣ дара бѣбѣрѣ».

Лэзэки сэкьни дйа шйя пэй чу багчэ. Гава леньхери Таһар бэр к'ок'а дарэке вэлэзйайэ, нэй мьрийэ, нэй сагэ. Гонэк теда сыпи дьбэ, гонэк теда сор дьбэ. Бу қиринйя дйа шйя. Шав да Анмэд вэзир. Анмэд вэзир һатэ ведэре, го:

— Кале Таһар гонэйэ.

Анмэд вэзир тэлал да газикьрьне. вэкик көре Анмэд вэзир нэхвэшэ, к'и бе нэхвэшйя. шй бежэ, чь дьхвэзэ we бьдьеда.

Дө мэрве кал к'уче руньштибун. Гот:

— Тэлал, го, вэрэ вьра чька тө чь газы дьки?

Тэлал го:—Көре Анмэд вэзир нэхвэшэ, к'и бе дермане шй бежэ, we пера к'эрэмэкэ пак бькэ!

Калэки гот:—Эз заньм!

Рабун, һэрьн. Кале дьн жи пера чу. Эш кале кө дьгот «Эз заньм» пешда чу, чу сэр Таһарра сэкьни гот, го:

— шэй чэве мьн бьрежэ, го, эва щьна дькэвэ. Дөн мозька мьн жи аша буйэ, мьн хали сэрда элэк кьрийэ, зерэк нишан дае, щан да. Сэр вида жи халие элэк бькьн, зерэки нишан бьдьн, we шандэ.

Эш кале дьне пера һатьбу, тэпэк жорда нав чэве шйя хьст го:

— Бьра эш хали нав чэве тэбэ, го, вэки төн нэбьлйани, го, тө чьма дьби бьлйан. Го, Анмэд вэзир, го, бьшинэ сазэки бинэ вэрэ, көре тэ бута к'этийэ.

Го, Анмэд вэзир шанд сазэк ани. Гава чьнгин жь теле сез анин, Таһар Мирзэ рабу сэр хвэ, руньшт, го:

— Эшй сази бьдье нэ мьн, эз жь вэра бежьм!

Ведэре кьлам жера го, го, дэрде мьн Зөһрэйэ!

Го, баве шйя го:—Лаво, Зөһрэ хастийа тэйэ, эзе жь тэра биньм, чьра тө кале хвэда дьвежи!

Анмэд вэзир сыве рабу, дө мэри шандьнэ щэм бьре хвэ, щэм падша го:

— Жь падшара бежэ, бьра тьвдарэке қиза хвэ бькэ, эзе бука хвэ бьвьм!

Эва мэрийана чунэ щэм падша, го:

— Падшаи сагбэ, бьре тэ дьвежэ, бьра к'аре бука мьн бькэ, эзе бем бука хвэ бьвьм.

Гадша го:—Һәрә жера бежә, тө бука эз бьдьме тө-
нәнә.

Ван мәрийа һат, жь Анмәд вәзирра гот, го:

— Гадша готийә—«Тө бука эз бьдьме төнәнә».

Анмәд вәзир мәрики зәфи қәват бу, зәфи зор бу.

Щарәкә дьне әв мәри шандьн, го:

— Һәрә гадшара бежә, бе, зоре бә жи, эзе бьвьм,
хатьрбә жи, эзе бьвьм, бьра бука мьн бьдә.

Әван мәрийана щарәкә дьне чунә щәм гадша. Го:

— Анмәд вәзир дьвежә гадшара бежә—«Зорәбә жи,
эзе бьвьм, хатьр бә жи, эзе бьвьм, бьра бука мьн бьдә.»

Гадша вәкиле диwana хвәра гот:

— Вәки расти Анмәд зорә, зорбә жи, вә бьвә, хатьр-
бә жи, вә бьвә.

Вәзире ви гәзә һьлда гот, го:

— Гадшаи сагбә, бьшинә пәй Анмәд вәзир, пәй жьна
ви, көре ви, бьра бен, бе эзе қәләне хвә бьбрьм, эзе
бука вийа бьдьмеда. Вәхтак һатә вьрайа, щәлат бьра һа-
зьрбьн, әмьр бькә бьра сәре һәрсека жи лехә.

Гадша қәвәзәки хвә шанд пәй Анмәд, Анмәдра гот:

— Гадша дьвежә, бьра әв, жьна ви, көре вива бьра
бенә ведәре—эзе қәләне хвә бьбрьм, бьра қәләне мьн бь-
дә, бука хвә бьвә һәрә.

Анмәд вәзир гот:—Зәф пак!

Рабу жьна хвә һьлда, көре хвә һьлда у ледан чун.
Вәхта чунә бәр к'очка гадша ль куче зара кап дьлистьн.
Таһар нава зарада әглә бу. Бавә ви дйа вива чунә диwana
гадша.

Чахе Анмәд жьна хвәва к'әтьнә һөндөр, гадша әмьр
кьр, сәре һәрда жи лехьст. Дә бьре ви бу, нәта щьнйазе
ви һьлда, нәта вәшартьн, нәта һәқкьрьн, Таһари дәрва бу.
Зөһре жорда жь пәнщәре готә Таһар, го:

— Таһар, го, бьрәвә һәрә, дйа тә, бавә тә көштьн, вә
нака бен тә жи бькөжьн.

Таһар сәре хвә һьлбьри леньһери Зөһрә жера дьвежә.
Дө қуле ви һәбун, һәрдө қуле хвә һьлда у шәһәр дәркәт.

Гадше бьре хвә һәқкьр, го:

— Көрө, бһнер биш к'ойя, бинэ сәре ши жекьн, мьн руйе вида сәре бьре хвэ жекьр.

Падша тәлал да газикьрьне, го:

— Кижани бе, һәрә Таһар Мирзә саги бьгьрә бинә, бе, чьк бьхвәзә, эзе бьдьмеда.

Йәк һәбу, наве ши Шәрпәзан Қул бу. Чар пенц һәвалә ши һәбун. Шәрпәзан Қул һатә шәм падша, го:

— Падшаи сагбә, эзе һәрьм Таһар Мирзә саги бьгьрьм биньм.

Падша жера гот:

— Лаво, һәрә бинә, тө чь бьхвәзи, эзе бьдьмә тә.

Шәрпәзан Қул һәвалә хвә һьлда у сйар бу к'әтә нава мешә. Гәләки нава мешәда гәрйа. Кәфт роже ши тәмам бун. Сьве, рожа кәйшта бу. Эвара кәйшта, шәв нава мешәда хвәра агьр дадабу, го:

— Нәдит, әме һәрьн падшара бежьн мә нәдит, we мә чь бькә.

Ле Таһар Мирзә һәрдө қуле хвәва нава ши мешәида бун. Оса бьрчи бубун, бьрчибуна қөдуме ван төнәбу ре бьчуна. Таһар Мирзә һәрдө қуле хвәра гот:

— Гәли қула, агьрәк һо вайә дьшхөлә, вәрьн әм һәрьн шедәре, йане қараванә, йане мәрвььн, әм һеди-һәди һәрьн щәм вана, бәлки әм кәвә нан бьхөн.

Таһар Мирзә һәрдө қуле хвәва чун, чун, чун незики эгьр кьрьн. Шәвәрәш бу. Гава бәр ишьқа эгьр к'әтьн, Шәрпәзан Қул әв дитьн.

— Ай, го, бищогли биш, әм әзмана дьгәрйан, тө әрде расти мә һати.

Ани һат дәст пе шйа гьредан, қуләки шйа келәка шйа шәржекьр, йәк ви али шәржекьр. Тәзә Таһар Мирзә заньбу, вәки баве ши, дйа ши көштьнә. Шәрпәзан Қул Таһар Мирзәра гот:

— Бищо, баве тә, дйа тә сәва тә көштьн. Әз сьве тә дьвьм дьчьм. Падшае тәе жи бькөжә, төе хьлас бьви.

Таһар Мирзә гәләки лаваи Шәрпәзан Қул кьр, го:

— Шәрпәзан Қул, әз һиви жь тә дькьм, дәсте мьн вәкә, дө к'әлмә созе мьн һәнә әз жь тәра бежьм, пәше диса тө зани.

Wəхта дэсте Wi вэкьрн, гэлэки лава ле кьр, го:

— Эз бьрчимэ!

Шэпэзан Кул го:—Коро, һнэ нан бьдьеда.

Таһар Мирзэ нан хар, паше сазе хwэ гьртэ хwэ бь кьлам жера го, го, эз тэзэ заньм баве мьн, дйа мьн һатьнэ коштыне. Эви кяфьри һэрдэ қуле мьн шэржекьрн.

Шэпэзан Кул рабу, го:

— Бищогли бищ, щэфэмэкэ ши лехьст, го, демэк эз кяфьрм, тэ жь мьра дьвежи кяфьр.

Шарэкэ маин дэсте Wi гьредан, сэва шэв һэрэвэ. Сэ-кьнин кэта сьве.

Сьве хер сэр wэда бе, сэр Wiда жи һат.

Шэпэзан Кул рабу оса дэсте Wi гредаи авитэ тэркуа һэвалэки хwэ, бэре Wi данэ шэһэре гадше.

Һатьн к'елака шэһэр. Авэкэ мэзын һэбу, пьракэ мэзын сэр чекьрбун. Таһар Мирзэ Шэпэзан Кулра гот, го:

— Шэпэзан Кул, го, эз пьрсэке бькьм мьн нэхэ. Го, эва пьра һанайа к'е чекьрийэ, пьра чийэ?

Шэпэзан Кул жера гот, го:

— Бищ, тэ һызани эв пьра чийэ? Гадшэе апе тэ эва пьра чекьрийэ хера хwэ, wэки мэрэв сэрра һэрн бен.

Таһар Мирзэ диса лаваи Шэпэзан Кул кьр, го:

— Шэпэзан Кул, го, эз һиви жь тэ дькьм, эз заньм, wэки һһака те мьн бьви we мьн бькөжьн, дэсте мьн вэка, дэ к'элмэ созе мьн һэнэ, эз жь тэра бежьм.

Шэпэзан Кул эмьр кьр сэр һэвале хwэ:

— Коро, го, дэсте Wi вэкьн!

ЭWi бь кьлам жера гот, го:

— Эз бьрчибьм, тибьм, эз нане нэмэрда һахөм, ава нэмэрда вэнахөм, бьра эз бьрчина бьмьрм. Го, эз һакэвьмэ қбла рувийа, го, бьра шер мьн бьхwэ, го, эз сэр к'орпийа нэмэрдара дэрбаз һавьм. Һиви дькьм, а жь wэра кьнще мьн, эзе аве к'эвьм, соваи бькьм дэрбази Wiали бьм, wэ-рн диса мьн бьвьн.

Шэпэзан Кул го:—Коро, кьнще Wi һьлдын бьра аве к'эвэ.

Кьнще Таһар Мирзэ һьлдан. Таһар Мирзэ аве к'эт, чу

Ши али. Кънще ши дане, кънще хwэ хwэ кър. Шаркэ маин авитънэ нава тэркийа хwэ, к'этьнэ нава шэхэр.

Дэнг ль шэхэр бэла бу, wэки Шэрпэзан Qул Таһар Мирзэ анин. Заре мэк'тэбе һэвалэ ши, тэви тэwақэ де у баве хwэ кърън, готън:

— Эм һэрън рэщайе, бэлки Таһар Мирзэ нэкôжън.

Эw рйа кô Таһар данин, бэр к'очк у сэре Зôһрера дэр-баз дьбу. Зôһрэ гава леньһери. Таһар Мирзэ Шэрпэзан Qул we ани һат, Таһар Мирзэ бърънэ диwана падша. Щьмаэта шэхэр заре хwэва тэмами тьжи диwана падша бун. Падша гава чэв Таһар Мирзэ к'эт, гот:

— Ай бищогли бищ, мьн бьре хwэ жьна wива руе тэда кôшт.

Го,—Щэлат, сэре ши лехън.

Щьмаэт рабу сэкъни, го:

— Эм қайл навън сэре ши лехън, зарэкэ, тьфалэкэ, тэ сэре баве ши, дйа ши лехъстийэ, сэре ши лемэхэ. Нах-wэзи, жь шэхэр дэрхэ, к'ода дьхwэзэ, бьра һэрэ.

Падша леньһери, wэкик щьмаэт шарэке нахwэзэ сэре ши хън.

Зôһре леньһери гэдэк we к'учеда дьрэwэ.

— Кôро, кôро, го, һьла wэрэ вьрайа.

Кôрък чу щэм Зôһре.

Го:—Кôро, те к'ода һэри?

Го:—Эзе һэръм, дьве сэре Таһар we лехън, чька эз һэръм we чаwа бькън.

— Кôро, го, аж тэра һэрдô зере һанайа, тô кънще хwэ бьдэ мьн. Тô вьра отаха мьнда руни, эз һэръм wedэре бем, эзе кънще тэ бьдьмэ тэ.

Гэдэки ақьл бу, дьле хwэда гот: «Эзе зере хwэ бьс-тиньм, чи мьнранэ, бьра сэре Таһар лехън, бьра һэрэ бе».

Зôһрэ кънще гэдэ хwэкър, поре хwэ топ кър кърэ бьн папах, бу кôрэки шаһьли тунсыз. Дэри сэр гэдэ дада у леда чу.

Зôһрэ чу, к'этэ нава хэлqe, чу гьһиштэ Таһар, к'елэка Таһар сэкъни. Таһар тэwақэ падше кър, гот:

— Дô хэбэра бьдэ мьн, эз хэбэр бьдьм.

Гадша го:—Бищ, го, хэбэр бьдэ, ле тōшар наве Зōһре һьлнэди.

Таһар келэка хwэ леньһери: Зōһрэ келэке сэкьнийэ. Таһар го: «Һэма бьра мьн бькōжьн, Зōһрэ келэка мьн сэкьнийэ, эз чаwа наве Зōһре һьлнэдьм». Таһар wedэре бь кьлам гот, кьламе хwэда наве Зōһре һьлда. Падше гот:

— Ай, бищогли бищ, го, бьдьн сэре ви лехьн.

Мэле ви руньштибун, го:

— Падшаи сагбэ, наве стэйрька жи Зōһрэйэ, тō чьма тарльмиш дьби.

Го:—Wэки өсанэ, го, гази дō қәwаза кьн, бьра бен.

Qәwазара гот:—Һун Таһар Мирзэ бьвьн жь синоре мьн дэрхьн, щики инсэз бэрдьн.

Әwan қәwаза рабун, һэспе хwэ сйар бун, Таһар Мирзэ данэ пешйа хwэ-бьрьн бавен, бэрдьн.

Wэхта бьрьн, диса ре ль бэр диwана Зōһрера дьчу. Зōһрэ зьвьри чу кочька хwэ, кьнще гэдэ дане. Гэдэ чу. Кьнще хwэ ль хwэ кьрьн—сэри кэта бьни кьнще рэш хwэкьрьн. Wэхта бэр кочка wера Таһар дэрбаз кьрьн, әwейа бь кьлам жь wan қәwазара го:

— Гэли қәwаза, һун хаде хwэ, һуне Таһар саг у сьламет бьвьн.

Qәwаза го:—Бьравэ,—у Таһар һьлдан бьрьн.

Таһар нэфт рожа, нэфт шэва бьрьн. Бьрьн чун кэтын нава мешэки дур у кори. Таһар Мирзэ лавайи wan қәwаза кьр: һьм шаһьл бу, һьм жи кōре падше бу, тōшар ре нэдитьбу, һьм wэстийа бу, һьм жи жь хэwа нькарбу ре бьчуйа, го:

— Гэли қәwаза, эз һиви жь wэ дькьм—бьһельн эз вьра чэве хwэ бьдьмэ һэвдō, ижар рабьн һэрьн.

Qәwазэки го:—На.

Ле қәwазе дьне го:—Бьра разе, тэ же херэ, тьфалэ, бьра лэзэки жь хwэра разе, рьнэт бьвэ.

Wэхта Таһар Мирзэ раза, әви қәwази һэwале хwэра го:

— Кōро, бьһелэ әм һэрьн, зарōйэ разайэ-рабу кōда дьхwэзэ бьра һэрэ.

Өса жи һьштьн у чун.

Таһар Мирзэ өсә разә. Вәхтәке һыһар бу-шәв сәкәт донздә бу. Стәйр—пәйр әзманә бунә ләмп, әв хвә жи зарө, көре пәдшә бу-қә дәрнәкәтәбу чолә. Тьрса щаркә дьн сәре хвә дани хвәра вәләзйә.

Сьвә щьмаәте сафи бу, өсә жи ль шийә. Р'абу го: «Әзе к'ода һәръм, к'ода нәчъм»? Р'е к'әтә пешие, әв ре гьрт у чу. Қасәке пешдә чу, леньһери рек бу се рйә, го: «Әз к'ижан ре һәръм хаде, го, пешийәдә майә. Вәлә әзе рйә ортера һәръм, һәркә мьн шашкьр, әзе ви али һәръм, әзе бык'әвъм сәр ве ре, ви али чум-әзе бык'әвъм сәр рйә дьне». Әвә рйә ортедә чу. Чу, чу, пьр чу, һәркә һьндьк, хаде заньбә. Леньһери к'еләка ре багәки суркьри һәйә. Дәре баг' вәкьр, чу һөндөре баг', леньһери кәвзәки мәрмәр теда-нә, каникә вә теда-нә. Сәр ви кәвьзи руньшт, һьнәк авә кание сар хар, сәр чәвә хвә шуштьн, һьнге хвә шушт. Әв баг' багә базьрганбашики бу. Базьрганбаши қизә хвә-ра гот, го:

— Лаво, әви мьсине һана бьвә һәрә тьжи авкә бинә вәрә, әзе ньмеже быкьм.

Қизә ви мьсин һьлдә чу баг'. Гава дәре баг' вәкьр-леньһери хортәк вә бәр кание, сәр кәвзә мәрмәр руньштийә: мәри нә быкә, нә быхвә-ль ви хорти быһерә. Шәрмә ви хорти, кәчьк мьсин һьлдә щарәкә дьн вала зьвьри. Чу мьсин да бавә хвә. Бавә вә мьсин гьртә хвә леньһери, вәлайә, го:

— Лаво, к'ә авә теда? Тә ав нәанийә.

Кәчьке го:—Баво, го, мьн ав анийә, қә гәрме лехьс-тийә мьсин зйә буйә.

Щаркә дьн мьсин да кәчьке, го:

— Дә һәрә бинә, вәрә!

Кәчьк щаркә дьн чу, гәләки Таһар Мирзә һьһери. Ди-са кәчьке тьре ав һьлдайә. Кәчьк дисә чу щәм бавә хвә. Мьсин да бавә хвә, бавә вә дисә жера гот:

— Қизе, к'ә мьсиндә дисә ав төнәйә.

Го:—Чава баво, мьн анийә?

Бавә жера го:—Лаво, го, һәвә төнәвә ишкьләкә ви гьли һәйә, вәрә раст мьнра бежә.

Кәчьке го:—Баво, го, әз чь тә вәшеръм, чь жь хаде

вәшерьм: чумә дәре баг вәкър, чумә һөндөре баг хортәки мәвщиван сәр нәвзе мәрмәр руньшти бу, жь шәрма ши, жь һевәга мьсин мьн вала анийә.

Баве we го:—Qизе, лаво, wәки тө сальхе ши хорти дьди, эзьм төи, кәсәки мә тәнәнә, нә кәре мьн һәнә, нә жи qизе мьн жь тә зедәтьр һәнә-qьрар бә, эзе тә бьдъмә ши хорти.

Кәчък рабу леда чу дәре баг вәкър, го:

— Хорте дәлал, равә әм һәрьн, баве мьн гази тә дькә! Таһар Мирзә гот:—Qиза qәнщ, баве тә чьма гази мьн дькә? Мьн харийә таса ава wә сар, чь дьгьрә әз бьдъмә wә, эзе ледьм һәрьм.

Кәчьке гот:—На, qөрба, го, баве мьн сәва һәq гази тә накә. Баве мьне пьрса жь тә бькә.

Гәдә кәчькева һәвдө кәтьн, чунә шәм базьрганбаши, шәм баве we. Таһар Мирзә сәлам да базьрганбаши, ль бәр тәмәнә кьр, сәкьни. Базьрганбаши гава ши хорти ньһерри, дьләки на, биступенщ дьла хорт нәбанд, щи нишан дае, го:

— Хорте дәлал, руни, го, наве тә чийә?

Го:—Наве мьн Таһар Мирзә!

Пьрс же кьрьн. Таһар Мирзә чавак һатийә сәре ши тәв жь базьрганбашира гот. Базьрганбаши дьле хwәда гот: «Әзе бь кьлам жера бежьм, бәлкьи qиза хwә бьдьмеда». Базьрганбаши бь кьлам жера гот, го: «Әва һана qиза мьнә, тә qиза мьн дитийә, бьһер». Qиза базьрганбаши аqас бәдәw бу, нола рое у һиве шәwq дьда. Го: «Әзе ве qиза хwә бьдъмә тә». Таһар Мирзә сазе хwә һьлда, жера гот, го:

— Баве хоцә, го, qиза тә хушка мьнә, го, мьразәки мьн һәйә, го, Зөһрәйә, го, кәта әз сагьм, ру дьнебьм, пәй Зөһрәра әз тө кәсәки настиньм.

Го:—Лаво, wәки һсанә, тө кәре мьни, әw жи qиза мьнә.

Чәнд рожа Таһар Мирзә ма мала шийа. Әw у хушка хwәва рәх һәв дькәтьн дьчун хwәра нава баг дьгәрйан. P'ожәке ньһерин мәрвәки кәгәзәк ани да хоцә. Хоцә кәгәз хwәнд, һьлда жь Таһарра гот:

— Таһар, лаво, һәвалә мьн базьрганә хвә раст кьрь-
нә, дьчьн аршьверше, гази мьн кьрьнә, эз жи гәрәке
пера һәръм аршьверше. Чьл роже мьн тәмам бу эзе вәгә-
рьм бемә вьрайа, қьрар бә, эз кә һатьм, эзе малә хвә тәви
жи бьдъм, эзе тә бьвьм бьгһиньм мьразе тә. Хощә дьзика-
ва жь қиза хвәра гот:

— Лаво, чьл баге мьн һәйә: тә Таһар Мирзә роже.
бьви багәки.

Багәки ви һәбу, жера дьготьн Мәрәқли баг (Баге
дәрда). Әв кьлит да қиза хвә, гот:

— Кьлита ви баги вәшери, нишан нәдеда: тә бьви we
дәре әв насәкнә, we һәрә. Р'ожа чьли тә ви бьви ви баги.
Әзе жи бьгижмеда.

Дәре ви баги жи өса нәхш бу, мәри нәвас дькьр ви
дәри бьһерйа. Сьвәтьре хощә леда чу. Хушка Таһар Мир-
зә роже дьбрьә багәки. Таһар Мирзә жера дьгот:

— Тә чьра мьн нави баге һан. Дәре ви ақай нәхшә,
ақай бәдәвә.

Хушке жера гот:—Бьра, эз қорбана тәмә, әва бага
баге дара шәватенә, дарә шәвате теданьн. Әз лайқи тә
навьм тә бьвьм ведәре.

Хушка вийа си у нәһ бага гәранд. Гава чу нава ба-
гәки, нава дарада дарәк ньшк бубу, го:

— Хушке, әва дара һана чьра ньшк буйә?

Хушке го:—Бьра, го, ав нагижә we дәре, ләма әв
дар ньшк буйә!

Го:—Вах, һәй вах, әва дара һана жи нолани мьн, әв
жи налә хвәда ньшк буйә. Го:—Хушке, ша мәре бинә, эз
шәвә дәрхьм, бьра ав бьгижә вийа, вәки әв бьгижә мь-
разе хвә, эз жи бьгижьм мьразе хвә.

Хушка вийа чу мәр ани, да Таһар Мирзә. Таһар Мир-
зә кәре падша бу, әмре хвәда қә нәхәвьти бу, дәсте вийа
назьк бун. Вәхтәк мәр хәвьтанд, әрд к'ола. вәки шәвә
дәрхә, дәсте вийа бунә авьк, кәла ви тьжи бу. һьнәки
руньшт гьрйа го:

— Хушке, го, хәва мьн те!

Хушке гот:—Хушка тә қорбана тәбә, сәре хвә бьдә
сәр чока хушка хвә разе.

Вәкә сәнәтәке сәре хвә да сәр чока хушка хвә, ра-
за. Гава ньшйар бу, леньһери хушк җе руныштиһә, сәре
ви сәр чокейә. Рабу хушка хвәра гот, го:

— Хушке, тө әшъз буйи, вәрә тө жи сәре хвә дай-
нә сәр чока бьре хвә разе, паше әме равьн һәрһн.

Хушка шйа сәре хвә да сәр чока шйа раза. Таһар
Мирзә бь гөлие хушка хвә шабу. Гава леньһери, дит, вә-
ки кьлитәкә чучьк нава гөлие веданә. Дәст хвәда ньқты
дьле шйа, го: «Һәбә төнәбә, әва анагдара һана йа әшн
дәрийә.» Рабу анагдар вәкьр жь нава гөлие хушка хвә.
Кәвьрәк да бәр сәре хушка хвә, чока хвә жь бәр сәре җе
һьлда, леда чу. Кьлит дәре баг хьст, вәкьр. Гава чу һөн-
дөре баг, леньһери шарур у Ъьльбьл теда дьхуньн. Хушка
шн жи қиза хоша бу, қизәкә назьк бу. Сәре җе сәр кевьр
әшйа, дәст хвәда ньшйар бу. Леньһери бьре шйа төнә.
Дәст бьрә нав гөлие хвә. леньһери анагдар төнә, го: «Һә-
бә, төнәбә бьре мьн чу Мәрәқли баг». Хушк рабу пәй чу.
Леньһери дәре баг вәкьрийә. Таһар Мирзә җе һөндөре
багданә. Таһар Мирзә леньһери хушка шн һат, го:

— Хушке, го, мала тө авабә, ле тө дьгот баге даранә,
тә чьра әз нәданимә ви баги?

Го:—Бьра, тәмйа баве мьн мьн һәбу. Әва бага һәйә,
жера дьвен Мәрәқли баг, ләма жи мьн тө нании.

Го:—Хушке, хвәде нәбини, го, чьра бьльбьл ньһака сә-
кьнийә сәр гөла һанайа, го, дьгьри, ле дәвса гьрине хун
жь чәве шн те?

Го:—Бьра, го, бьльбьл машоқе гөлейә, мозе сәр гөле
дани. Бьльбьл хвә авитә мозе, моз сәр гөле чьра данийә—
пәре шйа гөле кәт, бәлге гөле вәрийа: сәва ведәре дь-
гьри: дьве: «Әз машоқе гөле бум, гөле хьст, бәлге гөла
мьн вәрийа».

Хушке мьле бьре хвә гьрт, го:

— Бьра, әм һәрһнә жоре!

Леньһери бьльбьләк сәр гөләкера сәкьнийә. Гөл һәла
һе вәнәбуйә. Ләзәки әв бьрева сәкьнин. Леньһери бьльбьл
хвә кәләмәки хьст, чартьлике пыштера да дәр,—го:

— Хушке, го, хаде нәбини, го, һәрге әв машоқе гөле
бу, әшн хвә чьра хвә ль кәләм хьст кәшт?

Хушке жера гот:—Бъра, эва чъл шэвэ, эW гөле бестэмиш дькэ, Wэки бь чэве хWэ бьвинэ, чька гөл чава вэдьвэ. We дэде неньжи о гөл жи вэбу. ЭW дьвежэ: «Дьна сагйа мьн чьранэ, мьн чъл шэви бестэмиш кьрийэ, мьн нэдит гөл чава вэбу», хWэ кэлэм хьст, кöшт.

Таһар Мирзэ готэ хушка хWэ, го:

— Хушке, эва нэйванэкэ чука, эвейа сэва дитьна гөле хWэ кэлэм хьст, кöшт. Ле сагйа мьн чьранэ, эз хWэ сэва Зöһре нэкöжьм. Го, шөлэ эзе һэрьм, бьра падша мьн бькөжэ.

Сьбэ хер бэра сэр шэда бе, öса жи сэр Таһар Мирзэда һат. Таһар Мирзэ сьве рабу, го:

— Хушке, эзе һэрьм!

Хушке гэлэ лаваи лекьр, го:

— Мэчэ, го, баве мьне иро сьве we бе!

Таһар Мирзэ го:—ЭW йэк навэ, эзе һэрьм!

Таһар Мирзэ рабу сазе хWэ һьлда у к'этэ ре, чу. ITьр чу, һэркэ һьндьк чу, хаде заньбэ. Базьрганбаши веда дьһат. Базьрганбаши дурэбин да бэр чэве хWэ, леньһери Таһар Мирзэ we те. Ёнэки дьле хWэда һерса ши сэр қизе рабу, го: «Чьма һэспе мьн төнэбу,—Таһар Мирзэ шанд пешйа мьн». Жь ши тьре Таһар Мирзэ һатийэ пешйа шййа. Таһар Мирзэ незики пе кьр. Базьрганбаши һьлда гот:

— Таһар, лаво, чьма һэспе мьн төнэбу тö ле сйар буйаи бьһатайи, тö п'эйа һати?

Таһар жь шира гот:

— Ага, эз зэф жь тэ разимэ, эзе һэрьм, эз насэкьньм.

Базьрганбаши гэлэки педа к'эт, го:

— Wэрэ нэчэ!

Таһар Мирзэ го:—На, эзе һэрьм!

Таһар Мирзэ һьнэки жь базьрганбаши дур к'эт, да адьле хWэ, го: «Базьргьнбаши we һэрэ хушка мьнра бькэ шэр». Щарэкэ дьне зьвьри, гази базьрганбаши кьр, го:

— Базьрганбаши, го, тö хатьре хушка мьн һэкэви, эз хWэ-хWэ чумэ Мэрэқли баг. Эзе һэрьм, насэкьньм.

Таһар Мирзэ гэлэки чу—һэркэ һьндьк, һэркэ зэф-ньк'йатэ we бе готьне, рожэке дэрк'этэ синоре баве хWэ. Лень-

Һери кәри пәз Үе дьчәрә. ӘҮи шьван нас нәдькәр, ле шь-
вин әҮ нас кәр, го:

— Бәрәкәт бә, шьвано!

Шьван дәнге хҮә нәкәр. Әщәми гот, шьвин дәнге хҮә
нәкәр, чь зьмани го, шьвин дәнге хҮә нәкәр. Сазе хҮә
һьлда бь кьлам жера гот, го:

— Әрд һьшк бьбә, қыр нава пәзе тә кәвә, го, бьзьне
тә тәв гөри бьвьн, го, чьма тө шава мьн нади?

Көлавәки шьвин бу, чомәхаки бәр көлеврабу. Шьвин
чомахе хҮә кьшанд, хҮә дьрежи Таһар Мирзә кәр, го:

— Копогли, әрд һьшк бьвә, пәзе мьн қыр бьвә, әзе
беһәқ бьм. Бьзьне мьн гөри бьвьн, әзе жи пера гөри бь-
вьм. Го, чәве тә дәркәвә, тө Таһар Мирзәи, әз тә нас дь-
кьм, го: Зөһрә данә мьн, Зөһрә дәргистийа мьнә, го, һәма
чь дәсте тә те, бькә.

Таһар бәр шьвин гәрйа, го:

— Шьван щан, шьван, Зөһрә чава дан тә, тә чава
Зөһрә станд.

ӘҮи го:—Мьн пәзе хҮә бьр аве, го, падша әмьр кь-
рбу, Үәки қиза мьн сева хҮә пышта кә хьст, әзе қиза
хҮә бьдьмә Үийа. Мьн көлаве хҮә вәкәр, әз кәре сйар
бум, мьн пәзе хҮә бьр бәр кьчка Үейа ав да, әҮе сева
хҮә пышта мьн хьст: падше да мьн. Ньһа Зөһрә дәргистийа
мьнә.

Шьвин леньһери Таһар әфи бьрчийә, рәнге бьрчийа
кьфш бу. фәра хҮә һьлда шир дот, һәвана хҮә нан дәр-
хьст да бәр, го: «Дә тер нане хҮә бьхҮә». Го:

— Дә равә, го, әзе тә бьгһиньм һәрьм шәм Зөһре.
Үәки тә ньфьр пәзе мьн кәр, мьн лома жь тәра йса го, әз
тә нас дькьм, әзе тә бьвьм щәм Зөһре.

Шьвин рабу да иешйа пез, Таһарра го:

— Дә пәй мьн пез бажо.

Таһар сазе хҮә һьлда кәтә нава пез, пәз ажот пәй
шьвин, чу пәре шәһәр. Шьвин жера гот:

— Дә тө Үьра бәр сури руни, кәта әз пәзе мәкле бә-
ладькьм.

Шьвин пәзе мәһла хҮә бьр бәлакәр, зьвьри һат щәм
Таһар Мирзә. Таһар һьлда бьрә мала хҮә, го:

— Дае,—декэ вийэ пир һэбу,—го, зани меване мьн һэйэ?

— Э, го, лаво, меван меване хадейэ, сэр чэвэра һатийэ!

Го:—Дае, тө ви меване мэ мас дьки?

Го:—На, лаво!

Го:—Эва меване мэ, тө зани Таһар Мирзэйэ!

Шьвин готэ дйа хвэ, го:

— Тө гэрэке Таһар Мирзэ бьви щэм Зөһре.

Дйа ви го:—Ле лаво, эз элиманьм, эз шөхьле бса накьм.

Шьвин готэ дйа хвэ, го:

— Дайе, тэ эва чомахе һана дитийэ?

Чомахе хвэ ани һат һнэ рунда тэмьз кьр, го:

— Дае, тэ эва чомаха дитийэ, мьн чомахе чук тэ хьст, тө чьл шэви сэр пыште вэлэзиян, эзе пе ве чомахе мазьн тэхьм, вэки тө кэйште шэви сэр пыште вэлэзи.

Дйа вийа зэрпе чомахе вийа дитьбу. Тьртса рөне хвэ го:

— Бьравэ, лаво!

Шьван нане хвэ хар, рабу дйа хвэра гот:

— Дае, эз эваре бем, тэ Таһар Мирзэ бьрьбэ щэм Зөһре,—у леда, чу.

Дйа шьвин рабу, чаршэвэк авитэ сэр сэре Таһар. Таһар да пэй хвэ бьр чу бэр дэре к'ошка Зөһре. Ленһери щарикэ Зөһре бэр дери сэкьнийэ. Щари же пьрси, го:

— Дае, те кёда һэри?

Пире жера гот:—Лаво, идаре мэ навэ. Эва қиза мьнэ, мьн анийэ һатийэ бьвэ щарийа Зөһре, чэнд капека бинэ, идаре мэ бьвэ.

Щарие жера гот:

— Дэ тө сэр чэве қиза хвэ һьлдэ, чька қиза тэ чаванэ?

Чахак пире сэр чэве Таһар һьлда, щарие го:

— Пире, го, чэве ве чэве Таһарьн!

Пире жера го:—Эрьфа нэ тарьф.

— Дэ, го, вэки бсанэ, дае, го, тө бьдэ мьн, тө леда һэрэ.

Пире чаршэва хвэ һылда у леда чу, һэрэ. Щарие дэсте Таһар гьрт, чу дэркэтэ қате сьһа, отаха кё Зёһрэ теда разайи. Зёһрэ жи кэרבани Таһар ёса зэйф буйэ, вэки мэрв пьфке we быкэвэ. Хвэ-Хвэ жи нэхвэшэ кэרבана.

Го:—Таһар, го, тө вьра пьш дери бьсэкьнэ!

Щари чу һөндөр. Зёһрэ нава щида разабу. Щарие сазе хвэ һылда хвэ, бь кьлам жера гот, го:

— Р'авэ, ханьм, равэ Таһар һатийэ. Го, һэркэ ньш-һари, дьһизи, һэркэ разайи жи гөһ бьдэ сазе мьн, Таһар һатийэ.

Чахек әве сез хьст, Зёһрэ ньшйар бу:

— Ай, го, поркёра поркёр, го, гэзэ хэвнеда мьн Таһарва мэ лақьрди дькьр, эз щэм ви бум, тэ чьра эз ньш-йар кьрм.

Го:—Ханьм, го, эз раст дьвежьм, Таһар һатийэ.

Щарие кьрэ гази, го:—Таһар, вэрэ!

Таһар гава һатэ һөндөр, Зёһрэ рабу сэр хвэ, тэ дьгот қэ нэ нэхвэшэ. Әв у Таһарва гостэмише һэвдө бун, һатьн дэст руйе һэвдө. Зёһре кёлмэ зер да шарие, го:

— Дэ һэрэ!

Щари шабуна, вэхтак чу һэрэ мала хвэ, дәре отаха we да сэр пьште у чу.

Пирэк һэбу. Падша әмьр кьрьбу, вэки нане бэр Зёһре чь дьминэ бьднэ we пире, пе идара хвэ бькэ.

Вэхте харьне бу. Әв пир рабу чу отаха Зёһре. Чьл нэрдвани һэвраз дьчун, паше дьгьһижнэ отахе. Пире леньһери, ди дәри вэкринэ, чу дэркэтэ отаха орте. Бала хвэ даеда дө нэвьн щиданьн.

Щарие вэхта зер бьрнэ мала хвэ, паше хвэ фькьри, го: «Пэй, мьн дәри вэкринэ һьштнэ». Щари рабу һат, леньһери вэкик пире дьчэ сэр щие вана у пашда те. Щарие гьһиштэ пире, мьле we гьрт пашда кьшанд, го:

— Пире, тө чь дьһери?

Го:—Лаво, қэ, го, эз сэба харьне һатьмэ.

Пире щариера го:—Лаво, го, дө нэвьн нав щида, әв кинэ?

Го:—Чьма чэве тэ навиньн, Зöһрэ нэхwэшэ, нава щиданэ.

Го:—На, дö щэндэкьн.

Го:—На, әwэ, ньнге хwэ данэ бэр зьке хwэ, wэки буйэ дöда.

Пире го:—На, лаво, дö сөрина!

Щарие жера го:—Чэве тэ корьн, дәсте хwэ дайэ бэр сөре хwэ буйэ дöда.

Щарие дәсте пире гьрт у нөрдwанеда авит. Пире чьл нөрдwани гьлол бу, чу әрде: пархане wейа шыкэстьбун. Пире рабу кьгэ ьнтэ-ьнт, һеди-һеди чу диwана падша. Падше леньһери пире һат, нөлэ-нөла пирейэ. Го:

— Пире, чь буйэ?

Го:—Падшай сагбэ, дьһа we чьбэ, жь wийа мэ-зьнтър!

Го:—Бежэ, чька чь буйэ?

Пире го:—Падшай сагбэ, әз чум отаха қиза тэ, хwэ-рьне хwэра биньм. Таһар пашла Зöһреда разайи бу. Щари гьһиштэ мьн, әз жорда нөрдwанада авитьм, се пархане мьн шыкэстьн.

Падша ма шаш. Гази қәwазе хwэ кьр, го:

— Көро, банздэ һәрэ, ща бнһер пире раст дьвежэ?

Wэхтак пире нөрдwанада авит, Зöһрэ щариева рабун Таһар кьрьнэ һөндөре долавэ, дөри ле дадан, Зöһрэ диса кэтэ нава щие хwэ, бу нөлэ-нөла wейа. Щари жи бэр дери сөкьни. Әw қәwазе падша-нөфт сала дьле wi щариеда бу. Wэхта қәwаз жела һат, щарие го:

— Хаде хер бькэ, те кöда һәри һа?

— Тö ньзани? го, мьн дьпьрси. Wэ Таһар анийэ щәм Зöһре, ижар мьн дьпьрси?

— Э, го, мөрумо, го, исал нөфт салэ дьле тэ мьн һәйэ. Го, wэки Таһар дэқеке вьрбэ жи, те чь бьки. Го, дэ wэрэ рамусанөке бьдьмэ тэ, һәрэ ле бьһерэ.

Рамусанөк да wi қәwазе, да пешие бьр һөндөр, го:

— Тö дьһери Зöһрэ нэхwэшэ, кале we төнэ, әва жи аван, ле бьһерэ.

Қәwаз леньһери, wэки Зöһрэ нале we төнэ, щаракэ-дьн зьвьри, чу щәм падша. Падша го:

— На, кӱро, чауанэ, растэ, йан дэрэwэ?

Qəwaz go:—Гадшан сагбэ, дэрэwэ, қиза тэ нэхwэшэ, нале we тӱнэйэ, кэськ wыр тӱнэнэ.

Чэнд рожэка Зӱһрэ Таһарва һӱндӱре отаха хwэда щэм һэв бун.

Р'ожэке Зӱһре щариера гот:

— Щари, һэрэ мейдане, сандоqеке бькьрэ, дьрежайа Таһар бьльнд бэ, wэки бина Таһар дэре, К'ьлита фьрьнгйа wийа тедабэ.

Щари чу щэм дургэра, сандоqэкэ ӱса чекьр, чауа Зӱһре готьбу. Ани һат, Таһар кьрьнеда. К'елэка отаха weйа бэр бу. Шьрит авитьнэ qӱтие, бэрдан һӱндӱре бэре. ӱса гэлэ wэхт дэрбаз кьрын: сьве дькьрьнэ бэре, эваре жь бэре дэрдьхьстьн. Зӱһрэ роже дьчу нава Хасбагчэ хwэра гэзмиш дьбу-эw чьл щарива. Зӱһре рожэке гази we щарийа хwэ сӱрдар кьр, го:

— Щари!

Го:—Чийэ?

Го:—Иро Таһар ӱса сэр дьле мын дьгьрэ, го, wэрэ эз һэрьм Таһар дэрхьм, лэзэки эз Таһарва хwэра хэвэрдьн.

Зӱһрэ бь щарийа хwэва рабу һатэ к'очка хwэ. Гава һатьнэ һӱндӱр, бэр бь пэнщэре чун, wэки Таһар бьк'шиньн жь бэре дэрхьн, леньһерин шьрит qэтйайэ, сандоq сэр аве к'этийэ. Зӱһре щарийа хwэра гот:

— Wax һай wax, мэ Таһар саги онда кьр. 'Ле бьнһерэ сэр бэре сандоqа Wi вэдьгэрэ, изна хwэ жь мын дьхwэзэ, we һэрэ. We дэре чэнд к'ьлам готьн, го:—Мын сандоq авитэ руйе бэре, эз ньзаньм we ль кэвьр к'эвэ, зьнара к'эвэ, йане we хьрq бьвэ.

У сандоq руйе бэре к'эт, чу.

Ле сэр we аве, к'елэка we бэре шэһэре гадшаки һэбу. Наве гадше Хосров гадша бу. Қизэкэ wi һэбу, зэфэ бэдэw бу: наве we бу Бэни ханьм. Бэни ханьм бь чьл щарие хwэва дэрк'этьбун к'елэка бэре сэйланге. Гава дурбин да бэр чэве хwэ, дина хwэ даеда рэшэк к'этийэ сэр бэре, те. Го:

— Гэли щарийа, го, тыштэк we сэр руйе бэре те, го,

Һәркә мале дьне бә, жь Wәра, го, һәркә мәрвв бһн теда,
әW жи жь мьра.

Сандоде незики wan кьр. Qизьк тәвә совәк'ар бун,
к'әтънә аве, гьһишт'нә сандоде, сандоq дәрхьст'нә рәшае,
к'еләка бәре. һәкә сандоq шыкенандьн, һәкә дәре We вәкь-
рьн: леньһерин хортәки тәнсьзи дәлалитданә, аqле ви
сери чуйә. Бәни ханьме таше сәре хwә данибу сәре щари-
ке. Әwe бь к'ялам жера гот, го:

— Р'авә дәрк'әвә, го, мевщиван, чька тә чава буйи,
әз тә бьстиньм!

Таһар чәве хwә вәкьр, щарие ньһери, жера гот, го:

— Әзи адкьримә, әз хенжи Зәһре йәке настиньм!

Бәни ханьме го:—Чьра Зәһрә жь мьн бәдәwт'рә?

Таһар гот, го:—Йәк wә жи нағижә Зәһре!

Чаха бса гот, һерса Бәни ханьме рабу. Бәни ханьме
жера гот:

— Р'авә дәрк'әвә qөрьмсаг. Әзе ве сәнәте тә бьвьм
щәм баве хwә сәре тә ледьхә.

Баве Бәни ханьме жь Бәни ханьмера сонд харьбу, го:

— Тә к'ижан хорти бәгәмбьки, әзе тә бьдьм ви хорти.

Бәни ханьме жь Таһар зәф бәгәм кьр. Таһар һьлда
бьр щәм баве хwә. Хосров падша леньһери qиза ви хор-
тәки дәлалва һат'нә һөндөр, го:

— Һа, лаwо, тә чь дьвежи?

Qиза ви гот:—Баво, әва хорте һана мә сандоqеда,
руйе бәре дәрхьстийә. Мьн готийә, әзе тә бьстиньм, жь
мьнра дьвежә, wәки йәк wә жи нағижә Зәһре, дьлк'әтийа
вийа, Таһар сәрһатийа хwә тәмам жь мьнра готийә. Әз тә-
wәqә жь баве хwә дькьм, тә әскәре хwә бьди мьн, әзе
һәрмә сәр ви падшаи. Һәркә Зәһрә жь мьн бәдәwт'рбә,
әзе шәр бькьм: һәркә к'ок'а әскәре тә жи бе, әзе шийа бьг-
һиньм мьразе ви. Йанек нәбәдәwт'рбә, әзе сәре Таһар ле-
хьм, әскәр һьлдьм бем.

Хосров падша әмьр кьр сәр сәрәскәре хwә, го:

— Сәрәскәртийе бьдә qиза мьн, чьqа әскәр һәйә тәс-
лими qиза мьн бьвә.

Qиза ви рабу, дәстә к'ьнще мәзьянатие хwәкьр, поре
хwә топкьр, кьрә бьне папахе хwә, бу хортәки тунсьзи

цаһыл. ЭW Таһарва сйар бун, зэнгöйа һэв данэ зэнгöйа һэв-
дö, данэ пешйа эскэр у чун.

Роке чун, дөһа чун, хэде заньбэ. Р'ожэке эваре дора
шөһэре апе Таһар гьртын. Чарһылдэ дора шөһэр эскэр гьрт.
Бэрбанга к'ур Бэни ханьме Таһарра гот:

— Таһар, сйарбэ, эм һэрьн бьһерьн, чька Зöһрэ ча-
ванэ.

Чун ль бэр к'очка Зöһре сэкьнин, сэре һэспе хwэ
бэр бь пэншэре кьрьн, сэкьнин Бэние жь Таһарра гот:

— Тö сэре хwэ һьлнэбьри, сэре хwэ техэ бэр хwэ.

Бэние гава леньһери һэсаве һивэке шэмал бьдэ, Зöһрө
һатэ бэр пэншэре. Сэри һата бьни хwэ рэш кьрьбу: кьрк
кö вэгэрэ. Бэние жера гот:

— Хушке, хушке, һэла вьрда бьһерэ!

Зöһре го:— Чь дьвежи?

Бэние го:— Хушке, чьра тэ хwэ сэрдапе рэш кьрийэ?

Зöһре гот:— Э, жь дэрде мьн вэгэрэ. Мьн шаһзадэки
öса öндакьрийэ, ле wэки эз хwэ рэш һэкьм, к'е we хwэ
рэшкэ.

Го:— Хушке, wэки эз Таһар биньм, те нас бьки?

Го:— Э, хушке, го, мьн авитийэ һöндөре бэре, го, эз
зэф заньм кэвьра кэт, кöчька кэт, го, те жь кедэре
бини?

Бэние леньһери Зöһрө һэла жь we бэдэwтьрэ, го:

— Таһар, сэре хwэ һьлбьр.

— Гава Таһар сэре хwэ һьлбьри, Зöһре һьндьк мабу
хwэ жорда бавежэ. Бэние жера гот:

— Хушке, эдэба хwэда бьсэкьнэ. Мьн эскэр анийэ:
йане эзе эскэре баве хwэ қьр бькьм, йане эзе мьразе тэ
у Таһар һэв бькьм.

Бэни Таһарва зьвьрин чун нава эскэре хwэ.

Сьвэ зэлал бу. Шав данэ падше, го:

— Гадшаи сагбэ, дора шөһэре мэ чарһылдэ гьртнэ.

Падша дöшöрмиш бу, го:

— Көро, чава, го, wэки падша бенэ сэр мэ шэр, we
щаве бьдьн, бьһер чька чь гьлийэ?

Гази синота хwэ кьр. Синота wи тэв һатьн руныштын,
һэвдö шөwьрин. Синотэки һьлда, гот:

— П'адшай саг'бэ, вэзир бышинэ щэм қомэндаре эскэр, чькане эв чь гьлийэ, сэва чь дора шәһәре мә гьртәнэ, дьхвэзын шәр' бькьн, бьра шәһәре мә дурк'эвьн, эме шәркьн.

Вэзир рабун шандьн. Вэзир чу нава эскэр пьрси го:

— Қөрба, го, чадьра қомэндаре вә к'ижанә?

Йәки нишан даеда, го:

— Ёа чадьра сәре ви зивкьри, чадьра қомэндарә!

Вэзир чу бәр дәре чадьре. Бәни ханьм хортәки шаһьли тунсызә, дәрк'этә дәрва, го

— Ёа, вэзире п'адша, тә чь дьвежи?

Вэзир жера гот:—Қомэндар саг'бэ, эз һатьмә, чька сэва чь тә дора шәһәр гьртийә?

Қомэндар жера гот, го:

— Ёәрә гази п'адшекә, бьра п'адша, вэзире ви бьра бен ве дәре: дө пьрсе мын һәнә, эз жера бежым—қәбул кьрын, кьрын. Қәбул нәкьрын, эз ванва эзе шәркьм.

Вэзир вәгәрйа чу щэм п'адше, го:

— П'адшай саг'бэ, го, қомэндаре ванайа жь мьыра ва го, го, бежә п'адша, вэзир, бьра бен, дө гьлие мын һәнә, эзе жера бежым: қәбул кьрын, кьрын, қәбул нәкьрын, эз ванва эме шәркьн.

Щьмаә'та ви жера го:—П'адшай саг'бэ, равә һәрә, чька готьна ви чийә.

П'адша вэзирва рабун чун. Вәхта вэзир зьвьри чу щэм п'адше, Бәни ханьме ә'мьр кьр, го:

— П'адша у вэзир һатьнә вьра, һун эскәр чарһьлқә доре бьгьрын.

Жь Таһарра жи го:—Таһар, тә жь чадьре дәрнәк'эви.

Вәхтак п'адша вэзирва һатьнә бәр дәре чадьре, эскәре Бәни ханьме чарһьлқә дора ван гьрт.

Го:—П'адша, го, бышинә, эв пира нане қиза хвә дьдаеда, бышинә ве пире бинә вәрә.

П'адша шанд пир ани һат. Бәни ханьме жь п'адша-р'а гот:

— П'адша, зэвикә мәри бавежә, һәр һе шинбә, мәри бьчьнә п'акә йан хьравә?

П'адша, го:—Хьравә!

— П'адша, го, мәри бостанәки бавежә, бостане мәрьва

көлилк бьвэ, вэки бэлг бьдэ, мэри к'ок'ева бьгьрэ бавежэ, хаде қэбул дькэ, йан на?

П'адша гот:—Хаде қэбул накэ!

Го:—П'адша, мэри багэки эмиш бьнькинэ, баг бьгьнижэ, көлилк бьдэ, вэки бэр бьдэ, мэри we баге кок'ева бьбьрэ, хаде қэбул дькэ?

Падша го—На!

Го:—Таһар, дэрк'эвэ вэрэ. Го, ле эва көре бьре тэбу, тэ сэре бьре хвэ жекьр, тэ сэре жьна ви жекьр, го, тэ эв жи ава бэлэнгаз кьрийэ, ак'сор кьрийэ. Го, ле к'опэк, го, вэки эвана хаде қэбул накэ, эва хаде қэбул дькэ? Го, Щэ-лат, сэре п'адше у вэзир жекьн.

Гази пире кьр, го:—Пире, го, тэ эһьл иман буйи, вэки тэ Таһар щэм Зөһре дит, тэ чьра чуйи готи п'адше. Э'мыре эскэр кьр, го, бьдьн нэ'лч'е сапока пире бь'һнщьриньн.

Әскэр нэ'лче сапока көштьн.

Таһар һьлда һат нава шәһәр. Таһар дани п'адшае шәһәр, го:

— Көро, гази ви шьваникьн!

Гази шьвин кьрьн. П'илоне вэзиртие авитьнэ сэр шьвин, кьрьн вэзир.

— Таһар, эзе дэ'вата тэ жи бькьм, паше һәрьм.

Таһар чу щэм Зөһре го:—Әм р'уе Бэни ханьмеда һатын гьһиштьн мьразе хвэ. Вэхтак жь сандоде дэрхьстьбу, тэв Таһар Зөһрера гот.

Зөһре гот:—Таһар шан, э'вльн дэ'вата хвэ у Бэние бькэ, паше дэ'вата мьн у хвэ бькэ.

Шандьн Гөрщьстане шәреф анин, шандьн Бәк'ие бьрьнщ анин, шандьн Р'эwane, Голае, руне челәка анин.

Һ'әфт р'ож, һ'әфт шәва дөф у дэ'ват кьрьн.

Әв чунь гьһиштьнэ мьразе хвэ, һун жи һәр'һн бьгижьнэ мьразе хвэ⁷.

ШАИСМАИЛ

Wэхтэке һэбу төнэбу падшак. Эwлэд тэwлэде Wi төнэ бун. Падша гэлэ-гэлэки дөшөрмиш дьбу. Рожэке Wэзире хwэра го:

— Wэзир, тьвдарэке мэ быкэ, эме һарьнэ гэре, бэлки хаде мьразе мэ быкэ, эwлэдэки быдэ мэ.

Wэзир тьвдарэке хwэ кьр, рожэке щэм падша сәкьни, гот:

— Падшаи сагбэ, готьна тэ һэзьрә!

Падша готэ Wэзир, го:

— Дә дэй эскэр быкэ, бьра эскэр дәрхьн.

Wэкэ полкэ эскэр да сэр хwэ, эw Wэзире хwэва данэ пешие чун. Гэлэки чун, һындьки чун, эварэке чунэ щики инсызи дэлал, гөл у сосьн теда. Эвар бу. Падша го:

— Эме ишэв вьра бьһеWьрьн.

Эw дәр келәка чәмәки бу. We шәве ль wedәре ман.

Сьвэ хер сэр wәда бе, сэр wанда жи һат. Падша рабу чу бәр бь аве, wәки сэр чәве хwэ бышо. Падша дәсте хwэ аведа кьр сэр чәве хwэ бышо, леньһери севәкә сор сэр руйе аве кәтийә, те. Дәсте хwэ авите, гьрт, го: «Һьл-бәт әв жи қьсмәтә, го, әва сева һана ве сьве сэр руйе аве кә һат». Һәw леньһери дәwрешәк ле диһари бу, го:

— Падша, го, тә чьра дөшөрмиш дьви сэр ве севеда? Го, дьчи гәре?

Гадша го:—Бәле!

Го: Һәрә, го, тө ве севе бьби һәри, сыпи бьки, қальке we бьди мькинәкә хwә, мькина тә исал нәфт салә щәнү нәанинә, севе жи кәри бьки, кәрики тө бьхwi, кәрик жи жьна тә бьхwә. Ишала әлатгәла хаде we әwләдәки бьдә тә, щәнүкәке жи бьдә мьнина тә. Ле төшар-төшар нав ләнәки нәтани әз тем. Әз кө һатъм, әзе нав көре тәкъм жи, щәнүе кьм жи. Вәгәрә һәрә сәр тәхте хwә, дәст бь хера бькә, әдлае бькә—тө гьһишти мьразе хwә.

Гадша зьвьри чадьра хwә, го:

— Wәзир, к'аре әскәр бькә, әме вәгәрьн һәрьн мал.

Wәзир го:—Гадшаи сагбә, рйа зәф әм һатьнә, рйа һьндьк майә, әм һәрьн.

Гадша го:—Һа, wәзир, әм гәрәке жь вьра вәгәрьн.

Әскәре хwә һьлда, пашда вәгәрйа, һат сәр тәхте хwә руһышт. Гадша эваре чу һәрәм одасйа хwә: сев жь щева хwә дәрхьст—севәкә сорә дәлал. Жьна wi к'әни, лақьрди гадша кьр, го:

— Гадшаи сагбә, тө тәзә буйи хорт, әз жи бумә қи-зьк, тә чуйә севәк жь мьнра анийә.

Гадша к'ера чьртълмә жь щева хwә дәрхьст, сев спи кьр, қальке we да сәр сьние, ортеда кәри кьр—кәрик жьна wi хар, кәрик жи wi хар. Әw қальк һьлда, гази хөламәки хwә кьр, го:

— Көро, қә мькине мьн стәwьр һәнә?

Хөлим жера го:—Гадшаи сагбә, мькинәкә тә һәйә иһсал нәфт салә бәр нагьрә.

— Көро, го, әва қальке севе тө бьди мькина мьн, бьра мькина мьн бьхwә.

Сьве рабу дәст бь херәтхана кьр, к'әсиб у к'усиб к'ьнщ кьр, нан кьрьн, ав кьрьн.

Wәхтәке wәхта чу. Р'ожәке гадша леньһери, wәки жьна wийа гьранә. Хөлим щаб даеда, го:

— Мьнина тә авьсә!

Нәһ мәһ, нәһ сьнәте wan тәмам бун: жьна wi рза, көрәк ани. Хөлам щаб дае, го:

— Мькина тә зайә, щәнүки нер анийә.

Шабун к'әтә палата гадша, щьмаәте. Гадша ша бу,

чэвронаи данэ ши. Дэ зара падша бу, чэнд мән дэрбаз бу, шьмаэт сэкьни, го:

— Тө гэрәке навәки көре хвәки.

Падша го:—Мьн қрар кьрийә, әш мәрвек мьнра го-тийә нәһазьрбә, әз нав көре хвә накьм.

Гьли дәве ванда хәбәр дьдан, һәш леньһерин дәшрешәк диwana падша һазьр бу. Шьмаәте го:

— Дәшреш баба, кәрәмкә!

Гава падша чәв ль дәшреш кәт, дәвса хвә рабу дәшреш баба бьр келәка хвә.

Дәшреш го:—Падшаи сағбә, вә гьлик хәбәр дьда, әш чь гьли бу?

Падша го:—Дәшреш баба, го, шьмаәт топ буйә, вәки нав ль санике тәкьн.

Го:—Бәле, го, хаде бьмбарәк пироз бькә, го, һәрьн гәдә биньнә вьрайа.

Чун гәдә анинә диwana падша, дәшреш гәдә да сәр чокә хвә, дәсте хвә ль пыште хьст, го:

— Кәсәк мьле тә данәйнә, кәсәк нькарьбә тәра шәр бькә, кь бе шәре тә тө алтбьки. Го, наве шийа Шаисмаил, хаде бьмбарәк бькә!

Шьмаәте һәвра го:—Хаде бьмбарәк бькә!

Го:—Әм һәрьнә тәшләхана һәспа, шәнуе биньнә вәрьн.

Чунә тәшләхане, гази хөлама кьрьн, хөлам шәнуе ани шәм дәшреш. Дәшреш дәсте хвә пышта шәнуе да, го:

— Бьмбарәк, го, кәсәк бәр тә хьлаз нәвә, го, кәсәк пара нәгьнижә тә, рәва тә һьлнәдә, го, тө алие хае хвә шәр бьки, һьм жь пера шәр бьки, һьм жь пара шәр бьки. Го, наве шәнуе тә Қәмәртаил, го, бьмбарәк бә!

Шьмаәте һәвра го:—Бьмбарәк бә!

Вәхта вәгәрйан, һәш леньһерин дәшреш төнә.

Падша сәр тәхте хвә руньшт. Чэнд сал дәрбаз бун. Заре нькйатенә—зу дьвьн, зу жи мәзьн дьвьн. Шаисмаил иди нәфт сали бу. Падша гази хошәки кьр, го:

— Хошә, го, тө көре мьн бьди хвәндьне һөндөре мәк-тәбеда, тәне руйе рое, тәве нәвинә.

Гази хөламәки кьр, го:

— Көро, го, тө ви щэ'нуе һөндөрда хайки, го, һ'эта
эз жь тэ бьхвэзым.

Хоцэ э'мыр кьрбу харьна Шаисмаил данин, щие вида
дьданеда. Т'эми кьрбу қэйсийа биньн бе дэньдык, гошт биньн
бе һэстө бьдынэ Шаисмаил, Шаисмаил бьхвэ, вэки дьране
вийа нээшьн.

Шаисмаил өса һини хвэндьне бу, вэки хоцэ жи нькарь-
бу нола вийа бьхвэнда. Хоцэ рожэке нэ мэк'т'эбхане бу,
дэрк'эт чу. Вэхта харьна Шаисмаил анин, аспеш бир кьрбу
һэстук нав гоштда һыштбу.

Нане ви дададин сэр истоле, пышта хвэ дьдане дьчун,
дэри жи пера даьдан. Өса жи ижар. Шаисмаил рабу, сэрчэ'-
ве хвэ шушт, һат р'уни нан бьхвэ, нан да бэр хвэ, нан
хвэр, һэстө к'этэ дэсте вийа, һэстө һьлда кот: вэхта кот:
дьране ви эшйа, һерса ви р'абу, гьрт һэстө авит р'эқ шушэ
шыкенанд. Гава кө шушэ шыкэст, тирка р'оже авитэ орт'а
мэк'т'эбе. Мэрие щаһьл ро-тэ в нэдитьбу, эви т'ьре дьнйа
өса тэ'рийэ, тьрсйа р'эви хвэ да к'унщэки. Щаркэ маин хвэ-
хвэ жь хвэр'а го, го: «Вэлэи эва р'өһ'эстинэ». Мьле хвэ
һьлда жоре у чу тирькер'а гөлаш гьрт. Тирьке дьгьрэ хвэ,
гава хвэ даве сэр тирьке, дьвэ р'эп' э'рде дьк'эвэ, дьса ти-
рьк дэвса хвэданэ. Өса гэлэки чэрчърмиш дьбэ, ху дьдэ,
худанеда дьвэ ав. Хоцэ дэри вэдыкэ, һөндөр' дьк'эвэ, гава
ледьнһер'э Шаисмаил ве худанеда буйэ ав.

Хоцэ го:—Шаисмаил, го, сэре мьн қөрбана тэбэ, тэ чьр'а
өса хве дайэ?

Го:—Һай гьди хоцэ, го, тэ нэдыгот р'өһ'эстине бе р'ө-
һ'е тэ бьстинэ. Тэ заньбу р'өһ'эстине бе иро р'өһ'е мьн бьс-
тинэ, лэма жи тө дэрк'эти' нэһати щэм мьн.

Хоцэ го:—К'а Шаисмаил, к'а р'өһ'эстин?

Го:—Ава эве һана р'өһ'эстинэ, һат р'өһ'е мьн бьстинэ,
эз ниврода пер'а шэр' дькьм.

Хоцэ һьлда жера гот, го:

— Шаисмаил, го, щане мьн қөрбана тэбэ, го, эв нэ рө-
һ'эстинэ, го, эв тирькэ, го, го, дэрва р'о һэйэ, го, һив һэйэ,
го, тэ'в һэйэ.

Шаисмаил һьлда го:

— Хоцэ, эз гьртимэ, вэки эз кьрьмэ ви авайи?

Хоцэ го Шаисмаил, го:

— Баве тэ э'мьре өса кьрьбу. Эва мэк'т'эбэ, теда тэ дэрнэхьсти.

Шаисмаил го хоцэ, го:

— Гэр'э жь баве мьнр'а бежэ, го, ве сьн'эте эз же дэрдьк'эвьм.

Хоцэ р'абу чу диwana п'адша, ль бэр п'адша т'эмэнэ-кьр, ньнг да сэр ньнг, дэст да сэр дэст. бэр п'адша сэкьни.

П'адша го:— Га, хоцэ, го, бежэ чька тэ чь дьвежи?

Хоцэ го:— П'адшаи сагбэ, Шаисмаил мьн четьр нини хвэндьне буйэ, дына хвэндьне эз бьдьмэ вийа нькарьм. Сэ-кьнийэ дьве: «Эзе жь мэк'т'эбе дэрк'эвьм, теда насэкьным».

П'адша жь шымаэ'та хвэр'а гот:

— Шьмаэ'т, хун чь р'эзае тер'а дьвиньн, вэки көр'е мьн сьнн'этэки хвэр'а һьлдэ, бьвэ сьнн'этчи?

Вэзире ви һьлда гот, го:

— П'адшаи сагбэ, го, көр'е тэ шаһзадэйэ, кор'е падша-йэ, го, э'мьр бькэ бьра пешбэри мэк'т'эба вийа бьра һ'эдад һ'эдатие бькьн, дургэр дургэри бькьн, солдөри сола бьдрун, го, бьра сьар сьарбьн хвэр'а шьрид бькьн, го, тэ жи шымаэ'-те һьлдэ эме һэр'ьн щики р'унин хвэр'а хэвэрдьн. Бьра хоцэ һэр'э Шаисмаил дэрхэ бинэ бе. Шаисмаил к'ижан сьнн'эт қэбул кьр, эме бьдьнэ сэр ви сьнн'эти.

Хоцэ чу Шаисмаил дэрхьст. Гава Шаисмаил дэрк'эт, ч'э'ве ви дьнйа р'он к'эт, бина ви дэрк'эт.

Хоцэ да пешие нава ванайа гэр'анд. Шаисмаил же пьрс-кьр, го:

— Хоцэ, эва чийэ?

Го:— Г'эдадэ, һ'эдадие дькэ!

Го:— Ле эва чийэ?

Го:— Эв жи дургэрие дькэ!

Өса we форме сьнн'эт т'эв же пьрси. Шаисмаил жер'а го, го:

— Хоцэ, ле эве һана, ви һ'эйвани дьбэзиньн, го, ле эв чийэ?

Го:— Шаисмаил, го, эв һэспьн, мэрв ле сьар бунэ, го,

көр'е вәзирә, го, көр'е ләләйә ле сйар бунә хвәр'а щьриде дьлизьн.

Го:—Ле әв щьмаә'та һана чийә?

Го:—Әв жи щьмаә'та баве тәйә р'уньштийә. Го, т'әма баве тә мын һәйә: го, жь ви сьнһ'әти, жь ве щьмаә'те тō чь бьхвәзи, баве тәе бьдә сәр ви п'ешәйи.

Го:—Хоцә, әве һана сйарийә әв мын хвәш те, вәки дьн қә тышт мын хвәш нае, бьра баве мын йәки бьдә мын әз ле сйар бьм.

Хоцә щав да п'адше, го:

— Һал-һ'әвалә көр'е тә бу әв. Һәспәки дьхвәзә, сйарие дьхвәзә.

П'адше ә'мыр кьр, го:

— Көро, го, Қәмәрт'аил бьк'шиньн Шаисмаилр'а. Го, вәзир, бьра көр'е тә жи Шаисмаилр'а һәр'ә, өса жи чар-пенщә дьне.

Шаисмаил, көр'е вәзир бу дәстәбьраки шийа, өса жи чар-пенщә һ'әве дьне хвәр'а һьлдан, роже дьчунә р'әв у неч'ире, эваре дьһатьнә мале. Ле көр'е вәзир тьме щәм Шаисмаил р'адьза шәве.

Р'ожәке чунә р'әв у неч'ире, Шаисмаил һәвалә хвәра го:

— Көр'о, го, иро неч'ирәк р'әсти мын һат, бәр ньнге һәспа к'ер'а р'әви, әв т'әне гәрәке бьдә пәй.

Дәрк'әтһнә ч'ийаки бьльнд, карәкә хәзала дитһн. Гава кө сйар ле һатһнә һәвдө, кара хәзала бәр ньнге Шаисмаилр'а р'әви.

Шаисмаил го:

— Көр'о, бьсәкьньн, әзе һәр'ьм.

Шаисмаил да пәй. Шаисмаил бьр чу, леньһери сәре чие синоре баве ви бу, әләкә гьран ле данийә: һ'әсаве чадьра гбнәнә, чадьрәкә т'әк, сәре ве зивкьри, кара хәзала р'әви к'әтә һава чадьре.

Шаисмаил бәр дәри сәкьни, кьрә гази, го:

— Хәйе мале, хәзала мын һатийә вьра, неч'ира мын дәрхьн.

Қизькәкә дь ве чадьреда бу, һаве ве Гөлизәр бу. Гөлизәр дәрк'әтә дәре мале. Гава ч'әве Шаисмаил Гөлизәре к'әт, ақле ви жь сери чу, жь һәспеда к'әт: иро нәмрийә, иро һ'әфт р'ожә мьрийә, ақаси қьрка шийа һьлте-дате. Гөлизәр гәләки бәр хвә к'әт, гәләки дөшөрмиш бу, го: «Йәк бьвинә,

we бе wana эв хорт кӧштиѣ. Эв хорт hat, бу щерма стӧе мӧ. Гӧлизере щарне хwӧра го, го:

— Qизе, qизе, ща hӧр'э пирэке бинэ, пир заньн чька эв чь э'щевӧ.

Щарике чу пирӧк нава эле ани. Пире гава hat, ль хорт ньher'и, Гӧлизере го:

— Дйа пир, эз бӧхте тӧмӧ, эва хорта hat бӧр чальра мьн, мьн хӧзала хwӧ бӧрда бу, пӧй we hat бӧр дери awa фьри, к'ӧт.

Пире го:—Лаво, го, тыштӧк т'ӧнӧнӧ, э'шци тӧ бут'а к'ӧтийӧ. Го, ч'ьч'ьке хwӧ дӧрхӧ, сӧр ч'ӧ'ве вихӧ, we р'авӧ сӧр хwӧ.

Кӧче го:—Дӧ дае, тӧ веда hӧр'ӧ.

Ч'ьч'ьке хwӧ дӧрхьст, сурте Шаисмаил хьст, Шаисмаил р'абу сӧр хwӧ.

— Ha, го, qиза qӧнщ, наве тӧ чийӧ, го, тӧ qиза к'ейи?

Wi чахи гӧстилке хwӧ hӧв гӧherин.

Кӧч'ьке гот:—Эз qиза Элбӧгьм, р'авӧ зу бькӧ жь вьра hӧр'ӧ, h'ӧфт бьре мьн hӧнӧ, wӧки тӧ бьвиньн, we тӧ п'ьрти п'ьрти бькьн. Го, эв хӧзала тӧ пӧй к'ӧтийи, го, эв хӧзала мьнӧ.

Шаисмаил р'абу, п'ор' у п'ошман зьвьри бӧр бь hӧвале хwӧ, чу. Чу леньher'и hӧвале шийа нӧчунӧ тьрса шийа. Гьништӧ hӧвала о го:

— Бьльвьн!

Hӧвале wi йӧки шӧлhӧ'т нӧкьр, wӧки бьгота к'ане хӧзала тӧ, тӧ чу чава кьр?

Эваре эв у кӧр'е wӧзирва к'ӧтьнӧ щи р'азан. Сьве wӧхта р'абуне, кӧр'е wӧзир р'абу леньher'и го:

— Шаисмаил, го, мьн ав анийӧ, го, сӧр ч'ӧ'ве хwӧ бышо.

Шаисмаил го:—Эз иро нӧхwӧшьм.

Wӧхтек Шаисмаил рабу дӧсте хwӧ бышо, чаха дӧсте хwӧ шушт, гьстилк т'ьльа хwӧда дит, аqьле wi сери чу фьри к'ӧт. Кӧре wӧзир hьлда кьрӧ нава щи, чу щӧм п'адше, го:

— П'адшаи сагбэ, го н'ал-н'эвале көр'е тэ буйэ эв, вэ-
ки мын ав дэст кьрийэ-фьр'ийэ к'этийэ.

П'адша щьмаэ'та хвэва р'абу хатын щэм Шаисмаил.
П'адша һьлда гот:

— Шаисмаил, го, сэре мын қорбана сэре тэвэ, го, тэ
чьр'а һа буйи?

Шаисмаил һьлда баве хвэр'а гот, го:

— Баво, го, бышин сазэки мынр'а бинэ вэрэ, го, эз зь-
ман бежым, зьмане мыни ве бышэвьтэ, эз бы саз тэр'а
бежым.

Бы саз жер'а го, го:

— Дьлк'этийа мын наве ве Гөлизэрэ, го, қиза Элбэгэ,
го, һ'эфт бьре ве һэнэ.

П'адша зьвьр'и сэр т'эхте хвэ, го:

— Лаво, го, эме жы тэр'а йэке быхвэзын.

П'адша ви гьлида, ве готьнеда, эм бенэ сэр мала баве
Гөлизэрэ.

Гөлизэр қиза Элбэгэ. Элбэг чуйэ р'эмэте, Қэрэвэзир
дэвса вийа бэги дькэ. Қэрэвэзири һ'эфте салийэ, Гөлизэр
панздэ шанздэ салийэ, щаһьлэ. Қэрэвэзир мэрыв шандьнэ
щэм дйа Гөлизэрэ, готьне:

— Нун Гөлизэрэ гэрэ бьднэ мын.

Дйа ве жи готийэ:

— Өш һ'эфте сали, қиза мын жи панздэ-шанздэ сали,
эз чава қиза хвэ бьдымэ эви кал, эз қиза хвэ надьм.

Дйа Гөлизэрэ дөшөрмиш бу, го: «Вэкик эз нэдым, ве
бьвэ шэр', һ'эфт көр'е мын һэнэ, дьвэ һ'эфт көр'е мын жи
бенэ көштьне».

Ө'мыри сэр эла хвэ кьр, го:

— Баркын, эме жы шәһэре Қэрэвэзир дэрк'эвьн.

Эла ве р'ожэке бар кьрын, жы шәһэр дэрк'этын. Хатын
сэре ви ч'йай, синоре баве Шаисмаилда даһин.

Дьһа иди цаиз бу, мале эле зэф бу. Жьһа Элбэг э'мыри
сэр көр'е хвэ кьр, го:

— Лаво, сьве зьвьстанэ, го, го, һэр'нэ щэм п'адша бь-
ра п'адша щики бьдэ мэ эм һэр'ьн ле бьһевьрын, мале хвэ
хвэйкьн.

Нэр һ'эфт көр'е Элбэг сйар бун, бэре хвэ данэ шәһэре

п'адша, чун бэр дэре диwana п'адше п'айа бун. Хөлам у хьзмә-к'ара һәспе ван к'ышандьнә һөндөр', мәрики да пешйа wана, бьрын чун диwana п'адша. Әw жи көр'е п'адша бун, чун п'адшера т'әмәнә кьрын, ньнг данә сәр ньнг, дәст данә сәр дәст, чун бэр п'адше сәкьнин. П'адша леньһер'и хортьнә дәлал, щи нишан дане, го:

— К'эрәмкьн, гәли хорта, р'унин!

Һәр һ'әфт бьра щергәке р'уныштьн. П'адше пьрс же кьрын, го:

— Қөрба, һун чь мәрвьын, һуне к'ода һәр'ын, һун һатьнә чь?

Бьре мазьн го:—П'адшай сагбә, әм һәр һ'әфт бьре һавьн, әм көр'е Әлбәгьн.

Гава өса го, п'адше лева хwә гәст, дьле хwәда гот: «Йа көр'е мьн дьго әвьн». П'адше го:

— Ә, қөрба, бежә!

Бьре мазьн һьлда гот, го:

— П'адшай саг'бә, әм һатьнә, мә синоре тә данийә.

П'ешк'еша п'адш'а дәзмаләк зер' анибун. Го:

— Гәрәк тө щи бьди мә, әм исал ве зьвьстане мале хwә хwәй бькьн, һ'әта бьһаре.

П'адша һьлда жь ванр'а гот, го:

— Қөрба, го, хушкәк wә һәйә, һаве ве Гөлизәрә, растә?

Бьре мазьн һьлда го:

— Р'астә, п'адшай саг'бә!

Го:—Хушка хwә бьдьнә көр'е мьн, әзе щи бьдьмә wә, әзе гөнда бьдьмә wә, әзе әре бьдьмә wә, һ'әтани бьһаре беһәқ мале хwә хwәй бькьн.

Т'әва жи, шәш һ'әва го:

— Мә да.

Бьре ч'ук һәгот. Изна хwә жь п'адше хwәстьн. Го:

— Чьл шәви дьне шунда әзе дә'wата көр'е хwә бькьм, wә жи щи бькьм. Чьл шәв wәр'а моләт.

Щав данә Шаисмаил, го:

— Ч'ә'ве тә р'они, баве тә Гөлизәр жь тәр'а хwәст.

Һәт'ани wi чахи Шаисмаил нәхwәш бу. Wәхта кә жера готьн, Шаисмаил әшқана рабу сәр хwә. Әw көр'е wәзирва хwәр'а бэр п'әнщәре р'уныштьн, шәһәр мезәкьрын. Леньһерин

пирэкэ һ'ыз-һ'ызи шер'эки сэр мыла we жь аве те. Көр'е п'адша көр'е вэзирра го:

— Өзе тир каванэки бавежым к'упе пирекым.

Көр'е вэзир го:

— Тө нькари лехи, дурэ.

Го:—На, эзе лехым.

Тир каван чава авит к'уп хьст, к'уп қол кыр. Ав ль сэр пиреда нат, пире шыл бу: пире леньһер'и к'уп қол буйэ, лехьстнэ к'уп шкенандьнэ, көр'е вэзир көр'е п'адшева we жоре дык'эньн. Пире гава леньһер'и we һәрдо пире дык'эньн, го:

— Лаво, го, к'ижан жь вэ к'упе мын шкенанд?

Көр'е п'адша го:—Мын лехьст.

Го:—Шаисмаил, го, қырарбэ, го, кэвьрэки бса тэхьм, вэки һ'эфт говэк баве тэ ви кэвьри һьлнэдьн.

Шаисмаил зьвьр'и сэр көр'е вэзир у к'эһйа, го:

— Көр'о, ле бьһер' эв пира к'эфтор' we чь мын бькэ, дьве: «Өзе кэвьрэки тэхьм һ'эфт говэк баве тэ һьлнэдэ».

У пире чу мала хвэ. Пире заньбу, вэки элэк һатийэ т'опраха п'адша, қиза хвэ данэ көр'е п'адша.

Өм бенэ сэр һ'эфт бьра. Һәр һ'эфт бьра вэхта чуине, р'ева, бьре ч'ук қыр'ька ван гьрт, го:

— Ле, го, вэ чьр'а хушка мә да көр'е п'адша?

Бьре мэзын го:—Чьр'а?

Го:—Ле хэлце бежэ хушка хвэ дан көр'е п'адша, паһе п'адша ши даеда.

Һәр һ'эфт бьра чунэ мале. Дйа вана же пьрскьр, го:

— Лаво, вэ чава кьр?

Бьре мэзын го:

— Дае, го, вэллэ һ'ал-һ'эвал бу эв: мә Гөлизэр дайэ көр'е п'адша. П'адша го, эзе вэ хвэйкьм һ'эта бьһаре беһэқ.

Дйа вийа һьнэки дьле we хвэш нәһат. Көр'е пьч'ук жи го:

— Ле дае, эз қэбул нэдьбум, һәр шэш бьре мын соз дан.

Дйа ван щарэкэ дьне дөшөрмиш бу, го:

— Лаво, тышт накэ, го, Гөлизэр жи щаньлэ, көр'е п'адше жи щаньлэ, тышт накэ дайэ-дайэ.

Бьре мэзын һьлда дйа хвэр'а го:

— Чыл шэв молэт данэ мэ, чыл шэви шунда we дэ'wa-
та көр'е хwэ бькэ, we мэ жи щи бькэ.

Эм бенэ сэр we пире.

Пире бьхист, wэки Гөлизэр данэ Шаисмаил. Сьр'суме пире һэбу, мэр'эк кьрэ қамчи гьртэ хwэ, ль сьрусме сьар бу, ль сьрсум хьст, го: «Бьмбарэк, к'едэре эла Элбэгэ тō мьн бь-ви wedэре». Чу к'елэка эле шики қумльх пәйабу. Сьрсуме хwэ кьрэ нава қуме вәшарт, дэстэ т'ьзбие қьр'еж гьртэ хwэ, к'этэ нава эле гэр'йа, го: «Дост-досте хаде, эз жь һ'эще тем, эзе һэр'ьмэ мале». Чу дэрк'этэ бэр дэре чадьра дйа Гөлизэре. Гөлизэр дйа хwэва рунышьтбун, хwэр'а хэвәрдьдан. Пире го:

— Өлэ дост—досте хаде, эз жь һ'эще тем, тыштэки бь-дьнэ мьн.

Дйа Гөлизэре го:

— Пире, дйа пир, тō жь к'өи?

Пире го:—Эз жь шәһәре п'адшамә!

Го:—Дйа пир, го, әw һ'аша тә нә п'ара тәбә, тōе р'аст бежи, го, көр'е п'адша йәки чаванә?

Пире имана хwэ шәwьтанд, гава Гөлизэре ньһери, ахин һатәда, го:

— Сэд һ'әйфа we шаһьле, wэки wә дайә көр'е п'адше.

Дйа we го:—Чьр'а?

Го:—Ле чә'ве мьн бьр'ежә, го, дэстэки сәқэтә, ньнгәки т'опалә, го, шәве жи щьна дьк'әвә жь нава щйа дьр'әвә.

Гава пире өса гот, дьле Гөлизэре шәwьти, Гөлизэре хwэ зәфт нәкьр, го:

— Дас, дәрәwa дькә.

Чава Гөлизэре го «дәрәwa дькә», дйа weйа сэр хәй-ди, го:

— П'ор'көр'а п'ор'көр', тō жь һ'әщйар'а дьвежи дәрәwa дькә, го, тō бэр мьн хэвәр дьди?

Дйа Гөлизэре да ақыле хwэ, го: «Көр'е п'адшайә, дэстәки сәқәт бә жи, тыштэки накә, го, ньнгәки т'опал бә жи, тыштэки накә, го, ле wэки щьна дьк'әвә, го, Гөлизэра мьн тунзсә, we п'ашледа бьтърсә».

Пире леда зьвьр'и чу, Жьна Элбэг ә'мьр кьр, го:

— Көр'о, баркьн, го, әме дйса һәр'ьнә шәһәре хwә.

К'остэка дэве авитэ мьле Гөлизэре, авитэ сэрэ'лок'е пешьн, Гөлизэр п'ехас кыр, го:

— Форце, го, тэ бэр мьн хэвэр дайэ, го, эзе тэ бьвьмэ нэр'ьм бьдьм Қэрэвэзир.

Гөлизэр р'абу гэлэки гьрйа, к'аг'эзэк ньвиси жь Шаисмаилр'а, һылда кьрэ бьне кэвьре кочк.

У к'оча хвэ баркьрын шарэка майн зьвьр'ин чун шэһэре хвэ. Щав данэ Қэрэвэзир, вэки «Эме Гөлизэре бьднэ тэ». Қэрэвэзир Гөлизэр нишан кыр. Гөлизэре к'ера чьтьрмэ гьртэ хвэ, истькана жэ'ре да бэр хвэ, го:

— К'и бе щэм мьн, эзе истькана жэ'ре бьхөм, к'ере жи хвэ хьм. Чьл шэв жь вэр'а молэт, чьл шэва шунда йане эзе бежым-эре, йане бежым-на.

Өм бенэ сэр п'адша у Шаисмаил.

Чьл шэв гэмам бу, п'адша дө қэвазе хвэ шандьн, го:

— Нэр'ьн щаве бьднэ нэр н'эфт бьре Гөлизэре, к'аре бука мьн бькьн, эзе бем бука хвэ бьвьм.

Қэваз гава чунэ дэвса вартэ, леньһер'ин вэргэнэ хьр'эхали, кэсэк ле т'өнэ, к'оч кьрынэ, леданэ чунэ. Қэваз зьвьр'ин һатьнэ щэм п'адша, го:

— П'адшаи саг'бэ, го, т'эмам к'оч кьрынэ чунэ, кэсэк дэвсе т'өнэнэ.

П'адша гава эва йэка бьһист, го:

— Көр'о, го, Шаисмаилра нэвежьн.

Дьвен ек нан бьднэ мэрьва, т'өнэнэ, ек зьман бавен дэве мэрьва, һэнэ. Щав да Шаисмаил, го:

— Мала хэзуре тэ к'оч кьрынэ, Гөлизэр һылданэ чунэ.

Шаиснаил мэри шанд щэм баве хвэ, жь дйа хвэр'а гот, го:

— Дае, го, жь баве мьнр'а бежэ, бьра һэспэки бьднэ мьн, эзе нэр'ьм.

Дйа ви чу жь п'адшар'а гот, го:

— Н'ал—н'эвале Шаисмаил бу. эв.

Шаисмаил чу тэвлэхана һэспа, дәсте хвэ да сэр к'ижан һэспи, пышта хвэ дадани. Гава дәсте хвэ да пышта Қэмэрт'аил, эви пышта хвэ һьлбьр'и. Чу щэм зинкьра, зинэк жь һэспе хвэр'а да чекьрне, т'эмами зив жь қаш у таш, һатэ щэм дйа хвэ, го:

— Дае, эзе һәр'ым, тэ жь баве мьнр'а готийэ, чь дь-
вежэ?

Дйа ви чу щэм п'адше, жер'а го:

— Шаисмаил дьчэ, насэкьнэ.

П'адша э'мьр кьр, го:

— Бьра һәр'э хвэр'а хөрщэ зер' һьлдэ, го, шуре баве
мын we дардайэ, го, бьра эви шури жи бьгьрэ хвэ. П'адша
готэ хөлама.—Көр'о, ньнге Қэмэрт'аил қәйд у чидар бькьн.

Шаисмаил сьве зу р'абу, гази хаде кьр, зине һәспе хвэ
ль пыште хьст, шур гьреда, нола мәрики пийан һаж қафе хвэ
нинбу, ньзанбу һәспе ви қәйд кьрийэ. Һәсп к'ьшанд дәре ма-
ле, һәспе сйар бу. П'адша э'мьр кьр, го:

— Көр'о, дәрга дадан, бьра нәчэ.

Дәргэвана дәрге сура дора палате дадан. Шаисмаил к'и
али ажот дәргэ дадаи бун. Гази хаде кьр у һәспе хвэ қамчи
кьр, һәспе сур қәвьз кьр, дәрбази ви али бу. Вәхтәке чу
көр'е вәзир пәй к'әт, го:

— Шаисмаил, го, эзе жи тәр'а бем.

Шаисмаил го:—На, қөрба, дьвэ эз һәр'ым нәем, дьвэ һә-
р'ым бем, чьр'а гөне тэ бькьмэ стөе хвэ.

Шаисмаил т'әне бәре хвэ да йурдед мала баве Гөлизәре
у чу. Чу дәрк'әтэ йурда, дит к'әсәк йурдада т'өнәнэ, хенжи
ч'ьвика. Шаисмаил чу ль бәр чадьра Гөлизәре, пәйа бу ль
ван дәра, гәр'йа. Дьле шийа т'ьжи бу, һьнәки стра, һьнәки
гьрйа. Вәхтак р'абу һәспе сйарбэ, ньнге хвэ да сәр кәвьре
көчкьк, кәвьр бьн ньнге вида вәлгәрйа. Леньһери паможникәкә
чучкьк. Гава дәре паможнике вәкьр, леньһери к'агәзәки теданэ
К'аг'әз вәкьр хвэнд. Гөлизәре ньвисибу: «Шаисмаил щан, чьл
шәв тәр'а моләт, һәргә тө чьл шәвида гьһишти мын-әз йа тә-
мә, һәргә нәгьһишти мын-әз жь дәсте тә чум». Шаисмаил нот-
ла мәрие пийан ль һәспе хвэ сйар бу, ажот.

Гәләки чу, һьндьки чу, чу дәрк'әтэ растәкә дуз.
Леньһер'и кәлакә т'әмьз we чекьрийэ. Гава чу бәр кә-
ле сәкьни, бала хвэ даеда, дәре кәле бь сере гьреданэ, дәре
we гөнәнэ. Дора кәле вәгәр'йа зьвьр'и, ведәре чәнд к'ялам
готьн, го: «Кәла, го, дәре тә к'ане, ре бьдә мын». Һерса ви
рабу, шуре хвэ к'ьшанд, шур рьк'не кәле хьст-к'еләкәк ле-
һатә харе. К'әтә һөндөре кәлае, һьлк'ьшйа қате дөда. Лень-

һер'и қизәк we р'уныштиһә к'әргәки к'әргә чедькә. Қиз нинә һөсьлшәмаләкә, аwқаси бәдәwә. Көрманщи сьлам дае, сьлама wi вәнәгьрт, ә'щәми сьлам дае, кәчьке дәнге хwә нәкьр. Көрә п'адша данздә зьманавә сьлам даеда, кәч'ьке дәнге хwә нәкьр. Кәч'ьк алики дьгьри, алики к'әргә чедькә. Шаисмаил го:

— Қиза қәнщ, го, тө әва дьгьрийи, го, тө дәрде хwә мьнр'а бежә, бәлк'и әз дәрде тә дәрман бькьм.

Го:—Хорте қәнщ, төе чь дәрде мьн дәрманки?

Го:—Бежә, гьлие хwә мьнр'а бежә.

Наве кәчьке Гөлл'әрийә. Гөлл'әрие һьлда гот, го:

— Бьра, wәки әз нәгьрим, we к'и бьгьри. Го, һ'әфт бьре мьн һәнә, го, п'адшак һатийә зоре мьн дьвә, го, һәр һ'әфт бьре мьн жи чунә шер'.

Го:— Қиза қәнщ, го, шәр' к'едәрәйә, го, әзе һәр'ьм шер'.

Гөлл'әри р'абу һатә бәр п'әнщәре, го:

— А, го, бьра, го, тә ч'ийәе һан дитийә, го, а сәре wi шәһәрийә. Әва һан жи р'йа wейә, әw ре дьчә сәр wi чийаи.

Шаисмаил пәйаи жере бу, «Йа ә'һрал, йа хаде» го, сйар бу, к'әтә we р'е, әw р'йа Гөлл'әрие дьгот. Чу дәрк'әтә сәре чийе. Гава бала хwә даеда, чь бьнһер'ә, wәки алили әскәр өса һәйә, һ'әсаве стәйр у п'әйра һәйә, һ'әсаве әскәр т'өнә. Је алики жи чадьрәкә тәне, шәш мәр'ьв бәр сәкьнинә дьчьн у тен. Шаисмаил да ақыле хwә, го: «Әз һәр'ьмә алие һәр шәш мәр'ийа, дьвә к'өбари, го, әз һәр'ьм алие е зә'ф, го, әw жи-дәрси. Го, йа қәнщ әwә, әз һәр'ьм орт'е бьсәкьньм, сьламе бь-дьм, к'е сьламе мьн вәгьрт әзе һәр'ьм алие wийә.» Шаисмаил чу орт'а wана сәкьни, сәлам да, го:

— Сәлам ә'лекьм!

Әскәре зә'ф чь талаша wан бу, әwi һәр шәш бьра го:

— Ә'лекьмә сәлам, хорте дәлал, сәр ч'ә'ве мәр'а һати.

Шаисмаил чу шәм wан хорта, леньһер'и һәр шәш мәр'ьва р'өн'е мәр'ике те т'өнәнә, өса р'әнг ави'ьнә. Го:

— Хорте дәлал, чьра һун шәш һ'әвьн, әw әскәре wанайа зә'фә?

Бьре мәзьн го, го:

— Хорте дәлал, го, әм һ'әфт бьра бун, го, хушкәк мә һә-йә, әва п'адшае һана һатийә зоре хушка мә бьвә, әм жи һә-

дын. Го, эва һ'эфте мэйә эм шәр дькын, бьрак мә һатийә кӧштӧне, эм манә шәш бьра. Го, вәлә эм қә һаж хвә ниньн, го, хәве эм қәрс кьрьнә.

Шаисмаил го:—Гәли хорта, го, го, һун бьк'эвн чадьра хвә разен, го, эзе қәрәвьли вә бькьм.

Бьре мэзӧн лава ле кьр, го:

— Хорте дәләл, го, йа бәхт!

Шаисмаил го:—Қӧрба, сәре мьн һәрә, го, тыштәки вә навә, разен фьреқәт, вәхта шәр равьн.

Вәхта әв к'әтӧнә һӧндӧре чадьре разан, бу вәхта шер, әскәре ван борие хьст, вәки шәрә. Шаисмаил вьра тәнг у бәре Қәмәрт'аил штанд, го: «Йа ала, йа хаде», һәспе хвә сйар бу. Гә'та ви чахи Шаисмаил һ'ӧнӧре һәспе хвә нъзан бу. Готьна готийа, гава Шаисмаил к'әтә нава шер, нола гӧрәки чьлә бьк'эвә нава кәрие пез. Шаисмаил к'әтә нава ванайа. Готьна готийа һәспе ви һьм жь пар'а мәри дьхьстӧн, һьм жи пера қәпа дькӧштӧн. Шаисмаил жи сәр пышта һәспе шур дь-қәтанд Әскәр ӧса қьр кьрьн, е саг әв бу жь мала хвә нә-һат. Р'әв ль әскәр к'әт. Шаисмаил бәрдае һ'әтани дәрхьстә топраха вийа. Шаисмаил пашда зьвьри һат, һәспе ви хунеда майә, ч'әке ви хунеда майә, бәр дәре чадьре сәкьни, кьрә гази, го:

— Қӧрба, дәрк'эвн, вә'де мьнә, эзе һәрьм.

Гава һәр шәш бьра дәрк'әтӧн дәре чадьре, бала хвә да-не һәсна Шаисмаил-ва хунеда майә. Зьвьрин леньһерин әскәр ӧса қьркьрийә, вәки хун дьк'ьшә мина аве. Өва шәш бьра шабуна нъзанбун чава бькьрана, го:

— Хорте дәләл, навә тә чийә?

Го: — Навә мьн Шаисмаил!

Гәр шәша һәвра го:

— Шаисмаил, хаде мә қӧрбана тәкә, тӧ жь к'ӧ тейи, хаде тӧ шанди, тәйра тӧ ани, тӧ чава һати имдада мә. Го, ишәв тӧ меване мәйи, әме һәрьнә мала мә.

Гәр шәш бьра һәвдӧ шешьрин, го: «Өви қочахе һана, тыштәк лазьми ви навә, эм гәрәк хушка хвә п'ешк'еши ви кьн.» Бьре хвәйи ч'ук рабун пешие шандьн, го:

— Гәрә бежә хушка мә, бьра к'ьнще хвә хвәкә, хвә бьхәмьлине, мә игитәк анийә, әме ве бьдӧн ви хорти.

Бъре быч'ук чу бэр кэла хвэ, леньһери дэре кэле вэкь-ринэ. Ёгьлк'шйа чу, леньһери хушка шйа сэр к'эргэ руныш тийэ дьгьри. Хушка хвэра го:

— Форце, го, эм сэва тэ к'этынэ шер, руйе тэда бьраки мэ һатэ кёштыне, тэ жи вьра дэри вэкьрийэ, мэрв анийэ щэм хвэ?

Хушка шйа зари бу жера гот, го:

— Бьра, го, хортэки дэлал һатэ бэр дери, гэлэки кьрэ қарэ-қар, мын дэри ле вэнэкьр, рык'ьне кэле хьст һылшанд һат һөндөр, щэм мын. Гэлэк зьмана мынр'а хэвэрда, мын шава ви нэда, агьрие бь саз мынр'а гот, го: «Кёла тэ чийэ, го, мынр'а бежэ бэлк'и эз дэрде тэ дэрман бькьм». Го, мын готийэ, вэки һ'эфт бьре мын һанэ, чунэ шер, го, готийэ, «Р'йа бьре хвэ нишани мындэ, эзе һэрьм», мын р'йа вэ нишан даеда: ледайэ чуйэ.

Бьре we леньһери эв гьлие we р'астэ. Бьре we жер'а го:

— Гөлп'эри, дэ р'авэ хвэ бьньрьшина, эме тэ бьдынэ ви хорти.

Бьра Гөлп'эри к'ынще хвэ хвэкэ, харьне һазьркэ. Бьра меванва дэре мале пэяа бун. Гөлп'эрие леньһери, вэкик эв мэрийэ. Чава бьре хвэ ч'укр'а гот, өса жи бьре хвэ мэзынра гот, сальхе ви да. Нан данин, кьрын харьн, вэхарьн һ'этани эваре. Эваре һэр шэш бьра һэвр'а гот, го:

— Шаисмаил, го, тө нэ һ'эвще мале дьнейи, го, эва хушка хвэ мэ щэбайи тэкьр, һ'элалйа хаде мэ да тэ.

Вэхта разане һэр йэк чу щие хвэ р'аза, шие Шаисмаил у Гөлп'эрие контэкида ланин. Вэхтек р'азане к'этынэ нава ши, Шаисмаил шуре хвэ к'ышанд да орг'а хвэ у Гөлп'эрие. Гөлп'эрие һьлда жер'а гот, го:

— Шаисмаил, тэ чь қьсура мын дит, вэки шур к'ышанд кьр орга мэ?

Шаисмаил го:—Гөлп'эри, го, го, мьразе мын һэйэ, го, һ'эта эз мьразе хвэ нэйньмэ сери, эз гёне тө кэсаки накьмэ стёе хвэ.

Гөлп'эрие го:—Мьразе тэ чийэ?

Го:—Гөлизэр қиза Элбэгэ, го, эв дьлк'этийа мынэ, го,

эзе һәр'ым, го, һәркә мьн ани, эзе бем тә жи бьвьм, һәркә мьн наани, эз гөне тә накьмә стөе хwә.

We шәве р'азан һ'эта сьве. Сьвә хер сәр wәда бе, сәр wанда жи hat. Сьве хушк жь бьрар'а гот:

— Һ'ал-һ'әwале мьн у Шаисмаил әвә.

Бьра дә'w ль Шаисмаил кьрьн, го:

— Чь қьсура хушка мә һәйә, wәки тә шур дайә орге?

Шаисмаил жь бьрар'а жи гот, чава Гөлл'әриер'а готьбу. Һәкә р'оке сәкьни, һәкә чара сәкьни, хаде заньбә, р'оке р'а-бу го:

— Гәли бьра, гәрә һун изьна мьн бьдьн, эзе һәр'ым.

Wәхте сйар бу һәр'ә, бьрар'а го:

— Р'е к'ижанә, эз һәр'ым?

Әwan бьра жер'а гот, го:

— Шаисмаил, дө ре һәнә го, го, тө ль ве ре һәр'и төе чьл шәвида һәр'и нава wi шәһәри, го, һәркә тө ве р'е һәр'и, төе һ'әфт р'ожа һәр'и нава шәһәр.

Шаисмаил го:— Әwe чьл шәви дьчьн, әве һ'әфт р'ожа дьчьн, мә'на wan чийә?

Бьра жер'а гот, го:

— Р'йа һ'әфт р'ожа к'и дьчә сьламәт начә, ле р'йа чьл шәви сьламәтийә.

Шаисмаил го:—Wәлә, эзе р'йа һ'әфт шәви һәр'ым.

К'этә р'йа һ'әфт р'ожа, бәре хwә дае, чу. Се—чар р'о-жа чу, р'оке чу леньһер'и чаир-чиманн, гөлл у сосьньн, сәре көлилкәке нәпәкййә: к'еләка ре каник т'әмьз һәбу. Сәр кание пәйа-бу, һәспе хwә авда, һәспе хwә шьт'ав кьр, сәр чә-ве хwә шушт, пари нане wi һәбу, дәрхьст хар, қап'уте хwә к'ьшандә сәр сәре хwә жь хwәр'а р'аза. Һьмбәре wi кәләкә мәзьн һәбу, к'очк сәре т'әмьз. Тө навежи әw ши шице Ә'рәби Зәнгә. Ә'рәби Зәнг, хөлама, бала хwә дане, леньһер'и мәрв-вәк нава чайир чимана р'азайә. Хөлама щав да Ә'рәб. Ә'рәби Зәнг го:

— Көр'о, го, әва сәре хwә бьһөртийә, го, һәр'ьн бьгь-рьн wәрьн.

Хөламәки дини һәма жь кәле дәрк'әт ч'ер' кьрьн, го:

— Тө хәйе чәнд сәрийани, тө һатйи синоре мәда да-ни и?

Қалма-қалма ви Шаисмаил һ'ышйар бу. Ленһер'и хөлам чомахе хвә дьһ'эжинә, дьдә хәбәра те. Го:

— Көр'о, көр'о, әз кәр'ым, дәнг нае мьн, һәла вәрә щәм мьн, тө чь дьвежи?

Хөлам һатә щәм Шаисмаил. Шаисмаил қалым мьле ви гьрт, го:

— Көр'о го, тө чьма дьди хәбәра, го, го, мьн т'асә ава тө сар харийә, тө бьстин һәге вейә.

Хөлим һьлда жер'а гот:

— Чьвик ч'ьвиктийа хвә вьрр'а начә нае, эвайа синоре Ө'рәби Зәнгә, һ'әфт сәре тө һәвын, сәрик жь дәсте вийа хьлас навә.

Шаисмаил дьране хөлим к'ьшанд, ә'нийә хөлимда к'өта, го:

— Чь дәсте вә те, бькьн.

Хөлам леда чу. Ө'рәби Зәнги ленһер'и тыштәки сәре хөлимә, го: «Вәләи әвийа п'ешк'еш дайә хөламе мьн». Гава Ө'рәби Зәнги ч'ә'в хөлим к'әт, вәки дьране вийа ә'нийә вида к'өтайә, һөндөр'е Ө'рәб қәтийә. Ө'рәб гот:

— Көр'о, го, чьр'а тө өса кьрьнә?

Го:— Аг'а, го, әв игите мьн дитийә, һ'әфт сәре тө һәвын, сәрик дәсте ви хьлас навә.

Наве һәспе Ө'рәбе Алап'арчә бу, го:

— Көр'о, го, Алап'арчә бьк'шиньн, әзе һәр'ым.

Ө'рәб һәспе хвә сйар бу, бәр бь Шаисмаил чу. Шаисмаил жи һәспе хвә зин кьр, бәр бь Ө'рәб һат. Һәрда we дәре һәвдө хьстьн, өса һәвдө хьстьн һ'әтани эваре. Йәки йәк алт' нәкьр. Ө'рәб һьлда Шаисмаилр'а го:

— Қочах, го, һ'әта нака мә һәв хьстийә нола дьжмьна, го, әме нака жи һәр'ынә мала мьн нола доста-чава меван, һ'әта сьве. Әме сьве р'авьн, ижар шәр'е мә шәр'ә.

Һатын пәйа бун, һәспе вана к'ьшандьн, от'ахәк вала кьрьн данә Шаисмаил. Ө'рәб ә'мьр кьр сәр аспеже хвә, го:

— Көр'о, го, тө пәзәки шәр'жеки, тө бьрьнц чеки хуна we пәзе дәвса рун у бьрьнцки, бьхи сьникә мәзын, бьди бәр вийа.

Аспеже вийа өса жи кьр. Һьлда бьр чу дани бәр Шаисмаил. Вәхта дани бәр Шаисмаил, ленһер'и, вәки пенци

мэръви хьлас накэ, аца зэ'фэ. Шаисмаил бе дьле хвэ
вэгэр'йа сэр нин-нан хар. Готьна готийа, wэки лoқэк ледь-
хьст, һэр щари чьл лoқ же кем дьбу. Эw харьн тэмам хар.
Сьни вала бу, гьрт сьни қорфанд-кэwки кьр, авитэ хөлим, го:
— Wэки тo аг'е хwэва нькарьн мэръва т'ер бькьн, чьра
мевана тиньн мала хвэ.

Хөлем сьнийа шыкэсти һьлда, р'эви чу щэм Ә'рэби Зэн-
ги, го:

— Ә'рэби Зэнги!

Го:— Чийэ?

Го:— Ә'рэби Зэнги, һ'эфт сэре тэ һэвьн, сэрики дәсте
wi игити хьлаз наки. Го, эw харьн т'эмам харийэ, сьни жи
қографтийэ авитэ мьн, готийэ нэ бьра тo би, нэ аг'е тэбэ,
wэки нькарьн мевана т'ер кьн, чьр'а эз анимэ меванйа хвэ?

We шэве сэкьни һ'эта сьве: тьрс һөндөр'е зьке Ә'рэби-
да бу.

Сьвэ хер сэр wэда бе, сэр wанда жи һат. Сьве р'абун
тэ'штиа хвэ харьн, һэрдo сэр пышта һэспа сйар бун, ор'га
мэйдане һэвдo хьстьн: диса һ'этани нивро йэки йэк алт' нэ-
кьр. Ә'рэб һьлда жер'а гот:

— Шаисмаил, эва һ'эйwане бьн мэ гөнэнэ, wэрэ
пэйавэ, эз тo эме гoлаш бьгьрн, к'ижани мэ к'ижан э'рде
хьст, бьра сэре wi жекэ.

Шаисмаил го:— Бьравэ.

Һэрдo һэспе хвэ бэрдан, йа алах, йа хаде, гьһиштьнэ
һэвдo һэвдo бьрн анин, готьна готийа, д-wса ньнге wан ми-
на шепед к'отане э'рд дьқэльши. Шаисмаил Ә'рэб һьлбьри ль
э'рде хьст, чок да сэр синге wi, шуре хвэ к'ышанд. Ә'рэб
лава лекьр, го:

— Шаисмаил, го, бьсэкьн, сэре мьн женэкэ, эз п'еси-
ра хвэ wэкьм, wэки зу рoһ бьдьм.

Гава Ә'рэби Зэнги п'еси-ра хвэ wэкьр, агьре кoле мала
баве Ә'рэби Зэнги к'эвэ, сэр синге we дo ч'ьч'к, ч'ьчке we
нолани севе Хьртъзе: к'ок'а wан сьпи, сэре wан сор. Гава
Шаисмаил чэ'в ль ч'ьч'ке we к'эт:

— Гэй, го, хаде мала мьн хьрав бькэ, иро дo р'o-
жэ эз жьнэкер'а шэр' дькьм.

Сэре we женэкьр. Гава Ә'рэби Зэнги р'абу сэр хвэ, га-

ва лычапе сэр сурэте хвэ һьлда-қызэкэ ѓсанэ, мэри набкэ, не бьхвэ ле бьнһер'э. Һэрдэ р'абун һэвк'этын, һатын һөндөре отахе. Ө'рэби Зэнги бьрэ отаха хвэ, дэстэ к'ынщэ жьнаи хас дэрхьст у хвэкьр. Ө'рэби Зэнги ақа бэдэвэ һ'эсаве кэлилкэкэ ньршанди. Кьрын, харьн, к'эф кьрын һэвр'а. Эваре Ө'рэбе щиданин. Шаисмаил го:

— Дэ вэрэ эм тек'эвнэ щиди.

Р'оке, дэда, сьйа, чара ведэре ман, ле Ө'рэбе жер'а го:

— Шаисмаил, тэ ах т'ощар нэки, ах мала мэ нае, һэма ахе бьки, эз тэ эме һэвхьн.

Р'ожэке эв, Шаисмаил р'абун сэр бане кэле э'рде т'эмшэ кьн. Гава рабунэ сэр бане кэле, Шаисмаил р'е ньһер'и, ахин һатэда.

— Һэй, го, кэре нэмэрда, пэйбэ, шэр'е мьн шэр'э, нэ мьн жь тэр'а гот, тэ гэрэке «ах» нэки.

Щаисмаил го:—Ө'рэб щан, мэхэйдэ, го, тэ қэ жь мьн напырси, қе дэрдэки мьн һэйэ, т'э сэва тэ нэһатымэ.

Го:—Дэрде тэ чийэ?

Го:—Ө'рэб, го, эз сэва Гөлизэре һатымэ, вэ'де мьн ма дэ шэв, се шэв, эз гэрэке һэр'ым бьһнижьмеда.

Го:—Хаде мала тэ ава бькэ, го, дөһ на пер һат вьра, чу, го, го, дэзмалэ зер' мьнра анин, го, мьн р'йа ван бэрда, чу. Го, вэки тэ зу һатыбуйайи, мьне Гөлизэр жь вана бьс-танда. Го, т'алаше нэк'шинэ, го, ва незики мэнэ.

Ве шэве р'азан. Сьвэ хер сэр вэда бе, сэр ванда жи һат. Һэрдэ р'абун сьйар бун, бэре хвэ данэ шэһэр. Чун дагли нава шэһэр бун, леньһер'и гьрмэ—гьрма дэф зөр'нанэ. Ө'рэбе го:

— Шаисмаил!

Го:—Чийэ?

Го:—Эз к'э пэйа дьвьм, тэ ведэре пэйаби.

Ө'рэби Зэнги ажот чу бэр дэре пирэке сэкьни.

Шаисмаил го:—Пире, го, щие тэ һэйэ ишэв тэ мэ сь-гар бьки.

Пире го:—Эз қөрба тэ, го, щие мьн т'өнэ, к'охьке мьн тэнгэ.

Го:—Пире, го, на жь тэр'а к'олма зер'а, ава мэ жи һэй, нане мэ жи һэйэ, ши былэ мэ.

Пире р'абу цаф у цащахе хвэ авитьнэ дэрва, һаспе ван к'ьшандьнэ һөндөр'. Ле һөндөр'е пире жь Ө'рәбе қәтийайэ, дьртьсэ же. Шаисмаил чу һөндөр', ле Ө'рәб сәкьнийэ хвәр'а. Шаисмаил һылда жь пирере гот, го:

— Дае, тө сөрар'а чавани?

Го:—Әз ээ'ф башьм!

Го:—Өw чь шаййэ нава гөндда, чь дэ'ватә?

Пире го:—,әз қөрбана тә, го, қиза Элбәгә данә Қәрәwәзир. Го мала баве we жь вьра к'очкьр, чу. Гөлизәр данә көре п'адша, дьве, наве wi Шаисмаилә. Щаркә дьн жь weдәре ани-на данә Қәрәwәзир.

Шаисмаил гот:—Дае!

Гот:—Чийә?

Гот:—Wәлә, Шаисмаил әз хwәмә!

Гот:—Чь дьвежи?

Гот:—Өре!

Гот:—Гөлизәре жи т'аса жә'ре ланийә бәр хвә, к'ера чьртмә гьртийә дәсте хвә, дьве: «К'и бе, әзе хвә быкөжьм». Өва чәнд мәрьв дьчьн, Гөлизәр соз надә.

Шаисмаил гот:—Дае!

Го:—Чийә?

Го:—Ажь тэр'а ве гьстилка мьн, техә гьлийа хвә, бьвә һәр'ә: тө чава гьстилка хвә нишанди, го, әве заньбә эз хатьмә.

Пире гьстилк кьрә т'ьлийа хвә, к'ьнщькәк ле п'еча, чу щәм Қәрәwәзир. Wәки йәки же дьпьрси, дьгот:

— Пире, гьлийа тә чь буйә?

Дьго:—Лаво, гьлийа мьн бьринә?

Пире чу щәм Қәрәwәзир, го:

— Қәрәwәзир, тө һ'ьңе дьди шаһьла, е шаһьл дьчьн нава Гөлизәре дьдьн, тө бьдә мьн, әз бьвьм һәр'ьм, әз чава сәр-wәхт бькьм.

— Қәрәwәзир һылда пирера гот, го:

— Пире, wәки тө һәр'и Гөлизәре сәрwәхт бьки, әзе бә-рамбәри тә зер'а бьдьм тә.

Qэрәwәзир һ'әнә да анине, гьрт да дәсе пире у ә'мыр нъвиси дае. wәки «Кәсәк дәгмиши пире навә».

Пире таса һ'әне гьртә хwә чу бәр палата Гөлизәре. Ща-рие Гөлизәре готън.

— Пире, тәе к'ода һәр'и?

Пире к'аг'әз нишан да, го:

— Әва ә'мыре Qэрәwәзирә, әе һәр'ым щәм Гөлизәре.

Пире чу дәрк'әт қате сьсйа, бәр дәре от'аха Гөлизәре, дәри wәкьр, гьрт. Гөлизәре го:

— К'ийә, нәе һөндөр', әе хwә бькөжьм.

Пире к'ынщьке сәр гьстилке wәкьр, щарәке дөда дәри wәкьр гьрт диса. Гөлизәр рабу һатә бәр дери. Wәхта Гөлизәре дәри wәкьр, пире т'ьлйа хwә гьстилкева нишан дае. Гөлизәре қалым биләка пире гьрт, к'ашкьр һөндөр'е от'аха хwә, го:

— Дае, әз қорбана тәвьм, әва гьстилка тә жь к'ө анийә?

Го:— Lawo, көр'е мын чуйә хәвате, хәвьтийә, қазанщ кьрийә, анийә һатийә.

Го:— На, дае, көр'е тә нькарә бьхәвьтә, гьстилка өса қазанщ бькә. P'аст мынр'а бежә, һәла тә жь к'ө анийә?

Пире гот, го:— Lawo, хәе гьстилке мала мынданә. наве ви Шаисмайлә.

Гөлизәре го:— Дә р'авә, әм һәр'ын мала тә.

Пире жер'а гот:— На. Lawo, Qэрәwәзирә сәре мә жекә, әвайа һ'әна Qэрәwәзирә, мын анийә, wәки қабул бьки. К'аг'әзәке бьнвисә, бе: «Qэрәwәзир, тә сәре мын һ'ыз кьрийә, мын ньнге тә һ'ызкьр. К'и дыһат нав мын дыда, жь мынра р'аст нәдыгот, ле әе пире әз сәрwәхт кьрмә, ә'мыр бькә, бьра ишәв ламбочке шәһәр нәшхөльн, кәсәк нава шәһәр нәгәр'ә-әе һәр'ымә Хасбахче хwә, бьк'әвьмә һ'ымаме бем, сьве дә-wата хwә бькә».

Пире әw к'аг'әз һьлда чу щәм Qэрәwәзир. Гава Qэрәwәзир к'аг'әз хwәнд бәр р'абу щьп'йа, дө щара пач'кьр, дани сәр сәре хwә. Qэрәwәзир ә'мыр кьр, го:

— Көро, пире техьнә мезине, бәрәмбәри пире зер' бьк'-шиньн бьдьнә пире. Öса жи ә'мыр кьр, wәки электриске шәһәр нәшхөльн, кәсәк нав шәһәр нәгәр'ә, «К'и бьгәр'ә, әе лехьм»,— әви го.

Пире зер'е хwэ дани пышта хōламәки, бърә мала хwэ. Ә'рәби Зәңги леньһери пире we те, хōламәки мешокәк пышт кърыйә пер'а те. Ә'рәби Зәңги гъһиштә хōлим, мешок гърт. Пире дәрхьст п'әре хōлим дае, хōлам чу. Ә'рәбе мешоке зер'ани мале. Wәхта пире һатә мал, Шаисмаил жер'а гот:

— Дае, Гōлизәре қә чь гот?

Пире бь к'ялам жер'а гот, го:

— Лаво, Гōлизәр зә'ф хьрав мьн дит, зә'ф бәд бу.

Шаисмаил доре гәр'яа, го:

— Дае щан, тōе пьрса р'аст мьнр'а бежи.

Пире го;—Әз Гōлизәре бәдәwтърьм.

Шаисмаил бь к'ялам жер'а гот, го:

— Дае, тō пира к'әфтор'и, тōе чьр'а нола Гōлизәре би.

Ә'рәбе бәр дери ле кьрә гази, го:

— Пире, тōе р'аст бежи, йане на, эзе бем шурәки сәре тәхьм, сәре тә бьфьр'иньм.

Пире леньһер'и бошә, һьлда Шаисмаилр'а гот, го:

— Лаво, мьн Гōлизәр зә'ф баш дит. Гōлизәре к'аг'әз нь-виси да мьн, мьн да Қәрәwәзир, wәки эваре р'онкайа шәһәр нәшхōльн, кәсәк нава шәһәр нәгәр'ә. Гōлизәре дьгот, эзе һәр'ьм Хасбахчә. Лаво, һәргә һун қочахьн, эваре һәр'ьн бьвьн.

Эвар сәр wанда һат. Ә'рәб у Шаисмаил сйар бун чунә нава Хасбахчә. Ә'рәб бәр дери сәкьни, Шаисмаил чу һōндөр'.

Ә'рәбе леньһер'и Шаисмаил у Гōлизәр зә'ф хәвәрдан. Ә'рәб сәр Шаисмаил һерс бу, дәст авитә биләка Гōлизәре, һьлк'ьшанд авитә т'әркуйа хwэ у ажот нав шәһәр дәрк'әт.

Гәләки чун, һәргә һьндьк чун, сәр синоре п'адша Ә'рәб сәкьни. Чадьрәкә wана чук һәбу. Чадьр лехьстьн. Ә'рәбе го:

— Шаисмаил, тō Гōлизәрева бьк'әвьнә чадьре, эзе қәрәwьлие бькьм.

Wәхта Гōлизәр р'әвандьн, щарийа щав да мала баве Гōлизәре, wәкик: «Шаисмаил Гōлизәр р'әванд». Һ'әфт бьре Гōлизәре һәбун, һәр һ'әфт жи сйар бун, Қәрәwәзир да пешйа әскәр, пәй Шаисмаил к'әт.

Сьвә хер сәр wәда бе, өса жи сәр wанда һат. Гава Ә'рәбе леньһер'и һ'әсаве стәйр у пәйра һәйә, һ'әсаве әскәр т'ōнә.

Ө'рәб р'абу һәспе хwә сйар бу, ажотә пешие. Қәрәwәзир пешие бу, го:

— Ө'рәб, хортәки зәри т'әрке бу, к'ода чу, тә нәдитийә?

Ө'рәбе го:—Ғауанә, һөндөр'е чадьреда.

Қәрәwәзир Ө'рәбе дәрбаз бу. Ө'рәбе шуре хwә авит сәре ви фыр'анд. Һәспе ви бър чу бәр һәспе Шаисмаил гьреда у шарәкә маин зьвьр'и пешйа әскәр. Готына готийа, Ө'рәбе әскәр өса қыр'кыр, wәки е саг' әw бу, мале нәһатьбу. Әскәр көр'е хәлqе бу: һәрче қыр' бу, һәрче маин жи һәр йәки алики р'әви чу. Ө'рәб зьвьр'и һат бәр дәре чадьре. Гөлие хwә кьрьнә саз, wedәре к'ылам Шаисмаилр'а гот, го: «Мын дө р'уви кьрьнә қөләке, бәр дәри сәкьнимә». Шаисмаил сәре хwә һьлбър'и Ө'рәбер'а гот, го:

— Хаде диwана тә нәкә, хwә әм нә р'увинә, тә кьрийә қөле, тө бәр дери сәкьнии.

Ө'рәбе го, го:—Wәхта тә дьго, әз жьнәкәра дө р'ожа шәр' дькьм, һьла р'авә бьнһер' мын қә чава кьрийә.

Ғава Шаисмаил дәрк'әтә бәр дәре чадьре, леньһер'и ху-не авитийә зәнгойа һәспа, шәндәк өса к'әтьнә, wәки шәндәк сәр шәндәке сәкьнийә. Ө'рәбе һьлда го:

— Мын к'ока әскәре Қәрәwәзир жекьрийә, әва һан жи һәспе вийә мын анийә.

Шаисмаил, Ө'рәб һәспе хwә сйар бун, һәспе Қәрәwәзир жи Гөлизәр сйар бу, р'әх һәв к'әгьн, «йа алаһ, йа хаде», бәре хwә данә бәр мала Ө'рәбе. Ө'рәбе рева Шаисмаилр'а гот:

— Малава, дәрде тә Гөлизәр бу, мә Гөлизәр жь тәр'а ани. Ща мәйданәке бьдә һәспе хwә һәр'ә, әм бьнһер'ьн чава дажон.

Wәхта Шаисмаил мәйдане чу, Ө'рәб р'әх Гөлизәре к'әт, дәст стөе Гөлизәре бър, Гөлизәр пач'кыр. Бу қөр'инйа Гөлизәре. Гөлизәре хwә авит әрде, го:

— Өва к'ийә, мьр'а wәрә р'аст бежә.

Шаисмаил һат, готә Гөлизәре:

— Чьр'а өса дьки?

Го:—Тө мынр'а р'аст дьвежи бежә, йане әзе хwә бькө-жьм. Өв чи тәйә.

Шаисмаил бәр Ө'рәбе гәр'йа, го:

— Ө'рәб щан, Ө'рәб, лыґаве хвә сәре хвә һылдә, бьра дьле Гөлизәре рьһ'әт бә.

Ө'рәбе лыґава хвә сәр сурәтә хвә һылда, қизәкә өсанә, вәки жь Гөлизәре бәдәштьрә. Гөлизәре һылда Шаисмаилр'а гот, го:

— Шаисмаил, тө дьһа к'ода дьчи һәр'ә, әз заньм, вә-кик әш жи һәваләкә нола мьнә.

Һәрсек чун мала Ө'рәбе пәйа бун, чәнд р'ожа ведәре ман. Р'ожәке Шаисмаил готә Ө'рәбе, го:

— Әм гәрәке һәр'ьнә мала хвә.

Ө'рәбе го:—Мала тә к'едәрәйә?

Го:—Әз көр'е п'адшамә, дйа мьн һәйә, баве мьн һәйә, ньһака ч'ә'вньһер'йа мьньн.

Ө'рәбе рабу мале хвәйи сьвьк, қимәте ви бьһа һылда хвәр'а, мале дьне тәслими хөлама кьр, го:

— Lawo, әва һәбуна чьґа һәйә вәр'а. Дьхазьн вьрбьн, дьхазьн һәр'ьнә мале хвә.

«Йа әлаһ, йа хаде»,—гази хаде кьрьн, к'әтьнә р'е чун шәһәре Шаисмаил.

Р'ожәке, р'ожед хаде дәрк'әтьнә бәр к'оч'к сәра Гөлл'ә-рие. Бьред Гөлл'әрие дәрк'әтьн, һәспед вана к'ьшандьн һөн-дөр', к'әтьн мьле Шаисмаил бьрьнә қате дөда, от'аха хвә. Ле бьре Гөлл'әрие ньзаньн, вәки Ө'рәб жьнә, заньн, вәки хөламе вийә. Һәкә р'ожәке ман, һәкә дәһа, хаде занә.

Р'ожәке Шаисмаил һылда бьре Гөлл'әриер'а гот, го:

— Гәли бьра, к'аре мә бькьн, әме сьве һәр'ьн.

Сьвә хер сәр вәда бе, өса жи сәр ванда бе. Бьре Гөлл'әрие щьһезе хушка хвә даґьртьн, чава қәйде ван бу. Һәр-чар сйар бун, к'әтьнә р'е. Р'ожәке дәрк'әтьн синоре п'адше баве Шаисмаил. Шаисмаил р'е ньһер'и, шьван, гаван ве мал дьч'ериньн. Гази йәки кьр, го:

— Тө гаване п'адшей?

Го:—Өре!

— Һан тәр'а, го, ве к'өлма зер'а, һәр'ә п'адшер'а бежә, вәки «Шаисмаил һатийә, Гөлизәр анийә».

Ө'рәбе чадьра хвә лехьст. К'әтьнә бьн чадьре, го:

— Шаисмаил, вәрә әм феле хвә һәвр'а бежьн, чька феле мә чьнә?

Шаисмаил го:—Гьм бэдэви, Гьм қочахи.

— Шаисмаил,—Ә'рәбе го,—бьвә шәр', дэ'w-әз, го, бә-дәви, тәмьзи испь'ие-Гөлизәр.

Го:—Ле Гөлл'әри, тә?

Го:—Әз р'әмьлдарьм, wәки р'әмла хwә датиньм, әз йә-ке әрде у ә'змин заньм.

Ә'рәбе го:—Зә'ф башә.

Wәхтек шьвин к'аг'әз да дәсте п'адша, п'адша к'өлмә зер даеда, р'абу әскәре гьран һьлда, чу пешйа кәр'е хwә. Wәхта гьһиштә кәре хwә, кәре ви чу дәсте вийа, әw жи чу сәре ви. Гьатьнә к'еләка шәһәр. Шаисмаил һьлда баве хwәр'а гот, го:

— Баво, әзе чадьра хwә лехьм к'еләка шәһәр, гәрәке тә мыр'а аванки вьра чеки, әз нькарьм бем нава шәһәр, хә-ламе мыни һерсә. Нава шәһәр we же хәвәрдын, хәламе мыне we вана бькөжә.

П'адша гава ль Ә'рәбе ньһер'и һөндөр'е ви қәтийа, хwә-хwә дьле хwәда гот, го: «Р'аст жи нава шәһәрда әва на-вә». П'адша ә'мыр кьр, к'еләка шәһәр кәр'е хwәр'а к'оч'к сә-ракә ләиқли чекьр. Wәхта кәре ви к'ышйа авае хwә, Шаис-маил жь Гөлизәрер'а гот:

— Гөлизәр, т'ьвларәк бькә, нан лехә, әзе гази баве хwә у щьмаә'та вийа кьм.

Гөлизәре өса жи кьр. Р'өжәке нан чекьр, Шаисмаил чу диwана баве хwә, гот баве хwәр'а:

— Баво, тә щьмаә'та хwәва к'әрәмкьн, әм һәр'ьнә мала мын, һун иро меване мыньн.

П'адша щьмаә'та хwәва чунә мала кәр'е хwә. Гөлизәре чава қәйдә бу өса т'әхтә раст кьр, нан харьн ә'зәт у қөльх жер'а кьрьн. Гава п'адша ч'ә'в бь Гөлизәре к'әт, р'өһ'е пад'-ша дәрк'әт. Wәхта р'абуне п'адша һьлда кәр'е хwәр'а гот:

— Лаво, дәм у дәзге тә қәдимбә.

П'адша һат гьһиштә сәр т'әхте хwә, гази wәзире хwә кьр, го:

— Wәзир, әзе бьмырьм.

Wәзир жь п'адшара гот:

— П'адшай сагбә, қә жи на. Мырьна тә бьра мын к'әвә. Лай-

қә Гөлизәр жь тәра, Гөлл'әри жь мьнра, Ә'рәб жи бьра бәр дәс-те тә һәр'ә-бе диwana тәда, ви чахи мьрна тә we т'өнәбә.

П'адша го:—Ле әм чава бькьн?

Го:—Бәр дәре хwәда, һөндөр'е сьвдәрета ч'ә'ләкә к'ур бьк'олә. Һөндөрә ч'ә'леда хьштә у дузана теда дайнә, хали-чәке ль р'уйе ч'ә'ле wәркә. Гази Шаисмаилкә, бьра бе. Wәхта Шаисмаил бе, we бьк'әвә һөндөр'е ч'ә'ле бе көштьне. Әме ви чахи ижар һәр'ын Гөлизәре, Гөлл'әрие биньн.

П'адша ә'мьр кьр, өса жи чекьр. Қәwазәки хwә шандә пәй Шаисмаил.

Қәwаз го:—Шаисмаил, баве тә гази дькә, wәрә.

Шаисмаил чу щәм Ә'рәбе, го, wәки баве мьн гази мьн кьрийә. Ә'рәбе го Гөлл'әрие, го:

— Ща р'әмьла хwә дайнә, чька чь һәйә?

Гөлл'әрие ль р'әмле ньһер'и, жь к'ере п'ьшикәк чекьр.

Гөлл'әрие Шаисмаилра гот, го:

— Әва п'ьшика we пешйа тә һәрә, п'ьшике ньнге хwә дани к'ө, тә дәwса ньнге п'ьшике һәр'и.

Wәхта Шаисмаил к'әтә һөндөр'е сьвдәра баве хwә, п'ь-шик лева ч'ә'лер'а дәрбаз бу, чу, П'адша леньһер'и Шаисмаил сьламәт һатә һөндөр'.

П'адша го:—Лаво, го, аһа роже wәрә щәм мьн, бьра бина мьн тә дәре.

Чәнд сьһ'әта р'унышт, хәwрдан, р'абу ледә һәр'ә мала хwә. Диса п'ьшик к'өр'а чу-диса да пәй п'ьшике, чу. Wәхта Шаисмаил чу мала хwә, п'адша бу агьр бь wәзир к'әт, го:

— Wәзир, илащәке бькә, wәки Гөлизәре мьнр'а бини.

Wәзир һьлда жь п'адшар'а гот:

— П'адшай саг'бә, сьве ә'мьр бькә аспеже тә бьра нан һазьркьн, п'ара Шаисмаил жә'ре техеда, фәре дьне жи бьдьн бәр мәрие дьне. Wәхта Шаисмаил бьхwә, we не бьмьрә.

П'адша гази аспеж кьр, жер'а гот. Өса жи кьрын.

Сьвә хер сәр wәда бе, өса жи сәр wанда бе. Сьвә сафи бу. Қәwазәк шанд, гази Шаисмаил кьр. Wәхта қәwаз чу, Шаисмаил чу щәм Гөлл'әрие. Гөлл'әрие р'әмьле ньһер'и, готә Шаисмаил, го:

— Һан тәр'а ве гьстилка мьн. Нане бе бәр тә: wәхта тә нан дьхви, һәй зьмане хwә қаша гьстилкехә.

Шаисмаил гьстилк кьрә т'ьлйа хвә у чу. Чаха чу дәр-
к'әт диwana п'адша, п'адша щи нишани Шаисмаил кьр, го:

— Wәрә р'уни.

Гәләки руныштын хвәр'а хәвәрдан. П'адша го:

— Көр'о, нан мәр'а биньн, әм нан бьхөн.

Нан данин, фәра Шаисмаил нане жә'ркьри дагырт, фәре
е маин нане т'әмьз дагырт. Нан данә бәр wана. П'адша гот:

— Дә к'әрәмкьн, нане хвә бьхөн.

Шаисмаил қоч'әк нен хьст, кьрә дәве хвә хар, змане
хвә гьстилке хьст. Öca нане хвә харьн. П'адша леньһер'и
тыштәк Шаисмаил нәһат, нан һьлат. Шаисмаил леда чу мала
хвә. П'адша гази аспеж кьр, го:

— Аспеж, көр'о, нә мьн тәр'а готьбу, тә нанәки чава
һазьр кьр.

Аспеж гази п'ьшике кьр, әw харьн авитә бәр п'ьшике.
Гава п'ьшике һ'әвә хар пе һ'ьшк бу. Аспеж го:

— П'адшаи саг'бә, ле дьһер'и, әз чавакьм.

П'адша гази wәзире хвә кьр, го:

— Wәзир, илащәке бькә.

Wәзир го:—П'адшаи саг'бә, сьве гази Шаисмаилкә, бе:
«Лawo, әз нәхwәшьм, әзе бьмьрьм, чька тә чу әва жьна ани
һат-қәwата тә чьқас бу, wәки тә ани һат, қәwата хвә жь
мыр'а бежә». Wәхта әви тәр'а қәwата хвә гот, wi чахи га-
зи щәлаткә бьра сәре wi жежә.

Сьвә хер сәр wәда бе, сәр п'адша нәе. Сьвә сафи бу,
п'адша қәwазәк шанд, го:

— Көр'о, һәр'ә бежә Шаисмаил баве тә нәхwәшә, бь-
ра бе.

Qәwаз чу готә Шаисмаил: «Баве тә нәхwәшә, дьго
брьра бе». Шаисмаил чу щәм Гөлл'әрие, әве р'әмьл дани, ле-
ньһер'и го:

—Шаисмаил, р'әмьла мьн иро хун дьк'әве, әз те дәрнахьм,
мырат-мықати хвә бә.

Шаисмаил чу диwana баве хвә, го:

— Баво, тө қә чавани?

Баве жер'а гот:—Әз нәхwәшьм, һ'але мьн т'өнә, дьвә
бьмьрьм. Қөләк дьле мьнданә, мьнра бежә, бьра әw көл дьле
мын дәре.

Шаисмаил го:—Чийэ, баво?

П'адша го:—Лаво, тō чуйи щие дур, тэ эв жьн анин, ща қәwата хwэ мьнр'а бежэ, ща қәwата тэ чьқасэ?

Шаисмаил го:—Баво, мьн бьдэ бэр стуне, зьнцира п'әнэда к'отане бинэ wэрэ мьн пе гьредэ, эз ви чахи алт' дьвьм.

П'адша э'мьр кьр п'әнэда к'отане анин, Шаисмаил данэ бэр стуне, пе п'әнэда к'отане Шаисмаил бь стуне гьредан. Wэхтек гьредан п'адша э'мьр кьр, го:

— Щэлэт.

Щэлата данэ шуре хwэ, һатьн, Шаисмаил зор даеда, бу вьр'э-вьр'а п'әнэда к'отане қәтийа. Wэхта қәтийа баве ви һьлда гот, го:

— Лаво, тō қәwата хwэ мьнр'а р'аст навежи, тō кōр'е мьни, тō сәре тэ ленахьм, мьн тō щер'ьбанди. Эз баве тәмэ, мьнр'а қәwата хwэ р'аст бежэ.

Шаисмаил го:—Баво, бьшинэ жике кәвана бинэ wэрэ, һәрдō печие мьн мэзын бьдэ сэр һэвдō гьредэ, эзе алт' бьвьм.

П'адша э'мьр кьр, жике кәвана анин, дэст т'ьлие Шаисмаил данин сэр һэвдō (һәрдō т'ьлие мэзын), қалым гредан, гава го: «Щэлэт», щэлат һатьн. Шаисмаил зор даеда жике кәвана тьлие вийа гошт бьр'ин, гьһиштэ һэстō, Шаисмаил алт' бу. Щарэкэ дьн п'адша э'мьр кьр, го:

— Сәре ви жекьн.

Щьмаэ'т р'абу қайл нэбу, гот:

— Сәре ви ленахьн.

Шаисмаил т'эwэқә жь баве хwэ кьр, го:

— Баво, изьна мьн бьдэ дō гьлие мьн һэйэ бь к'ьлам тәр'а бежьм.

Шаисмаил гот, го:

— Баво, дола тэ гьһиштийэ, бэргьртийэ, wэрэ к'ок'ева женэкэ, эз кōр'е тәмэ, сәре мьн ленахэ, эзи шаһьльм.

Баве ви э'мьр кьр, го:

— Һәрдō ч'э'ве ви дәрхьн.

Шаисмаил диса лаваи баве хwэ кьр, го:

— Баво, шōрэта мәрийа жи һәрдō ч'э'вьн, го, wэрэ һәрдō ч'э'ве мьн дәрнэхэ, эзе Гōлизәре, Гōлл'әрие бьдьмэ тэ.

П'адше э'мьр кьр хэрдö ч'э'ве Шаисмаил дэрхьстьн: ч'э'ве р'асте кьр'нэ щева ч'эпе, ч'э'ве ч'эпе кьр'нэ щева р'асте, данэ дәсте дö қә'ваза, го:

— Көр'о, бьв'н хэр'ьн жь шәһәр дәрх'н.

Хэрдö қә'ваза Шаисмаил бьр'н шәһәр дур баг'чәк һәбу, һөндөрө ви баг'чәида кани бу. Шаисмаил бьр'н сәр кание, бәр дарәки данин, ледан һат'н.

Әм бенэ сәр п'адша. П'адша мәрие хвә шанд'н, го:

— Гэр'ьн беж'н Ә'рәбе, бьра Гөлизәре, Гөлл'әрие бинэ бе. Гөлизәр мьнр'а, Гөлл'әри жи вәзирр'а, Ә'рәб жи диwana мьнда қө'лх бькә.

Йәки аһайи қәләдумани чу щәм Ә'рәбе, го:

— Ә'рәб.

Ә'рәбе го:—Чийә көро?

Го:—П'адша дьвежә, бьра Гөлизәре, Гөлл'әрие бинэ бе: Гөлизәр жь мьнр'а, Гөлл'әри жь вәзирр'а, бьра Ә'рәб жи бе диwana мәда қө'лх бькә.

Ә'рәбе го:—Көро, го, ле Шаисмаил к'ане?

Әви хорти го:—Хэрдö ч'э'ве Шаисмаил дэрхьст'н, бьр'н шәһәр дур авит'н.

Ә'рәбе чәке хвә гьредан, дәре мале сәк'ни. Гөлизәре у Гөлл'әрие хвә р'әш гьредан. Гәдә нәһышт'н хэр'ә.

П'адша э'мьр кьр, роже дö нәв хэр'ьн шәр' сәр Ә'ребе. Р'оже дö мәри дьчун шер' Ә'рәбер'а: Ә'рәбе wана дькөшт.

Әм ижар хәвәрд'н жь Шаисмаил.

Шаисмаил бәр дарәки р'уньшт'бу, гәләки бәләнгаз, мәлул, һесир руньшт'бу. Се кәвотк һат'н сәр'сәре дарә данин. Дöда йәкер'а гот'н:

— Дае, әв 'к'ийә һа бәләнгаз буйә?

Дйа wана һьлда гот:

— Лаwо, хаде мала п'адше хьравкә, әва көр'е вийә—Шаисмаилә. Сәва жьна ви Гөлизәре ч'э'ве ви дэрхьст'нә, wәки Гөлизәре бьстинә.

Го:—Дае, ле әм чаwа бьк'н, wәки ч'э'ве ви саг'б'н, һ'әйфа ви хорти.

Дйа wан го:—Лаwо, го, әме дöакә бьк'н жь хаде. Го, ч'э'ве ви ч'эпе щева р'астеданә, ч'э'ве ви р'асте щева ч'әпеданә. Гәрге разайә бьра бе хәwна вийә, һәрге һ'ышйәрә,

быра гөн быдэ сэр, эзе п'эр'эки хвэ бавежым, быра чэ'ве хвэ-техэ дэвсе, эви п'эре мын аве һылдэ чэ'ве хвэхэ. Ишала чэ'ве ви we саг бьвын.

Бу п'эр'инья кэвотка, кэвотк чун.

Шаисмаил һ'ышйар бу, бы гөне хвэ бынист, чэ'ве расте кьрэ дэвса чэ'ве чэпе, чэ'ве чэпе кьрэ дэвса е р'асте, дәсте хвэ п'эланд эв п'эр дит, аведа кьр, чэ'ве хвэ хьст. Чэ'ве щьмаэ'те ишд да, чэ'ве ви жи ишьд да. Шаисмаил рабу ль сэр хвэ, жь нава баг дэрк'эт, леньһер'и һьмбэри ви щотк'арик щот дькэ. Леда чу щэм щотк'ари. Щотк'ар мэрики кал бу.

Го:—Qэват бэ, баво!

Го:—Сэр чэ'ве мынр'а һатии, лаво!

Го:—Баве кал, го, көр'е тэ шаһыл т'өнэбун? Тө нькари щот бьки.

Го:—Э, лаво, хаде мала п'адша хьрав бькэ, п'адша чэ'ве көр'е хмэ дэрхьстийэ, шанд жьна вийа хвэр'а бинэ. Ө'рэ-бэк һэйэ, эв Ө'рэб жь п'адшер'а шэр' дькэ, роже дө мэрийа дьшинэ шэр'е Ө'рэбе. Ө'рэбе к'ок'а эскэре п'адша анийэ. Се көр'е мын һэбун, һэр се чун шэре Ө'рэбе. Эз гэне мамэ, эз жи һатьмэ щоте хвэ.

Го:—Баве кал, го, кэсэки мын т'өнэнэ, тө мын нахи көр'е хвэ, эз дэвса тэ щот бькьм.

Кале го:—Бьравэ, лаво, эз һ'ыз дькьм.

Шаисмаил щот жь дәсте кале гьрт, хэтэк вьр хьст, хэтэк вьр хьст, һ'эта эваре зэви р'эш кьр. Эваре кале у Шаисмаил һатьнэ мале. Кале чу щэм пирэжьна хвэ, го:

— Жьне, го, мын хортэки шаһыл анийэ, буйэ көр'е мын. П'акэ, иро сьве п'адша кө мын бышинэ шер, эзе дэвса хвэ бышиньм.

Чэнд рож дэрбаз бун. Эварэке qэwазе п'адше һатэ бэр-дэре кале, готе:

— Кале, к'аре хвэ бькэ, сьве дьчи шэр'е Ө'рэбе.

Гава Шаисмаил бынист, го:

— Баво, нева, эзе дэвса тэ һэр'ьмэ шэр'.

Сьвэ хер сэр wэда бе, сэр wанда жи һат. Шаисмаил го:

— Баво, чи тэ һэйэ, эз сйар бьм, һэр'ьмэ шэр'.

Го:—Һэспэки мын һэйэ, лаво.

Шаисмаил зине хwә жь чава чекър, тар'ькә мьришка һәбу, һылда дәсте хwә чу щәре Ә'рәбе.

Wәхтек Ә'рәб дәрк'әт шер', Гөлл'әри ль рәмьле ньһерй, жера гот:

— Иро к'ик те шәр'е тә, тә нәкөжи.

Ә'рәб у Шаисмаил к'әтһнә мөйдане. Гәләки шәр' кьрын. Шаисмаил дө т'арә мьришка Ә'рәбе хьст. П'адша сәр бане к'оч'ка хwә тәмашә дькьр. П'адша кьрә газы, го:

— Wәзир, wәки шур дәсте шаш-ог'лида һәбуыа, we Ә'рәб бькөшта.

Wәхта шәр бәла бу, шаш-оглан һат һәрә мала хwә. Бәр п'адшар'а дәрбаз бу. П'адша го:

— Щан, шаш-оглан, щан!

Шаш-оглан готә п'адше:

— П'адшай сагбә, һәспе Шаисмаил, шуре Шаисмаил бьдә мьн, нә р'әе мьн, рае хаде, эзе йаха тә бьдмә дәсте Ә'рәбе.

Го:—Гәла ле бьһер' шаш-оглан чь дьве. We сьве ә'сәи Ә'рәбе бькөжә.

Го:—П'адша, чадьрәке бьдә мьн, әз бьвьм һәр'ьм пешбәри к'очка Ә'рәбе лехьм. Ишәв ә'сә Ә'рәбе бьрәвә, эзе қәрәwьлие бькьм.

Шаш-оглан шуре Шаисмаил авитә стөкөра хwә, һәспе Шаисмаил сйар бу, чадьра хwә һылда, бьһйа мала Ә'рәбеда каник һәбу, незикы we кание чадьра хwә вәгьрт.

Ә'рәб бәр дәре хwә қәрәwьл бу. Гөлизәре щере хwә һылда чу аве. Шаисмаил леньһери Гөлизәр'чу аве. Нәспе хwә сйар бу, әw жи чу сәр кание, Гөлизәрера го:

— Авәке бьдә мьн әз бьхөм.

Гөлизәре го:—Пәйавә бьхwә бь дәсте хwә.

Шаисмаил һылда го:—Әз нәхwәшьм, нькарьм пәйавьм.

Гөлизәре го:—Нәхwәш нава щы у бә'лгиданьн, ты нә нәхwәши, пәйавә ава хwә бьхwә.

Шаисмаил леньһер'и, wәки Гөлизәр нас накә, го:

— Гөлизәр, тә мьн нас наки?

Гөлизәре леньһер'и чә'ве wийа шаш бун, нас нәкьр, го:

— На.

Шаисмаил го:—Малхърав, эз Шаисмаильм, һәр'ә Ө'рә-
бера бежә, эваре тари к'әтә ә'рде эзе бемә мале, әме созе
хвә бькьнә йәк.

Гөлизәр зьвьр'и чу мале. Ө'рәбе жер'а гот:

— Форде, әв к'и бу, тә пер'а хәвәрдьда, көр'е хәлқера
хәвәр дьда.

Гөлизәре гот:

— Ө'рәб, эз қорбана тәмә, нә әв Шаисмаил бу. Шаис-
маил жь мьнр'а гот: «Бежә Ө'рәбе, тари бьк'әвә ә'рде, эзе
бемә мале, әме хәвәрдын».

Тари к'әтә ә'рде, Шаисмаил р'абу чу мала хвә. Өв,
Ө'рәб, Гөлизәр, Гөлл'әри һатьнә дәст р'уйе һәвдө. Чавак
сәре ви қәвьми бу, өса жи жь ванр'а гот, го:

— Лома жи ч'ә'ве мьн ньһака шашьн.

Шаисмаил Ө'рәбер'а гот, го:

— Ө'рәб, го, чава һәбә диса баве мьнә, әви кьрийә, эз
нәкьм. Өзе шәр'да пышта щурәки тәхьм, тө жорда һәспеда
вәрә хар бьк'әвә. П'адшае бежә: «Сәре ви жекә». Өзе дәст
у п'ие тә т'еләки хав гьредьм. Өзе газикьм: «П'адшаи сағбә,
вәрә бь дәсте хвә сәре ви жекә». Вәхта п'адша һат, тө
чава дьки, тө занн.

Сәкьни һатә сьве. Сьвә хер сәр вәда бе, сәр ванда жи
һат. Шаисмаил һәспе хвә сйар бу чу шәр'е Ө'рәбе. П'адша
ле кьрә газн:

— Һа ба-бам шаш-огли, һа.

Шаисмаил гот:—П'адшаи сағбә, ишала эзе йаха тә бь-
дьмә дәсте Ө'рәбе.

Шаисмаил чу мәйдане. Өви Ө'рәбева гәләки бәр һәвдан.
Шаисмаил пышта шур лехьст, Ө'рәб жорда һатә харе. Шаис-
маил сәр һәспе пәйа бу, дәст у п'е Ө'рәбе бь т'еләки хав
гьреда. П'адша кьрә газн, го:

— Һа ба-бам шаш оглан, сәре ви жекә.

Шаисмаил кьрә газн, го:

— П'адшаи сағбә, мьн дәст п'е ви гьреданә, вәрә дәс-
те хвә сәре ви жекә, вәки дьле тә рьнәт бә.

П'адша вәзире хвәва зу-зука һатьн, вәки сәре ви же-

кын. Ө'рәб тик рабу сәр хwә, шур к'ышанд сәре п'адша жи жекыр, сәре wәзир жи, һәрдө бәр бь щә'ньме ша кырын.

Шаисмаил Ө'рәбева һатын Гөлизәр, Гөлп'әри жи һьлдан анин к'очк сәра п'адша.

Шаисмаил рунышт сәр т'әхт, дәwса баве хwә. Ө'мьр кыр челәкек стәwr анин, бьрынщ анин, шәраф анин, канйак анин. Г'әфт шәва харын-вәхарын, дә'wата хwә, Гөлизәре, Гөлп'әрие, Ө'рәбе кыр.

Әw чун гьништын мьразе хwә, щьмаә'т, һун жи һәр'ын бьгьһижьн мьразе көр'е хwә⁸.

СЭЙАД

Вэхтэке п'адшак һэбуйэ. Эw п'адше һайа жь эwлэд у гэw-лэде вийа т'эне һэбуйэ к'өр'эки вийа. Чахе эw к'өр' жер'а дьвэ, эw сонд дьхwэ, дьве: «Эзе қизэкэ п'адшаки өса бинньм, wэки жь эwлэд т'эwлэд эw қиз т'энебэ». Наве к'өр'е хwэ датинэ Сэйад. Дэ һ'ык'йатэ we зу бе готьне, мэһа дэрбаз буйэ, сала дэрбазбуйэ, ле эзе бы сьһ'эта, дэра бьдьмэ к'өтакьрыне.

Сэйад эп'ешэ мэзын дьвэ. П'адша Сэйад дьдэ бэр хwэндьне. Сэйад хwэндьна хwэ һьлтинэ. Сэйад дьвэ һ'ьвдэ-һ'иждэ сали. Т'ьме те диwана баве хwэ, гөһдарийа шьмаэ'те дькэ у эваре дьчэ шие хwэ р'адьзе. Вэхтэке эw мэрьве диwана п'адшеда р'удьнин, жь wана йэк п'адщер'а дьвежэ:

— П'адша, хаде мала тэ аваке, төи к'өр'эк, к'өр'е тэ гьһиштийэ, чьр'а к'өре хwэ назэwщини?

П'адша дьвежеда, дьве:

— Һун шьмаэ'та мьньн, һун дькарын к'өр'е мьн бьзэwьщиньн. Мьн сонд хwэрийэ, wэки к'ижан п'адша жь эwлэде вийа қизэк т'энебэ, эзе бьхwэзым к'өр'е хwэр'а. Эз п'адшальхйа дора хwэ һ'ьсайамэ, wэки қизе өса т'өнэньн. Ньһа һун дькарын к'өр'е мьн бьзэwьщиньн.

Жь wан мэрьва йэк шаве дьгьһинэ Сэйад, дьве:

— Сэйад, wэлэ һ'ал-һ'эwале баве тэ эвэ бона зэwаша тэ.

Сэйад дьвежэ эwi мэрьви:

— Вэхта баве мьн сонд хвэрийэ, эз жь гөр'а баве хвэ дэрнаем, готи эз сонда баве хвэ биньмэ ши. Бежнэ баве мьн, һэркэ баве мьн изьне дьдэ, бьра һэспэки бьдэ мьн, эзе т'эркэсалати дьне бьвьм у бьгэр'ьм. Хаде р'эмэ, һ'ьлбэт йэкэ өса шики расти мьн we бе.

Өв мэрьв дьчэ п'адшер'а дьвежэ: «Гьлне Сэйад эвнэ».

П'адша дьвежэ:—Гази Сэйад кьн.

Гази Сэйад дькьн, п'адша Сэйадр'а дьвежэ, дьве:

— Лаво, вэхта тө дьхвэзи сонда мьн бини ши, һэр'э тэвлэхана һэспа хвэр'а һэспэки бьбжерэ, зин бусатэки т'ээ хвэр'а бьдэ чекьрне, дэстэ к'ьнице лангли хвэр'а бьдэ дьруне, шураки бьдэ чекьрне. Һэр'э, хаде огьра тэр'абэ.

Сэйад чава баве ви дьвежэ. өса жи дькэ. Назьрйа хвэ дьвинэ, һэспа хвэ сйар дьвэ, те бэр к'очк сэра баве хвэ дьсэкьнэ, дьве:

— Гази баве мьн кьн,

Баве ви дэрте балконе, дьнһер'э, вэки көр'е ви һазьрэ we һэр'э. Дьве.

— Лаво, те һэр'и?

Дьве:—Бэле, баво, эзе һэр'ьм.

Дьве:—Дэ хөрщэке бинэ һэр'э жь хьзна зер'а һэрдэ щэма хөрщэке т'ьжи зер'кэ. Төе гэлэки бьгэр'и-зер'е тэ хвэйкьн.

Хөрщэка хвэ тьжи зьр' дькэ, даве т'эркөйа хвэ, хатьре хвэ жь баве хвэ дьхвэзэ, өса жи жь дйа хвэ. Де дөа огра Сэйад дькэ. Сэйад ре дьк'эвэ. Сэйад жь шөһэр 'дэрте: чоли-чьлистан, бэр'и-бэр'истан, һежа сэре Сэйад дьк'эвэ хахед гьран. Сэйад гэлэ э'рд дьгэр'э, гэлэ ер, гэлэ ши дьгэрэ. Дьчэ щэм гэлэ п'адша дьпьрсэ: кэсэки жер'а сальхе өса бьдэ-т'өнэнэ. Сэйад дөшөрмиш дьвэ: «Гэло хаде, we чава бэ агьрийа мьн, эз ага э'рд, ер, ши гэр'йам, мэрьвэки өса р'ас-ти мьн нөһат, вэки мьн сонда баве хвэ банйа ши»? Сэйад дажо бэр бь роһлате. Дьчэ мөск'эне п'адшаки. Гэлэки мөск'эне ви п'адшаида дьгэр'э, дьгьһижэ шөһэре п'адше. Сэйад гава бэр бь к'очк у сэра п'адше дьчэ, щаве дьдьнэ п'адше: «П'адша, вэлэ п'адшак сйяри һатэ меване тэ. «П'адша э'мьр дькэ, хөлам. хьзмэк'ар дьк'эвнэ бьн мьле Сэйад, бьльнд дькьн диwana п'адше. П'адша р'адьвэ к'елэка хвэ ши дьдэ

Сэйад: әw у Сэйадва т'әваи р'удьнин. П'адша жь әшқа Сәйад, жь һ'өрмәта ши, жь бәдәwйа wийа дө р'ожа рудьнин, п'адша ши т'ьре т'әзә р'уныштинә. Жь синота п'адше йәк жь п'адшер'а дьвежә:

— П'адша, хаде мала тә авака, әва дө р'ожә хун р'уныштинә, тә навежи меване мьн т'ийә, бьр'чийә, хәwа ши те?

П'адша дьвежә:—Щьмаә'т, wәлә мьн ши т'ьре т'әзә р'уныштынә,—дьве, дә щавкьн, бьра мәр'а харьн бе, эмәк бе, эмәк бьхөн.

Сэйад дәрте дәрва. Дә мәрьве хәрибә, wәхта кә дәрте дәрва, жь синота п'адше мәрьвәк wир'а дәрте. Н'әйата п'адшеда дьгәр'ьн, хәврдьдьн. Әw мәрьв пьрса жь Сэйад дькә. Сэйад чаwа кә серир'а буйә, өса жи гьлие хwә ши мәрьвир'а дькә. У дьзвьр'ьнә диwана п'адше. Әwе жь синота п'адше Сэйадра дәрк'әтбу дәрва, әw п'адшер'а дьвежә:

— П'адша, ч'ә'ве тә рони, wәхта тә сонд харьбу бона қиза хwә бьди кәр'е п'адшаки өса жь әwләд у тәwләд әw кәр' т'әнебә: ньна әw Сэйад кәр'е п'адшайә, жь әwләд у т'әwләд әw тәнейә. Баве ши жи сонд харийә қизәкә өса бьхwәзә, жь әwләд т'әwләд әw т'әнебә.

П'адша ша дьвә, дьве:

— Мьн һ'әлалйа хаде, қиза хwә щәбаи щане Сэйад кьр.

Сэйад дьле хwәда дөшөрмиш дьвә: «Гәло қиза п'адше п'акә, хьравә. Дьве, wәки сәрк'әла р'ехебә жи, мьн қәбулә, бона сонда баве хwә». П'адша ә'мьр дькә, дәф зөр'нә дәспе дькә ледьхьн-к'еф у әшқ. Дә п'адшайә, һәбуна ши т'өнәнә? Дәспе дькә пез, дөwер шәржедькә, канйаке, арақе, финшампански т'ьжи сәр т'әхтә дькә. П'адша дьве:

— Көр'о, әм вьра хwәр'а к'еф дькьн, бьдьнә пешйа Сэйад бьвьн һәр'ьн һәрәма қиза мьн. Мьн қиза хwә дайә Сэйад, бьра әw жи wедәре хwәр'а к'еф бькьн.

Сэйад гава кә дьчә һәрәма қиза п'адше, Сэйад жь һебәта, шабуне, жь бәдәwйа қиза п'адше хwә шаш дькә. Қиза п'адше дьк'әвә бьн мьле Сэйад, Сэйад дьвә сәр дошәка дьдә р'уныштандьне. Наве қиза п'адша Гөлл'әри ханьм буйә. Гөлл'әри ханьм дьвежә:

— Сэйад, әw жына нә лъ вьр қорбана тәбә, хаде әм гиһандьнә мьразе мә.

Се рож, се шәва хwәр'а к'еф дькьн, дькьн-дьхөн, дәф у зөрне дьхьн. Шайа вана к'ота дьвә. Сэйад р'оже дьчә ди-
вана хәзуре хwәда р'удьни, эваре те дьчә һәрәма хwә.

Бист, биступенщ р'о we орте дәрбаз дьвьн. Сэйад ц'ад-
шер'а дьвежә:

— П'адшаи хwәшбә, готи тә изна мьн бьди әз һәр'әм, Баве мьн ньһа чә'вньһер'йа мьнә. Өва сал-салнивәкә мьнә әз жь баве хwә дур к'әтмә.

Хәзуре Сэйад дьвежә:

— Бәле, Сэйад, әзе wәхтәки кьнда тә вәр'екьм.

П'адша т'ьвдарәкийа Сэйад у қиза хwә дьвинә. Дә қиза п'адшайә, т'өнәнә һәбуна п'адше? Чьк лазьмә қиза хwәр'а да-
тинә. Ә'мыр дькә, wәкә дөсьд, сесьд мери бь чәк силә'һ бь һазьрәти қиза хwә у Сэйадр'а датинә. Сәрк'аре wi әскәрира дьвежә:

— Һун Сэйад у Гөлп'әри ханьме бьвьн һәр'ьн т'ьхуп ә'рд-ере баве Сэйад, паше бьзвер'ьн.

Дә хатьре хwә жь һәв дьхwәзын, ре дьк'әвьн. П'ьр' дь-
чьн, һьндьк дьчьн, хаде заньбә. Р'ожәке дагли* ә'рде баве Сэйад дьвьн. Сэйад сәрк'аре әскәрр'а дьвежә, дьве:

— Өва ә'рд у ера баве мьнә, ле әз һәһельм һун бьз-
вьр'ьн, һ'әта һун нәен, баве мьн wә нәвинә.

Сэйад мәрвьәки пешда дьшинә. Өw мәрвь дьчә дьвежә баве Сэйад, дьве:

— Ч'ә'ве тә р'они, кәр'е тә зәwьщийә, һат бь әскәрва. Готийә, бьра әw жи бь әскәрва бенә пешйа мьн.

Баве Сэйад ә'мыр дькә, әскәр топ дькә, дәф у зөр'на, карете гьредьдә, әскәр дьдә сәр хwә, р'йа қонахке пешйа кәр'е хwәда те. Те, гормахи һәв дьвьн. П'адша шабуна лынге wi ә'рд һагьрә. Тинә бука хwә пәйа дькә, һ'әфт рож, һ'әфт шәва дәф у зөр'на ледьхьн, к'еф дькьн.

Һ'әфт р'оже ван к'ота дьвә. Сэйад сьве р'адьвә дьчә диwana баве хwә, эваре те мала хwә. Сэйад әw қөндәр жь Гөлп'әрие һ'ыз дькә, wәки әw у Гөлп'әри гәлә wәхт щәм һәв рунин, бина вана лъ һәв дәре. Ле бона һ'өрмәта баве

хвэ эв щэм Гёлгэриэ рунани, дьчэ диwана баве хвэда
роже рудьни.

Гэлэ wэxт we орте дэрбаз дьвэ. Р'ожэке Сэйад жь
диwана баве хвэ дэрте, орта дэрийада расти Гёлгэриэ те.
Эв Гёлгэри дьчын дэст руе нэв. Гёлгэри ледьнхерэ, wэки
жоре бане аваи қэльши, Сэйад тера дэрхьстын. У шаркэ
дьне бане wийа хатьнэ хэвдө, ми́на бэре. Гёлгэри дьминэ
сефил у бэлэнгаз, нэ эwэ щаве бьдэ падше, нэ эwэ, wэки
бызанбэ чька Сэйад к'ода чу. Гёлгэри дьминэ хэрэма хвэ-
да, мэдэкьри у пьрчо. Се рож, чар рож we орте дэрбаз
дьвын, падша дьвежэ:

— Хаде херкэ, Сэйад бек'ефэ, Сэйад чьра иро се чар
рожэ нае диwана мьн?

Қэwазэки хвэ дьшинэ, дьве:

— К'оро, хэрэ бьнхер Сэйад нэхwэшэ, чийэ, чь сэре
Сэйад қэwьми?

Гава дьчын щэм Гёлгэриэ, дьвежын:

— Ка Сэйад?

Гёлгэри нькарэ бежэ: «Кал нэwал эвэ», кэс же баwэр
накэ. Гёлгэри дьвежэ:

— Иро се, чаре wийэ нэхатийэ хэрэма хвэ.

Щаве дьдьне падша: «Кал у нэwал эвэ». Мэрьвед
падша дькэвьнэ нава шэхэр, wэки Сэйад бьвиньн.

Чэнд рож we орте дэрбаз дьвын. Падша минани мэрь-
вэки диң нызанэ чаwа бькэ. Гэлэки дөшөрмиш дьвэ, дьве:
«Эзе Гёлгэриэ бькөжым. Паши Сэйад Гёлгэри бэр чэве
мын хэрэ, бе?»

Гази Гёлгэриэ дькэ, дьвежэ:

— Wэхта Сэйад чуйэ онда буйэ, эзе тэ жи бькөжым,
тө жи бэр чэве мын онда бэ.

Гёлгэри холамара дьвежэ:

— Бежьнэ падше, чьра мын дькөжэ, Бьра дэстэ к'ын-
ще мера бьдэ мын у хэспэкива эзе тэркэсалати дьне бьм:
хэркэ мын дитийэ-дитийэ, хэркэ нэдитийэ жи-төнэ чу.

Падша эмьр дькэ, хэспэки дьдьнеда, к'ынще мера дь-
дьнеда, хөрщэ зер дьдьнеда, дьве:

— Бьра бьвэ хэрэ, жь к'оре мын нэчетьрэ.

Гӧлпэри к'нище мера хвэ дькэ, папахэки қәвэршух дьдэ сәре хвэ, пӧре хвэ топ дькэ дьдэ б'ни, дьвэ хортэки чардэ сали. Р'е дьк'эвэ, жь шәһәр дәрте.

Чоли-чолистан, бәри-бәристан, һежа сәре we дьк'эвэ хахе гьран. Гӧлпэри гәлә әрд, ер дьгәрә, тӧ бежи салх-сульхе Сәйад һьлдэ, тӧнәннэ. Дьчэ сәр рекэ кәфт р'яа дь-сәкьнэ. Аваики баш ле чедькэ, дәспе дькэ херәтхане вәдькэ. Хәйсәте Гӧлпэрие чаванэ? Кижан кӧ эваре бе weдәре бьминэ, Гӧлпэриера гәрә мьжуликэ бькэ.

Әм бен сәр мәрвәки дин, наве ви Лоле у йәки кор.

Әве кор бала хвэ дьдеда, гәдә we ду Лоле к'әт'ьнэ бәрдьдьне жь гӧнд дәрдьх'н. Е кор жи пәре гӧнд, дәве рѐда руньшти буйә. Гази дьке, дьве:

— Лоле, Лоле.—Чәве ви навин'н, әв тәне дәнга дьб'һе.

Лоле дьве:—Һа чийә, коро, тә херә. Тӧ жи дьхвәзи мьн бьк'ӧти?

Кор жера дьвежә:

— Лоле, wәлә әз тә нак'ӧт'ьм, тӧ wәрә вьрайа, мьн гьлики баш б'һистийә, wәрә әзе тәра беж'ьм.

Лоле те незики кор дьвә. Кор жера дьве:

— Дә тӧ wәрә к'еләка мьн руни, әз тәра беж'ьм.

Лоле к'еләке рудьни. Кор кьшк дәсте ви дьгәрә, дьве:

— Лоле, дьвеж'ьн ль фьлан дәре, сәр ре херәтханә вәкьр'ьнә. Wәрә дәсте мьн бьгәрә, әз тӧва һәр'ьн weдәре, we мьн у тә хвәй кьн, кәта рожә мьр'ьна мә.

Лоле дәсте кор дьгәрә, жь гӧнд дәрдьк'әв'ьн. Гәләки дьч'ьн. Лоле һьм дьwәстә, һьм бьрчи дьвә. Дьве:

— Кӧро, тә чь сәре мьн кьр, әз һьм бьрчимә, һьм жи wәстийаи. Әме ижар чава бькьн?

Кор жера дьвежә:

— Әв мере нә ль вьр қӧрбана тәбә, бьнһер чька гӧнд пешйа мә һәнә?

Лоле дьвежә:—Әре wәлә, гӧндәк wa пешйа мәйә!

Дьгьһиж'ьнә гӧнд. Лоле дәсте кор дьгәрә, нав гӧнд дь-к'әв'ьн. Мешока нан у хар'ьне хвәра бәрәвдькьн. Жь гӧнд дәртен, рудьнен нане хвә тер дьхӧн. Кор Лолера дьвежә:

— Тә тер нан хар?

Лоле дьве:—Әре!

Дьве:—Нане мә гэләк һэйә?

Дьве:—Мешокәк тьжи нанә!

Дьве:—Дә бьльв, әв мешок бәси мәйә, нәта әм бьг-нижьнә херәтхане.

Гэләк дьчын: пьр дьчын, һындьк дьчын, хаде заньбә, вәхтәке бьльнди чийаки дьвын. Лоле һым дьвәстә, һым жи ти дьвә. Кор жи һым вәстийайә, һым тийә, ле тьрса Лоле дәнге хвә накә, вәки Лоле ван дәра нәһелә нәчә, Лоле дьвежә:

— Көро, тә чь сәре мә кьр. Әм һатын ви чийәе инсь-зи-тинсьз, бе де у бе бав. Гөре расти мә бен, кьрче расти мә бен. һым әм тинә, һым жи әм вәстийаинә.

Кор жера дьвежә:

— Лоле шан, тьштәки накә, бьнһерә, әва чийайә, гәли кә һэйә, гәли бе ав навә, әм һәрьн бьхөн.

Лоле дьве:—Гәлик ва бьнатара мәда һэйә.

Дьве:—Лоле, дәсте мьн бьгьрә, әм һәрьн, вездәре на-ка ав һэйә, әме һәрьн аве бьхөн.

Лоле дәсте кор дьгьрә, бәр бь гәли бәржер дьчын. Дьчын дадькәвьнә һөндөре гәли, ледьнһерьн ав төнәнә.

Дьве:—Лоле, бьнһер, әва гәлийә, бьнһер ре һэйә, нь-һа мәри тера чунә, текәвә ре, әм һәрьн.

Лоле дьве:—Вәлә шьвәрек вайә. Дәсте кор дьгьрә у шьвәреда һәвраз һьлдькьшьн, жь гәли дәртен, пешйа ван дьвә мешә.

Лоле дьвежә:—Әме чаҗа бькьн, пешйа мә мешәйә, әме ижар к'ода һәрьн?

Дьве:—Лоле, мешә бе ре навә, бьнһер чька ре һэйә әм тера һәрьн.

Дьве:—Вәлә шьвәрекә зьрав нава мешәда дьчә.

Кор дьвежә:—Дәсте мьн бьгьрә, әм вә шьвәрера һәрьн, әв ре ньһа әсә чуйә сәр аве.

Лоле дәсте кор дьгьрә, нава мешәра к'аш дькә, ви али дьрйа дьхә, ви али дьрйа дьхә, кор жи тьрсана дәнге хвә накә, вәки Лоле ви нәһелә һәрә. Гәлә әрд дьчын. Жь мешә дәртен. Лоле гава пешбәри хвә дьнһерә чайир чиманә өсаньн, һәла чьвик чьвиктийа хвә жи сәр ван кә-

лилкара, гөл у сосынара дэрбаз нэбунэ. Лоле гава дьһе-
рэ, пешбэри ши тэв канийэ, ав дьбьрьфэ. Лоле кор щиде
дьһелэ у бэржер бэр бь аве дьрэвэ.

Бьра Лоле бьһижэ аве бьхвэ сэр кание, кор щиде
бьминэ. Кор гази дькэ: «Лоле, Лоле»,—Лоле төнэнэ. Дьве:
«Wэлэ хаде, Лоле эз һьштъм ви чийае инсьзи тинсьз, гөр,
вьрч we бен, мьн бьхөн». Гэлэки хвэ-хвэ нале хвэда дь-
ве у дьбьле, һэв ледьһерэ нэса мэрьва сэр к'эт. Гази
дькэ:

— Лоле, Лоле!

Лоле дьве:—Һа!

Дьве:—Wэй щан, тө к'ода чуйи, чьра тэ эз һьштъм тө
чуйи?

Лоле дьве:—Wэлэ мьн ав дит, мьн чу ав хар.

Дьве:—Лоле щан, эW мере нэ ль вьр қорбана тэбэ,
мьн жи бьвэ һэрэ, эз жи аве тер бьхөм.

Лоле дэсте кор дьгьрэ, дьвэ сэре кание, кор гава кө
аве тер дьхвэ, шунда те рудьни: бина щьнэте мьск маWэ-
ре жь дор бэре кание те. Кор Лолера дьвежэ, дьве:

— Көро, эвдэр нэ щики халийэ, бьһерэ щики өса һэ-
йэ эм хвэ вэшерьн.

Лоле вьрда дьгэрэ, вьрда дьгэрэ, ледьһерэ дарэк ва-
йэ, к'ок'а дареда се-чар мэрьв ши дьвьн. Лоле дьвежэ кор,
дьве:

— Дарэк вайэ, к'ок'а веда се-чар мэрьв ши дьвьн.
форма шкэфтанэ.

Лоле дэсте кор дьгьрэ, дьчьн дьк'эвьн һөндөре к'ок'а
даре. Һьнэ шинай дьчьнэ дьдьнэ бэр. Кор дьвежэ Лоле,
дьве:

— Бьһер, нивройэ, бьһер чька чь те сэр ве кание?

Лоле гава қөлкера ледьһерэ, се кэвотк бу пьринья
вана, һатьн сэр кание данин: просте хвэ шьфьтандьн, бун
се һорийа. Лоле дьзыкава гөһе корда дьвежэ:

— Һал кэWал эвэ.

Кор дьвежэ:—Һэла һьш, дэнге хвэ нэкэ, пе бькьсьн
эм вьранэ we мә бькөжьн, пьртие мә мэзын we гөһе мә
бьһельн. Дьве, бала тэ левэ, чька эW чь дькьн?

Лоле ледьһерэ чун сэре даре, табутэк анин, табут

вэкьрн, мэрвэки мьри кэфэнкьри теда, кэфэне Ұи вэдькьн нэта сэр чока, шьвэк ле хьстьн—эҰ шьнйаз рабу сэр хҰэ рунышт. У тэвайи ван һорийава кэтьн һондөре нэҰьз, хҰэ шуштьн: һорийа кьнще хҰэ хҰэ кьр, чун сьвьрэк аниһ натьн, шьвэк лехьстьн, харьна гэрм, наз у нәһмәде тәмьз, һәр чар кэтьнә сэр нане хҰэ, тер харьн, сьвьра хҰэ қат кьрн, даниһ ведәре. ЭҰ мэрвь табутеда диса вэлэзандьн, шьвэк лехьстьн, диса чаҰа мьри кэфэне Ұи кьшандьнә сэр, қалғахе табуте данә сэр, табут бьрн данә сәре даре. У бу пьринйа вана, чун. ЭҰ чахе чун, Лоле йәк-йәк корра гот. Кор гот:

— Лоле, һәрә сьвьре бинә, әм нан тер бьхөн у әме жь вьра һәрн.

Лоле чу сьвьр ани, нане хҰэ тер харьн, сьвьрә диса қат кьрн, бьрн дәҰсе у рабун ре кэтьн, чун.

Гьр чун, һьндьк чун, хаде заньбә, Рожәке бәри эва-ре гьништьнә херәтхане. Щав данә Мәкмәд (қизьк наве хҰэ датиһ Мәкмәд) «дө мэрвеве бәләнгаз натьнә, йәки корә, йәки динә». Мәкмәд дьвежә:

— Көро, бьвьн һәрн ньмаме ньмамиш кьн, кьнще ван лекьн биньн Ұәрн.

Дьвьн ньмамиш дькьн, кьнще ван ледькьн, тиньн тен дьвьн отахәкеда дьдьнә руныштандьне. Һәрдө жи бьрчинә, чәве ван нанә, Ұәки нап биньн бьхөн. Мәкмәд те щәм вана, рудьни, дьве:

— Һун готи мьра мьжулики бькьн.

Кор дьвежә:—Эз ньзаньм.

Лоле жи дьве:—Эз жи ньзаньм.

Мәкмәд дьвежә:—Кәта һун мьнра сәрһатике нәвежьн, әз нан у харьне бьдьмә Ұә гөнәнә.

Гәләки дьчәрчьрн, йәк жь ван мьжулики бежә гөнәнә.

Мәкмәд дьвежә:—Хаде мала Ұә авака, жь нав гонд, рева натьне, қә тышт сәре Ұәда нәқәшьми, Ұәки һун бежьн?

Кор дьвежә Лоле:

— ЭҰе бәр даре расти мә һат, тә чаҰа дитийә жера бежә.

Лоле дэспе дькэ чаҥа кӧ дитьбу ӧса жи йӧко-йӧко Мӧнмӧдра дьвежӧ.

Мӧнмӧд дьвежӧ:—Лоле, қӧрба, тӧ мьн бьвӧ һӧрӧ ҥе-дӧре. Һӧбуна мьн зӧфӧ, эзе ҥе һӧбуна хӧвӧ бьдмӧтӧ, гӧне бьре тӧ жи стӧе тӧ. Тӧ мьн бьвӧ ҥедӧре, ҥӧхта раст бӧ, һӧбуна хӧвӧ, зер, зиве хӧвӧ эзе гьшти бьдмӧ ҥӧ.

Сьвӧ сӧр нӧфте у дӧ мьлӧти сафи дьвӧ, сӧр мӧда жи у сӧр ҥанда жи. Лоле дьдӧ пешья Мӧнмӧд, Мӧнмӧд дьдӧ ду Лоле. Дьчн бӧр бь кание. Гӧлӧк дьчн, һнндьки дьчн, хаде заньбӧ, һӧркӧ рок буйӧ, һӧркӧ дӧдӧ буйӧ, хаде заньбӧ. Дьчн бӧри нивро дьгнжнӧ кание. Аве дьхӧн, сӧр чӧве хӧвӧ дьшон, Лоле Мӧнмӧдра дьвежӧ:

— Нивройӧ, ҥӧхта һатьяна ҥанӧ, ҥӧрӧ эм текӧвьнӧ кӧкӧа даре.

Дькӧвьнӧ кӧкӧа даре, хӧвӧ вӧдшьерн. Ледьнһерн гӧрма нивро ле зор кьр, се кӧвотка бу пьринья ҥан сӧр кание данин. Мӧнмӧд рьнд бала хӧвӧ дьдеда. Гава дьчн табуте сӧре даре тиньн тен, қалпах сӧр һьлтиньн, кӧфӧне ҥи вӧдькн, шьве ледьхн, щньяз радьвӧ сӧр хӧвӧ рудьни. ӐҦ щньяз Сӧйадӧ. Мӧнмӧд ле-лейӧ, ҥӧки банздӧ һӧрӧ щӧм ҥи. Лоле кӧелӧке дьқӧрчминӧ, дьве:

— Бьсӧ, ҥе мӧ бькӧжн.

Чахе кӧвотк дьфьрн дьчн, Мӧнмӧд Лолера дьвежӧ:

— Лоле, эм һӧрн.

Лоле һьлтинӧ те кидӧре херӧтханӧйӧ. Хӧлам хьзмӧ-кӧре хӧвӧ гьшта нӧре ҥан дьде, вӧредькӧ, дьчн. Дӧре йа-шика зере хӧвӧ вӧдькӧ дьдӧ Лоле у бьре кор.

— Һан,—дьве,—ӧва зере һана, авае һана гьшт ҥӧра.

Дӧстӧ кьнще кӧлфӧт һьльдӧ, дьдӧ сӧр ре, дьчӧ. дьгнжӧ кидӧре канийӧ. Дькӧвӧ кӧкӧа даре, ледьнһерӧ гӧрма нивро кӧвотк һатн сӧр аве, ҥосте хӧвӧ жь хӧвӧ шьқьтан-дн, бунӧ се пӧрийа. Гӧлпӧри рьнд бала хӧвӧ дьде, чька ӧҦ чь дькн. Чахе ӧҦана дьфьрн, дьчн, Гӧлпӧри дьчӧ сӧр даре, табуте һьлтинӧ те, дӧре табуте вӧдькӧ, чаҥа кӧ ҥана кӧфӧн бышкафтьбу, ӧса дьшкьфӧ, шьва кӧ ҥана ледьхьст радьбу сӧр хӧвӧ, ҥе шьве ледьха. Сӧйа дьдӧ хӧвӧ, рудьни.

— На,—дье,—Гөлтәри, хаде мала тә хьравкә, эз чь хәүнәкә хвәшда бум, тә чьра эз ракрым?

Гөлтәри дьежә, дье:

— Мала тә хьрав бә, әва чәнд салә тө тәнәи, эз ду қачаха тә кәтмә, аншах мьн тө вьра дити.

Сәйад Гөлтәриева шәве хвәра кокка дареда дьминьн, кәта незикайа нивро, Гөлтәри Сәйад дьхә табуте, чава кәвотка кьрьбу, өса жи Гөлтәри дькә, табута шийа дьвә дькә сәре даре. Бь ви щурәйи гәлә вәхт дәрбаз дьвә. Жь Сәйад у Гөлтәрие дө көр дьвьн. һәрдө көр дьвьн кәйшт нәһ сали.

Рожәке кәвотк тен, вәки сәр кание пәйавьн. Кәвоткәк жь ванайа дьсәкьнә у дьежә:

— Гәли пәрийа, бина бәниадәм әм һьлдан, әв чь кә-савә?

Йәк жь вана дьежә:

— Бина Сәйадә, Сәйад гәлә вәхт вьра майә, лама жи бина ши те.

Йәк дьне жи дьежә:

— Вәрә әме һьлдын һәрьн орта ада кәфт бәра.

У һәв вәхтәке Гөлтәри ледьнһерә: нә канийә, нә дәрә, те бежи дәрәв кьрьнә. Гөлтәри гәлә дөшөрмиш дьвә, кьнще ве жи қәтйанә, анцах старе хвә дькә, һәрдө көр жи тәзи кьнщ ле тәнәнә. Гөлтәри дәсте һәрд гәда дьгьрә бәржер ре дькәвә те. Көре мәзын жь дйа хвә дьпьрсә, дье:

— Дае, наве мә чийә?

Гөлтәри дьежә:—Лаво, мьн нав ль вә нәкьрьнә.

Көре мәзын дье:—Әзе нав хвә кьм жи, бьре хвә кьм жи.

Дйа ши дье:—Лаво, тө зани!

Дье:—Наве мьн Зорабас, наве бьре мьн жи Қәтбәнә.

Гөлтәри те дьгьнижә реке, ледьнһерә базьрганбашики вәдәре данийә. Гава Гөлтәри базьрганбаши дьвинә, әв көре хвәва лева реда щиб-щи рудьнин. Базьрганбаши бала хвә дьде кө кәлфәт һәрдө зарава һатьн лева реда руньштьн, ле кәлфәт заре хвәва тәзинә. Базьрганбаши дәстә кьнще кәлфәт, дө дәст кьнще зара дьшинә, дье:

— Бъвнънъ бѣднѣ эѡе кѡлфѣта хана, бе базьрганбаши готийѣ: дьхѡэзѣ ван к'нща бѣра хѡкѣ, эз ѡе чаѡа бѣра у хушк.

Хѡлам к'нща тинѣ те дьдѣ ханьме. Ханьмера дьѡежѣ: «Базьрганбаши дьѡе, бѣра бе хушка мьнѣ, мьн шире сьпи бѣдѣна ѡе метийѣ». Жьнкъ радьѡе бѣр бь базьрганбаши дьчѣ, базьрганбаши жи бѣр бь Гѡлпѣрие. Чаѡа хушк у бѣра тен дѣст у руе хѣвдѡ. Базьрганбаши ѣмьр дькѣ, базьрган бар дьк'н, дьѡежѣ:

— Кѡро, Qѣтѡнѣ бѣднѣ сѣр баре дѣѡаки, Зорабас жи сѣр баре дѣѡаки, Гѡлпѣрие жи сѣр хѣспѣки.

Зорабас дьѡежѣ:

— Эз тѡ дѣѡа сѣар бьм тѡнѣнѣ.

Дьг'нижѣ дарѣкѣ сьп'нгдаре, к'окѣѡа радькѣ, тѣмьз сьпи дькѣ, мина шьвдарѣке дьгьрѣ хѡѣ. Зорзбас эѡ qѣндѣри qѣѡат буйѣ. Гѣлѣ дьч'н, х'ндьк дьч'н, хаде заньбѣ, р'яа се qѡнаха дьминѣ, ѡаки бьг'ниж'нѣ шѣхѣр. Базьрганбаши хѡламѣки хѡѣ сѣар дькѣ, дьшинѣ мала хѡѣ, дьѡе:

— Хѣрѣ бежѣ жьна мьн, хушка мьн ль Мьсьре буйѣ. мере ѡе мьрийѣ, мьн гѣлѣ хѣбуна ѡе анийѣ хатийѣ, бѣра сѣар бѣ, пеш'яа хушка мьнда бе.

Хѡлам дьчѣ дьг'нижѣ шѣхѣр, жьна базьрганбашира дьѡежѣ: «Хал-хѣѡале мѣ, аге мѣ, хушка ѡи эѡѣ. Готийѣ, бѣра сѣар бѣ, пеш'яа хушка мьнда бе».

Жьна базьрганбаши хѡѣ р'нд дьхѣмьлинѣ, хѣспѣке сѣар дьѡѣ, эѡ, хѡлам рѣх хѣв дьк'ѡв'н, те пеш'яа балтуза хѡѣ. Гаѡа незикѣе базьрганра дькѣ, базьрганбаши дьѡежѣ Гѡлпѣрие, дьѡе:

— Тѡ зани эѡа хана к'ийѣ, те?

Гѡлпѣри дьѡежѣ: — Эз чь заньм, бѣра!

Дьѡе: — Эѡ к'ѡлфѣта мьнѣ, пеш'яа тѣда хатийѣ!

Дьѡе: — Бѣра, тѡ чьдѣ хьрави, тѣ зу мьнра бьгѡта, эз жи пеш'яа ѡеда бьчума.

Гѡлпѣри дажѡ дьчѣ пеш'яа жьна бьре хѡѣ. Эѡана дьч'нѣ дѣст у руе хѣвдѡ у рѣх хѣв дьк'ѡв'н, дажѡн, дьч'н.

ѡѣхтѣке дагли наѡа шѣхѣр дьѡв'н, дьч'н бѣр аѡаид базьрганбаши дьсѣк'н'н.

Гѣлѣ ѡѣхт ѡе орѣ дѣрбаз дьѡѣ. Базьрганбаши дѣст пе дькѣ пеш'бѣри аѡаиде хѡѣ, аѡаики мина аѡаиде хѡѣ дѡqат че-

дыкэ. Дьдэ назьркьрыне, чь кө һөндөре авайе вида һэбуйэ, оса жи һөндөре ви аваида дьдэ назьркьрыне. Гази хушка хвэ Гөлпэриэ дыкэ, дьве:

— Вэрэ, эм һэрьн бьһер чька авайе мэ чаһанэ.

Гөлпэри гава кө дьчэ ль авай дьһерэ, ысура авай төнәнэ, жь чекьрына вийа, жь һур-муре һөндөрда һэла эв сэр авайе бьре веранэ. Бьре вейа жера дьвежэ, дьве:

— Хушке, фьрқийа һэрдө авайа һэйэ, йане на?

Гөлпэри дьвежэ:—Бьра, һэла эв авай сэр авайе дьһера-нэ, қэ фьрқийа вана төнэ.

Дьве:—Гөлпэри, хушке, мьн эв авай зани мьн бона тэ чекьрийэ, вэки тө беи теда рунеи, кемасйа тэ дьне жи чьк һэвэ тө жь мьн бьхвэзи. Вэхта жьна мьн харьне чедькэ— дьқэшьмэ тө дьле хвэ бьки, йане заре тэ харьна дэсте вейа нэхөн, вэхта тэ харьн чекьра, дьқэшьмэ жьна мьн дьле хвэ бькьра, йане жи заре мьн харьна дэсте тэ нэха-рана. Бона ве жи мьн эв авай тэра чекьрийэ, тө хвэра башқэ бьжини.

Гөлпэри заре хвэва тен теда рудьнин. Зорабас, Қэтөнэва дэһ-дэһ тен нане хвэ дьхөн, дьчьн хвэра нава шэ-һэр дьгэрьн. Рожэке Зорабас жь кучеда жорда те, ледьһ-һерэ бьре вийа гэдэки хьст, гэдэ жера го:

— Һун бищьн, ки занэ дйа вэ һун кидэре гьртьнэ, һа базьрганбаши нэ баве вэйэ, эв бьре дйа вэйэ.

Гэдэ дьрэвэ. Зорабас кучэка дьһера те пешйа гэдэ дьсэкьнэ, дьве:

— Көро, көро, һан ван пэра, һэрэ мьһра папироса бинэ вэрэ.

Гэдэ дьве:—Ле чава, төе мьн бьгьри, лехи.

Зорабас дьве:—Эз чьра тэхьм, эз ви дькьанчира хэвэр надьм, һан жь тэра пэра, мьһра папироса бинэ вэрэ.

Гэдэ незики Зорабас дьвэ, Зорабас мьле гэдэ ньшк дьгьрэ, дьве:

— Көро, һэла бежэ, тэ куче дэра һана чь дьгот?

Гэдэ дьвежэ:—Мьн аһайа гот.

Дьве:—Чава базьрганбаши нэ баве мэйэ?

Дьве:—На, дйа вэ һун һапандьнэ, кэс ньзанэ баве вэ кийэ.

Зорбас гэдэ бэрдьдэ, ледьхэ те мале.

Дьве:—Дае!

Дьве:—Чийэ, Зорабас, эв жьна нэ вьр қорбана тэбэ, чь дьхвэзи?

Дьве:—Дае, вэрэ раст мэра бежэ, чька баве мэ кийэ?

Дйа ви дьве:

— Лаво, баве вэ базьрганбашийэ.

Йэк ве, йэк Зорабас, дйа ви дьнһерэ бошэ, Зорабасе әщевәке сәре ве бькэ, дьве:

— Вэлэ нал-нәвалә вэ у баве вэ әвэ, лаво, ньна әм нъзаньн баве вэ к'ода бьрьнэ.

Паше Зорабас кәр дьвэ, һерса ви датинэ. У вәхтәк ве рге дәрбаз дьвэ. Гөлтәри хвәра балконе жорьн дьгәрә. Падша чаха кә балконе жорьн чәв ль Гөлтәриә дькәвэ, жь бәдәвйа Гөлтәриә падша нәхвәш дькәвэ. Падша вәзире хвәра дьвежэ:

— Эв к'өлфәта һана балконе дьгәрә, һәрә мьнра әсә бьхвэзэ,

Вәзир дьве:—Бьравэ.

Вәзир радьвэ дьчә бәр бь к'очк у сәра Гөлтәриә. Гөлтәри гава кә ледьнһерэ, вәзире хәзуре вейа ве бәр бь к'очк сәра ве те. Гөлтәри пәйа дьвэ, дькәвэ бьн мьле вәзир, вәзир тинэ те жоре, щи датинэ дьдә руньштандьне. Хәвәр дьдьн, Гөлтәри дьвежэ:

— Вәзир, хаде херкә, һатьна тә ль вьрайа?

Вәзир дьвежэ:—Һатьна мьн ль вьрайа бона тәйә, падше готийә, әсә готи мьн бьстинә.

Гөлтәри дьвежеда, дьве:

— Кәтани Зорабас сагә, әз нькарьм падше бьстиньм—Зорабасе мьн жи бькөжэ, падше жи бькөжэ.

Вәзир дьчә падшера дьвәжә: «Һал-нәвал әвә». Падша хвә нәхвәш давежә нава щи. Эваре чахе кә Зорабас те мале, ледьнһерә дйа ви мәдәкьрийә. Зорабас дьвежә; дьве:

— Дае, хаде херкә, чьра тә мәдәкьрин, чь тә қәвь-мийә?

Гөлтәри дьвежә:—Лаво, чь хаде херкә, кальке тә зәф нәхвәшә, ақа вәхтә тә вьрай, тә нәчуйи щәм ви. һәрә, кальке хвә бьвинә.

Чава кә лазьмә бона дитьна падше, һазьрия ви дьви-

нэ, дьдэ дэсте холамэки. Зорабас пешйа холам дькэвэ, дьчэ ньнзура падше. Дэст дьдэ сэр дэст, льнг дьдэ сэр льнг, бэр падше тэмэнэ дьвэ. Падша щи нишан дьде, рудьни. Зорабас дьвежэ:

— Калько, чь тэ қәшмийэ, чьра кэти нава щийа?

Падша дьвежэ:—Лаво, эз нэхвэшым, кале мьн төнэ, эзе бьмьрым. Нэркэ тэ зэвэше дөвө Рэш е сор мьнра анин, эзе пак бьм, тэ нани, эзе бьмьрым.

Дьвө:—Калько, эзе тэра эсэ биньм. Сыве эз жь шәһәр дәртем.

Падша дьвө:—Зорабас, лаво, вәхта төе һәри, вәрә һәспе бьдмэ тэ, шур бьдмэ тэ у һәрә.

Зорабас һәспе же дьстинэ, шур же дьстинэ, тинэ те щәм дйа хвә. Дйа ви дьвө:

— Лаво, әв чийә?

Зорабас дьвежэ:

— Дае, эзе һәръм тьхубе дөвө рэш е сор зэвәш биньм бем кальке хвәра, вәки кальке мьн пак бьвә.

Зорабас эваре чахе кө радьзе, дйа шийа радьвә кьнще Зорабас дьшо, харьна ви һазьр дькә. Бәрбанга сыве бьнпийа көр дьсәкьнэ, льнге көре хвә мьз дьдә. Көре вейа банз дьдә сэр хвә, дьвежэ:

— Дае, хаде херкә, чьра тө льнге мьн мьз дьди?

Дйа ви дьвө:

— Лаво, те һәри, равә һәрә, дәрәнгә, тө дәрәнги кэти.

Зорабас дьвежэ:—Мьн гот, сыве кәре мьн бькә эзе һәръм.

Дйа ви дьвө:—Мьн кәре тэ кьрийә, төе һәри равә һәрә һе зуйә.

Зорабас радьвә, һәспе хвә сйар дьвә у жь шәһәр дәрте. Щавө дьдьнэ падше: «Зорабас чу». Падша әмьр дькә, сэр һәр рекәк те шәһәр будкәке чедькә, теле дькеда, дьвө: «Вәхта кө Зорабас ке ре те, щавө бьдьнэ мьн, вәки Зорабас һат». Падша кьнще хвә хвә дькә, радьвә хвәра дьгәрә.

Зорабас гәлә әрд дьчә, ньзанә вө кьналида һәрә. Дьзгина һәспе бәри сэр дьдә: «Бьмбарәк, дьвө, к'ода дьчи, һә-

рә, эз гәме дәве тә нахъм». Һәспе җийа гәлә дьчә, пьр дьчә, һындьк дьчә, хаде заньбә, дьчә нәпәнике, ледьһерә каләк җе руньштиҗә, дьве:

— Сәлам әлекъм, баве кал!

Кале дьве:—Ә'лекъм сәлам, сәр чәвара һати, Зорабас!

Зорабас дьвежә:—Баве кал, чава тә зани эз Зорабасъм?

Кале дьвежә:—Тә Зорабаси, тәе һәри кальке хвәра бини зәвәше дөҗе рәш, е сор. Дьве, Зорабас, вәхта тә соз бьди мьн жь һәр шурәки зәвәшәки бьди мьн, әзе ре нишани тәдьм, йане на, тә нькари бини.

Зорабас дьвежә:—Баве кал, қьрар бә, зәвәшәки на, дьхвәзи се зәвәша бьдьмә тә, һәр шурәки.

Кале дьвеже:—Тә чахе кә дьчи, те һәри тьхупе дөҗе рәш: әрди рәшә, кәвьр рәшьн, шиная гьшт рәшьн. Тә пышт хвәва нәһһери, бостане җи зәвәшә, пешбәри кочк сәра җийа чандийә. Текәвә бостане җийа өса бькә һур-хаш бькә гьшти, тәне ньчәки җийа бьһелә сьламәт, тера хвә, җи чахи тә дьвиньм. Өса жи дөҗе сор.

Зорабас хатьре хвә жь кале дьхвәзә, дьдә сәр ре, дьчә. Һәв вәхтәке пешйа хвә дьһерә: әрди рәш, кәвьр рәш, һешинаи рәш. Сәре хвә дьхә нав дел у бьжие һәспе, дажо. Дьчә бәр кочк у сәра дөҗ: ледьһерә бостане җийа зәвәша вайә. Дькәвә нав бостан, бь сйари бостан өса дькә, һур-хаш дькә зәвәше җийа. Дьчә бәр кочк сәре дьсәкьнә, ледьһерә җа қизәк хвә акушкеда дальқандийә. Кәчьк жера дьвежә:

— Хорте дәләл, тә тәв бе һати, тәв багәре һати, тәв баране һати? Һәрә, һе дөҗе рәш нәһатийә; дөҗе рәш бе, жь пәрче тә мәзьн җе гөһе тә бьминә.

Зорабас дьвежә:—Қиза қәнщ, тә нә нане хвә да мьн, нә ава хвә да мьн, тә кәләк жи кьрә зьке мьн. Бежә, чька дөҗе рәш кйали чуйә?

Кәчьк жера дьвежә:

— Дөҗе рәш әва шьвәрийа һанда дьчә мешә.

Зорабас дьдә сәр җе ре дьчә. Дьчә незикаи мешәра дькә: ледьһерә қурә-қур, қажә-қаж мешә кәтийә. Зорабас дьсәкьнә, ледьһерә дөҗе рәш жь мешә дәркәт, дарәкә сь-

пънгдаре сэр мьле. Шийа, шурэ-шурэ тэрэшьл пева гьре-дайэ. Дев те незикае Зорабасра дькэ. Зорабас дьве:

— Деве қәһәр, тә сәре хвә кьрийә бәр хвә, тә нан-һери мәрвь пешйа тә һәнә?

Дев дьвежә:—Чежке қөрешйа, исал нәфт салә дьране мьн дешйа, эз әзмана дьгәрйам, тә әрда дәст мьн һати. Әзе тә бавем кәрийа дьране хвә. Дев гава даре жорда тинә Зорабас, Зорабас бь һәспе бәр дьрәвә: тоз, думан қөлоз дьвә форма мьжәке. Дев дьвежә:

— Раст жи ах бу, бу ах, тыштәк нәма мьн бавитә кәрийа дьране хвә.

Зорабас дьвежә:—Дора мьнә, йан йа тә?

Дев дьвежә:—Дора тәйә!

Зорабас бәр дьзвьрә шурәки давежә сәре шийа, сәре ши бәр бь щәнъме ша дькә. Дьгһиже гәһәки шийа жедькә, дела һәспе хвәва гьредьдә, форма ләбәндәки кәлава, дела һәспе шийава каш дьвә. Дажо те бәр кочк сәре. Кәчьк ледьнһерә дев кәштиә. Пәйа дьвә, те дькәвә мьле Зорабас, Зорабас һьлдькшинә қате жорьн. Харьне, наз у нәмәк чь кә хаде кьрбу рьсқе вана, шива хвә дьхән у радьзен.

Сьвә сәр нәфте дө мьләти сафи дьвә, сәр мәда жи, сәр ванда жи. Тәштиә Зорабас һазьр дькә, Зорабас тәште дьхвә. Кәчьк рйа деве сор нишан дьде, дьдә сәр ре дьчә. Зорабас гәләки дьчә, вәхтәки ледьнһерә жь тьхубе деве рәш дәркәт. Кәтә тьхубе деве сор: әрди сор, кәвьрә сор, һешинан сор у дажо дьчә. Дьчә бәр кочк сәре, дькәвә нава бостане зәвәша, зәвәша гьшти һур у хаш дькә, тәне же ньчәки ше дьһелә бона хвә. Дьчә бәр кочк сәре дьсәкьнә. Ледьнһерә кәчькәк пәншәрера дәрва дьнһерә. Чава кәчька әшьльн готьбуеда, оса жи әв дьвежеда. Гәдә рйа деве сор же пьрс дькә, дьдә сәр ре, дьчә. Дьчә незикаи мешәра дькә: ледьнһерә деве сор жи дарәкә сьпънгдаре дайә сәр мьле хвә, һәр чьқәки шева тәрәшьләк пева гьредайә. Дев дьхвәзә бе дәрбаз бә. Зорабас дәнг де дькә:

— Деве қәһәр, тә навини мәрвь пешйа тә һәйә, сьлавәке бьди?

Дев дьвежә:—Чежке кәреша, эз әзмана дьгәрйам, тә

эрда дэст мьн кэти: көрийа дьране мьн дешә, эзе тә бавем бьн көрийа дьране хwә.

Деш даре сәр мьле хwә жорда тинә Зорабас. Зорабас бь лынге һәспе дьрәвә. Тоз, думан қолоз дьвә чава мьж руе эрде дьгьрә. Деш дьвежә:

— Раст жи ахе бу, бу ах, тыштәк нәма мьн бавита көрийа дьране хwә.

Зорабас ле дькә газы:

— Деше қәһәр, бьхwә, паше бьшекрина, дора мьнә, йан дора тәйә?

Деш дьвежә:--Дора тәйә.

Зорабас бәр дьзвьрә шурәки давежә сәре шийа, сәре ши бәр бь щәньме шадькә. Гөһәки ши жедькә, дела һәспе хwәва гьредьдә чава ләбәндәки бьн шийа у дажо те бәр кочк у сәре. Кәчьк ледьнһерә баве we we көштиә, гөһе баве дела һәспе хwәва гьредайә. Кәчьк пәйа дьвә те жере, дькәвә бьн мьле Зорабас, Зорабас дьвә қате дөда. Чь кө хаде кьрьбә рьсқе wана, шива хwә тиньн дьхөн у радьзен.

Сьвә хер сәр нәфте дө мьләта сафи дьвә, сәр wанда жи. Тәштиә хwә дьхөн, Зорабас мале деше сор бьһәе ши гьран, хwә-хwә сьвьк һьлина, щәмәки хөрща хwә тьжи зәвәш дькә у бь кәчькева тен бәр бь деше рәш. Qиза деше рәш жи һьлтина, щәме хөрща хwә дьн жи тьжи зәвәше деше рәш дькә у дьдьнә сәр ре дьчьн.

Гьр дьчьн, һьндьк дьчьн, хаде заньбә, тен шидәре, кидәре кале руньшти буйә. Дьве:

— Сәлам әлекьм, баве кал!

Кале дьве:—Әлекьм сәлам, сәр чәвара һати, Зорабас, тө һати, тә анин зәвәш?

— Бәле,— дьве,— мьн анин. Хөрща мьн щәмәк зәвәше рәшьн, йәк жи сорьн, чьқа дьхwәзи, хwәра же һьлдә.

Кале дьвежә:—На, мьн тәра соз дайә, һәр шурәке йәк мьн лазьмә.

Кале зәвәше хwә һьлтина, Зорабасра дьвежә:

— Лаwо, те һәри, қаре тә кәчька нәкәтийә, дьдьнә кә, бьра бьдьн, ле тө мьн бир нәки.

Зорабас хатьре хwә же дьхwәзә, дьдьнә сәр ре, дьчьн.

Гьр дьчн, һндьк дьчн, хаде заньбэ, вэхтэки незикн шэһэрра дькн. Эв будке сэр ре щаве дьдн гадша: «Чэве тэ рони, Зорабас нат». Гадша диса дькэвэ ши, дьвэ нэла-нэла гадша. Зорабас дьчэ бэр кочк сэра кальке хвэ. Пэйа дьвэ. Зэвэша дьвэ дьдэ кальке хвэ. Кальке ши зэвэша дьхвэ, дьве:

— Охаш, эз пак бум иди.

Дьве:—Калько, мьн дө қиз анийэ, тө дьди к'е бьдэ, вана тэсмили тэ дькьм.

Гадша қиза бьра бьдэ мер у вэхтэк we орте дэрбаз дьвэ. Эваре дьчэ мал, дьнһерэ дйа шйа, Гөлпәри ханьм мәдэ кьрийэ. Зорабас дьве:

— Дае, хаде херкэ, тэ чьра мәде хвэ кьрийэ.

Дйа ши дьве:—Лаво, кальке тэ диса нэхвэшэ, тө қә сәрда начи, сәрики нади.

Зорабас радьвэ дьчэ щэм кальке, ледьнһерэ кальке ши нава щиде, нэлэ-нэла шйэ. Дьве:

— Калько, хаде херкэ, чь тэ қәшмийэ диса?

Кальке ши дьвежэ:—Зорабас, хаде эши мере нэ ль вьр қөрбана тэкэ, эз диса нэхвэшьм, нале мьн төнэ.

Зорабас дьвежэ:—Ле дуки, дәрманәки, чь дәрмане we һэйэ, вәки әм биньн тө пак бьви?

Дьве:—Лаво, һәркэ тө дькари мьнра севе баге шьнэте бинэ, эзе пак бьм. Тө нәйни, эз пак навьм.

Дьве:—Калько, эзе һәрьм тәра биньм бем.

Те мале, дйа хвәра дьвежэ:—Тө сьве к'аре мьн бьки, эзе дөсьвэ һәрьм кальке хвәра севе даре шьнэте биньм.

Дйа ши дьве:—Әре, лаво, дйа тэ қөрбана тәвэ, эзе к'аре тэ бькьм.

Зорабас радьзе. һәркэ печкэ буйэ, һәркэ чь буйэ дадьдэ, к'ынще көре хвэ дьшө, нан жера ледьхэ, чь кө лазьмэ һазьр дькэ. Бәрбанга сьве бьн пйа көре хвэ дьсәкьнэ, льнге ши мьз дьдэ. Көре ши чэве хвэ вәдькэ, дьве:

— Дае, хаде хер кэ, чьра льнге мьн мьз дьди?

Гөлпәри жера дьвежэ:—

— Зорабас, хаде дйа тэ қөрбана тэкэ, мьн тьвдарәке тэ кьрийэ, равэ һәрэ.

Дьве:—Дае, мьн гот, сьве к'аре мьн бькэ, эзе дөсьвэ һәрьм, тө һәһели эз рьнәт бьвьм.

Дйа ви дьвежэ:—Лашо, те һәри, бьра роке зу бә, нә кӧ дәрэнг.

Зорабас радьвә, һәспе хwә сйар дьвә, харьна хwә тәр-кӧйа хwә гьредьдә у жь шәһәр дәрте. Қәрәwьле сәр рйа щаве дьдһнә падша, дьве:

— Wәлә, Зорабас чу!

Падша радьвә кьһнще хwә хwә дькә, сәр тәхте хwә рудьни.

Зорабас пьр дьчә, һһндьк дьчә, дьчә щәм кале, дьве:

— Сәлам әлекьм, баве кал!

Кале дьвежә:—Әлекьм сәлам, Зорабас, тӧе һәри севе баге щьһнәте бини кальке хwәра?

Зорабас дьвежә:—Тәва әйанә?

Кале дьвежә:—Зорабас, һәркә тӧе бини дӧ сева жи бьди мьһ, әзе ре жь тәра бежьм, һәркә һәһни, әз тәра на-вежьм, тӧ һькари бини.

Зорабас дьвежә:—Дӧда на, дьхwәзи чара һьлдә.

Кале дьве:—Дӧдӧ тәне мьһ лазьмьһ. Дьве, Зорабас, тӧе гәлә әрд һәри, бәр қәйаке бьсәкьһни. Чахе чуйи бәр қәйе сәкьһнин, тӧ һәспе хwә пәйавә, гәма һәспе дев дәрхә, бьра һәсп хwәра бьчәрә. Бәр қәйе бьсәкьһнә, бе: «Дәстури баве кале», дәсте хwә ләвхә. Дәргәке пешйа тә вәбә, дь һи дәргәива нәфт дәргәнә: чәрә гьртиһә, сьсейә вәкьриһә. Қәрәwьле бәр дәрга е һһнәка балте wана сәр мьланә, е һһнәка жи дәсте wанда бәржерьһ. Тӧ ек балте wан сәр мь-ла, балте wан һьлди бәржер бьки, е кӧ балте wана бәр-жерьһ, әwана жи бьди сәр мьле wана. Дәрге гьрти вәки, дәрге вәкьри бьгьри. Те ӧса һәри текәви һӧндӧр. Кәчькәк нав щийада разайә. Нәви-нәви кәре тә пе кәтийә. Шәм-дана бәр сәһи бьви бьһпгийа, бьһпгие бини бәр серһ. Йа ве келәке бьвә we келәке, we келәке жи бинә ве келәке, һәв бьгӧһерә. Тә кӧ һәв гӧһарт, пәлтькева тьжи севьһ. Тӧ нәфт сева бини беи, зедә лазьми тә навьһ. Чахе дәркәть-не, тӧ пьшт хwәра нәһһери у нәтьрси. Кәчьке weда гази бькә: «Шәмдан бьрьһ». Шәмдане бежә: «Әм гиһандьһ мьра-зе мә, әм дәгмиш навьһ, бьра һәрә бьгйжә мьразе хwә». Дәрге вәкьри, ӧса жи дәрге гьрти we бежьһ: «Әм гиһандь-

на мьразе мэ, бьра эв жи һэрэ быгнижэ мьразе хвэ», Һса жи дэргэванед бэр дери we бежын, ле тӧ хэвэр нэди, дэре вэрэ.

Зорабас хатъре хвэ жь кале дьхвэзэ, дьдэ сэр ре дьчэ. Пър дьчэ, һиндык дьчэ, хаде заньбэ. Вэхтэке дьнһерэ бэр қайаке сэкьнийэ. Зорабас һаспе пайа дьвэ, һаспе бэрдьдэ. Һасп бьра бьчэрэ, дэсте хвэ һэв дьдэ, дьве:

— Дэстури баве кале!

Ледьнһерэ пешие дэри вэбу. Чава кӧ баве кале жера готьбу, эви жи Һса кър, севе хвэ жь тэлыке дэрхьстын, кьрэ хӧрщька хвэ, кэчьке кьрэ гази:

— Бьрын, шэмдан, бьгьрэ, дэри, бьгьрэ, дэргэван, бьгьрын!

Йэки жи нэгьрт. Гэдэ дэркэт дэрва, һаспе хвэ сйар бу у бэр бь баве кал ре кэт. Чу гьништэ кале.

— Сэлам элекьм, баве кал!

— Элекьм сэлам, сэр чэвара һати, Зорабсе мьн. Го, тэ ани?

Зорабас дьве:—Бэле, баве кал мьн ани!

Зорабас хӧрщка сева дьдэ бэр кале, дьве:

— Баве кал, һан хвэра сева же һьлдэ!

Кале дӧ сева же һьлтинэ. Кале Зорабасра дьвежэ:

— Пенц сев тэра ман. Севэке бьдэ калке хвэ, һэр чар севе дьн жи хвэра һьлдэ. Щики Һса вэшери, вэки тӧ кэс нэвинэ, we лазьми тэ бьвьн.

Зорабас хатъре хвэ жь кале дьхвэзэ у дьдэ сэр ре, дьчэ. Пър дьчэ, һиндык дьчэ, хаде заньбэ. Вэхтэке незики тэре шәһэрра дькэ. Қэрәвьле сэр рйа щаве дьдынэ падше: «Чэве тэ рони, Зорабас һат». Зорабас дьчэ севе дьдэ калыке хвэ у дьчэ мала хвэ. Сева дьвэ башқэ хвэра һьлтинэ. Вэхтэке we орте дэрбаз дьвэ. Падша дьса хвэ нэхвэш давежэ. Эваре дьчэ мале, ледьнһерэ дйа ви мэдэкрыйэ. Дьве:

— Дае, хаде херкэ, тэ чьра мэдэ хвэ кьрийэ?

Дьве:—Чь хаде херкэ, калыке тэ дьса нэхвэшэ, тӧ қэ начи сэрики нади.

Зорабас сьве радьвэ, дьчэ щэм калыке хвэ.

— Калько, дьвэ, рож хера тэ, чьра бсани. Дьве, тэ херэ, чь тэ қэшьмийэ?

Кальке Wi дьве:—Лаво, чь мьн херэ, әв чь тэ ани, к'ар нәданэ мьн, һәкима готийэ, шире шер әйаре шерда Wәки бе, we к'омәке бьдэ мьн.

Зорабас дьвежә:—Калько, әв чәт'нэ, ле әзе һәр'м.

Зорабас ледьхэ те мала хwә. Д'йа хwәра дьве:

— Дае, к'аре мьн бьки, сьве—д'бсьвә әзе һәр'м кальке хwәра шире шер әйаре шерда биньм.

Зорабас радьзе. Д'йа Wийа эварда к'ьнще Wi дышо, чь лазмә: харьн, нан жера һазьр дькә. Бәрбанга сьве бьнпийа к'бре хwә дьсәк'нэ, лынге Wi мьз дьдә. Зорабас чәве хwә вәдькә.

— Ha,—дьве,—дае, тэ херэ?

Дьве:—Д'йа тэ қ'рбана тәбә, мьн к'аре тэ к'рийэ, равә һәрә, сәр р'йа хwә нәмина he зуйә.

Зорабас радьвә, к'ьнще хwә хwә дькә, сәр чәве хwә дышо, тәштийа хwә дьхwә, һәспе хwә с'йар дьвә, дьдә сәр ре дьчә. Чаха к'б жь шәһәр дәрте, қ'рәwьле сәре ре щаве дьд'нэ падше, дьвен: «Wәлэ Зорабас чу дәрмане тә бинә». Падша радьвә к'ьнще хwә хwә дькә, сәр тәхте хwә рудьни.

Зорабас г'ьр дьчә, һьндьк дьчә, хаде заньбә, дьчә ди-са щәм кале дьсәк'нэ, дьве:

— Сәлам әлекьм, баве кал!

Кале дьве:—Ә'лекьм сәлам, сәр чәва, сәр сәра, Зорабасе мьн, кальке тә т'б шандии шире шер әйаре шерда бини. Дьве, Зорабас, лаво, т'б иди нәчи шире шер, әйаре шер нәйни, кальке тә тә м'на дьг'рә. Т'бе ижар һәри баве хwә бини бейи.

Зорабас ша дьвә, хwә давежә сәр дәст у пие кале.

Кале дьвежә:

— Зорабас, әз чь тәра дьвежьм, т'б г'ра мьн бькә, Wәхта т'б г'ра мьн нәки, т'б нькари бини бейи. Дьве, т'бе алие һанда һәри, т'бе һәри бәр дәве бәре бьсәк'ни. Жь һәспе хwә пәйавә, зине һәспе хwә сәр пыште бькә, гәма.

ши дэрхэ, һэспе хwэ бэгдэ бьра хwэра бьчэрэ. Дэве бэре
 бьнһерэ кэвьрэки чаргошэи, шьмшати бэдэw Һедэре данийя.
 Кэвьр шэлгэринэ, бьн кэвьрда гэмэкэ кэск теданэ. Гэме
 ль авехэ: бэре шелу бьвэ, һэспэке дэре, тэ qочах би, һэс-
 ле һөлк'оми тэ бькэ, тэ һэспе бьгьрии, гэме техи дев, ле
 сйар бэ, дэрбази ада орта бэребэ. Тэ кэ дэрбази ада орта
 бэре буйи, гэме жь дэве һэспе дэрхэ, һэспе пачкэ, бе:
 «Бьмбарэк, һэрэ». Кэвьрэки оса жи ши бэрийя. Эши кэвьри
 шэлгэринэ, гэме бькэ бьн ши кэвьри, wэки тэ карьби Һе-
 да диса пе дэрбаз би. Орта аде бьгэрэ, тэе расти кание у
 дарэ бейи: эw дара тэ теда мэзын буйи, эw дарэ. Текэвэ
 шькэфта Һе дарэ хwэ вэшерэ. Эwana (пэри) тэ нэвиньн:
 тэ бьвиньн, пэрче тэ мэзын Һе гөһе тэ бьһельн. Чахе бь-
 вэ гэрма нивро эwana Һе бенэ сэр кание, госте хwэйи кэ-
 вотка Һе жь хwэ бехиньн-Һе баве тэ биньн саг бькьн.
 Чахе баве тэ саг кьрьн, Һе тэвайи бькэвьнэ нэшьзе мэр-
 мэркьри. Тэ һеди, нэрм һэрэ һэрсе госте wана бьгэрэ хwэ,
 эwe зэф лава тэ бькьм. Һе эw қэндэр лава тэ бькьн, тэ
 бьвьн мала хаде һасе бькьн, тэ пост нэди wанайа. Wэхте
 тэ пост бьди wанайа, тэ нькари баве хwэ бини, Һе тэ Һе-
 дэре заи бькьн. Госте wан тини дьди мьн. Дьqэwьмэ эw
 дьвежьн, пост бьдэ эм дэрбаз бьн-к'аре тэ wан нэк'этийя.
 Чь шурэийи дьхwэзын бьра дэрбаз бьн, тэ бона wан дөшөр-
 миш нэвэ. Һе ду тэ бен, эw тэрка тэ накьн. Баве хwэ
 һэспе сйаркэ, дэрбази виаликэ.

Гэдэ хатьре хwэ жь кале дьхwэзэ, һэспе хwэ сйар дьвэ,
 дьдэ сэр ре дьчэ. Пьр дьчэ, һьндьк дьчэ, хаде заньбэ. Wэх-
 тэке һэw ледьнһерэ пеш у бэре шийа бэрэк шин дькэ. Дь-
 гижэ лева бэре, һэспе хwэ пэяа дьвэ, һэспе бэрдьдэ, бьра
 һэсп бьчэрэ. Чаwа кэ кале готьбу-кэвьр шэльдгэринэ, гэмэкэ
 шин бьнда: гэме бьн дэрдьхэ, ль аве дьхэ, ав шелу дьвэ,
 һэспэк жь нава аве дэрте дөк'оми сэр Зорабас дькэ. Зора-
 бас дьгиже һэрдэ гөһе һэспе дьгэрэ, чокмише эрде дькэ, гэме
 дькэ дев, ле сйар дьвэ, дэрбази ши али аде дьвэ. Гэма
 хwэ диса дькэ бьн ши кэвьри, кижани кале готьбу у дь-
 чэ. Дьгэрэ расти кание у дарэ те. Сэр чэве хwэ сэр кание
 дьшо, рькэт дьвэ, нане хwэ дьхwэ, дьчэ бэр дарэ, ледьн-
 һерэ форма шкэфтэкэ мэзын валайя бэр кюка дарэ. Дькэ-

вэ ведэре хвэ вэдыщера. Хвэ-хвэ хвэра дьвежэ: «Баве кале, дьве, готийэ, тө ве шкэфте мэзын буйи, вэки бсанэ эз вьрда мэзынбумэ». Нэв ледьнхерэ бу пьринья се кэвотка, натьн сэр кание данин. Табутэк жь сэре даре жорда анин, қалпахе табуте сэр һьлдан, ледьнхерэ щьнийазэк. Кэфэне ви сэр вэдыкьн, шьвэке ледьхьн, ледьнхерэ мэрвьэк сагбу, рабу сэр хвэ рунышт. Эвана чахек дькэвьнэ нэвье зе мэрмэркьри, гэдэ дьзыкава банз дьдэ, һэрсэ посте кэвотка дьгьрэ хвэ. Сэйд жь аве дэрте, эв һори дьминьн нава аведа. Гэлэки лаваи Зорабас дькьн, эвқэндэр лаваи Зорабас дькьн, Зорабас дьвьн мала хаде һасе дькьн. Дькьн-накьн, Зорабас посте ван надеда. Лава ле дькьн, дьвен: «Бьдэ эм дэрбази ви али бькьн». Чь дькьн-накьн надеда. Баве хвэ һьлгинэ те дэве бэре. Гэме бьн кэвьр дэрдьхэ, ль аве дьхэ, бэр шелу дьвэ, һэсп же дэрте. Дьгиже гэм дькэ дэве һэспе, эв баве хвэва ль һэспе сьар дьвьн, һэспе дажон дэрбази ви али бэре дьвьн. Гэме жь дэве һэспе дэрдьхэ, чэве һэспе радьмусэ, һэсп дьчэ. Дьгижэ һэспе хвэ дьгьрэ, гэме дькэ дев, зин ле дькэ, баве хвэ ль һэспе сьар дькэ, дажон дьчьн бэр бь кале. Незики калера дькьн, Зорабас гава шунда дьзвьрэ, ледьнхерэ һэр се һори жи ве ду тен. Дьгьижэ щэм кале, дьве:

— Сэлам элекьм, баве кал!

Кале дьве:—Сэр чэварэ һати, Зорабасе мьн, тэ эз гинандьм мьразе мьн.

Зорабас һэрсэ посте кэвотка дьдэ кале. Кале һэрсэ поста дьхэ нава агьр, дьшэвьтинэ. Гава дьшэвьтинэ һэр се һори дькьнэ гази, дьвен:

— Бой хаде бэ, нэшэвьтинэ.

Кале дьшэвьтинэ поста, халия ван дьдэ бе, һэр се һори тен щэм кале. Кале дьвежэ:

— Зорабас, дьве, ава һана жьна мьнэ, эв һэрде һан жи қизе мьньн, тэ ақа щэфа дитийэ, қиза мэзын тэра, йа бьчук жи бьре тэ Қэгонэра. Эв севе тэ бьрьнэ, йэке бьдэ дьа хвэ, йэке бьди баве хвэ, йэке тө бьхвэ, йэке жи бьре тэ бьхвэ. Чава һун гьнишьтэна шэһэр, һэрьн бэр к'очк у сэра кальке хвэ бьсэкьньн. Калке тэ к'о дэркэтэ дэрва, сэре кальке хвэ тө бэр бь щэньмэ шаки, баве хвэ дэвса

кальке дайни гадша, ши чахи हुне бьгнижьнэ мьразе хвэ. Бьнгер, вэки тө гөра мьн нэки, төе гошман би.

Зорабас хатьре хвэ жь кале дьхвэээ, дьднэ сэр ре, бэр бь шәһәр дьчн. Незикайи гәре шәһәрра дькн, гәрә-вье сэр ре щаве дьднэ гадше, дьве: «Вәлә Зорабас хат, баве хвэ ани, дө қизьк жи пера ани». Дьчн бэр к'очк у сәра гадше. Гадша чаха кө жь һөндөр дәрте, Зорабас сәре гадше бэр бь щәньме шадькә. Гадше дьвн тәсмили әрде дькн. Сәйад дәвса кальке датинә гадша, базьрганбаши дькә вә-зире баве хвэ, қиза мәзьп Зорабас дьстинә, йа бьчук жи дьдә бьре хвәйи бьчук.

Кәфт рож, кәфт шәва дәф у дәвата дькн, чава кө кале готьбу, һәрке ван севәке дьхвә. Әв дьчн мьразе хвә ша дьвн, һәрче гөһдарикьрийә жи, әв жи һәрн мь-разе хвә шабьн.

Се сев жорда хатьн: йәк гара е готи, йәк гара е гөһ-дарикьри, йәк жи гара Зорабас⁹.

ФЕРЬЗЕ БЭХТӨВАР

Wэхтэки шәһәрәкида йәки к'әсиб һәбу, наве ви Ферьз бу. Ферьз сал донздә мән, шәв у рож дьхәбьти, дькьр-нәдькьр нькарбу әбура заре хwә бькьра: нан дьдитьн, дәw нәдьдитьн, дәw дьдитьн, нан нәдьдитьн. Чәнд сала йса зәлули дәрбаз кьрын. Р'оке Ферьз леньһери бошә, әбура ви һа набә, фькьри, ро кьр у пива, һатә сәр we нете, жьн заре хwә бьһелә малда, хwә һәрә шәһәрәки, щики бьбә ренщбәр, бәлки қьсмәтәки заре хwәра бьгинә.

Фьрез сьбәке зу рабу. Әви жьн заре хwәра гот:

— Бәсә әз ви кале зәлулида дәрбаз бькьм, әзе һәрьм, сәре хwә һьлдьм тәркәсәлати дьне бьбьм, йан әзе бьмьрьм, йане әзе wәра қьсмәтәки бьгиньм. Ферьз у жьн заре хwә чунә дәст у руе һәв. Ферьз хатьре хwә хwәст, да сәр ре чу. Пьр чу, һьндьк чу, чу дәрк'әтә шәһәрәки хер у бәрәк'әт. Ведәре чу херәтханәки хәбьти, бе һәқ дьхар-вәдьхар, мәһе жи пенщ зер һәқе хwә дьстанд, һәрнәйсәр Ферьз wәхтәке we херәтханеда хәбьти. Р'ожәке заре ви к'әтьнә бира әви, го—«Wәлә, әзе бәрбь мала хwә һәрьм, чька заре мьн һәнә-төнәнә, мьрьнә, манә, чь қьсмәтә хwәде дайә бәсә». Ферьз си зер һәқйата хwә стәнд, зерә хwә кьрә шеба хwә, да сәр ре бәрбь мала хwә һат. Һәма чава жь шәһәр дәрк'әт, леньһери we базьрганәк к'әтйә ре, пешйа ви дьчә, Ферьз ләзанд, хwә гьйһаньә ви базьргани, слав да, гот:

— Охър бә, гәли решийа!

Әван слава ши вәгьртън готън:

— Охра херебә, һәвалә охреби. Пьрс кәвал һәв кь-
рән. Әв базьрган жи һәма базьргәне вәлате ван бу. Һәвра
ре кәтън, кәтънә бәстәкә хькә-хали, демә-демыстан, һежа
сәре ван кәтә хахе гьран. Гәләки чун. Гәрма һавине да
сәр ван, гәләки ти бун, Ферьз го:

— Базьрганбаши хвәшбә, әва һәртъм рйа тәйә, тә гә-
лә щара базьрган ве рера дәрбаз кьрйә, ле тә нъзани ав лъ
ки дәре һәйә, мәрие тә у дәвә дәлиле тә тина қьр бун,
чарәке бькә.

Базьрганбаши гот:

— Тә пак дьбежи, бирәк пешйа мә һәйә, мә гәлә ща-
ра щербандйә, кә дядьхьн ве бире, әв иди сах жь ве бире
дәрнае, ләма жи әм нькарьн незики ве бире бьн, аве же
дәрхьн.

Ферьз гот:— Чь бйә-бйә, вәрьн мьн дальқиньн бире,
һәргә әз жь бире дәркәтъм, малхөе мале, ле һәргә дәрнә-
кәтъм, қәда сале.

Базьрганбаши гот:

— На, гөне тә накъмә стөие хвә, ньһа чәве жьн, за-
ре тә жи ренә.

Ферьз у базьрганбаши йәки кьн гот, йәки дьреж, ле
һатънә сәр ве қьраре, вәки Ферьз дальқиньн бире, һәргә
сьламәт дәркәт, пенци зери жь базьрганбаши бьстинә, ле
һәргә жь бире дәрнәкәт, диса пенци зери бьстинә һәде
хуна хвә. Сонд, қәвл, қар қьрән вәки Ферьз адреца хвә
бьдә базьрганбаши, базьрганбаши ван зере һәде хуна ши
бьбә бьдә жьна ши. Ши щурәи әви қәвл қар қьрән. Фе-
рьз әв си зере хәбата хвәйә бәре у пенци зере базьрган-
баши һәде сәре ши дабуие, әв кәйште зере хвә кьрә нав
һәв, адреца хвә да базьрганбаши, гөне хвә кьрә стөие
базьрганбаши, вәки сах жь бире дәрнәе, ван зера бьбә
бьдә дәсте жьна ши, вәки әбура хвә бькьн, нәта заре ши
әпешә гьвьрьк дьбьн. Шьрит анин, авитънә нава Ферьз.
Ферьз гази кьр гот:

— Мьн дахнә бире.

Әвана Ферьз дахьстә бире. Ферьз һәма леньһери ве

биреда әрәбәк чомақәк дәстда алики сәкһнйә, ле алие дьне тәштә данийә тьжи авә, бәқәки гьлци-гьлци нав we авә данә, қизәкә нона һьсьл щәмал стөйе хwә харкьрийә бәр we тәште руһнштиә, әрәб готә Ферьз, го:

— Тө раст дьбежи бежә, раст нәбежи, тә әв чомақәк дәсте мында дитйә, әзе нава чәве тәхьм, wәки тө нәфт қәте әрдеда һәри харе, дә һһһа бежә, әв бәқ рьндә, йан әв қиз?

Ферьз фькьри, го: «Wәки әз бежьм қиз рьндә, дьтьрсьм әрәб бежә мьн, дьле тә к'әтйә қизьке ләма тә го қизьк рьндә, we сәре мьн лехә, ле wәки әз бежьм бәқ рьндә, дьтьрсьм диса сәре мьн лехә, we бежә әв қиз қаси ви бәқе һани гьлци-гьлци нәбу». Ферьз фькьри, гәло чь бежә, wәки хьлазбә, сәре wi нәчә, гәләки фькьри, роқьр. пива го:

— Әрәб щан, чәв дьбинә, дьл дьминә. Мәнбуб әwә. дьл бькәбинә.

Чахе Ферьз бса гот, ширқин к'әтә бәқ, бәқ тәқйа. хортәк дәрнәқ'әт йәсьл щәмаләк дәрк'әт. Әwi хорти у әwә қизе дәст стөе һәвра бьрын, һәв кәмезкьрын.

Әрәб го:—Ферьз, мьразхwәстьна хwә бьхwәзә, әз мьразе тә бькьм.

Ферьз го:—Мьразхwәстьна мьн төнә, тәне әз дьхwәзьм, мьн жь ве бире дәрхи.

Әрәб гот:—Әw һесайә, бежә чь һәбуне дьхwәзи.

— Хwәстьна мьн әwә аве бьдьм базьрган, гөнәнә, тинә, wәки дьне тьштә төнә, тәзә дьхwәзьм мьн жь ве бире дәрхи.

Әрәб гот:—Әw һесайә, бежә иди чь һәбуне дьхwәзи?

Ферьз го:—Тьшт мьн нә лазьмә, тәне әз дьхwәзьм бире дәрем. Wi чахи Әрәб изьн да, wәки аве бьдә базьрган у дө һһһнар данә Ферьз, го:

— Ван һһһнара бьбә бьдә заре хwә. Чахе Әрәб изьн да, Ферьз кьрә гази го:

— Лавкно, wәрьн мьн жь бире һьлкьшиньн!

Дө хорта нав ль хwә дан банзданә сәр дәре бире шьрит авитьн бире, Ферьз сах сламәт же дәрхстьн.

Базьрганбаши гэлэки шабу, бона хьлазбуна Ферьз. Эви р'абу эв н'эйште зер'е Ферьз даеда гот:

— Нэр'э, эв зер тэ н'элал бьн нона шире бэдэна дйа тэ!

Ферьз эв н'эйште зер'е хвэ у н'-рдё н'ьнаре э'рэб да-
буе кьрэ нав нэв гьреда, кьрэ нава дэстмалэке, шаркэ дьне
да базьрганбаши го;

— Базьрганбаши хвэшбэ, наемэ мала хвэ, эзе диса
вэгэр'ьм нэр'ьм бьхэбьтм. Эви анэмэти эз т'эслими тэ дькьм,
тэ жи т'эслими хвэде дькьм, сэр қәвл қраре бэре, сэр we
адреса бэре мьн дабу тэ, тэ бьбэ т'эслими жьна мьнкэ, бьра
зар'е мьн хайкэ, чька ахриа мьн we чава бэ.

Базьрганбаши гот:—Ахриа тэе чава бэ, wэки ть жь ве
бире сах-сьламэт дэрк'эти. иди чь фькара дьки. тэ мэрвьэки
бэхтэвар. Қрар қәсэм бэ, эзе анэмэте тэ бь дэсте хвэ бь-
бьм бьдьм к'олфэта тэ, эзе бежьм, эв нэдйае нане, Ферьзе
Бэхтэвар тэр'а шандийэ.

Пэй готьнер'а Ферьз у базьрганбаши хатьре хвэ нэв
хвэстын. Ферьз шаркэ дьне пашла вэгэр'йа, ле базьрганбаши
базьргане хвэ к'ар кьр да сэре р'е чу. П'ьр' чу, ньндьк чу,
чу гьништэ шэһэре Ферьз. П'ьрс п'ьрсйара чу мала Ферьз, бу
хвэйе созе хвэ, гази жьна Ферьз кьр, слав дае—эве жи сла-
ва ви вэгьрт. Базьрганбаши же п'ьрскьр:

— Тэ к'ей? Наве тэ чийэ? Наве мере тэ чийэ? Ньна мере
тэ к'ойэ, чь дькэ?

Жьна Ферьз йэк бь йэк жер'а гот.

Базьрганбаши гот: «Дэ wэки ёсанэ, р'астэ, эва жьна Фе-
рьзэ». Эви гот:

— Хушке, Ферьзе Бэхтэвар гэлэки к'ефе wэ дьп'ьрси,
нун слав дькьрн, нане эв нэдйае нане жи да мьн, го, бьбэ
бь дэсте хвэ бьдэ жьна мьн, нане эз бь дэсте хвэ дьдь-
мэ тэ.

Нэла нэдйа не дэсте базьрганбаши нэгьртбу, эве хвэ
дэвэр'у авитэ сэр дэст у п'ие базьрганбаши у гот:

— К'ане. ле к'ойэ, чьма нае, иди чь дьгот? Дэрһэқа са-
хи сьламэтиа wiда йэк-йэк п'ьрси.

Базьрганбаши готе:

— We пенце шэш мэне дьне шунда бе, архайин бэ,
талаша ви нэк'ьшинэ, эв мэрвьэки бэхтэварэ. Хатре хвэ жь

нэв хвэстын, вэки иди базьрганбаши вэгэрэ. Жьна Ферьз кыр у нэкр базьрганбаши нэчу мала we, вэки э'зэт қолхэке жера бькэ сэба хатре Ферьз, ле базьрганбаши малавайи даеда, бэрбь базьргане хвэ нат.

Жьна Ферьзе Бэхтэвар те һөндөрө мала хвэ, бөхбча бьчук вэдькэ, чька мере we чь жера шандийэ. Гава вэкр, леньһ'ери дө һнар у һ'эйште зер, льнге we иди шабуна нэ-гьһиштэ э'рде, эве һзанбу чь бькьра. Зере хвэ һьлда, ани һ'һнарэк кэркьр, вэки бьдэ заре хвэ, гава һ'һнар кэр кьр, орта һ'һнаре гьмам дөр, щэwahьр у кэвре қимэти. Жьньке щаркэ дьне кэвре һ'һнаре дани сэр нэв, ле тэне се чар кэвре қимэти бал хвэ һьлда, е маин вэшарт. Әве се-чар кэвре хвэ һьлда чу бал малдара, хоша, чька эва чьнэ у һэр йэке бьһае вана чийэ, чь һежэнэ. Бьрэ щэм хошэки, хошэ гот:

— Хушке, тэ эва к'ө анина, иди қә һэнэ?

Жьньке го:— На, эв тэненэ, хэбата мере мьнэ дө сала-нэ, эз йэки бьдьмэ тэ зерти, төе чэнд зера бьди?

Хошэ го:—Һэрге төе бьди, һэрчара жи бьфрөшэ, чарсьд зери, бьдьмэ һэрчар кэвре тэ.

Жьньке һэрчар кэвр да чарсьд зери, зере хвэ ани, дэст пекьр һ'име авайики се чар қәте да авитьне. Һеди-һеди кэвре хвэ кьрэ зер, вэки авайе хвэ бинэ сэри. Оса жи кьр, да зора зера, нава чэнд мөһада ханмане хвэ ани сэри, дэм-дэзге ви гьмам дае. Пэй чекрна к'очк сэрара, эве заньбу, вэки Ферьзе Бэхтэвар бе, эве мале шашкэ, нас накэ. Әве қарэвлэк гьрт да бэр дэргэ, готе:

— Эз тэ дькьмэ дэргэване бэр дэре һ'эйата хвэ, ви қәвли к'е щарэке те бэр дэргэ, щаркэ дьне вэдгэрэ, щаркэ дьне диса те бэр дэргэ, тө эви мэрви мьһра бьгьри бини.

Бьра дэргэван шэв рож бэр дэргэ бэ, бона гьлие ханьме. Әм бен хэбэре бьдьн Ферьзе Бэхтэвар, чька һ'ал—һ'эвале ви бу чь. Ферьз дьчэ диса шэшмэһа дьхэбьтэ, һэде хвэ си зер'и дьстинэ. Диса жьн, зар'е ви дьк'эвьнэ бире, к'аре хвэ дькэ бэрбь мала хвэ те. П'ьр' те, һьндьк те, те р'ева р'асти к'очк сэрэке те. Леньһ'ерэ we мэрвь очьре сэкьнинэ, Ферьз го:

— Гэло вьра чь дьфьрошьн, һэмьк эз дьчьмэ мала хвэ, чь һэбэ эзе заре хвэра бьстиньм, бьбьм. Әв жи чу очре сэкьни, леньһ'ери к'е дьчэ һөндөр иди ви дэрира вэнагэрэ,

дэрики дьнера дэрте дьчэ, лэма жи эви нъзанбу чька чь дь-
к'ьр'ьн. Ферьз жи чу һсндӧр, леньһери калэки ридана ви сь-
ни сэр тэхтэки руныштиэ, гава Ферьз пешда чу, кале готе:

— Һа лаowo, к'эрэмкэ тӧ жи ширэта дьхвэзи, һэрге дьх-
вэзи, сэре ширэта мын се зерэ, чэнд ширэта дьхвэзи, эзе тӧ
ширэткьм.

Ферьзе Бэштэвар дэст кьрэ шеба хвэ се зер дэрхьст да-
ни сэр стола ви.

Кале готе:—Лаowo, тӧ жор рутьней, жер хэбэр нэдэ,
жер рутьней, жор хэбэрнэдэ.

Ферьз диса се зер дэрхьст дае.

Кале готе:

— Лаowo, к'е чь дьбежэ тэ, бьфькьрэ, паше щанабе бьдэ.

Ферьз се зерэ дьне жи дае. Өва бу нәһ зерэ, ширэта
пашьн кале готе:

— Лаowo, гава тӧ бэрбь мала хвэ дьчи, рева чь расти
тэ те, чь жь э'рде дьбини һьлдэ, бьбэ мала хвэ, we вэхтэки
лазьми тэ бе.

Ферьзе Бэштэвар хатре хвэ кале хвэст, диса да сэр рйа
хвэ бэрбь шәһэре хвэ һат, эви ранезикайи шәһэре хвэ кьр,
бэр дэре авэке рунышт, вэки һ'эбэки һеса бэ, паше һэрэ. Эв
дэве аве рунышт, шьвка дэсте хвэ ль э'рде хьст хвэра мьжул
бу, һэма леньһери поч'ька мэрэке нав хвэлие дэрк'эт, гава
п'очьк дит, ширэта кале к'этэ бире, вэки чь дьбинэ бьбэ ма-
ла хвэ, we ле лэзьм бе. Поч'ька мэрэ һьлда кьрэ шеба хвэ.
Һат гьништэ шәһэре хвэ, раст бэрбь мала хвэ һат, леньһе-
ри эва нә мала вийэ, го:

«Гэло дьбэ мын ре шаш кьрйэ». Гэлэки фькьри, диса
пашда вэгэрйа, чу алие дьнера һат, диса һат бэр ви дэргэи
сэкьни, ма шаш, һ'эйри, го: «Дьбэ эва нә к'уча мэйэ, эз хь-
раб һатьмэ». Һэма ви чахи дэргэван эв тэхмин кьр кӧ эва
дӧ шарэ эв мэрвь те бэр дэргэ, диса вэдьгэрэ, гьлие хатуне
һатэ бире, һат мыле Ферьз гьрт, го:

— Тӧ гьртии, мэри тэ дьхвэзын!

Ферьз дэсте дэргэванда зар бу, го:

— Һ'эйран, мын чь хьраби кьрийэ, вэки эз гьртимэ?

Дэргэван го:

— Нъзаньм, һэр'э һьлк'ьшэ балкона жорьн, мэрие тэ
дьхвэзэ ведэрйэ.

Ферыз чу һөндөре һ'эйате, фькьри го: «П'ак, эз һәрәм, ле ве поч'ка мә'ре к'ода дьбьм, вәки бал мьн бьбиньн, ве дьһа зу саре мьн лехьн». Әви орға һ'эйате п'ьртики ә'рд к'ола, почка мә'ре кьрә быне хвәлие, хвәли авитә сәр. Һылкьшйа чу қате жоре, гава дәре отахе вәкьр, чә'в жьна хвә к'әт, тәрк леве ви к'әтһн го: «Хвәде, жьна мьн пәй мьнра мер кьрйә, малдарәк стәндийә, әва жи мала шейә». Гава жьньк чә'в Ферыз к'әт, хвә дөвәру авитә сәр дәст п'ие Ферыз. Слав ль һәв кьрын, һ'ал—һ'әвалә һәв пьрсин. Мьн чава вәра гот дәрәқа һ'ьнара, жьне йәк-йәк мере хвәра гот. Һәрдө жи гәләки к'ефхвәш бун, заре хвә ша бун. Ферызе Бәхтәвар дәрк'әтә һ'эйате, бала хвә дае, дарәк һ'эйата вида шин буйә, һ'әзар төлә рәз пева шин буйә, һәма почка мә'ре бу, бубу дара рәза. Р'оже чьқа рәзе ве дьфротьн, сьбе радьбун, диса әвқа пева шин буйә. Һәр нәйсәр нав у дәнге дара Ферыз у һәбуна Ферыз бәлайи һәрчар қөлбе дьне бу. Ферыз өса дәвләти бу, вәки бу к'әрийә. Һәр кәс жи к'әтһбун пәй нәйнәсийә дарә, чька чь дарә, к'ок'а ве чйә, вәки һ'әму шурә мөвә пева дьгһи-жә. Хошәки пирәк ширәт кьр, вәки пире бьк'әвә к'еләка жьна Ферыз бәлки нәйнәсиа дарә жера бежә. Пире чьқа рож дьһатә мала Ферыз, дьготә жьна ви:

— Тө һьзани дара вә чь дарә?

Жьньке дьго:—Өз чь заньм чь дарә, гәне дьбә Ферыз заньбә.

Пире готә:—Һәлә мере хвә быщербинә, чька һ'ьз тә дькә, һәрге готә тә чь дарә, вәки өсанә һ'ьз тә дькә, ле һәргә һәгот, вәки өсанә һ'ьз тә һәкә.

Ферыз эварә һатә малә. Жьне заре хвәш нәрми пе гьрт готә:

— Мерьк, әм һ'әлал һ'әв сәринә, тө һ'әлалә мьни, вәрә мьнра бежә, чька дара мә чь дарә.

Ферыз мала хвә хьраб кьр жера гот, го:—Жьньк, дара мә почка мә'рейә.

Сьбәтьре жьна Ферыз дьле хвәи сах пирера гот:

— Дара мә почка мә'рейә!

Пире чу хощера гот. Хошә һатә щәм Ферыз го:

— Ферызе Бәхтәвар, вәрә әм шәрт бьгьрын, эз те дәр-хьм дара тә чь дарә.

Ферыз го:—Өз қайльм!

Шәрт гьртһн, шә'дә избат, қол, печат. Хошә гот:

— Һәргә мьн те дәрани, әзе дәсте хвә бавежьм се тыш-

та, һәрсе тышт жи мьнра, ле һергә мьн те дәрнани, эзе һәбу-
на хвә гьмами бьдъмә тә.

Шә'де хвә анин данә сәкьнандьне Хошә го:

— Дара тә дара севейә!

Ферьз го:— На.

— Дара гузейә, дара снщанә.

Диса го:— На.

Хошә го:— На, һа на, ло дара тә почка мә'рейә.

Гава хошә өса гот, қырчин дәре к'әт, дар ши бь ши
һ'ышк бу. Шәрте хошә Ферьз к'әт, Ферьз гот:

— Р'астә поч'ка мә'рейә, әз хвәйе созе хвәмә, ле гәне
се р'ожа вә'дә бьдә мьн, пәй се рожар'а эзе шәрте тә бь-
дьмә тә.

Хошә қайил бу. Ферьз бәре хвә да мала кале ширәт-
к'ар. әш кале се ширәт лекьри. Чу гьһиштә мала кале, слав
к'ьлав һәв кьрьн, кале го:

— Һа Ферьзе Бәхтәвар, тә һати чь, тә херә?

Ферьз го:— Хере дау дәләнг һьлдайә, һ'ал—һ'әвалә мьн
хошә у даре бу әв!

Кале го:— Шәв меване мьн бә, сьбә те, хер пер'а. Әзе
сьбе гьлики бьдъмә дәсте тә.

We шәве Ферьз мала кале ширәтк'арда р'аза. Сьбә шә-
бәде кале Ферьзр'а гот:

— Ферьзе мьни бәхтәвар, се тыште вәки хошә дәсте
хвә бавеже, зани чийә: йәк сәре тәйә, we дәсте хвә бьдә
сәр сәре тә, вәки сәре тә лехә, әва йәк, йа дөда жьна тәйә,
we хвәр'а бьбә, йа сьсйа к'очк сәра тәйә, we дәсте сьсйа
бавежә авайи, вәки бьгижә ши. Әвә шәрте ши. Кале готе, го,
тө дьчи һәр'ә дәсте жьна хвә бьгрә, р'абьн сәр балконе, нәр-
дәванәкә се п'еп'әлуке данә бьн балконе, гази хошәкә, бежә,
вәрә, әз хвәйе созе хвәмә, вәрә дәст баве шәрте хвә бьхвзә.
Әве саба тә у жьна тә we дәст баве п'еп'әлингә, бе бал вә,
чахе әви дәст авитә п'еп'әлингә, тө бежә әва йәк, әва, дөдө,
әва сьсе, аһа қөрба тө гьһишти шәрте хвә, тә нәгот эзе дәс-
те хвә бавежьмә се тышта, тә авите, һәрсе п'еп'әлинг тәр'а,
тө һа бькә, вәки тө жь хөшә хьлаз би.

Ферьз дәм хатьре хвә жь кале хвәст, да сәре р'е һатә мала
хвә. Чава кале готе, өса жи кьр, гази хошә кьр, вәки шәрте

ви бьдэ. Хошэ һат, гава ч'э'в ван к'эт, гэлэ ша бу, дьле хвэ-
да го: «Па'кэ һэрдө бал һэвн». Хошэ һат бьһа нэрдэwane,
сэьһни, Ферьз готе:

— Ёьлк'ьшэ, wэрэ, чька шэрте тэ чийэ.

Хошэ эшq-эшq дэсте хвэ авите п'еп элинге нэрдэwane,
wэки һьлк'ьшэ, чахе дэст авите, Ферьз жьмарт-эва йэк, эва дөдө,
эва сьсе, аһа қөрба, тө гьһишти һэде хвэ, тэ шэрте хвэ һьлда.

Шэ'де сэьһнин, дэсте хвэ һэвхьстьн, готьн:

— Ё'элалйа хөде соз созе Ферьзе Бэһтэwарэ, эва к'ахэ-
за wэ қол, печат кьри, тэ готйэ эзе дэсте хвэ се щара ба-
вежьм се тышта, тэ өса жи кьр, һэр'э нэрдэwana хвэ бьбэ
мала хвэ.

Хошэ р'абу п'орп'ошман нэрдэwan қэт-қэти кьр, да пыш-
та хвэ у чу мала хвэ.

Щаркэ дьне дара һ'эйата Ферьзе Бэһтэwар диса шин бу,
һатэ сэр бэнга бэре. Ферьзе Бэһтэwар готэ жьна хвэ, го:

— Жьньк, лэма готьнэ к'эда һ'элал һ'эрам набэ. Эм
сэр һэқиенэ, к'е чь дькэ we сэре хвэ бькьн.

Бэһтэwари Ферьз, жьн, зар'е хвэ һэвр'а дэрбаз кьры.¹⁰

А Н' М Э Д У М Ы Н' Э М Э Д

Вэхтэки шэһэре Шамеда йэки малдар к'аре көр'е хвэ кър, wэки н'эфт сала бышинэ хвэндьне. Шэһэре Г'элабеда жи йэки малдар к'аре көр'е хвэ кър н'эфт сала шандэ хвэндьне. Наве көр'е малдаре Г'элабе Мьн'эмэд бу, ле е дьне А н'мэд. Мьн'эмэд у А н'мэд һэр йэке жь шэһэре хвэ дэрк'этын данэ сэр р'е, һэргэ п'эр' чун, һэргэ һындьк чун. Г'эрдө р'ева р'ас-ти һэв һатын. Чахе р'ас-ти һэв һатын пьрс пьрсйар һэв кърьн, һ'ал һ'эвалэ һэв пьрсин. Йэки го:

— Наве тэ бь хер?

Го:—Наве мьн А н'мэдэ!

Е дьне го:

— Наве мьн Мьн'эмэдэ!

Г'эрдө жи не н'эсийн, wэки эв һэрдө жи we һэр'ын щики, шэһэрэки.

А н'мэд гот Мьн'эмэд:

— Wэрэ эм иро шунда бьбьнэ бьре һэв н'эта хер хвэ-ши эм н'эфт сале-хвэ хлаз дькьн.

Г'эрта дэстпекърьн р'йа хвэ, һал вра, һал дэра һане, пьрс пьрсйара гьништынэ щи. А н'мэд у Мьн'эмэд өса һэв һ'эздькърьн, тэе бьгота э'йни һ'эрдө көр'е деке, бавкинэ, хэрибие эв кърьбун бьре тэ'ме де у баве. Эван өса һэв һ'эздькър, һ'эта кэвч'ие харна вана жи йэк бу, щи-львине р'азана вана йэк бу. Йэки бе е дьне гава хвэ нэдавет щи-

кида нэдьчу. Вэхтэки шунда Аһ'мэд к'аг'ээк ньвиси мала хwэр а, шанд. Ньвиси, wэки «ээ у йэки Ү'элабе эм бал һэвһн, наве ви Мьһ'эмэд». Ви тәһәри жи Мьһ'эмэд к'аг'ээз шандэ мала хwэ. Аһ'мэд гэлэ щара к'аг'ээз дьшандэ мала Мьһ'эмэдра. Мьһ'эмэд жи дньвиси мала Аһ'мэдра. Ви щурәи Акмэд у Мьһ'эмэд шәш салә хwэ хwэндһн, мабу саләкә ван, wэки һ'эфт салә хwэ хьлазкьн, һәр'нә мала хwэ. Дә у баве вана жи заньбун, wэки ма саләкә көр'е ван бен. Әм бенә сәр гьлие де у баве Аһ'мэд.

Де у баве Аһ'мэд ша бун, бәр т'ьвдарәке зәwаша Аһ'мэд гәр'йан. Qизәкә щинаре ван һәбу, қизәкә азәп бу, һәла мер нәкьрибу. Де у баве Аһ'мэд ч'ә'в б'әре we қизьке дан, бә'са we көр'е хwэр'а кьрн, соз жь де у баве қизьке стәндһн, wэки қиза хwэ нәдһнә мер һ'әта Аһ'мэд бе, wэки жер'а бьхwэзһн. Бесәбьр һивйа һатһна Аһ'мэд у Мьһ'эмэд бун, ле сала һ'эфта жи сәр һәвда һатһбу. мабу се-чар мәһ, wэки Аһ'мэд у Мьһ'эмэд вәгәр'һн. Һәрт'ьм к'аг'ээз дьшандһн, wэки «W'де мә незик буй», әме бен». Мәһ жи чун, манә р'ож. Мьһ'эмэд дьгот Аһ'мэд.

— Бьра, чьчәх әм хер хwәши вьра һәр'һн, бәре әме һәр'нә мала мә, һәр'нә Ү'элабе!

Аһ'мэд жи дьгот:

— На, әме бәре һәр'нә мала мә, шәһәре Шаме.

Әw чәнд р'ож бун, wэки әви дьгот: «Әме бәре һәр'нә мала мә», е дһне дьгот: «На, әме һәр'нә мала мә». Ле ахрйе-да һатһнә с'р р'әке, һәвр'а р'әзи бун, wэки б'әре һәр'һн мала Аһ'мэд, шәһәре Шаме. Шам с'р р'йа ван бу, бәре р'йа ван ль Шаме дьк'әт. Бәре хwэ данә шәһәре Шаме, р'анезикае Шаме кьрн, шаб данә малә, wэки «Әм тен. Әме дәһе мәһе бен шәһәр пәйабһн, wәрнә пешйа мә».

Щаб һат гьчиштә де у баве Аһ'мэд, дәр щинара жи бьһист, пешда һатһн, ч'ә'в р'онай дан дәрәқә һатһна Аһ'мэд. Дәһе мәһе сьбе шәбақә мәрйе ван, дәр-щинаре ван, гьшк бь д'әф, зьр'нә, файтон, кар'ет һатһнә пешйа Аһ'мэд у Мьһ'эмэд. Гәләк w'дә дәрбаз нәбу, Аһ'мэд у Мьһ'эмэд диһар бун. Чунә дәст р'уие һәв, к'әфе һәв пьрсин, бь ша у зьр'нә чунә мал. К'әфкьрн, харьн, вәхарьн бона һатһна ван. Пәше дәстпәкьрн Аһ'мэд зәwьшандһн, чун әw қиза щинаре хwэ, йа wә-

ки чэнд мән пешда соз же стэндьбун, дэст дабунэ сэр, Аһ'мэдр'а нишан кьрын, се шэв, се р'ожа харьн, вэхарьн, к'еф кьрын. Аһ'мэд у дэргистйа хвэ һэв р'увэкры бун. Мыһ'эмэд, Аһ'мэд у дэргистийа хвэ сьбе һ'эта эваре бал һэв бун, һэвр'а дьгэр'йан, дьчун, дьһатьн. Ви тэри Мыһ'эмэд у дэргистйа Аһ'мэд бьнва ниск у ноке хвэ тэвнэв чандьн, ле эв сөр' нэһатэ стар кьрыне, диһар бу. Дйа Аһ'мэд шьк бьрэ. Мыһ'эмэд у бука хвэ, эве тэхмин кьр, вэки феле вана хьрабьн, гази көр'е хвэ кьр, го:

— Лаво, чь'ра дэстура Мыһ'эмэд нади, вэр'е наки, вэки һэр'э мала хвэ.

Аһ'мэд го:—Чь'ра, дае тө жь ащыз буйи?

Де готе:—Лаво, чь тэ вәшерьм, чь хвәде, нэ һьлдэ, нэ дайне, һ'ал һ'эвал эвын, феле дэстобраке тэ у дэргистйа тэ нэ р'астьн, эв лынге хвэ хьраб давежьн. Вэр'екэ һьнги һе зуйэ.

Аһ'мэд го:—Дае, тө жь сйа хвэ дьсьлки, тыште өса орга һәрдада нэ һэйэ, нэ жи we бьрәшымэ.

Де иди дэнг нэкр. Чэнд р'ожа шунда эвинти у бәнгитйа Мыһ'эмэд у кәчьке өса гөр, гәш бу, вэки эвана һэр тышт бир кьр, сөр вана бауэрки эшкэрэ бу. Бәнгитие һ'ыш арьл сәре Мыһ'эмэд стэнд. Мыһ'эмэд рожәке к'аг'эзэк Аһ'мэдр'а ньвиси, эви ньвиси: «Аһ'мэд, бьра, һ'ал һэвал эвэ, дьле мын к'этиа дэргистйа тэ, р'эве, эз нар'эвиньм, ле һэргэ төе бь қайлиа хвэ дэргистийа хвэ бьди мын, бьдэ, ле херк, һэргэ нади, эзе хвэ бькөжьм. Ле һама йа п'ак эвэ, вэки эз хвэ бькөжьм, ве сәрк'эсьзие нәиньмэ сәре хвэ у тэ». К'аг'эз дани сәр т'эхте Аһ'мэд у дәрк'этэ дәрва, һама эв дәрк'этэ дәрва, ле Аһ'мэд жи чу һөндөр', леньһерн к'аг'эзекэ ньвиси, we сәр тәхтэйэ. Эви һьлда хвәнд, чь бьхунэ, э'щөбәкэ гьран. Гәләки дөшьрмиш бу, гази де у баве хвэ кьр, го:

— Дае, баво, һ'ал һ'эвале дэстэбраке мын у дэргистйа мын эвын, һун чь дьбежьн ви гьлира?

Тәрк лева баве к'эт, хәбәрдан пе нәбу, ле де готе:

— Лаво, мын нәго, тэ хәбәра мын нэкр, һ'эта гьли да мэзынкьрыне.

Аһ'мэд го:—Дае, баво, р'ус мын ль бьн п'ие вэ, эзе гьлики бежьм, мын һе қизьк алие лвьинеда нәдитйэ, нэ жи биһайэ, т'эне вэ мыр'а нишан кьрйэ у һьнәки жь мьхса хвэ кьрйэ чахе эз һатьм, әм һ'эсабкьн дәвса шәвәке, вэ се шәва

кьрә к'еф у ч'эвр'онкайи, дәвса сәд манати әм һ'әсабкын вәсесьд манат хәрщкьрийә. Йа п'ак әвә, вәки әз дәргистийа хвә бьдьмә дәстәбраке хвә, әви кьрә нәмәрди, ле әзе темә мәрди. Г'ьздьки чь дьбә, бьра бьбә, ле әз нахвәзым бьбиньм мьрына дәстәбраке хвә, мьн у Мьһ'әмәд мә һ'әфт сала нан у хөе гәв һәв харйә, әм кьраскида рабунә р'уныштьнә. Мьһра т'ьнәнә қиз, сәри һәбын к'өм зә'фьн.

Де у баве Аһ'әмәд созе Аһ'әмәд дәрнәк'әтьн, созе хвә кьрын йәк, к'ьнще бук заватие стәндьн, дәсте Мьһ'әмәд у дәргистийа ви кьрын һәв, готьн:

— Лаво, мьразе вә һәв бьбә, чава тө у Аһ'әмәде мьн һун бьре һәвын, өса жи тө көре мәйи. Бь ви тәри Аһ'әмәд у де у баве хвә Мьһ'әмәд вәр'екьрын бәрбь шәһәре Г'әләбе. Аһ'әмәд у Мьһ'әмәд чунә дәст р'уе һәв, хатре хвә һәв хвәстын.

Мьһ'әмәд у дәргистийа хвә чәндәки шунда гьһиштьн Г'әләбе. Щьһаб данә де у баве Мьһ'әмәд: «Ч'әве вә р'он, Мьһ'әмәд зәвьши, һат». Бь дә'ф у зөрнә, бь файтон у кар'ет, ниве алие шәһәр һатьн пешйа Мьһ'әмәд. Мьһ'әмәд у дәргистийа ви бьрын мал, һ'әфт р'ож, һ'әфт шәва харьн, вәхарьн, дәф дә'вәт кьрын, һун мьразе хвә шабун, Мьһ'әмәд у дәргистийа хвә жи мьразе хвә шабун.

Әм бенә сәр Аһ'әмәд, Аһ'әмәд саләке һ'әта дө сала гәләки бәхтәвар дәрбаз кьр. Т'ө кәси льнге хвә льнге Аһ'әмәд нәдхьст, ле әве йәке зәф нәк'ьшанд, чьра ви нәшөхөли һ'әта сьбе. Де у баве ви вәфат бун. Пәй вәфатбуна де у бавер'а Аһ'әмәд дәст бь хөмарә кьр, сьбе һ'әта эваре хөмар (қөмар) дьлист, нава дө се салада әви һәбуна баве хвә да дәр. Өса бу, вәки ә'бура шийә роже нәдьбу, һ'әта к'ьнще щане хвә жи фьрот. Ч'ара ви әрд әзманә һатә бьрин. Өви дәстпекьр бь һәқти хәлқеря дьхәбьти, ле гәлә дьқәвьми бьнәлие шәһәре Шаме Аһ'әмәд нәльбьрын хәбате, нас дькьрын дьготьн: «Өва Аһ'әмәде фьланк'әсей», к'әтийә ви һ'али, вәки әм бьбын хәбате, әви чь хәбат баве хвәра кьрийә, ве мәр'а жи бе чь хәбате бькә, нә хәбат педьбә, нә т'әбат». Хәлқ дьчун дьхәбьтин, ле Аһ'әмәд дьма тәнгәзар т'и бьрчи, Аһ'әмәд леньһер'и маина ви ви шәһәрида бадьлһәванә, гәрәке һәр'ә щики маин, вәки бькарбә ә'бура хвә бькә. Аһ'әмәд р'абу һәбун т'ьнәбу-

на хwэ гышк фьрот, кьрэ хэрщэльхе р'яа хwэ. Бэре хwэ да шәһәре Г'әләбе бәрбь Мьһ'әмәде дәстәбьраке хwэ чу, чу гь-
һиштә шәһәре Г'әләбе. Пьрс пьрсйара, һал ве к'уче һал ве
к'уче, чу бәр дәре һ'әйата Мьһ'әмәд, сәкьни, зәнгьл к'ышанд,
щарик һөндөр дәрк'әт. Аһ'мәд жь щарие пьрси, го:

— Хушке, әва мала Мьһ'әмәдә?

Щарие готе:— Бәле!

Аһ'мәд го:— К'е малә?

Щарие го:— Хатун малә!

Аһ'мәд го:— Дә к'әрәма хwэ бежә хатуне бе мәрвьв гази
тә дькьн, бьра к'әрәма хwэ дәре дәрва!

Щарие чу готә хатуне, хатун дәрк'әт, Аһ'мәд слав дае,
ле хатуне слава Аһ'мәд вәнәгьрт. Аһ'мәд готе:

— Хушке, бьре мьни Мьһ'әмәд малә, қә к'ефе wә чьнә?

Хатуне го:— Мьһ'әмәде чь, тә к'ии?

Аһ'мәд го:— Тә мьн нас наки, нә әз Аһ'мәдъм, дәстәбра-
ке Мьһ'әмәдъм, жь шәһәре Шапе.

— Шама чь, нә мьн Шам дитйә, нә жи мьн наве Аһ'-
мәд быһистйә.

Аһ'мәд го:— Хушке, ахьр тә қиза шәһәре Шапеи, наве
мере тә Мьһ'әмәдә, әз у Мьһ'әмәд әм һ'әфт сала чунә хwән-
дье, чьма тә хwә мькөр' наей.

Хатуне Аһ'мәд гәләки беһ'өрмәт кьр, го:

— Тәр'а дьбежьм зу ван дәра быщә'мә һәр'ә, щие тә
дьбежи, әва әw щи нинә. Әса гот, к'әтә һөндөр', дәре хwә
гьрт.

Аһ'мәд пышта стөкөра хwә хөранд, п'ор п'ошман бәр дә-
ре һ'әйате дур к'әт, го: «Ләма дьбежьн п'арсиа жьне
харә». Аһ'мәд щарие пьрси го:

— Хушке, Мьһ'әмәде к'әнге бе?

Щарие го:— Бәри эваре!

Аһ'мәд чу һьнәки ван к'уче незик гәр'яа һ'әта эваре.
Щаркә дьне һатә бәр дәре һ'әйата Мьһ'әмәд у сәкьни, диса
зәнгьл к'ышаьд, щари һөндөр' дәркәт, го:

— Га ижар чь дьхwәзи?

Аһ'мәд го:— Малхе мале һатийә?

Щарие го:— Әре!

— Дә беже, бе мәри гази тә дькьн.

Щарие чу готэ Мьһ'эмэд, Мьһ'эмэд һондөр' дэрк'эт, га-
ва Аһ'мэд ч'э'в Мьһ'эмэд к'эт, кыр кө хwэ бавежэ п'есире,
ле Мьһ'эмэд дэсте хwэ да орт'а хwэ у ши, нәһишт Аһ'мэд
незики ши бә.

Мьһ'эмэд го:—Гәлә бьсә тө к'ии?

Аһ'мэд го:—Чьма эз тә нас дькьм, ле тө мьн нас наки?
Го,—Мьһ'эмэд, нә эз дэстәбраке тәмә, Аһ'мэдьм.

Мьһ'эмэд өса кыр һе жь жьна хwэ хьрабтьр, гот:

— Әз нә Мьһ'эмэдьм, нә жи мьн Аһ'мэд дитйә. Мьһ'э-
мэд Аһ'мэд өса р'эзил р'ьса кыр, wәки Аһ'мэд р'йа хwэ шаш-
кыр. анцах жь дэсте ши зальми дэрк'эт. Агьро к'е тө гөр'
кьри, һежа к'әлә Аһ'мэд т'ьжи бу. эви эв ә'щөб бәр ч'э'ве
хwэ диты. Һәрнәйсә бь дьләки көли бьрин Аһ'мэд жь we
дәре дур к'эт. Бьр'чибуне ле зор кьрбу, һьнәки к'учеда
бәржер чу, р'асти харьнханәке һат. Аһ'мэд дэсте хwэ кьрә
ве щөбе, we щөбе пенщ копек бьне щөба хwәда дит, чу һон-
дөр'е харьнхане се копек да харьнәке, дө копек жи да һьнә
нан, ани дани сәр т'әхтә, wәки бьхwә, леньһер'и дө дьз дәрда
һатын, йәки дада харьна Аһ'мэд, е дьне дада нан, йәки ха-
рьн р'ет, е дьне жи нан һур-һури кьр авит. Дьза ч'э'ве Аһ'-
мэд ньһер'и, Аһ'мэд жи ч'э'ве ван ньһер'и. Аһ'мэд го-
тә ван:

— Qә исафа wә т'өнә, эзи хәриб, таq фаде мьн, һәбун
т'өнәбуна мьн әw пенщ копек бу, әw жи wә нәкьрә р'ьс-
qe мьн.

Дьза жь Аһ'мэд пьрсин, готьне:

— Чьма тө жь к'ө һатии?

Аһ'мэд го:—Әзи жь шәһәре Шамемә!

Дьза готе:—Малшәwтио, тө пе пенщ копека жь шәһәре
Шаме һатии Һ'әләбе к'ефки, бьхөи, вәхөи, йа п'ак әwә, тө
һәр'и хwә бавежи чәм бьхәньқи. Т'әне тәр'а эв йәк лазьмә.

Аһ'мэд го:—Р'аст жи хәбәра ванә, мьн чь кьр мале п'ьр,
әзе чь бькьм кавьр'е көр'. Мьн чь кьр һәбуна баве хwә, әзе
чь бькьм ви ә'мре п'уч, р'аст жи әwә эз хwә бавежьмә аве
бьхәньqьм, жь дьне хьлаз бьм. Аһ'мэд жь дьза пьрси го:

— Гәли лавкно, к'а чәм к'өйә, әзе хwә бавежьме.

Дьза р'йа чәм нишани Аһ'мэд дан. Аһ'мэд бәрбь чәм
лэзанд, дьза жи тәлә-тәл данә пәй. Аһ'мэд хwә гьһйандә дә-

ве чэм, кыр кӧ хвэ бавежэ. Дьза пар'ава н'ышк мьле ви гьр-
тын, готьне:

— Гэла сәбыр быкә, әм т'әр'а гьлики бежын. Го, һәла
тӧ шаһьли, т'әзә быһара әмре тәйә, тӧ вәрә гӧһдарйа мә
быкә, һьлк'әтын-дак'әтына дьне һәйә, һәргә тӧ дьхвәзи п'ак
быжи, вәрә т'әви мә бә, мәр'а һәвалтиә быкә, йан әме тә
дәрдын, йан жи сәрдын, вәрә гӧһдарйа мә быкә, әм
дәсп бь дьзиә быкын. Ви шәһәрида һәчкә п'ак дәрбаздькын,
әв т'ьмам дьзын.

Щара ә'въл Аһ'мәд гьлие вана т'әслих кыр, ле вәки
гәлә педа к'әтын, Аһ'мәд қайл бу. Әв һәрсек бәржер бәрбь
к'учәкә тари чун. Гәрдӧ дьза готә Аһ'мәд го:

— Тӧ вьра сәр ве дӧрйане бьсәкьнә, т'әне бьнерә к'е жор-
да те, тӧ әлами мәкә, текә фитини, ле к'е желва жи те, дьса
текә фитини, вәкә нив сьһ'әте бьсәкьнә, әме р'ьсқәки п'ак
дәстхьн. Аһ'мәд сәкьни, ле һәрдӧ дьза хвә бәржер бәрдан.
Нив сьһ'әт дәрбаз һәбу, һәрдӧ дьз жи бь ләз желва һатын,
һәр йәкә т'орбәки т'ьжи дәстда һатын щәм Аһ'мәд, готьне:

— Дә бьльвә, әм һәр'ын. Данә пәй һәв чунә хане, дәрә
т'орбә вәкьрын, йәк т'ьмам п'әре зер' бун, ле е дьне жи
п'әре к'аг'әз бун. Дьза әв һәрдӧ т'орбе п'әра т'әслими Аһ'-
мәд кьрын, Аһ'мәд жи т'әслими ханчи кьрын. Готьнә Аһ'мәд.

— Аһ'мәд щан, тӧ пенсьд манати хвәр'а б рдәст дәрхә,
даинә, сьбе хвәра дәстә к'ьнщ бьстинә у е майн жи хвәр'а
хәрщкә, бьхвә, вәхвә, әме һәр'ын щики дьне, дьбә әм чәнд
р'ожа дәрәнги к'әвьн, ле тӧ хвә бәләнгаз нәкә һ'әта әм бен,
се р'ожа һивйа мә бә, һәргә әм һатын-һатын, ле һәргә һәһа-
тын, ван п'әра хвәр'а бьбә, чава дьки быкә, к'ӧда дьчи һә-
р'ә, бьбә тә һ'әләл бә. Хатыре хвә Аһ'мәд хвәстын чун.

Ве ш-ве хәв чә'ве Аһ'мәд нәк'әт, Аһ'мәд бавәр нә-
дькьр чьчах сьбә сафи бә. Тарибана сьбе Аһ'мәд пенсьд ма-
нат кьрә щәба хвә, ле п'әре маин тәслими хане кьр, архайн
чу нава шәһәр. Бәре ә'въл чу нан харьн хар, паше хвәр'а
дәстә к'ьнще лаиқлу стәнд, хвәкьр, вәгәр'йа һатә хане. Аһ'-
мәд бесәбыр чә'в ле р'йа һәвалә хвә бу. Се р'ож дәрбаз
бун, һәвалә ви нәһатын, чар пенщ р'о дәрбаз бун, дьса нә-
һатын. Аһ'мәд гәләки бәр хвә дьк'әт бона һәвалә хвә, һ'әта
р'ожа шәша жи һивие ма, леньһер'и нәһатын, эди дәсте хвә

ле шушт. Аһ'мэд го: «Ға набә, гәрәке эз хwәр'а аваики дэстхьм теда бьжим». Аһ'мэд жь хане дәрк'әт чу нава шәһәр, гәр'йа, аваики фьротанеи лайқлу стәнд, әви дәстпекьр авайе хwәда шур'ә шур'ә дықан данә вәкьрьне. Чу чәнд гәрзи, чәнд зәр кәр, солдыру пешәк'ар бь айльхти ани хwәр'а да хәлате. Чәрха Аһ'мэд шаркә дыне раст зьвьр'и.

Рожәке Аһ'мэд леньһер'и к'әлфәтәкә навсәрә қизәкә дәлал да пешйа хwә һатьнә һөндөр', слав данә Аһ'мэд, Аһ'мэд слава вана вәгьрт. Әwe һ'өрмәте готә Аһ'мэд:

— К'әрәмкә wәрә бежә зер'кәр бьра гьстиләкә зер' чапа т'ьльйа қиза мьн чекә, чь һежәйә эзе бьдым.

Аһ'мэд қизьк бьр бал зер'кәр, чапа т'ьльйа we гьрт, го:
— Ғәр'ә, сьбе wәрә бьбә!

Әw һ'өрмәт у қиза хwә чун, ле дө сьһ'әте дыне шунда диса әw у қиза хwә р'әх һәв к'әтын һатьн һөндөр'е һ'әйәте, чун һатьн, диса чун. Ғәрнәйсәр we р'оже әw у қиза хwә һ'ә-та дәһ шара чун һатьн. Сьбәтьре һатьн гьстил бьрын. Лә'зке шунда диса һәрдө һатьн щәм Аһ'мэд, де го:

— Аһ'мэд, к'әрәма хwә бежә солдыру бьра щотә сол чапа лынге қиза мьн бьдру, чь һежайә эзе бьдым.

Солдыру жи чапа лынге we һылда, солдыру го:

— Ғәр'ә дөсьба. wәрә бьбә.

Дәwса дөсьба, қәт ськәтәк жи нәк'әтә орт'е, диса һәрдөа дәсте һәв гьртын һатьн щәм Аһ'мэд, де гот:

— Аһ'мэд, лаwо, қиза мьн нә һ'әwще гөстилейә, нә жи һ'әwще соланә, ле дыле қиза мьн к'әтйә тә, ләма жи әм р'о-же дәһ шара тен дычн. Т'әхмина мьн тө жи хортәки ба-ши, лайиқи қиза мьни, wәрә қиза мьн бьстинә.

Аһ'мэд го:—Дае щан, па'к дыбежи, ле Ғәрәке эз бьзан-бьм чька һун, жи һьнк'уфи мьнын. Ғәрсек р'әх һәв к'әтын чун мала ван. Аһ'мэд һәбуна ван дит, дәм дәзге вана дит, гәл қәбул кьр. Аһ'мэд го:

— Ғәргә һун сәре мьн қайльн, эз лынге wә қайльм.

— Қәwьл қьрар кьрын йәк, wәки се р'оже дыне шунда нишани дайньн, қизьке нишанкьн Аһ'мәдр'а.

Аһ'мэд һатә мала хwә дө ро'жа шунда чу мала хәзуре хwә, wәки бьпьрсә чька we дә'wәтеда чәнд мәрвь һазьрбьн, к'әре хwә бькә, шәрми нәминә. Аһ'мэд жь хаси хәсуре хwә пьрси:

— Чэнд мэрвѣ нишанийа мында назьр бѣн, вѣки эз бь-
занбьм.

Хэзур готе:—Лаво, чэнд мэрвѣ бѣн, мьн наве ван нв-
висьѣ, хане ве к'аг'эзданѣ.

Ан'мэд к'аг'эз дѣсте хэзуре хвѣ гьрт, хвѣнд, леньнер'и
нѣма наве э'въл наве Мьн'эмѣде дѣстѣбраке ви. Гедика к'а-
г'эз дани, го:

— Гѣргѣ хун гази Мьн'эмѣдкьн биньн дѣ'вата мьн, эз
ве дѣ'вате накьм, мьн нѣлазьмѣ.

Хаси, хэсур гѣлѣ педа к'ѣтън, лавай же кьрьн готьне:

— Лаво, набѣ вѣки эм гази ви нѣкьн, эж мэрвѣвки
мацулѣ, эм нькарьн нѣйньн. Орт'а тѣ у вида чь нѣйѣ, тѣ бь-
бахшинѣ.

Ан'мэд гьлие хаси, хэзуре хвѣ т'эхсил нѣкьр, хатѣ сѣр
р'ѣ. Сьбе шѣбѣде нѣр тышт назьр бу, гази шьмаѣ'те кьрьн.
Шьмаѣ'т р'уньшт, дѣстпе кьрьн вѣхѣн. Нѣма ви чахи Ан'мэд
пешда хат, р'ѣща жь шьмѣ'те кьр, го:

— К'ѣрѣмкьн, эзе нивике вѣ бькьм, вѣки хун изне бь-
дьн мьн эзе т'аса э'въл нѣлдьм.

Гьнѣка го:—На, изьн т'ьнѣ, зава т'аса э'въл нѣлдѣ, ле
нѣнѣка жи гот,—тышт набѣ, мѣ бахшандие бьра зава т'асе
нѣлдѣ.

Ан'мэд т'ас нѣлда, бѣре э'въл гѣлѣ нѣрм мѣ'рифѣти хѣ-
бѣрда, паше го:

— Шьмаѣ'т, н'ѣч'ке шир'ѣлалѣ бьра р'уне, сѣр чѣ'ве
мьн'ра хатьнѣ, ле н'ѣч'ке шир'ѣрамѣ, ниви дькьм кѣр' лал
бьра нава вѣ дѣре. Чахе Ан'мэд ѣса гот, шьмаѣ'те гьшка
чѣ'ве нѣв ньнер'ин, манѣ шаш н'ѣйри, ле ниви жь Ан'мэд
кьрьн, вѣки бѣжѣ гьлие ви дѣрѣда к'ѣданѣ. Ан'мэд бѣр шь-
маѣ'те дѣсте хвѣ дьрежи Мьн'эмѣд кьр у го:

— Эз Мьн'эмѣдр'аньм.

Чахе Ан'мэд ѣса го, н'ѣч'ке занбу нѣмьк занбу, ле н'ѣч-
ке ньзанбу манѣ шаш. Готьнѣ Ан'мѣд:

— Дѣ бѣжѣ, чька чьр'а Мьн'эмѣд шир'ѣрамѣ.

Ан'мэд дѣстпекьр чава мьн вѣр'а гот эви сѣрхатийа
хвѣ у Мьн'эмѣд сѣрида ванр'а гот. Го эва н'ал н'ѣвале мьн
у Мьн'эмѣдѣ. Гава Ан'мэд гьли к'ѣта кьр, шьмаѣ'те го:

— Р'аст жи ѣсанѣ Мьн'эмѣд шир'ѣрамѣ.

Мьһ'әмэд го:—Щьмаэ'т, Аһ'мэд чь гот йэк бь йэк р'астә. Дэ ньһа һун гөһдарйа мьн бькьн, эзе вәр'а бежьм. Чахе Аһ'мэд һат мала мьн р'астә, мьн хвә ле нәкьрә хвәйи, мьн дәстхвәда заньбу, вәки әв к'әтийә тынәбуне. Мьһ'әмэд го, Аһ'мэд шан, әв дьзе р'аститә һатьн, әв нә дьз бун. Щьмаэ'т, мьн әв һәрдө дьз пәй Аһ'мэд хьстьн, п'әрә у зер' данә ван дьза, вәки бь щур'әки бьбьн бьдьнә Аһ'мэд, вәки қәт те дәрнәхә кә мьн жер'а шандийә. Өса жи бу, паше эз фькьрим, мьн го эва һәла һе һьндькә, эз т'ьма һе бьн қәнщйа Аһ'мэд дәрнәк'әтьм, мьн қрар кьр го,—әви чава дәргистйа хвә да мьн, эз жи гәрәкә хушка хвә бьдьмә ви, вәки әм вәкә һәв дәрән. Өв дә'вата һана ньһа дә'вәта Аһ'мэд у хушка мьнә, һ'әта ве лә'зе жи һе әв ньзанә.

Гава Мьһ'әмэд өса гот, щьмаэ'те т'ьмам дәсте хвә һәв хьстьн, дьһа к'ефа ван хвәш бу, готьн:

— Шире вә һәрдөа жи вә һ'әлал бә, хвәзыл мәрвь т'ьмам нона вә буна.

Щьмаэ'те диса дәстпекьрьн се р'ож, се шәва харьн, вәхарьн, бьмбарәки дане.

Һун һәр'ьн мьразе хвә шабьн, Аһ'мэд у Мьһ'әмэд жи чун мьразе хвә шабун¹¹.

К'ЭЧӨЛОК

Вэхтэке дэвлэтик һэбу. Дэвлэти көр'е хвэ, жьна хвэ һылда чу һ'эщ. Қиза хвэ т'эслими сэйда кър го:

— Бъра қиза мьн щэм тэ бьхунэ, мьрати қиза мьн бэ.

Мөгдарэк к'этэ орт'е. Сэйда шэвэке қоста авайе қизе кър, чу авайе қизе. Қиз р'абу ль б р сэкьни, ә'зэт, қольх, ик'рам: «Чава сэйдае мьн һатийә меванйа мьн». Гәләки р'у-ньшт. Шэвэ дьһа. Бу вэхте р'азане. Қизьке жер'а го:

— Сэйда, хьзмэт, тэ херэ, тэ ве шэве һати мала мьн?

Го:— Әз һатьмэ тэ сәре хвэ тэ мьнр'а бьки йәк.

Қизьке кър нәкър йаха хвэ жь сэйда хьлаз нәкър: әв қиз, әв мер-ве чь бькә? Го:

— Сэйда, тэ һати, һати, р'авэ дәрва фәрзэк дөда ньмеж бькә вәрэ р'азе һ'эта сьве.

Гава сэйда кър дәре дәрва, қизьке мьсин тьжи кър, пәй чу. Гава сэйда п'еп'элинга пәйа бу, қизьке қьрмик ль сәре ви да: сәре ви шкәст, сэйда к'эт. Қизьке дәри дада, отаха хвэда р'аза.

Қизьк иди нәчу дәрсхане. Вэхтэке һатьна һ'эшийа не-зик бу. Сэйда бьһист һ'эщи ма р'йа қонахәке бьгижьнэ ере. Сэйда чу пешийа һ'эцийа. Дэвлэти же пьрси, го:

— Қә к'ефе қиза мьн чьнә?

Го:— Бә'са ве п'уште нәки навә?

— Көро, сэйда, го, чьма?

Го:—Һынге тө чуйи қиза тө нәһатийә дәрсхане, дь авайе теда дө дәри чекьрәнә, дәрикир'а хәлқ тен, дәрикир'а дьчһн, шәв р'о хәлқ т'ьжи мала тәнә: гәдә тен у дьчһн.

Вәхта әв пьрс дәвләтир'а гот, гәләки әв пьрс дәвләти чәтһн һат. Дәвләти гази кәр'е хвә кьр.

— Көрә, лаво, го, һәр'ә we форҫе бьвә щики дур бь-көжә, го, вәрә. Дйа we жи әв гьли бьһист. Де пәй кәр'е хвә к'әт. же т'әваҫә кьр, го:

— Һәр'ә нәкөжә. Бьвә щики инсyz бәрдә, лехә вәрә.

Көр ширәта де кьрә гөһе хвә. Көр' леда чу, шәв ль бәр дәре хвә пәйа бу, дәсте хвә ль дери хьст. Хушка wi һатә пышт дери, го:

— Әв к'ийә?

Бьре we го:—Әзьм!

Дәнге бьре нас кьр, бу қөр'инийа хушке, дәри вәкьр, «К'а, го, де у баве мьн?» Хушке же пьрси:

— Бьра, к'а де у баве мьн?

Го:—Хушке, һе де у баве мьн дурьн, р'йа қонахәке дө-да, р'авә т'ьвдарәк бькә, нан бьпежә, әм һәр'ьн пешйа де у баве хвә.

Хушк шабуна р'анәза: нан эмәк һазьр кьр, р'абун т'ьв-дарәке хвә кьрһн, дө һәп хвәр'а зин кьрһн, сйар бун, р'екә башқә чун. Хушк ньзанә к'иали дьчә, дьве: «Әзе һәр'ьм пеш-йа де у баве хвә». Чун нава мешәки. Сьвә ле сафи бу. Сәр канике пәйа бун, бьре го:

— Бьра һәспе мә шьхөле нив сьһ'әте жь хвәр'а бь-ч'ерьн.

Хушке го:—Бьра, әз эварда р'анәзамә, хәва мьн те, әз жи шьхөле нив сьһ'әти р'азем, р'авьм у әм һәр'ьн.

Хушке сәре хвә дани сәр хөрша нан р'аза. Бьра р'абу һәспәке сйар бу, һәспәк авитә эрдәка хвә шунда вәгәр'йа. Хушк гәләки сәр кание р'аза. Вәхтәке һ'ьшйар бу, бьра т'ө-нә. Гәләки гьрйа. Дарәкә феза кание бу, р'абу к'әтә нава ч'ьде дәре тьрсана.

П'адшак һәбу, кәр'әки wi. Кәр'е wi т'ө қиза қайл нә-дьбу, нәдзьәвьщии. Кәр'е wi п'адшайи we р'оже дәрк'әтә не-чире бь хөламава. We р'оже т'ө нечир раст нәһат һ'әта нив-ро. Ажот, һатһнә сәр кание. Хөлама жорда кание ньһер'и-

шыклэк каниеданэ. Гэлэки ви шыкыли гэр'ян. Көр'е п'адше һэвраз ньһер'и, дина хвэ дае, хайа шыкыл we дь нава бэлге даре, сәре дарейэ. Чь зьмани гази кьре-пәйа нэбу. Көр'е п'адше дарева һьлк'ышйа, хайа шыкыл пәйа кьр, ани сэр кание, дина хвэ дае-қизэк. Гэлэки эw қиз бэгәм кьр. Wэхта сйар бу, қиз авитэ тәркуйа хвэ, чу дәрк'этэ ера хвэ. Щав данэ п'адша, го:

— Көр'е тә қизэк хвәр'а чоле дитийэ, анийэ.

П'адша го:—Хвәде бьмбарәк нәкә, көр'е кө эз нәзәw-щиньм, һәр'ә қиза чоле бинә, хвәде we дәф у дә'wате бьмбарәк нәкә.

Көр'е п'адша дә'wата хвэ we кьр, һәма лалә, зьмане we т'өнә, хәвәр надә. Дө көр' к'этьнә дәст. Көр'е п'адша р'о-ке к'учера чу, гэлэки дөшөрмиш бу. Каләк р'аст һат.

— Көр'е п'адша, го, кемасийа тә чийэ, тә дөшөрмиш дьви, тә көр'е п'адшани?

— Хошә, го, э дөшөрмиш нәвьм, к'е дөшөрмиш бьвә?

— Һ'ьлбә, го, чьра?—Кале готә көр'е п'адша,—гьлие хвэ бежә.

Го:—Мьн жьнәк анийэ. Лалә, исал чәнд салә мьн анийэ, дө көр'е мьн же һәнә.

— Wәки, го, эз пьрсәке жь тәр'а бежьм, тәе гөр'а мьн бьки?

— Хошә, го, ле эз гөра тә нәкьм, к'е гөр'а тә бькә.

Го:—К'апәке зер' чекә бьвә бьдә дәсте көр'е хвәйи чук. Тә к'ап да дәсте көр'е хвәйи чук, дәре пыш дери бьсәкьнә. Көр'е мәзыне к'апә дәст е ч'укда бьвинә, we бьгьри, к'апә же бьстина. Әw кь гьрйа, к'ап же станд, дйа ви we т'әп'әке бьдә нав чә'ва, we бежә: «Чьр'а зер'е баве тә бун хвәли, wәки йәк чедькьр, бьра дөдө чекьра».

Көр'е п'адша к'апәк чекьр бь зер', бьр чу да дәсте көре хвәйи чук. Дәрира дәрк'әт, хвэ да пыш дери. Көр'е мәзын к'ап дит, к'ап жь бьре ч'ук станд. Гәдә гьрйа. Де тәпәк да нав чә'ва, го:

— Көл, зер'е баве тә бун хвәли, wәки йәк чедькьр, бьра дөдө чекьрна.

Көр'е п'адша дәри вәкьр, го:

— Жьньк, эз т'әвақә лъкъм зьмане хвә нәгьрә диса, иди хәвәрдә, һ'әта ньһа мьн заньбу тō лали.

Жьне го:—Мьн бькōжи эз хәвәр надьм. Пьрсәк мьн һә-йә, те гөр'а мьн бьки эзе хәвәрдым, гөр'а ман нәки эз иди хәвәр надьм.

Го:—Дьһйаеда чь дьхвәзи we бь гөр'а тәбә, т'әк мьнр'а хәвәрди.

Го:—Wәки те гөр'а мьн бьки, го, мьн бьвә мала баве мьн, го, эзе иди тәр'а хәвәрдым.

Көр'е п'адша мьзгин бьр п'адшер'а, го:

— Мьзгинйа мьн тәр'а, бука тә лал нинә, иро мьнр'а хәвәрда.

— Көр'о, го, чь гот?

— П'адшай сагбә, го мьн дьви мала баве мьн, бьвә, мьн нави-эз иди хәвәрдым.

П'адша һ'өкōми сәр wәзир кьр.

— Wәзир, го, т'ьвдарәке хвә бькә, го, сәд сйари һьлдә, бука мьн бьвә мала баве.

Wәхтәке wәзир т'ьвдарәке хвә кьр, сәд сйарива бәре хвә данә мала баве буке. Qонахәке, дōда р'е чун, wәзир қәста чадьра буке кьр. Кьр нәкьр буке т'ō соз нәда wәзир, wәзир көр'әкк буке шәр'жекьр. Буке го:

— Көр'е мьн мьрийә, вәшерьн паше сйар р'е к'әвьн.

Өве нәго wәзир шәр'жекьрийә, го, «көр'е мьн мьрийә». Сьве көр'е we вәшартьн, паше сйар бун, р'е к'әтьн. Шәва майин диса wәзир қәста чадьра we кьр. Көр'е дьн жи шәр'жекьр, диса буке дәнге хвә нәкьр. Сьве р'абу әскәрр'а го:

— Бежьнә wәзир, көр'е мьн мьрийә, бьра вәшерә, паше әм р'е к'әвьн.

Көр'е we вәшарьн, сйар бун. Шәва майин диса wәзир қәста чадьра we кьр, жь букер'а го:

— Qәт навә, сәре хвә мьнр'а датини дайнә, го, данайни, мьн дō көр'е тә көштьнә, эзе тә жи бькōжьм.

Буке го:—Wәзир, го, изна мьн бьдә эз дәрәм дәрва, бем. Тō ә'мәле хвә, го, эзе к'ōда һәр'ьм. р'өһ'и ширьнә, го.

Wәзир пе амин нәбу. Wәзир го:

— К'а шьритәке бавем нава тә, эзе сәре шьрите бьгьрьм, тō һәр'ә wәрә.

Шьрит авитә нава буке, гьреда, сәрики шьрите вәзир гьрт. Бук дәрк'әтә дәрва, к'ер авитә шьрите, шьрит бьри, сынге чадьрева гьреда, хвә дь нава мешәда бәрда. Вәзир гәләки сәкьни, шьрит к'ышанд-шьрит нәһат. Вәзир дәрк'әтә дәрва: шьрит бь сынга гьредайә, бук т'өнә. Вәзир п'ор п'ошман чу чадьра хвә.

Сьве р'абу готә әскәр, го:

— Дәй ль букекә әм һәр'ын,—йан һаж пе нинә.

Гава әскәр чу һөндөр'—бук т'өнә. Щав данә вәзир, го:

— Бук т'өнә, чадьреда, го, бук т'өнә, го, р'әвийә.

Вәзир вәгәр'йа шунда, щав да п'адша, го:

— Бука тә йабани бу, һәрдө көр'е хвә көштьн, р'әви.

Әв бьра бьсәкьнын щие хвәда, әм вәгәр'ын сәр буке.

Вәхта бук жь ведәре р'әви, сьвә ль буке сафи бу, чу расти шьванәки һат.

— Бьрайо, го, бәрәк'әт бә!

Шьван р'абу көлав жер'а дани, го:

— Сәр чә'ве мьнр'а бейи, хушка мьн!

— Бьрайо, го, әз бьрчимә, го, ве сьве тә'штеки бьди мьн?

Шьвин чу т'асә шир дот, ани һәвана нане хвә вәкьр пева дани.

— Хушке, го, к'әрәмкә р'уни нан бьхвә.

Шьвин пышта хвә дае, же дур к'әт. Буке нане хвә хар, гази шьвин кьр.

— Бьрайо, го, вәрә нан һьлдә. Шьвин һат нан һьлда.

Буке жер'а го:

— Бьрайо, чаванә, тә кавьр'әке бьди мьн әз шәржекьм, әз ва к'ьнице хвә т'әви бьдьм тә.

Дә к'ьнице бука п'адшанә, шьвин нәмәрди нәкьр, чу кавьр'әк ани шәржекьр. Го:

— Бьранго, нав дьле кавьре бьқәлеш.

Нав дьле кавьр'е қәлашт. Го:

— Һ'ур т'әне мьн лазьмә, вәки дьне диса жь тәр'а.

Жьньке к'ьнице хвә эхьстьн.

— Бьрайо, го, әв к'ьнице мьн жь тәр'а, шә'ләки кәвьн, п'отәки кәвьн бьдә мьн әз хвәкьм.

Шьвин п'оте хвә эхьст, шә'ле хвә эхьст.

— Ан, го, хушке, әв жи тәр'а, к'ынце тә жи тәр'а.

Буке го:—Бьрайо, вәки тә к'ынца нәви, әз: һәма вьра бьһельм һәръм, кьнц чь мьнр'анә.

Шьвин к'ынц кьрын нав дәзмале гьреда. Буке к'ынце шьвин хвә кьрын, һ'ур һьлда чу сәр аве, һ'ур шушт, к'ышан-дә сәре хвә-бу к'әчәлоқәки. Шьван жи, шьване баве букейә, әви нас нәкьр. Бук бу к'әчәлоқ дагли нава шәһәр бу, гәнди шәһәре баве вейә. Нава шәһәр вьрда-веда гәрйа, чу бәр дәре мала баве хвә: бав нас накә, әв баве нас дькә. Баве го:

— К'әчәлоқ, го, тә чь дьгәр'и?

К'әчәлоқ го:—Аха, го, әз мәрики бәләнгазым, жь хвәра дьгәр'ым щики бьхәвьтм, жь хвәр'а пари нан бьхөм.

Го:—Тә кари чь бьки, чь шөхөле бьки, тә кари қаза хвәйки?

— Аха, го, чьма нькаръм? Әзе қаза хвәйкым, р'оже пари нан мала тә бьхөм, шькьр тә дәвләтин.

К'әчәлоқ бьра бьсәкьнә щәм дәвләти, әм вәгәр'ын сәр кәр'е п'адше.

Кәр'е п'адше һ'өкми сәр вәзир кьр: «Вәзир, го, т'ьвдәрәке хвә бькә, го, әме пәй қачаха жьна мьн к'әвьн, к'е р'е-р'а чуйи, го, әме we рер'а һәр'ын, дьвә әв чубә мала баве хвә».

Вәзир дьләки кәлзьки к'аре хвә кьр. Сйар бун, ажотьн чәнд қонаха, дәрк'әтьн мала баве буке: ахьр буре навә мала баве хвә, шәһәре баве хвә готийә дьһа We шәвель мала баве буке бунә мөван. Кәр'е п'адша жи, вәзир жи, сәйда жи, шьван жи-һәр чар жи р'уньштинә.

К'әчәлоқ бьнп'ийа оде го:

— Чьма йәк һ'ьк'йатәке навәжә?

Дәвләти го:—Ө'зәте хвәде, го, хәбәра к'әчәлоқә. Го, вәзир, тә бежә.

Вәзир го:—Әз ньзаньм.

— Қәр'е п'адша, го, тә бежә.

Го:—Әз ньзаньм.

— Сәйда, го, тә бежә.

Сәйда го:— Әз ньзаньм.

— Шьван, го, ти чавани?

Шьван го:—Шаньм һун мьн дьк'әнһн, эз мәрвьәки шьваньм, эз чь заньм бежьм?

К'әчәлох го:—Вәки изьне бьдһн мьн, нә кәс һәр'ә, нә кәс бе һөндөр', го, эзе бежьм.

Дәвләти го:—Ө'зәте хвәде, эзе шьвин бьдһм бәр дери, нә кәси бьһелә һәр'ә дәрва, нә кәс бе һөндөр', бьра к'әчәлоке мьн бежә.

Ижар к'әчәлоке т'әзә серида бежә, бе, һәма мьн сәрида чава готийә, к'әчәлоке серида гышти бежә. К'әчәлох го:

— Вәхтәке дәвләтик һәбу. Малә һ'әщ ви дәвләти к'әт. Р'әбу көр'е хвә, жьна хвә һьлда чу һ'әщ. Қизәк ви һәбу. Т'әслими сәйда кьр, го: «Бьра қизе бьһер'ә һ'әта эз тем». Дәвләти леда чу, чу һ'әщ. Қиз чу мәк'тәбе. Вәхтәке сәйда қаста мала we қизьке кьр. Шәв чу мала we қизьке. Қиз р'әбу бәр сәйда сәкьни, гәләки жер'а қөльх кьр, ле жьн жи һәнә, жьнкок жи һәнә. «Сәйда го; «Хьзмәта тә, тә ве шәве херә»? Сәйда го: «Өз һатьмә тә сәре хвә мьнр'а теки йәк». Кәчьке гәләк аһузари кьр, йаха хвә жь сәйда хьлаз нәкьр, го: «Сәйда, т'әслими хвәде би, дәрә дәрва, таратәк дөдө нөмеж бькә, паше вәрә р'әзе һ'әта сьве», Кәч'ьке мьсин т'әжи ав кьр, сәйда нәрдванер'а пәйа кьр, сәйда нәрдван ниви кьр, кәч'ьке жорда мьсинәк нав чә'ве сәйда да.

Вәхта к'әчәлох әв перса гот, сәйда гот: ■ ■

— Хвәде һ'әбини, әв к'әчәлох чийә, әм дәве к'әчәлох дьһер'ән? Го, нәвжә,—молмьлка сәйда гьрт.

Бәве кәчьке гот:—Хвәде һ'әбини, го, бьра к'әчәлоке мьн бежә.

Го:—Вәхта кәчьке мьсин лехьст, кәч'ьк р'әви, чу мал, дәри сәр хвә дада, шәв у ро мал дәрнәдьк'әт. Вәхта һ'әщйа незик бун. Сәйда чу пәшийа һ'әшийа.

Диса сәйда го:—Шаньм, әв к'әчәлох чийә, мәр'а мьжулия дькә?

Дәвләти го.—Ө'зәте хвәде, к'әчәлоке мьне бежә. Сәйда, го, шие хвәда гьран р'уни.—Дәвләти пе шьк' к'әтийә, әв перс сәре қиза ви к'әтбу.

К'әчәлох го:—Ньзам сәйда жь дәвләтир'а чь дәрәва бькә, дәвләти көр'е хвә бьшинә, беже: «Көр'о, лаво, we п'уште бьвә нав мешәки бьһелә вәрә». Көр'е дәвләти бе,

хушка хwэ бьхапинэ, бьвэ нав мешэки, щики инсз бьһелэ бе.

Дэwлати го:—Ә'зэте хwэде, го, әw қиза мьнэ.

Бьре we го:—Әw хушка мьн бу, сәйда wa сәре хушка мьн кьрийэ, мьн бьрчи нава мешэ бәрла эз һатьм.

Wэхта әв пьрс готьн морморка кәр'е п'адша гьрт.

К'әчәлок гот:—Wэхтәке кәр'е п'адша дәрк'әт р'aw у нечире. Һат рәсти we қизьке һат. Әw қизьк гьрт бьр чу, дэ'wата хwэ кьр. Әwe қизе чәнд сала хwэ лали гьрт, пер'а хәвәр нәда. Же дө кәр' бит'әр бун.

Wэхта го «дө кәр' же бит'әр бун», зьнгин жь қафе кәр'е п'адша һат: «Щаньм, тө бе к'әчәлок ә'йни щәм мьн буйә, әw иш сәре мьн қәwьмийә».

— К'әчәлок, го, агрийа we чава бу?

— Хwэде жь тә р'азибә, го, эз т'ө we бум, агрийа we чава бу? Һ'ьк'йатә, мьн бьһистийә.

Т'awт'ewe кәле wәзир гьртьн. Wәзир го:

— К'әчәлок сәре мә геж кьр.

К'әчәлок го:—Wәзир, wәки wә хwәш нае, го, эз на-везьм.

Кәр'е п'адше го:—Ә'зэте хwэде, к'әчәлок, төе Һ'ьк'йата хwэ т'әмам бежи.

Го:—Дө кәр' бит'әр бун. Кәр'е п'адше к'учеда чу, гәләки дөшөрмиш бу. Хошәк р'аст һат. «Кәр'е п'адша, го, чьма бса дөшөрмиш дьви?» Кәр'е п'адша го: «Әз дөшөрмиш нәвьм, к'е дөшөрмиш бьвә, Һ'ал-Һ'әwале мьн у жьна мьн бу әв». Го: «Әз пьрсәке жь тәр'а бежьм, төе гөр'а мьн бьки? Го, те к'апәкә зер' чеки, бьди дәсте кәр'е хwәйи ч'ук, кәр'е мәзьне бьгьри, к'ап'е кәр'е чук бьстинә, һәрдөе бьгьрин. Тө хwә пыш дери бьтәлинә, wi чахи зьмане жьна тә һәвә, т'өнәвә төе заньби». Кәр'е п'адше к'апәкә зер' чекар, бьр чу да дәсте кәр'е хwәйи чук, кәр'е мәзьн гьрийа, к'ап жь дәсте wi гьрт. К'ап дест гьрт, кәр'е ч'ук гьрийа. Чу бәр дери гөһе хwә да сәр. Де т'әпәк ль сери хьст, го: «Көл, зер'е баве тә бун хwәли, дө к'ап чекар, го, йәк тә бьгьрта хwә, йәк әwi бьгьрта хwә». Кәр'е п'адша дәри вәкар, кәрә қир'ин, го: «Бьдә хатьде хwэде, тө wi зьмане хwә жь мьн нәгьрә, төе мьнр'а хәвәрди». «Ә'зэте хwэде, го, эз тәр'а хәвәр надьм. Тө мьн бьшини

мала баве мын, го, эзе тэр'а хэвэрдьм. Нашини, эз хэвэр надьм». Көрө п'адша рабу мызгин бър жь п'адшар'а го; «Мызгинийа мын жь тэр'а, бука тэ хэвэрда». П'адша го: «Көр'о, һ'ылсэт готына we чь бу?» Көр жер'а гот: «П'адшаи сагбэ, готына we эв бу:—мын дьви мала баве мын, эзе тэр'а хэвэрдьм. Нашини, хэвэр надьм». П'адша һ'окми сэр вэзир кър, го: «Вэзир, к'аре хwэ бькэ, сэд сйарива бука мын бьвэ мала баве we». Wэхта щав данэ вэзир, щав данэ буке, буке жи тьвдарэке хwэ кър.

Вэзир го:—Щаньм, эви к'эчэлоки сэре мэ геж кър, ниве шэвейэ, бэсэ.

Көр'е п'адша го:— Э'зэте хwэде, к'эчэлок р'ьнд дьвэжэ, чька агрийа гылие к'эчэлок к'ө дьсэкьнэ?

К'эчэлок го:—Wана тьвдарэке хwэ кърьн, р'е к'этын. Бук, вэзирва чэнд цонаха р'е чун. Вэзир цэста чадьра буке кър. Бук рабу бэр вэзир сэкьни. Бук бу, пер'а хэбэр нэда. Вэзир го: «Wэрэ сэре хwэ мынр'а бькэ йэк». Кър нэкър буке т'ө соз надайе. Вэзир го: «Эзе көр'е тэйи мэзын бькөжьм». Буке го: «Дькөжи, а we сьһ'эте жи бькөжэ, эз бона көр'е хwэ намуса wэ надьм». Вэзир көр'е мэзын көшт. Вэзир чу чадьра хwэда р'аза һ'эта сьве. Сьве бук рабу, щав да эскэр, го: «Бежьнэ вэзир көр'е мын мьрийэ, бьра вэшерэ, паше эме һэр'ьн». Көр'е we вэшартын, паше сйар бун. Шэва майин вэзир диса цэста чадьра we кър. Кър нэкър буке т'ө соз надайе. Вэзир көр'е we дьн жи көшт. Щарэкэ дьн чу чадьра хwэда р'аза. Бук сьве р'абу, го: «Көр'е мын дь жи мьрийэ, вэзир бьра бе вэшерэ, паше эм һэр'ьн». Көр' вэшартын, паше сйар бун ажотын. Шэва майин вэзир диса цэста буке кър, букера го: «Сэре хwэ мынр'а дьки йэк-бькэ, наки, эзе тэ бькөжьм». Буке го: «Wэзир, тэ т'эслими хwэде би, изьна мын бьдэ эз һэр'ьм дэрва, б'м, паше тэв тэ р'азем һ'эда сьве». Вэзир пе амын нэбу, го: «Эзе шьритэке бавем нава тэ, гьредьм» Шьрит авит нава буке гьреда, сэрики шьрите гьртэ хwэ, бук дэрк'этэ дэрва, к'ер авитэ шьрите, шьрит бьри-сэре шьрите сьнгва гьреда, хwэ дь нава мешэда бэрда. Wэзир сьве р'абу, шунда вэгэр'йа. Ньзам вэзир чу п'адшер'а чь гот, эw бука һан сьвэ ле сафи бу, чу р'асти шьванэки һат.

— Га,—шьвин го,—wәлә эзм,—шьван жи вейә.

— Букә бърчи бу. Щәм шьвин тә'ште хар, к'ынще хwә данә шьвин, к'ынще шьвин же станд, һ'урәк к'ышанд сәре хwә, бу к'әчәлок, т'әркәсәлати дьне бу.

Көр'е п'адше го:—Бьдә хатьре хwәде, к'әчәлок, ижар к'ода чу?

Го:—Меване дәлал, әз чь заньм к'ода чу, әз т'ө wedәре бумә?

Гәләки педа к'әт.

— Wәки, го, һун зә'ф мьда дьк'әвнь, wәзир сәвал бькьн, бук wir'a һатьбу. Wәзир сәвал бькьн, тә qә рева тышт буке кьр, пе нәкьр, тә һәрдө көр'е we жи көштьн?

Wәзир гот:—wәлә мьн һәрдө көр'е we жи көштьн, мьн кьр нәкьр нә һат сәр гьлие мьн, дйа мьнә, хушка мьнә,—wәзир хwә һәқкьр.

— Шьван, го, ле тө чава? Тө шьван, ль чөле, к'өлфәт бе щәм тә тө бьһели к'өлфәт сьламәт һәр'ә?

Шьван го:—wәлә дйа мьнә, хушка мьнә. Гәма һат—мьн го хушка мьнә. К'ынще хwә данә мьн, мьн жи е хwә данә we, ньзам к'ода чу, һе һе жи дйа мьнә, хушка мьнә.

К'әчәлок һ'ур сәре хwә дәрхьст.

— Баво, го, әwe һан көр'е п'адша, әва жи wәзире wi, әва жи шьване тә. Чьма wәзир дө көр'е мьн көштьн, мьн әв гьли пер'а нәкьр, щәгәра мьн бу. Сәйда, ле тә чава шәр' авитә мьн, тә чу го:—хәлq дәрикир'а дьчә, дәрикира те? Бьре мьн әз бьрм чөле һьштьм.

Wedәре рабун сәре сәйда ледан, сәйда көштьн, wәзир көштьн, шьван жи чу к'ынще we ани дае, хәлат кьрьн.

Әw чун мьразе хwә шабун, хwәде бәдәна тә жи шьнкә¹²

МЭЙМУН ХАНЬМ У МИРЗЭ МЭ'МУД

Мирзэ Мэ'муд дө бьрава көре п'адшаки бун. Эw һәрсе көре п'адше шевра хwэ нав һөвда кьрын, wэки «Бьра, wэхте зөwаша мэйэ, гэрэке эм бьзэwыщын».

Бьре мэзын гот:—Бьра, жь мэ к'ижане бежэ баве мэ, wэки wэхте зөwаша мэйэ?

Бьре бьчук—Мирзэ Мэ'муд гот:—Һэрге р'уе wэ нагьрэ, эе бөжьмэ баве хwэ, wэки wэхте зөwаша мэйэ.

Мирзэ Мэ'муд чу готэ баве хwэ, wэки «Wэхта зөwаша мэйэ».

Баве ши гот:—Мирзэ Мэ'муд, эз қөрбана wэмэ, wэки һун һ'эз дькьн бьзэwыщын, эз қайльм.

П'адша гази көр'ед хwэ кьр у гот:

— Лаво, һун һэр'ын сэр ише хwэ, эе сьве шаве бьдьмэ шөһэре хwэ, wэки көр'е мын we бьзэwыщын.

П'адше гази щьмаэ'та хwэ кьр. П'адша гот:

— Щьмаэ'т, һун заньн мын чьма гази wэ кьрийэ, wэки сөва we йэке, wэки көр'е мын дэ'wa зөwаша хwэ дькьн, дьвен эме бьзэwыщын. Һун, щьмаэ'т, һэрча қизе wэйэ меранэ, һун гэрэке сьве қизе хwэ бышиньн баге Торкьри. Көр'е мыне бен wedэре щэм wan қиза, бьра севе хwэ бавөжьнэ қиза. Көр'е мын к'ижан қиз һ'эзкьр, сева хwэ ле да, эw қиз көр'е мыне бьстинэ.

Көре п'адшеи мэзын сева хwэ сөре қиза wөзир да, көре

орге-сәре қиза қази да, ле көр'е п'адшейи быч'ук-Мирзә Мә-муд, сева ви кәси нәк'әт, сева ви жь Хасбахчә дәрк'әт, чу. кәс нъзанә к'ода чу.

Щьмаә'те щав да п'адше, wәки сева көр'е тәйи мәзын сәре қиза wәзир к'әт. сева көр'е тәйи орт'е сәре қиза қази к'әт, ле сева Мирзә Мә'муд т'о кәси нәк'әт, жь Хасбахчә дәр-к'әт, чу сева ви.

П'адше гази һәрсе көре кwә кьр. Һәрсе көр'е ви чунә диwана баве хwә. Баве wан көр'е хwәйи мәзын'ра у е орт'ера гәлә к'әфхwәш бу, гот:

— Шькьр һун гьһиштьнә мьразе хwә,—ле готә көре хwәйи быч'ук Мирзә Мә'муд, гот:—Мирзә Мә'муд, гот, әз жь тә дьхwәзым сева, wәки әw сева тә авит сәре т'о қизи нәк'әт у чу.

Мирзә Мә'муд готә баве хwә; гот:

— Баво, сев бу, мьн авит сәре т'о кәси нәк'әт, әзе һә-р'ьм к'о биньм?

— К'о тини бинә, әз жь тә дьхwәзым we сева.

Мирзә Мә'муд р'абу мә'де хwә кьр у чу мал. Чу д'ош'ор-миш бу, гот: «Әзе һәр'м жь к'о биньм». Ле һәма Мирзә Мә'-муд чахе сева хwә авитбу, занбу сева хwә к'ижан али авитийә. Мирзә Мә'муд р'абу да сәре р'е у хwә ль алие сева хwә гьрт у чу.

К'ьшанд м'охдаре д'әһ р'ожа. Дина хwә даие бәрәкә вайә у гот: «Әзе һәр'ьм, лә'зәки дәве бәр'е р'ьһ'әт бьм». Чу дина хwә дае мәймунәкә дәве бәр'е сәкьнийә у сева ви сәре мәймунейә. У Мирзә Мә'муд сева хwә һьлда, гәлә шабу сәва сева хwә. Сева хwә һьлда у һат, мәймуне жи да пәй у һат. Мирзә Мә'муд һат гьһиштә шәһәре баве хwә. Мәрийа шаб да п'адше, готьн:

— П'адша. Мирзә Мә'муд һат: сева хwә у мәймунәк анийә.

Гава Мирзә Мә'муд һат мәймун пер'анә гәләки ль ви чәт'ьн һат. П'адше д'о мәри шандьн, гот:

— Һәр'ьн, н'әһельн бе нава шәһәр. Аваики жь бажер дәр бьд'ьнә Мирза Мә'муд у мәймуне, бьра хwәр'а теда бь-миньн.

Буке п'адше д'ош'ормиш бун: «Әм жь щьһезе хwә хәла-

тэкэ лаици п'адшер'а бышиньн. Ле һәма Мирзэ Мә'муд сәкыр, вәки һәрдө жыне бьре ви шешра хвә кьрнә, вәки жь щь-һезе хвә һәр йәке хәлатәкә лаици п'адшер'а бышиньн, Мирзэ Мә'муд дьвежә: «Һәрдө жыне бьре мьн вәки мәрвьн щьһезе ван һәйә, we һәр йәке хәлатәке бышинә баве мьнр'а, ле эзе чава бькьм. Йа мьн мәймунә, эзе чь бышиньн». Те мала хвә мә'дәкьри. Мәймун ханьме готә Мирзэ Мә'муд:

— Тө чьма ва мә'дәкьрии?

Мирзэ Мә'муд гот:

— Ле эзе чь мә'дә нәкьм, вәки жыне бьре мьн жь щь-һезе хвә хәлатәкә лаици п'адшер'а дышиньн, йа мьн т'өнә эз бышиньм, ле эзе чьма мә'де хвә нәкьм?

Мәймун ханьме гот:

— Мирзэ Мә'муд, тө қә дөшөрмиш нәвә, изна хөде мә'-рифәта мәйе йа ван зедәтър бә. Гот; Мирзэ Мә'муд, әв щие тә эз аним, тө һәр'ә we дәре we ә'рәбәке жь бә'ре дәре, we пьрса мьн бькә. Гава пьрса мьн кьр, тө бежә, шыкьр саг' сьла-мәтә. Бежә, Мәймун ханьме қөт'ийа хвәйә бычук хвәстийә. We қөт'ийа бычук бьдә тә, тө бинә. Ә'рәбе чу қөти ани да Мирзэ Мә'муд. Мирзэ Мә'муд, қөти ани да Мәймун ханьме. Мәймун ханьме готә Мирзэ Мә'муд:

— К'әнге we һәдайа бышиньн п'адшер'а?

Гот:—Мәймун ханьм, we сьве бьвьн!

Сәкьни һә'та сьве. Һәрдө буке п'адше сьве һәдайе п'адше шандьн. Мәймун ханьме жи жь қөтие дәстә кьрас дәрпе өса дәрхьст, вәки т'ө п'адша хвә нәкьрьбу. Әв кьрас дәрпе кьрас дәрпе һорийа бу. Мәймун ханьме да Мирзэ Мә'муд, гот:

— Бьвә бьдә баве хвә, бежә, бука тә Мәймун ханьме тәр'а п'ешк'еш шандийә.

П'адша у щьмаә'та хвәва хәлате буке хвә ньһер'и, вәки мәрифәта хәлата Мәймун ханьме вәки зедәйә, сәр хәлате һәрдө буке маинр'анә. П'адше готә вәзир, вәк'иле хвә:

— Буке мьн һәдайи мьнр'а шандьнә, лазьмә вәки эз жи гази буке хвәкьм, һәр йәке хәлатәке лекьм.

П'адше щав да жьна хвә, гот:

— Гәрәке тө сьве гази буке хвәки, бини мал, һәр йәке хәлатәке лекьн.

Жьна п'адше готэ п'адше:

— П'ак, эзе газикьме, дө буке тэ мэрвьын, букэкэ тэ мэймунэ, эзе чава биньм һ'эзура һэрдө буке тэ?

П'адше готэ жьна хвэ:

— Эв п'ешк'еше буке мын мынр'а шандийэ, эв п'ешк'еша мэймуне мынр'а шандийэ, эв п'ешк'еше һэрдө буке дьне зедэтьрэ.

Жьна п'адше дышинэ пэй һэрсэ буке хвэ. Жьна п'адше к'ар дькэ, вэки бышинэ пэй һэрсэ буке хвэ. Мирзэ Мэ'муд сэдькэ, вэки we гази буке хвэ бькэ. Мирзэ Мэ'муд чу мале мә'де хвэ кыр. Мэймун ханьме готэ Мирзэ Мэ'муд:

— Мирзэ Мэ'муд, тэ чьма мә'де хвэ кырийэ?

— Ле эз чь мә'де хвэ нэкьм, вэки дйа мыне сьве бышинэ пэй буке хвэ we бьвэ, т'эглиф бькэ. Һэрдө буке we мэрвьын, we һэр'ын һ'эзура дйа мын, ле йа тэ тө мэймуни, ле те чава һэр'и һ'эзура дйа мын?

— Мирзэ Мэ'муд, вэки дйа тэе гази мә буке хвэкэ, вэки өсанэ тө һэр'э дэве бэ'ре, дйса эв э'рэбэ we дэре, we бежэ: «Мирзэ Мэ'муд, Мэймун ханьме чь хвэстийэ»? Тө бежэ: «Мэймун ханьме қот'ийа хвэ мэзни, чьл шарие хвэ хвэстийэ». Э'рэбе бьдэ тэ тө бини.

Мирзэ Мэ'муд чу дэве бэ'ре, э'рэб дэрк'эт, гот: «Мэймун ханьме чь хвэстийэ»? Мирзэ Мэ'муд готе: «Мэймун ханьме готийэ бьра қотийа мынэ мэзын, чьл шарива бьра мынр'а бышинэ». Э'рэб жь бьне бэ'ре дэрхьст, ани һат даеда, қотги дае, гот: «Эва жи чьл шарие we». Мирзэ Мэ'муд дина хвэ дае чьл мэймуна да пэй һатын щэм Мэймун ханьме. Мирзэ Мэ'муд гэлэки дөшөрмиш бу, гот: «Һ'эта ньһа мэймунэк бу, ле ньһа бу чьлйэк мэймун». Мэймун ханьма жьна Мирзэ Мэ'муд готэ Мирзэ Мэ'муд:

— Тө чьма дөшөрмиш дьби. Тө дөшөрмиш нэбэ, лэ'зэ-ке сэре хвэ дайнэ, рьһ'эт бьбэ.

Мирзэ Мэ'муд сэре хвэ дани, хвэ хэвары дани. Мирзэ Мэ'муд дина хвэ дае, вэки Мэймун ханьма жьна ви, дэре қотгие вэдькэ, чьлйэк дэст к'ынщ дэрхьст. Дэстэк эве хвэ-кыр, чьл дэсте дьне щарийа хвэкр. Мирзэ Мэ'муд бьн чэ'вар'а һэй ван дьһер'и. Мирзэ Мэ'муд дьгот: «Гэло эва хэвнэ, йане растэ».

Мэймун ханьме готэ Мирзэ Мэ'муд:

— Гэла р'авэ чька арьле тэ форма мэ дьбьр'э, йане на?

Мирзэ Мэ'муд we дэре гэлэ шабу. Мирзэ Мэ'муд һынге заньбу жьна ви мэймун нинэ, хорийэ.

Дйа ви дьшинэ пэй һэрсе буке хвэ. Бука шейэ мэзын у йа орт'е һэрэке һьлтинэ дō шарие хвэ у дьчынэ мала хэзуре хвэ. Ле жьна Мирзэ Мэ'муд, йа бычук Мэймун ханьм чьл шарива тенэ мала хэзуре хвэ. Мэймун ханьм у чьл шарийава дьлге хорийада тенэ мале. Щьмаэ'та п'адше щаве дьдьнэ п'адше: «П'адша, тэ дьгот жьна Мирзэ Мэ'муд мэймунэ, тэ қө нэдьгот жьна Мирзэ Мэ'муд хорийэ, чьл щари пер'аньн, эш чьл щари һэла сэр мэймунер'аньн». Жьна п'адше-хасийа ван нан ани да бэр букед хвэ. ле эван буке we шаш бун һ'өзура жьна Мирзэ Мэ'муд у шарийава. Ле вэхта нан харьне жьна Мирзэ Мэ'муд шарие хвэ ширэт кьрбу: «Гун кь нан дьхөн, һэй бьхөн, һьм жи бькьнэ бэр пышта хвэ. Буке п'адше we чэ'в бьдьнэ мэ, эш жи we өса бькьн, һьм жи эше бькьн бэр пышта хвэ. Чахе рабуне эме п'есире хвэ давшиньн: мэ кь давшанд эше жи давшиньн».

Р'абун хвэ давшандьн, жь бэр пышта жьна Мирзэ Мэ'муд у чьл шарие weва зер' к'этын, ле бука п'адшейэ мэзын у йа орте чь эмэке ван харьбу эш жь бэр пышта вана к'эт. Букед п'адше рабун чун малед хвэ. П'адше гава дина хвэ да жьна Мирзэ Мэ'муд у шарийава—һ'ыш арьле ви сери чу. Дьле п'адше жь шарие бука ви хьрав бу. П'адше шандэ ба Мирзэ Мэ'муд: «Мирзэ Мэ'муд, гэрэке тō щарикэ хвэ бьди мьн, бьра диwana мьнда қөльх бькэ». Мирзэ Мэ'муд дьве: «Бьрабэ». Чахе п'адша дьшинэ пэй Мирзэ Мэ'муд, жьна Мирзэ Мэ'мудва э'йанэ, чьмки хорийэ. Ви чахи се щарийа дьшинэ, ле дō щарийа бал хвэ дьһелэ. Чава кь дьле п'адше жь шарие we хьрав буйэ, Мирзэ Мэ'муд те мале дьвежэ Мэймун ханьмер'а, дьвежэ:

— Баве мьн дьве бьра һэр'э бежэ Мэймун ханьме, бьра щарикэ хвэ бьдэ мьн, вэки эз хвэр'а бьстиньм.

Мэймун ханьме дина хвэ дае, вэки нькарэ дэсте хэзуре хвэ дэрхэ, Мэймун ханьм у һэрдō шарие хвэва дэсте хвэ лэвдан, бунэ се кэвотка у фьрийанэ бэр п'әнщэре, готьн:

— Мирзэ Мэ'муд, Мирзэ Мэ'муд, эм иди чун, һәрҗе һатһәкә тә һәйә пьрса шәһәре Шае Бьлурван бькә у вәрә.

У Мирзэ Мэ'муд дина хвә дае, жьна ви һәрдө шарие хвәва чун. Дьчә щәм баве хвә, дьве:

— Баво, тө буйи сәбәбе жьна мьн у шарийава, жьна мьн у шарие хвә чун.—Мирзэ Мэ'муд готә баве хвә у дйа хвә: эе иди пай жьна хвә һәр'ым.

Баве ви у дйа ви гәләки Мирзэ Мэ'мудда к'әтын, готын:

— Вәрә гөр'а мә бькә нәчә, эме тә бьзәвшинын, йәке биньн һәлә сәр вөр'абә.

Мирзэ Мэ'муд готә баве у де:

— Т'ө щара эз назәвьщым. Һәбә йа мьн Мәймун хань-мә, г'өмәбә Мәймун ханьмә.

Дйа ви дина хвә дае, вәки Мирзэ Мэ'муд насәкьнә, дйа ви гот:

— Мирзэ Мэ'муд, эе тәр'а бем.

Дйа ви жи пер'а чу. Мирзэ Мэ'муд у дйа хвә дьчын қәрахе мешәкива дәртен. Дина хвә дьдьне, отахәкә вайә, дьчын хвәр'а теда рудьнин. Мирзэ Мэ'муд гот:

— Дае, эе һәр'ым хвәр'а неч'ире. Бәлки эз дьчым тыш-тәки жь мара биньм, эм пе ә'бура хвә бькьн.

Мирзэ Мэ'муд дьчә неч'ире, ле хайе we к'очке дөвәк бу. Наве дөвә Бабьр' бу. Бабьр' у дйа Мирзэ Мэ'муд созе хвә кьрьнә йәк, һ'әсаве чава жьн у мер. Бабьр' дьвежә дйа Мирзэ Мэ'муд, дьве:

— Һәмин Мирзэ Мэ'муд дьчә неч'ире, эваре те, эз ө төе рое мьрим щәм һәв'бын, ле эваре бирәкә мьн һәйә, эе бьк'әвь-мә бире, бьра Мирзэ Мэ'муд мьн нәвинә, вәки қәватә Мирзэ Мэ'муд жь йа мьн зедәйә, эз пе нькарьм.

Бабьр' дина хвә дае, вәки ви һ'әсави навә, Мирзэ Мэ'муде пе бьһ'сә, «Мьн жи, дйа хвә жи бькөжә». Бабьр' готә дйа Мирзэ Мэ'муд, жьна хвә, гот:

— Жьньк, аһа бошә.

Дйа Мирзэ Мэ'муд дина хвә дае бь ван Мирзэ Мэ'муде пе бьһ'сә, we бькөжә. Р'абу хвә нәхвәш авитә нава щйа. Эваре Мирзэ Мэ'муд жь неч'ире һат, гот:

— Дае, тө чьма к'әти нава щйа?

Гот:—Лаво, эз нәхвәшым, һ'әле мьн т'өнә.

Сакьни Н'эта сьбе, сьбе Мирзэ Мэ'муд чу нечире. Бабьр леда бат щэм дйа Мирзэ Мэ'муд. жьна хвэр'а гот:

— Жьньк, тө хвэ нэхвэш давежи нава щийада жи бо-шэ. Эw меше пещбэри мэ, эw мешэ меше шеранэ, тө бежи Мирзэ Мэ'муд: «Эw меше нан теда һэнэ сев, һэр'э мынр'а сева бинэ, эзе қәнщ бьвьм». Эw қь чу нава меше шера, wi чахи шере бькөжьн, эз төе wi чахи эме иди бьгижьнэ һэв».

Эваре Мирзэ Мэ'муд жь неч'ира хвэ бат, гот:

— Дае, тө қә чавани?

Го:—Лаво, эз вэрьмимэ, тө дькари жь мынр'а һэр'и ви меше һана, жь мынра сева бини, эз бьхөм, бэлки эз п'ак дьбьм.

Мирзэ Мэ'муд дьле хвэй саг бу, ньзаньбу, вэки дйа wi Бабьр йартие һэвра дькьн. Мирзэ Мэ'муд чу мешэ, чу һьнэ сев чьни, дина хвэ дае мэзьне шера раст бат. Дина хвэ дае, вэки Мирзэ Мэ'муд мерэки зорэ, вэки һерса хвэ ракэ, we нава мешэда к'ок'а шера бинэ. Мэзьне шера гот:

— Мирзэ Мэ'муд, вэрэ эз тө бьбьнэ бьре һэв. Эзе дө шера бьдьмэ тэ, вэки рожэкэ тэнгасне кери тэ бен.

— Э, гот, вэки тө дьвежи, эз у тө эм бьбьн бьре һэв.

Мэзьне шера дө шер пешк'еш данэ Мирзэ Мэ'муд. Мирзэ Мэ'муд һэрдө шере хвэ у сев дйа хвэр'а һьлда у бат. Гава кь Мирзэ Мэ'муд жь мешэ дэрк'эт-дө шер пера, дйа wi у Бабьр дина хвэ дане Мирзэ Мэ'муд бат дө шер пер'а. Бабьр готэ жьна хвэ, дйа Мирзэ Мэ'муд, гот:

— Эзе тек'эвьмэ бире, хвэ вэшерьм.

Мирзэ Мэ'муд бат, һэрдө шер һыштьнэ бэр дери, бь хвэ чу щэм дйа хвэ, гот:

— Дае, тө қәт чавани?

Гот:—Лаво, һ'але мын т'өнинэ!

Мирзэ Мэ'муд гот:—Дайе, мын тэр'а сев анинэ!

Гот:—Дэ к'а эз бьхөм!

Мирзэ Мэ'муд сев дае, дйа wi сев хар. Мирзэ Мэ'-муд гот:

— Дае, эз дьчьм нечире, тө мықати шере мын би, вэки тө мықати шере мын нэби, гөһ нэди шере мын, эз заньм.

Тэ'ва сьве Мирзэ Мэ'муд чу нечире. Бабьр кьр бире дэре, дина хвэ дае дө шера хвэ авите, Бабьр диса к'этэ

бире. Дйа Мирзэ Мэ'муд дина хвэ дае, вэхта Бабьр'э, Бабьр' нэһат. Гот: «Гэбэ г'бнэбэ шер наһельн Бабьр' жь бире дэре». Дйа Мирзэ Мэ'муд чу сэр бире, дина хвэ дае һэрдө шер сэкьнинэ наһельн Бабьр' дэре. Дйа Мирзэ Мэ'муд готэ Бабьре мере хвэ:

— Тө ве ахрйа мэра чь дьвежи, вэки шер наһельн тө дэрей?

Бабьр' готе, гот:—Жьньк, бежэ Мирзэ Мэ'муд, беже, шере хвэ бьра гьредэ, бе, наһелэ эз тэр'а эмэкэки һазьркьм. Бэр дэри ве гьредэ. Гава гьреда, эзе бире дэрэм бемэ щэм тэ, эз те һэв бьвиньн.

Мирзэ Мэ'муд жь неч'ире һат, һатэ мала хвэ. Дйа Мирзэ Мэ'муд готэ Мирзэ Мэ'муд, гот:

— Лаво, тэ эв шере һан анинэ, қэт наһельн эз жь мале дэрэм, шөхөлэки бькьм.

Мирзэ Мэ'муд гот:—Дае, ле эз чава бькьм?

Дйа ви готе, гот:—Лаво, бэр дери жьнщилкэ, вэки эз жи карьбьм шөхөлэки бькьм.

Мирзэ Мэ'муд һат һэрдө шере хвэ бэр дери гьреда, у чу неч'ире. Бабьр' һат щэм жьна хвэ. Бабьр' гот:

— Жьньк, тэ Мирзэ Мэ'муд шандэ меше шера диса саг һат. Мешэки жь ви мешэйи дуртър һэйэ: ль ви мешэйида һэйэ дөвэк. Гэма чу мешэ, дөве ви бькөжэ, эме же хьлаз бьбьн.

Эваре Мирзэ Мэ'муд һат. Дйа ви гот:—Мирзэ Мэ'муд, лаво, мешэки жь меше шера ведатьрэ, һэрэ ви мешэйи, жь мьнра һ'ьнара бинэ.

Ле һэма Мирзэ Мэ'муд ньзанэ, вэки дйа ви бь йарэ, вэки дьшинэ сэр қэдае. Мирзэ Мэ'муд р'абу да сэр р'е у чу жь нав меше шерар'а дэрбаз бу, чу к'этэ меше дөв. Хвэра һ'ьнара дьчьнэ. Қизэк машоқа дөв бу. Қизьк бэр п'энщэре дьнһэрэ, вэки мэрик ве к'этийэ нава һ'ьнара дьчьнэ. Қизьк дөшөрмиш бу гот: «Әв мэрие һан хамэ, вэки һатийэ к'этийэ меше дөв, гот, эз һэр'ьм э'лмэткьме бьра һэр'э, гөчэйэ бьра һэр'э һе дөв нэһатийэ, ве бькөжэ». Қизьк р'абу, һьнэ һан, һьнэ г'ьгун у чь лазьмэ һьлда у бьр бьдэ Мирзэ Мэ'муд. Қизьке гот:

— Хорто, һэрге тө бьрчи, мьн тэр'а һан анийэ, һэрге

тыгуна тэ гөнэ, мьн тэр'а тыгун анийэ. Тö нъзани эва синоре дөвэ, һэрэ һала дөв нәһатийэ, вәки бе ве тэ бькөжэ, тö гөнэи.

Мирзэ Мэ'муд гөтө, гот:—Qиза дэлал, жэр нане тэ к'эвэ у тыг'уна тэ к'эвэ, тэ һе нане хвэ нэда мьн, тэ кöл к'öта дьле мьн. Тэ бьһишта мьн пари нане тэ бьхвэра, тэ диса бьгота дөвө тэ бькөжэ:

Мирзэ Мэ'муд нане ве нэхвар, гот:

— Qиза қәнщ, р'йа дөв к'ижанэ?

Qизьке гот:—P'йа дөв эва һанэ!

У Мирзэ Мэ'муд да сэр р'йа дөв у чу. Чу р'асти дөв һат. Дөв дина хвэ дае, бәник пева дәрк'эт. Дөв ль Мирзэ Мэ'муд кьрэ гази, гот:

— Бәни, әв чәнд сәре тэ һэйэ, тö һати гопраха мьн дьгэр'и? Дөв готэ Мирзэ Мэ'муд,—H'әфт сәре тэ һәбэ, тö дәсте мьн хьлаз наби.

Мирзэ Мэ'муд гот:—Гәвро бьхвэ, паше бьшекьринэ.

Әви кь гот «Гәвро», дөв да дарәкэ мешэ авитэ Мирзэ Мэ'муд Мирзэ Мэ'муд хвэ да алики. Мирзэ Мэ'муд пышт дөв зьвьри, шурәк леда дөв кöшт. Hәрдö гөһө дөв жекьр кьрэ хөрща хвэ ани һат от'аха дөв. Бәр ве қиза дөв гьртьбу анибу, бәр ве қизе дани, гот:

— Тэ дьгот: «Тö р'йа дөвда нэчэ, дөвө тэ бькөжэ», мьн р'йа дөвда чум, мьн дөв кöшт эва жи гөһө дөв.

Qизьке хвэ авит сэр дәст п'ие Мирзэ Мэ'муд, гот:

— Мирзэ Мэ'муд, шькьр тэ әз жь дәсте ви дөви хьлаз кьрм. гәрәке тö мьн бьстини.

Мирзэ Мэ'муд готэ қизе:—Тö хушка мьн, әз бьре тэ, әз тэ настиньм.

Мирзэ Мэ'муд қиз һьлани һатэ щәм д'йа хвэ, гот:

— Дае, эва хушка мьнэ, мьн анийэ, тö мьқати хушка мьн би. хушка мьн бәләнгаз нәвэ.

Мирзэ Мэ'муд т'әми да хушка хвэ, гот:

— Әз хайкьрна һәрдö шөре хвэ г'әслими тэ дькьм, вәки тö шөре мьн рьнд хвэйки.

Мирзэ Мэ'муд чу нечира хвэ. Д'йа Мирзэ Мэ'муд тьрса хушка Мирзэ Мэ'муд нькарэ гази Бабьркэ, вәки бенэ бал

һәв. Дйа Мирзә Мә'муд хушка Мирзә Мә'муд дьхапанд, дь-
гот: «Гәр'ә сәре синоре мә ава сар һәйә, мьнра бинә эз бь-
хөм, эз нәхвәшьм». Қизьк дьчу жера аве. Бабьр дьһат, әве
Бабьре йаре хвә һәвдө дьдит. Нә шарәке-дө щара дьшанд
чоле, мә'ниа тьшта. Қизьк ль дйа Мирзә Мә'муд к'әтә шы-
к'е, вәки йаре we һәнә у мә'де хвә кьр. Мирзә Мә'муд һат
дина хвә дае хушка ви мә'дә кьрийә. Мирзә Мә'муд готә
хушка хвә:

— Тә чьма мә'де хвә кьрийә?

Гот:—Ле чь бькьм, ле әзе чь мә'де хвә нәкьм?

Мирзә Мә'муд готә хушке, гот:

— Гәрәке тө мьнра р'аст бежи, чька чьма тә мә'де хвә
кьрийә?

Хушк дөшөрмиш бу, гот: «Әз бежьм, Мирзә Мә'муд,
вәки дйа тә мере we һәйә we дйа хвә бькөжә, гөнә we бь-
к'әвә стөе мьн. Әw п'акә, һәма Мирзә Мә'муд чь бежә, эз
хвә кәр'кьм».

Мирзә Мә'муд ньһер'и, вәки хушк раст навежә. Мирзә
Мә'муд готә хушке, гот:

— Дьвә тә бира мала баве хвә кьрийә, эз бьзанбьм сәва
мала баве тәйә, әзе тә бьвьм һәр'ьм, тә т'әсмили мала баве
тәкьм.

Хушке тө пьрса раст нәготә Мирзә Мә'муд. Мирзә Мә'-
муд хушка хвә һьлда бьр чу тәсмили мала баве кьр у һат.
Бабьр у дйа Мирзә Мә'муд дина хвә дане wa нькарьн аш-
кәрә дәрбазкьн. Бабьр готә жьна хвә, гот:

— Бежә Мирзә Мә'муд «Мирзә Мә'муд, һә'та ньһа бина
мьн хушка тә дәрдьк'әт, тә хушка хвә бьр тәсмили мала ба-
ве кьр, ле ньһа эз тәне мамә бина мьн дәрнае».

Дйа Мирзә Мә'муд дьве:—Мирзә Мә'муд, қәwата тә чь-
данә, бал мьн бьһелә эз хвәр'а мьжул бьм, һә'та тө эваре
тейи.

Мирзә Мә'муд гот:—Дае, тө шыритәке бинә, мьн стунева
гьредә пе шырите. Қәwата мьн әwә, әзе бемә бәнде.

Дйа Мирзә Мә'муд ани бәр стуне бь шырите Мирзә Мә'-
муд печә.

Гот:—Дае, қәwата мьн әвә.

Де гот:—Лawо, иди тө һати бәнде, гот, эди әвә?

Гот:—Эди әвә, әз бәнд бум чум,—ле һәма we щаре р'аст қавата хвә нәготә дйа хвә.

Дйа wi гот:—Бабьр'.

Гава къ дйа wi гот «Бабьр'», һерса Мирзә Мә'муд рабу, ньһарәк р'аһишт, бу чьрпи́на шьрите қәтийа. Мирзә Мә'муд гот:

— Дае, тә чьма гот Бабьр'?

Дьве:—Лаво, Бабьр' тышт нинә, мын наве бае һьлдайә. Гот, лаво, тә р'аст нәгот, ти чи бебәхти, р'аст бежә.

Го:—Дае, пьрса р'аст әзе жь тәра бөжым. Гот, тиркәване мын бинә, һәрдө т'ьлие дәсте мын бьдә сәр һәв у һәвва гьредә, әзе бемә р'ае.

Де ани һәрдө т'ьлие Мирзә Мә'муд да сәр һәв, пе жика кәване wi гьреда. Ёнгә дйа wi заньбу Мирзә Мә'муд һатә р'ае. Дйа wi дәрте дәвра, дьчә щәм Бабьр' дьвежә:

— Бабьр', мын т'ьли печие Мирзә Мә'муд гьредайә, гөһе тә сәр мынбә, әзе һәр'әмә һөндөр' щәм Мирзә Мә'муд. Әзе щарәке наве тә һьлинъм, тө нәе, әзе дө шара һьлдъм-нәе, щара сьсйа мын къ наве тә һьлда, тө бьзанби әв һатийә р'ае, wi чахи тө вәрә бькөжә.

Дйа Мирзә Мә'муд һатә мале. Дйа Мирзә Мә'муд гот: «Бабьр'». Ёрса Мирзә Мә'муд рабу, зор да т'ьлие хвә, вәки вәкә. Мирзә Мә'муд дина хвә дае тиркәван т'ьлийа вида ру-ньшт гьһиштә һәстө. Щара дөда дйа wi диса гот: «Бабьр'».

Дьве:—Дае, иди әз һатьмә зәвте.

Дйа wi дькә гази:—Бабьр', дә вәрә.

Бабьр' те. Дйа wi дьве:—

— Бабьр', дә бькөжә.

Бабьр' дьве:—Мирзә Мә'муд нә е көшт'нейә. Әзе чә'ве Мирзә Мә'муд дәрхым. Мирзә Мә'муд бавемә бире.

Р'адьвә чә'ве Мирзә Мә'муд цәрхьст, чә'ве р'асте кьрә щева р'асте, чә'ве чәпе жи кьрә щева чәпе, мыле Мирзә Мә'муд гьрт, бьр авит бира сәре р'е. Ёәрдө щере Мирзә Мә'муд данә пәй Мирзә Мә'муд. Чун ль сәр дәве бире сәкьнин. Бабьр' һатә мала хвә. Базьрганбаши we р'еда чун, һатьн, щере Мирзә Мә'муд дьчунә пешйа 'базьрганбашийа т'ө зйан нә дьданә базьрганбашийа. Ле дьнер'ьн, вәки к'ижан баредәве нанә, әв бар данин у һөндөр'да дькьрнә хар. Мирзә Мә'муд

эw нан дьхар. Мөхдаре һ'эфтеке шера нан данин дьданэ Мирзэ Мэ'муд, һөндөрө биреда хwэй дькьрын. Дэнге һәрдө шера дьняе бэла бу, wэки дө шер һөнэ сэр р'яа базьрганбашия, ле һэма т'ө зйане надьнэ базьргана. Зйана ван шера эwэ, те дьнһ'ер'э баре к'ижан дэве нан харьнэ һьлтиньн, дьвн дьчн. Кэсэк шьлэ'т накэ, wэки пэй ван шера һэр'э, чька к'ода дьвн. Базьрганбашики сэрwэхт һэбу. Өwi сакьр, wэки дэрһэда ван шера у базьргане wer'а дьчэ, шер дьчн пешие у баре нан һьлтиньн дьвн. Гот: «Өзе сэва хатьре шера, эзе базьргане хwэ һьлдьм у we р'е һэр'ьм». Базьргане хwэ һьлда у чу т'анга шера. Дина хwэ дае, шер һатьнэ пешйа базьрген. Базьрганбаши готэ шера, гот:

— Бьмбарэк, сэбьр бькьн эз р'ьсде wэ бьдьмэ wэ.

Базьрганбаши гьһишт баре дэwэки, эмэк сэр баре дэве ани, да шера гот:

— Бьмбарэк, эва р'ьсде wэйэ.

Шера һьлда у бьр чу. Базьрганбаши готэ дө бэрдэстие хwэйэ баш, гот:

— Көр'о, һэла пэй ван шера һэр'ьн, чька к'ода дьчн?

Өв һәрдө мэри пэй ван шера чун. Дина хwэ данэ шера. Шера эw нан бьр чу авитэ һөндөр'е бире у бэр дэве бире хwэр'а к'этын. Өван мэрийа һат готэ базьрганбаши, гот:

— Шера эw нан авитьнэ бире у бэр дэве бире сакьнинэ.

Базьрганбаши һәрдө мэрийар'а чу, дина хwэ дае, we шер сэр дэве бире сакьнинэ. Ле һэма Мирзэ Мэ'муд шере хwэ һин кьрбу, зийан нэдьдан мэрийа у мэрийа чь хэвэрдьда шера ф'эм дькьр. Базьрганбаши дө хөламава ль сэр дэре бире сакьнин. Мирзэ Мэ'муд дина хwэ дае дэнге мэрийа ль сэр бире те. Мирзэ Мэ'муд гот:

— Өw чь мэринэ ль сэр дэве бире?

Базьрган леньһер'ин, wэки дэнге мэрики ль һөндөр те. Базьрган ле кьрэ гази, гот:

— Тө чь мэрийи, к'эти ве бире?

Мирзэ Мэ'муд һөндөрө биреда готэ базьрганбаши; гот:

— Өз мэрики корьм, к'этымэ һөндөр'е бире. — Мирзэ Мэ'муд гот: һун дькарьн мьн жь бире дэрхьн?

Базьрганбаши готэ Мирзэ Мэ'муд:

— Тие чь бьди мьн, wэки эз тэ дэрхьм?

Мирзэ Мэ'муд гот:—Өзе чь бьдьмэ тэ, чь мьн һэйэ. Бона хера хwэ мьн жь бире дэрхэ.

Базьрганбнши готэ Мирзэ Мэ'муд, готе:

— Тö һэрдö шере хwэ бьдэ мьн, эзе тэ дэрхьм.

Гот:—Qöрбан, шер чи мьнр'аньн, эз мэрики корьм, ле һэма тö мьн дэрхи бьви шөһэрэки бьһели.

Базьрганбаши Мирзэ Мэ'муд жь бире дэрхьст. Мирзэ Мэ'муд у шерава һьлда у бьр шөһэрэки дани. Ви шөһерида хушка Мирзэ Мэ'муд һөбу. Өw хушка Мирзэ Мэ'муд жьна дөw бу, wэки Мирзэ Мэ'муд жь дөw хьлаз кьрьбу. Ле эwе, хушка Мирзэ Мэ'муд заньбу, зөда Мирзэ Мэ'муд жь дэсте дйа вийэ. Р'абу сөва Мирзэ Мэ'муд херэтханэк вөкьрьбу. Ле һэма хушка Мирзэ Мэ'муд готьбу бөрдэстие хwэ, wэки «Чь мэрие хwэ херэтхана мьн гьрт, һун биньн шөм мьн.»

Базьрганбаши дина хwэ дае, wэки ви шөһерида херэтханэ бэлэнгазар'а һэйэ. Бьр чу бэр дэре херэтхане. Хушка Мирзэ Мэ'муд мэзьна херэтхане бу. Дина хwэ дае базьрганбашики дө шерава һатьн бэр дэре херэтхане. Хушка Мирзэ Мэ'муд шере Мирзэ Мэ'муд наскьр, чу шөм базьрганбаши, дина хwэ дае эва Мирзэ Мэ'мудэ. Базьрганбаши Мирзэ Мэ'муд тэсмили хушке кьр. Чахе базьрганбаши Мирзэ Мэ'муд т'эсмили хушка Мирзэ Мэ'муд кьр, хушка Мирзэ Мэ'муд готэ базьрганбаши, гот:

— Шере Мирзэ Мэ'муд бьдэ мьн у һэр'э.

Базьрганбаши готе:—Өw шер һөде мьнэ, wэки мьн Мирзэ Мэ'муд жь бире дэрхьстийэ: Мирзэ Мэ'муд дайэ мьн.

Гот,—qöрбан, тö бьстинэ һөде хwэ.

Базьрганбаши да сэр р'е у чу. Хушка Мирзэ Мэ'муд иди гөһ да Мирзэ Мэ'муд у хwэйкьр. Мөхларе мөһөке хwэйкьр. Мирзэ Мэ'муд һатэ сэр бөнга хwэйэ бөре. Хушка Мирзэ Мэ'муд һешка гьлие дйа Мирзэ Мэ'муд жь вир'а кьр, гот:

— Мирзэ Мэ'муд, те бира тэ wөхта мьн мө'де хwэ кьр: тэ дьго: «Хушке тэ чьма мө'де хwэ кьрийэ»? Мьн нөwербу тэра бьгота, дйа тэ йарэ, тэе бькөшта, лэма жи мьн мө'де хwэ кьр, тэ эз анимэ мал. Мьн эва херэтхана сөва тэ чөкьр. Мирзэ Мэ'муд, эва чийае пешбэри мө чийае К'өфейэ. Өз гэрэ һөвалэ хwэр'а һэр'ьмэ чийае К'өфе: эз ижа чава бькьм, эз тэ хwэра бьвьм, чэ'ве тэ төнэйэ, эз тэ хwэр'а нөвьм, сөбра мьн нае?

Мирзэ Мэ'муд готэ хушке, гот;

— Хушке, аз дина хwэ дьдме, wэки дэсте тэ жь мьн навэ, тие жь һэвала паш к'эви. Мьн жь хwэр'а бьвэ һэр'э незики чийае К'ефе, ль бэр авэке сйа даре дайнэ у һэвалара һэрэ к'ефе, wэки һэй тэ мьн бьвини бона бина тэ жи дэре.

Хушк бь һэвалара чу к'ефе. Хушке Мирзэ Мэ'муд ль бэр сйа даре ништ у чу. Мирзэ Мэ'муд сэре хwэ бэр сйа даре дани, дина хwэ дае бу п'ър'инйа се кэвотка һатын, ль сэр сэре даре данин. Кэвоткэе гот:

— Гэли һэвала, бина бэни адэма ль вьра те.

Кэвотка бьчук гот:—Хайе, чьма тэ ньзани, бина Мирзэ Мэ'муд те, дйа ви йар бу, чэ'ве Мирзэ Мэ'муд дэрхьст. Ньна чэ'ве ви щева виданьн, бире нак'эвэ. Эме ньна бьфьрын-се п'эр'е мэе бьк'эвэ. Һэрге р'азайэ-һэр'э хэwне, һэрге һ'ышйарэ-гөдарбэ. Чэ'ве вийи р'асте щева р'астданэ, чэ'ве вийи чэпе щева вийэ чэпеданэ. Бьра чэ'ве хwэ дэрхэ, бькэ аве нэрм бьвэ, сэр чэ'ве хwэ бышо, ль вьра бьгэр'э һэрсе п'эре мэ бьвинэ, чэ'ве хwэ ль аве дэрхэ бькэ дэwседа, эван п'эр'е мэ чэ'ве хwэ бьдэ сэр, эме нив сэх'эте бьсэкнэ-чэ'ве ви we қэнщ бьвэ, we дьнйа р'оньк бьвинэ.

Бу п'ър'ина кэвотка у чун. Мираэ Мэ'муд гэлэ, шабу, гот: «Өзи һ'ышйарьм, мьр'а дьвежьн». Мирзэ Мэ'муд дэсте хwэ гэр'анд һэрсе п'эр' дит, чэ'ве хwэ жь щева хwэ дэрхьст кьрэ аве, чэ'ве ви нэрм бун, чэ'ве хwэ шушт, чэ'ве р'асте кьрэ е расте, чэ'ве чэпе кьрэ алие чэпе. Һэрсе п'эр' чэ'ве хwэ дан, да сэр чэ'ве хwэ гьреда. Эме нив сэх'эте сэьни, чэ'ве хwэ вэькьр дьнйа р'оньк дит. Мирзэ Мэ'муд р'абу һьнэки гэр'йа, хушка ви жь ч'ийае К'ефе дина хwэ дае йэк we щэм Мирзэ Мэ'муд дьчэ те. Хушка ви дөшөрмиш бу «Гэло эв к'ийэ щэм Мирзэ Мэ'муд дьчэ те. Гэло эв достэ, йане дьж-мьнэ»? Хушка ви леда һат, дина хwэ дае, wэки Мирзэ Мэ'мудэ, чэ'ве ви қэнщ бунэ р'абуйэ дьгэр'э. Гэлэк шабу, хwэ авитэ п'есири Мирзэ Мэ'муд: «Бьра, шькьр ве гавер'а, ижар жи чэ'ве тэ қэнщ бун». Хушка ви шанд һэспэк ани ле сйар кьр. Чунэ мала хушка хwэ. Чу һэргэ мөхдарэки ма, рожэке Мирзэ Мэ'муд готэ хушке, гот:

— Өзе һэр'ьм.

Хушке гот:—Те к'ода һэр'и?

Гот:—Өзе пэй Мэймуна хвэ һәр'ым, чуйэ шәһәре Шайе Бьлурван. Гәрәке эз һәр'ым пэй Мэймуна жына хвэ, бәлки эз биньм.

У Мирзэ Мә'муд изна хвэ жь хушке хвәст, р'абу чу бәр бь шәһәре Шайе Бьлурван. Мирзэ Мә'муд чу бәр бь бә'ре р'асти се мәрийа һат. Дина хвэ дае се мәри шәр' дькьн, готэ вана:

— Гәли хорта, һун чьма шәр' дькьн?

Ван һәрсе мәрийа готэ һәвдö: «Өва бәнийа һат, го, бьра ише мә бьпьрсэ». Го:

— Бәни, баве мә мьрйэ у се тыште мә һәнэ, әм сәр һәрсе тыште хвэ қьрка һәвдö дьгьрн.

Гот:—Мәсәлә һәрсе тыште вэ чийэ?

Гот:—Йәк к'өмэ, е дьне сыщадэ, сьвьрэ.

Мирзэ Мә'муд гот:—Гәло мә'рифәта ван чийэ?

Гот:— Мә'рифәта к'өм әвэ—мәрвь техэ сәре хвэ кәсәк навинэ, мә'рифәта сыщадэ әвэ, дайнэ, вәки теда р'унен у шьве лехэ к'идәре дьле ви дьхвәзэ, ведере датинэ, мә'рифәта сьвьре әвэ, вәки шьве ледэ чь тә'м бежи, теда һәйэ.

Мирзэ Мә'муд гот:—Гәли һәвала, һун һәрн се кәвьра мьнр'а биньн. Го, әзе һәрсе кәвьре вэ бавежьм. К'ижане кәвьре пешин ани, әзе к'өм бьдьме, к'ижане пэй вира һат, әзе сыщадэ бьдьме, к'ижане е к'өтасие ани һат, әзе бьдьмэ ви сьвре у шьве.

Мирзэ Мә'муд һәрсе кәвьр авит, һәрсе мәрийа данэ пэй кәвьра. Мирзэ Мә'муд к'өм кьрэ сәре хвэ, бәр ван һәрсе мәрва онда бу. Әв һәрсе мәрвь һатьнэ шие хвэ, дина хвэ дае Мирзэ Мә'муд т'өнэ. Ван һәрсе мәрва гот:

— Мирзэ Мә'муд, һәр'э, тә һ'әлал хвәшбэ.

Мирзэ Мә'муд готэ ван һәрсе мәрва, го:

— Қөрбан, мьразэки мьн һәйэ, эз һәр'ым бьқәдиньм, әзе диса биньм бьдьм вэ.

Ван һәрсе хорта гот:— Мирзэ Мә'муд, мьразе тә чийэ, бежэ әм жи бьзанбьн?

Мирзэ Мә'муд готэ хорта, гот:

— Мьразе мьн әвэ, эз һәр'ым шәһәре Шайе Бьлурван. Мэймун ханьма қиза Шайе Бьлурван дәргистийа мьнэ, әзе би-

ным. Мьн аии, эзе анэмате вә бьдьмә вә, бьдьмә вә у һәр'ьм.

Өван һәрсе хорта гот:—Һәр'ә, мьразе тә бу!

Мирзә Мә'муд к'әтә сышадә, гот:

— Өз тә дьхвэзьм, тō мьн шәһәре Шайе Бьлурван дайни.

Мирзә Мә'муд гьништә шәһәре Шайе Бьлурван. Чу мала пирәке бу меван, ле һәма пире һәрдō қизе хвәва Мирзә Мә'муд нә льдит, вәки к'өме хәйбе сәре Мирзә Мә'муд бу, ләма пире әв нәдьдит. Ле һәма Мирзә Мә'муд гөһларийа пире у һәрдō қизе пире дькьр. Һәрдō қизе пире гот:

— Дае, дә зу бькә, шōхөл к'өта бькә, әме һәр'ьн щәм Мәймун ханьма қиза Шайе Бьлурван, нәхвәшә.

Дйа we гот:—Гәло нәхвәшйа we чийә?

Гот:—Дае, чьма тō ньзани нәхвәшйа we чийә. Нәхашйа we сәва Мирзә Мә'муде кōр'е п'адшейә!

Дйа ван готә қизе хвә:

— Чьма нәхвәшә сәва Мирзә Мә'муде кōре п'адше?

Қиза we готә дйа хвә, гот:

— Дае, чьма тō ньзани Мәймун ханьме вәхтәке чубу Мирзә Мә'муд кōр'е п'адше стандьбу. Ньзам иди мә'нийа we йәке сәва чь бу, вәки щәм Мирзә Мә'муд һат, һьнги һатийә нәхвәшә к'әрба Мирзә Мә'муд.

Мирзә Мә'муд дина хвә дае пире қизе хвәва гьлие хвә к'өта кьрьн. Мирзә Мә'муд ведәре к'өме хәйбе ль сәре хвә дәрхьст, хвә нишәни пире да: го:

— Пире, Мирзә Мә'муд эзьм!

Пире гот:—Мирзә Мә'муд, вәки тō ль вьр буйи тә гьлие мә сәкьр, ле мә чава тō нәдити?

Мирзә Мә'муд готә пире, го:—Пире, йа мьн к'өме хәйбе сәре мьнданә: әз гава дькьмә сәре хвә, т'ō кәс мьн навинә, гава мьн к'өм сәре хвә дәрхьст, мәри мьн дьвиньн.—Мирзә Мә'муд готә пире, — вәки тō дьчи, өсанә әз жи тәр'а бем.

Пире гот:—Дә равә, әм т'әвайи һәр'ьн.

Мирзә Мә'муд готә пире:—Тō һәр'ә, эзе к'өме хәйбе бькьмә сәре хвә, хәйб бем, вәки әз тәр'а бем, we мьн бьвиньн, ле вәки әз к'өме хәйбе бькьмә сәре хвә кәсәк мьн навинә.

Пире леда чу щәм Мәймун ханьма қиза Шайе Бьлурван. Мирзә Мә'муд жи к'өме хвәйи хәйбе кьрә сәре хвә у пире-

р'а чу. Чун чава бэр дэре қиза Шайе Бьлурван вэкьрн, Мэймун ханьме гот:

— Пире, чь бинэкэ хвэш тэ те.

Пире дьвежэ:—Дэ тэва э'йанэ, вэки бина хвэш мьн те.

Пире сэкьни һ'эта эваре у эваре чу мала хвэ. Мирзэ Мэ'муд к'өме хвэ хэйбе сэра хвэ дэрхьст у Мэймун ханьма жьна ви дина хвэ дае-эва Мирзэ Мэ'муд. Гэрда дэст стөе һэвр'а бьрн у һэвдө шабун. Мэймун ханьме щав да баве хвэ: «Баво, вэллэ, Мирзэ Мэ'муде зэ'ве тэ һатийэ, эз жи эшқа ви қэнц бумэ». Баве Мэймун ханьме готэ Мэймун ханьме, гот:

— Шькьр ве гавер'а, Мирзэ Мэ'муде мере тэ һат у тэ жи қэнц буйи.

Мэймун ханьме готэ Мирзэ Мэ'муд:—Р'авэ эм һэр'ын дитьна баве мьн.

Мирзэ Мэ'муд у Мэймун ханьма жьна ви чун гормэхйа хэзуре хвэ. Баве Мэймун ханьме готэ Мирзэ Мэ'муд:

— Вэки иро тэ хвэ мьн гьртийэ һати, мьн Мэймун ханьма қиза хвэ п'ешкеши тэ кьр, һэр'э, мьразе вэ бу, һьлдэ у хвэр'а бьвэ.

Мэймун ханьм у Мирзэ Мэ'муд һатьнэ отаха Мэймун ханьме. Мэймун ханьме гази щарикэ хвэйэ баш дькэ у дьвежэ щарийа хвэ, дьве:

— Гэрэкэ тэ мьнр'а бейи, эм һэр'ын.

Щарийа Мэймун ханьме дьвежэ Мэймун ханьме, дьве:

— Тэ к'ода һэр'и эзе тэр'а бем, т'эрка тэ накьм.

Мэймун ханьм дьве:—Мирзэ Мэ'муд, дэ р'авэ эм һэр'ын.

Мирзэ Мэ'муд готэ Мэймун ханьме, гот:—Вэрьн эм сыщадэда р'унен һэр'ын.

Мэймун ханьме гот:—Мирзэ Мэ'муд, сыщадэ чийэ?

Мирзэ Мэ'муд готе, гот:—Сыщадэ эвэ, вэки эм теда рунен, к'и дэре дьхвэзын ль ве дэре мэ дайнэ.

Мэймун ханьме готэ Мирзэ Мэ'муд, гот:—Эз сыщадэ на ем, тэ һэр'э, эз у щарийа хвэва эме бь п'эр'е хвэ бен.

Мирзэ Мэ'муд бь сыщадэ чу. Мэймун ханьм у щарийа хвэва п'эр'а чун. Мирзэ Мэ'муд гот: «Сыщадэ эз жь тэ дьхвэзым ве щие тэ, эз аним щэм һэрсе хорта, дуса ль ведэре

дайни». Мирзэ Мэ'муд леньһер'и сьцаде шэм һарсе хорта да-
ни. Мирзэ Мэ'муд готэ ван һарсе мэрийа, гот:

— Qörба, һун ижар wэрын эзе анэмәте wә бьдьмә wә.

Готэ бьре мэзын, гот:—K'өм тэр'а.

Готэ бьре орт'е, гот:—Сьцадә жи тэр'а.

Готэ бьре бь'чук, гот:—Сьврә у шьв жи тэр'а.

Һарсе хорта готэ Мирзэ Мэ'муд:—Һәр'ә, тэр'а огьрбә,
wәки тә п'ара мә к'ьвш кьр да мә, әм жи эди қьр'ка һәв
нагьрын.

Мирзэ Мэ'муд чу гьһиштә мала хушка хwә. Хушка Мир-
зэ Мэ'муд готэ Мирзэ Мэ'муд, гот:

— Тә хер сьламәт һати.—Гот, бьра, тә жьна хwә ани?

Гот:—Өре, хайе, мьн ани. Гәрәке тә изна мьн бьди эз

һәр'ьм.

Хушке һәспәк жер'а ани да Мирзэ Мэ'муд. Мирзэ Мэ'-
муд сйар бу у һәрдө шере хwә һьлда у чу. Чу шэм дйа хwә.
Дина хwә дае, дйа wi р'азайә көр'әк анийә. Мирзэ Мэ'муд
көр'е we нав мале дит, көр' көшт у дйа хwә жи көшт, чу,
wәки Бабьр' бькөжә. Ле Мирзэ Мэ'муд готэ Бабьр', гот:

— Тә эз чава нәкөштмә, эз жи тә накөжьм, тә чава
чә'ве мьн дәрхьст, эз жи we чә'ве тә дәрхьм.

Мирзэ Мэ'муд чә'ве Бабьр' дәрхьст у һәрдө шере хwә
һьлда чу шәһәре баве хwә, мала хwә пәйа бу. Ньһер'и Мәй-
мун ханьма жьна wi у щарийа хwәва we мала шинә. П'адше,
баве Мирзэ Мэ'муд гәлә шабу, wәки Мирзэ Мэ'муд һат.
П'адше шандә пәй сазбәнда, ани һ'әфт р'ож, һ'әфт шәва
Мирзэ Мэ'мудра кьрә дәф у дә'ват. П'адша готэ Мирзэ Мэ'муд:

— Лаwо, тә жьна мьн, дйа хwә тә хwәр'а бьр к'ане?

Мирзэ Мэ'муд готэ баве хwә, гот:—Баво, дйа мьн йа-
рәк гьрт—наве wi Бабьр', мьн дйа хwә көшт. Мьн щарийа
жьна хwә тэр'а анийә.

Мирзэ Мэ'муд щарайа жьна хwә да wi, баве хwә.

Хьлаз дьвә сәрһатийа Мирзэ Мэ'муде көр'е п'адше у
Мәймун ханьма қиза Шайе Бьлурван.

Өw жи weдәре хwәр'а ша бун¹³.

НЪВИСАРНАСИ

1. Н'ьк'йата (ч'ирока) «Ч'ьлкэзие» готийэ Әшое Н'ути Р'әшидов, жь эла сипка, 50 сали, жь гонде Ширьнк'бйе алие қәза Қәрсе.

Сала 1918-а малбаве Әшо мбһашьр дьбьн тен гонде П'амп'а көрманща ль нәһ'йа Апаране. Әшо паше дьчә бажаре Т'билисие, ль ведәре рое хәбата дәргәвание дькә, ле эвара дьчә мәк'т'әба эвареда дьхунә, нәхвәндитийа хвә дьдә һьлдәне. Бажерда һини зьмане гөрщки, урьси у әрмәнки дьбә.

Пәй we йәке Р'әшидов вәдьгәр'ә те гонде П'амп'е у бь активи т'әви хәбата колхозе дьбә. Дьбә сәдьре сәрверийа колхозе. Сайа хәбата хвәйә нәһевшанди Әшо жь алиед хәбатчиед гонд гәләки те һ'ьзкьрьне. Әw, бона пешдачуин у көлилкдаина гонд т'ө қәват у сәһ'әта хвә наһевшинә.

Әшое Н'ути гондда огахед рьнд у р'онкайи данә чекьрьне. От'ахә гәмьзьн у хәмьли, дәмудәзгә ши-вар. Көр'әки ви-Вәзир, сала 1958-а Университета Ереванейә Дәwләте хьлаз кьр, буйә директор у дәрсдаре мәк'т'әба гонде хвә. Көр'әки дьне-Ширали, диса we сале ль Т'билисие мәк'т'әба йанз-дәһсалә хьлазкьр, қизәкә ви—Лусик, дәрсхана дәһада дьхунә.

Н'ьк'йат'беже мә гәләк ньмуне фолклоре занә у бь һ'ә-васк'ари шәвед паиза дәрәнг у ед зьвьстана дьреж дәр у щинаред хвәр'а дьбежә: шәвбьһерие дәрбаз дькьн. Н'ьк'йата «Ч'ьлкэзие» әw жь мәт'а хвәйә Мәйане һин буйә. Бь готьяна ви Мәйанә гәләк һ'ьк'йат, мәт'әлок у мьжулийа занә. Әшо

бы хвэ һ'ьк'йага «Чылкэзие» зэ'ф һ'ьз дькэ. Вэхта женьвисандьне ѓса дькыр, вэки һэр хэбэрэкэ шийэ готи ши бы ши бе ньвисаре, лэма жи гэлэки фэсал, һ'эмди хвэ дьгот.

2. Һ'ьк'йага «Гӧлбарие»-е («Гӧлбарин»-е) готийэ Ө'гите Һ'эмид Һ'ьсойан, жь эла сипка. Жь дйа хвэ буйэ сала 1925-а, ль гӧнде П'амп'а кӧрманща сэр нэһ'йа Апаране.

Ө'гити хвэндийэ, хьлаз кьрийэ мэк'т'эба гӧндэ һ'эфтсала. Пай һинбуне эв вэхтэке Т'атрона к'ӧрдайэ Дэвлэте-йа гӧнде Өлэгэзеда чава артист хэбьтийэ. We шунда колхоза гӧнда гэлэки хэбьтийэ: буйэ к'ильрдаре колхозе, паше буйэ бригадир.

Ө'гите Һ'эмид йэки хэбати'эзи, бэшэрхвэши, лафьрдчийи һ'ӧрмэтзанэйэ. Дэр у щинар хэйсэте ши гэлэки һ'ьз дькын. Өв жи гэлэк ньмуне фолклоре занэ, к'ьлама, бэйт-сэрпатийа, ч'ирока (дир'ока) у е дьне. Дэнге ши хвэшэ, дьс-тьре, щарна жи былуре у майе дьхэ. «Бе к'ьламготын рожа мын нэ т'ӧ рожэ»,—ва дьбьжэ һ'ьк'йагбеж. К'ьлама дьбежэ вэхта хэбате-гиһадьрун у нандьруне, картол авдан у дэрхьс-тьне, вэхта вала, һэр дэра. Эвара жи дэма те мале зар'ед хвэва мьжул дьбэ, мэсала у к'ьлама дьбежэ вана. Ө'гит щарна жи һ'ьк'йага дьбежэ, жь вана йэк жи «Гӧлбарийэ». Өва һ'ьк'йага эши жь хэзуре хвэ Усьве Һ'эсэн һьлдайэ, е кӧ гэлэк у гэлэк ньмуне фолклора кӧрманщие занэ.

Бы готына һ'ьк'йагбеж гэлэк шахед «Гӧлбарие» нава щь-маэ'теда һэнэ.

3. Һ'ьк'йат'а «Мерали»-е («Ө'слан п'адша») готийэ Кыда Ивое Һ'эмо, дйа Ө'гите Һ'эмид (быһер'э ньвисарнасийа 2-а), нэхвэнди, 60 сали, жь гӧнде Эманчаире (Йэманчаире) алие қэза Қарсе.

Сала 1918-а гӧндие Кыде мӧһашьр дьбын тен нэһ'йа Апаране, малмер у малбаване Кыде хвэ ль шьтие бэрэка хвэ дьгырын, тен гӧнде П'амп'а кӧрманща дьбын хаймал-авае т'эээ.

Кыде к'ӧлфэтэкэ бажьнбыльндэ п'ор'зэринэ, мэрдэ, шӧ-хӧлһ'ээ, шӧхӧл'арэ, хэмк'ещэ дьлованэ. Ө'йни к'ӧлфэте вар'а готына: «Шер шерэ, чь жьнэ, чь мерэ».

Сайа адыл, к'эмал, нандари, һ'ӧрмэга хвэ нава гӧндда у гӧнддед щинарда қэдьре Кыда Иво гэлэки һэйэ. Хэбата эв

дыкэ, мера хвэр'а готийэ-қәват у сәһ'әт буйә. Ле ван сале пашын дәрде мьрна кәр'е хвәйи Р'әшид гәләки бәр хвә к'әт, дык'өхә у хвә дыгазынә, нәхвәшйа ле зор кьрийә.

Кьда Иво вәхта хвәда кәлилка говәнда буйә, р'ьнд р'әқьсийә у стьрайә. Не не шарна к'әламед лақьрди дыбежә, е к'әнандьне, чава «Кале һ'ыз-һ'изи» у е дьне.

Н'ьк'йат'а «Мерали» Кьде жь дйа хвә Зәйнәве һин буйә. Дйа we гәләк у гәләк мьжули заньбунә у һәр эваре дәрәнг, гава мер чунә ода, зар'ед хвэр'а готийә.

Кьда Ивое Г'әмо мьр сала 1956-а, ль гөнде П'амп'а кәрманщада.

4. «Бьльбьли һ'әзарә» готийә ашық у һ'ьк'йат'беже әйан Аһ'мее Чолое Хөдо, 75 сали.

Аһ'ме Чоло жь дйа хвә буйә ль санщақа Бәйазида кәвн, ль нәһ'йа Әйнтабе дь гөнде Гөханеда.

Вәхте шәр'е урьс у роме е салед 1877—1878-а қәбила Аһ'ме, эздие сипки, өсьяне дыкьн пешбәри һөкөмәта т'ьрка, хвә дысперьн бьн бандура һөкөмәта урьса у жь щие хвә мөһашьр дьбьн тенә нава чәнд гөндед қәза Қәрсәда ши-вар дьбьн, ле баве Аһ'ме, Чоло, дйса we қәзеда ль гөнде Қозьлщәда дьбә бьнәли. Сала 1918-а эздие we қәзе бь хәбатчие әрмәни-йар'а т'әвайи мөһашьр дьбьн, тенә дора чийае Әләгәзе ши-вар дьбьн. Мала Аһ'ме жи те дь гөнде Әләгәзе ль нәһ'йа Апаранеда дьбә бьнәли, Аһ'ме ви гөндида дьминә һ'әта мьрна хвә.

Аһ'ме Чоло гәләк сала буйә бәрхван, паше ль гәлә щие щөдәда буйә шьван. Әви заньбу кәрманщи, әрмәнки у адырбещани. Аһ'ме дьстьра, ль бьлуре, т'өльме у саз дьхьст. Хенжи стране у лехьстьне, Аһ'ме Чоло гәлә һ'ьк'йат', сәрһати, қьсә, мәсәлә у е дьне заньбу. Әм чәнд тыште сәрә биньн би-ра хвә, чава «Мәме у Зине», «Зәмбилфьрош», «Хане Ч'әнг-зер'ин», «Давуде Самсуне» у е майин. Аһ'ме гәләки жь ша-хед эпоса «К'орогли» заньбу.

Аһ'ме не чуктия хвәда һ'ьк'йат'а «Бьльбьли һ'әзарә» бьһистийә у готийә.

Аһ'ме Чоло мьр сала 1947-а, ль гөнде Әләгәзе.

(Бьһер'—А. Джинди.—Курдские сказы эпоса „Кер-Оглы“, Ереван, 1953, ру 233).

5. Г'ьк'йат'а «Мирзэ Мэ'муд у һэспе ши» готийэ Сэфое Қасо, 80 сали, нэхвэнди, жь гонде Өлэгэзе ль сэр нәһ'яа Апаране.

Сэфо вэхтеда шөхөле гондитие кьрийэ, чандийэ у ракьрийэ. Ньһа кал буйэ, хэбата мале дькэ. Сэфо гондда э'йанэ чава қьсэбеж у г'ьк'йат'беж. Бь готына ши «Ғәр мәри готи к'ьлам, гьли-готыне шымаэ'те заньбэ. Өw п'ешэйэ. Мәрвь чьқа гьли-готыне шымаэ'те заньбэ, аwқа р'ьнд».

Сэфое Қасо чуктийа хвэда һини сәрһати, г'ьк'йат', мьжулие шымаэ'те буйэ. «Wэхта эзи чук бум,—Сэфо дьбежэ,—де у баве мьн, кал у пирке мьн мина дәрсдара эз һини бәйата, сәрһатийа дькьрм, ши тәһәри хенжи wan, эз өса жи һини г'ьк'йат'а бум, ле сэд г'эйф ве пеле гэләк жь бира мьн чунә, калбуке ль мьн к'ар кьрийэ».

Сэфо г'ьк'йат'ед «Мирзэ Мэ'муд у һэспе ши», у «Qәрхдан К'ьчук» зуда һин буйэ. Сайа гэләк готыне һе биреда манә у бь г'әwас дьбежэ.

6. Г'ьк'йата «Qәрхдан К'ьчук» готийэ Сэфое Қасо, бьһер'ә ньвисарнасийа 5-а.

7. Г'ьк'йат'а «Таһар у Зөһрә» готийэ Ө'гите Ләwанде Ө'ло, 65 сали, хвэнди, жь эла сипка.

Ө'гите Ләwанд жь гонде Қозьлщейэ, алие қәза Qәрсе. Сала 1918-а гондидед wана мөһашьр дьбьн тенә нәһ'яа Апаране, бәлайн сэр гонда дьбьн, Ләwанд жи хвә ль мьхайиле гонде Өлэгэзе дьгрә, дьчә wedәре дьбә малавие т'эзә.

Ө'гити вэхте хвэда хортәки хвэндин, сәрwәхт, жеһати буйэ, ле ньһа дьһа мәзын буйэ, ида Ө'гите бәре нинә. Зу кал буйэ, жь вэхте зу сыпи буйэ, ле гәләки сәрхwәйэ, жирә, хәбатчии хәбатһ'ьзә. Чь шөхли бежи дәсте Ө'гит те: дөргәрие дькә, қөгние даринә сьмыл че дькә, ль сәр диwаре ода хвә у сәр дар у к'агәза нәхша дькә, нәхшгәрие дькә.

Ө'гити меванһ'ьзә, хәбәрданә у готына хвә бь гьли-готыне, қьсә, мәт'әлок у мәсәле шымаэ'тейә к'урнетә тужфькьрва дьньгьринә.

Г'ьк'йат'ед «Таһар у Зөһрә» у «Шаисмаил» зуда һин буйэ, һәла wэхта Қозьлце буйэ. «Ода мә,—Ө'гит дьбежэ,—зьвьстана гьжә мәрвь дьбун. Г'әта шәва дәрәнг чирок һәвра дьготын, мьн жи гондарйа wan дькьр у ши чахида һин бумә».

Г'ьк'йат'беж Ө'гит бь һ'эваск'ари һәрдө һ'ьк'йат' жи готы. «Г'эйфа һ'ьк'йатед мә,—эw дьбежэ,—бынвисьн, wәки өнда нэбьн»,—у хwэ-хwэ һазьрйа хwэ гот, wәки һ'ьк'йат'ед ши бынвисьн. Г'ьлбэт, хен жь ван һ'ьк'йат'а, Ө'гит гэлэке дьн жи занэ, е кö һэла нэһатнэ һьвисаре.

8. Г'ьк'йат'а «Шайсмаил» готийэ Ө'гите Лэwанде Ө'ло, бынһер'э һьвисарнасыя 8-а.

9. Г'ьк'йат'а «Сэйад» готийэ К'амьле Лэwанде Ө'ло (Ө'лойан), 40 сали, дэрсдар, жь гонде Өлэгэзе ль сэр нэһ'йа Апаране, бьре Ө'гите Лэwанд, бынһер'э һьвисарнасыя 8-а.

К'амьле Лэwанд хwэндьна хwэйэ һ'эфтсала, мэк'т'эба гондда һьлдайэ. Паше те Ереване у Техникума к'өрдайэ педагогиеда дьхунэ. Пэй хьлазкьрьна техникуме (сала 1936-а) эw дьчэ гондед нэһ'йа хwэда дьбэ дэрсдаре зьмане көрманщи. Wэхта шэре Wэг'ание К'амьле дэрсдар дэwса к'ьт'еб, қэлэма, сильһ'е һьлдыдэ дэсте хwэ у дьчэ нава шер', wәки т'эви Ордуйа советие wэг'эн хwэйкэ, нэһелэ дьжмьне дэв бь хун пешда бен. К'амьле wэг'энһ'ыз wэхтэкэ дьреж шер' дькэ пешйа дьжмьн, нава ордида бь медала те р'эwакьрьне. Ле паше бьриндар дьбэ у пэй қэнщкьрьне вэдьгэр'э те гонд у диса дэст бь хэбата хwэйэ һ'ьзкьри дькэ, хwэ п'ешк'еши хэбата дэрсдарие дькэ.

К'амьле Лэwанд жи мина бьре хwэи Ө'гит гэлэк мьжулие щьмаэ'те занэ. Wan ньмуна йэк жи «Сэйадэ», wәки ақа бь һ'ьзкьрьи мэр'а гот. Эва һ'ьк'йат'а эw жь баве хwэи р'э-мэти Лэwанд һин буйэ.

10. Г'ьк'йат'а «Ферьзе Бэхтэwар» готийэ Исае Хөдо Давойан, е кö жь дйа хwэ буйэ сала 1916-а, ль гонде Щэрщерисе ль нэһ'ййа Апаране, жь эла рошка.

Исае Хөдо хлазкьрийэ Техникума к'өрдайэ педагогиейэ Ереване сала 1936-а. Эw ида эва 24 салэ, wәки ль we нэһ'ие у ши гонде хwэда дэрсдарие дькэ.

Исое Хөдо гэлэк һ'ьк'йат'а (ч'ир'ока) занэ, жь wана йэк жи «Хэwна қазийэ», wәки бэрэвока «Фолклора көрманща»-да һатийэ нэшьркьрьне (Ереван, с. 1936, ру 620—625).

Г'ьк'йат'беже мә дьқақыщэ, wәки һэр хэбэрэкэ ши щие хwэ быгьрэ. «Готи мэрьв гьлие хwэ р'ьнд мак бькэ, wәки хэлқ

жи гōндарийа ви бькә»,—ва дьбежә Исо у р'астие жи һ'ьк'йат'ед ви бь һостати һатьнә готьне.

Әва һ'ьк'йата, өса жи йа «Аһ'мәд у Мьһ'әмәд» һатьнә һывисаре сала 1960-и, һавине, вәхта Исо һатбу курса дәрс-дарайә һазьркьрьне, ль Ереване.

11. Һ'ьк'йат'а «Аһ'мәд у Мьһ'әмәд» готийә Исое Хōдо, бьһнер'ә һывисарнасийа 10-а.

12. Һ'ьк'йат'а «К'әчәлок»-е готийә Мьразе Ә'рәб, 60 сали, эла сипка, нәхвәнди.

Мьраз жь гōнде Энк'ук'ейә алие қәза Қәрсе. Сала 1918-а гōндие ви мōһашьр дьбьн тен нәһ'йа Т'алине гōнде Һ'әкко, ведәре жи щи-вар дьбьн у хвәр'а ви гōнде чуки хьрабә шен дькьн, авайе т'әзә че дькьн, аве тиньн.

Мьразе Ә'рәб жи ви гōнде т'әзәда мале у оде хвәр'а чедькә. «Мьраз,—гōндие ви дьбежьн,—р'ьнд жь хвәлие фә'м дькә, вәхте хвәда гәләки шōхōлк'ар буйә, ле ньһа мәзьн буйә, хәбата бәре нькарә бькә». Мьразе Ә'рәб гәләки хвәйт'ә-сиби хвәйнамусә... «Бәра намуса мәр'в щи бә, бәра парие мәр'ва нивщи бә»,—әв дьбежә.

Чава гōндие ви навсәрә, өса жи әв бь хвә, жь фолкь-лоре гәлә тышта занә. Башқә готи әв һ'ьк'йат'е ширәткьрьне һ'ыз дькә у дьбежә. Хен жь һ'ьк'йат'а «К'әчәлок» әви мәр'а готийә йәкә дьне жи йа бь наве «Қәсаби Щомәрд» (бьһнер'ә Фолклора кōрманща, Ереван, 1936, р'у 636—641).

Мьраз мьжулия у һ'ьк'йат'а бь аваки гьран дьбежә у дьхә-бьтә, вәки һәр хәбәрәкә вийә готи щи-вар бьгьрә. «Һәрге кәвь-ре диwара щи-вар нәгьрн, диwаре зу дәрәнг һьлшьн-әв дьбежә,—йа һ'ьк'йат' у мәсәла жи өсанә, һәрге хәбәре wана щи нәгьрн, бе керә, бе нәхшьн». Мьраз, форма дәрсдара өса дькә, вәки һәр готьнәкә ви дәйа нәчә, т'әсәләй сәр гōндарвана бькә, р'йа ә'мьр нишани wана бьдә. Бь т'әг'мина ви һ'ьк'йат' жь ә'мьр һатьнә һьлдане у чава ширәт готи али мәр'ва бькьн, заньбьн чийә қәнщи, чийә хьраби.

Мьразе Ә'рәб хенжь һәрдō һ'ьк'йат'ед жорготи, гәләк мьжули у қьсе дьне жи занә.

13. Һ'ьк'йат'а «Мәймун ханьм у Мирзә Мә'муд» готийә Арьфе Ширьшае Ә'мәр (Ә'мәрийан), жь гōнде

К'арвансаре (П'оште) ль сэр нәһ'яа Арт'ике, жь эла р'ошка, жь дйа хвә буйә сала 1925-а.

Арьф ньһа бажаре Ереванеда дьминә, чәнд сала пешда әв р'еза п'оштеда дьхәбьти, ле ньһа чава п'алә завода сәһ'ә-тада дьхәбьтә.

Арьфе Ширьнша хвәндийә, йәки жири жәһатийә. Әв жи гәләк һ'ьк'йат, мьжулийа занә. Әва һ'ьк'йата һане жь баве хвәй Ширьнша һьлдайә. Ширьнша, вәки ида дәв—дәви 70—80 салийә, мәрвьәки гәләки бьльянә, гәләк тышта занә. Дькаре сәһ'әта хәбәрдә, мәрвь пе нәһ'әсә, чька аҫа вәхт чава һат дәрбаз бу, щамерәки қәдърбьльянә.

Хен жь ван һ'ьк'йат'ед бәрәвоке, өса жи гәләк һ'ьк'йат'ед к'өрдиә вәхте щөдә-щөдәда бь зьманед к'өрди, урьси, франси, германи, әрмәнки у ед дьне һатьнә нәшьре.

Әвн әв к'ьт'еб, ль к'идәре һ'ьк'йат'ед к'өрдиә һатьнә щикьрьне:

П. Лерх.—Тексты на курдских наречиях с русским переводом, см. „Исследьвония об иранских курдах“, кн. 2, Санкт Петербург, 1857.

А. Јаба.—Recueil de notices et récits kourdes, St. Petersburg, 1860.

Albert Socin.—Kurdische sammlungen, a, die texte, St. Petersburg, 1890.

Егизаров С. А.—Курманджийские тексты, записал и перевел на русский язык, см. „Зап. Кавк. отд. имп. русск. геогр. общ-ва“, Тифлис, 1891, кн. 13, вып. 2, стр. 61-170.

Хачатуров К. и Адамов М.—Курдские тексты, см. „Сборник материалов для описания местностей и племен Кавказа“, Тифлис, 1894, вып. 20, отдел второй, стр. 3—15.

Հայկունի Ս.—Հայ քրդական զեպ, ճիմիկյան տգգարական ժողովածո» հատոր Ե, Մսկվա—Վաղարշապատ, 1904 թ.

Oskar Mann.—Kurdiseh-persische forchungen, Berlin, 1906.

Hugo Makas.—Kurdische texte, Leningrad, 1926.

Н'. Щьнди.—Поем у һ'ьк'йат, бьһ'ер «Фолклора к'өр-

манца» Һа Һ'. Шьнди, Ө. Ө'вдал, Ереван, 1936, р'у 579—
—651.

Roger Lescot.—Textes kourdes (бъ зьмане к'орди у
франси), Paris, 1940.

Հ. Ջնդի.—Գրղական ֆոլկլոր, Երևան, 1947 թ., էջ 169—
—208.

Курдоев К., Цукерман И.—Курдские тексты (на
курдском и русском языках), см. „Иранские языки“, т. 2,
М.—Л., 1950, стр. 46—60.

Һ'. Шьнди.—Фолклора кӧрманшице, бӧрӧвок, Ереван
1957, р'у 161—188.

Ս. Սվդալ.—Անդրկովկասյան քրղերի կենցաղը, Երևան,
1957 թ., էջ 196—214:

И. Фаризов и М. Руденко.—Курдекие сказки, Москва,
1959.

И. И. Цукерман.—Три курдские сказки, см. „Исследо-
вания по истории культуры народов востока“ Сборник в
честь академика И. А. Орбели, М.—Л., 1960, стр. 492—503

С Ө Р Ө Щ Ө М

Пешготын	5
Чълкэзи	17
Гөлбари	43
Мерали	53
Былбьли нэзарэ	64
Мирзэ Мәмуд у нэспе ви	75
Фэрхдан Къчук	85
Таһар у Зөһрә	98
Шаисмаил	123
Сәйад	157
Ферьзе Бәхтәвар	182
Аһмәд у Мьгәмәд	191
К'әчәлок	201
Мәймун ханьм у Мирзэ Мәмуд	211
Ньвисарнаси	231

Տպագրվում է Հայկական ՍՍՌ Փիսուրջուցների տկարե-
միայի տպագրական-հրատարակչական կորիզի որոշմամբ:

ԿՅԿՅԱԿԵԴ ՇՅՄԱԹՒԿԱ ԿՕՐԴԻԵ ԿՒԵԵԲԱ I

Ր'եդեկտորե շաբժար Թ'. Ս. Սամիլով
Սիկլի Ր'. Գ. Նավասարժյան
Ր'եդակտորե տեխնիկե Մ. Ա. Կալ'լանի'ան

ՅՓ 06917 Մ ՍՐՆ 599, տեմե 832, նաիր 1794, տիրաի 500

Բոնա նաիրկիրյե ուտիյե սարտյե 9/IV, 196Յ ս.

Բոնա շափկիրյե ուտիյե զոլկիրյե 5/III, 1961 ս.

Կ'ադեզ 60×92¹/₁₆, եալե նաիրե 11,47 եալե մանցե 15

Բոնա եւ սարրուա 66 կ.

Նաիրխոնա 1-ե յոն Իժարո ուտիլոգրափրատե, Երեւոն,
կուչոն Ալաւերժյան, № 65.

